

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

виклики, народжені свободою

XV

ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної наукової конференції
(23 грудня 2022 року)
м. Харків*

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

виклики, народжені свободою

XV

ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної наукової конференції
(23 грудня 2022 року)
м. Харків*

ХАРКІВ
ПРАВА ЛЮДИНИ
2022

УДК 342(082)
У45

Редакційна колегія:

Голова — проф. А. П. Гетьман.

Члени: проф. Ю. Г. Барабаш, проф. Т. М. Слінько, доц. Л. К. Байрачна,
доц. Г. В. Берченко, доц. І. І. Дахова, доц. В. І. Ковтун,
доц. Л. І. Летнянчин, доц. К. О. Павшук, доц. Є. В. Ткаченко,
доц. П. В. Романюк, ст. викл. Б. С. Мохончук, ас. О. О. Любченко.

Український конституціоналізм: виклики, народжені свободою. Збірка тез
У45 наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (23 грудня
2022 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого. — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2022. —
188 с.

ISBN 978-617-8186-05-0

У збірці містяться тези наукових доповідей і повідомлень учасників Міжнародної наукової
конференції присвяченої пам'яті академіка права Ю. М. Тодики, що відбувалась 23 грудня
2022 року в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

УДК 342(082)

ISBN 978-617-8186-05-0

© Колектив авторів, 2022
© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2022
© О. А. Мірошніченко, обкладинка, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	11
ВИБРАНІ ПРАЦІ Ю. М. ТОДИКИ	13
КОНСТИТУЦІЯ И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ.....	13
КОНСТИТУЦІЯ И СУВЕРЕНИТЕТ НАРОДА.....	18
ТЕРИТОРИАЛЬНАЯ ЦЕЛОСНОСТЬ УКРАИНЫ	20
КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	22

Перша панель
ЗАСАДИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

<i>Авер'янова Мілена Валеріївна</i> ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРАДИГМ ТА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	29
<i>Бакун Володимир Ігорович</i> КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УМОВАХ КРИЗИ.....	30
<i>Бардінов Юрій Вячеславович</i> РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	31
<i>Бацмай Юлія Василівна</i> СИСТЕМА ТА ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	32
<i>Берченко Григорій Валерійович</i> ПОВАГА ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	34
<i>Бойко Олена Ігорівна</i> ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	35
<i>Бондаренко Софія Олександрівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	36
<i>Бурлаков Антон Валерійович</i> РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ОХОРОНІ ТА ЗАХИСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	38
<i>Вакуленко Богдан Анатолійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНАМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ПРАКТИКИ ЄСПЛ.....	39

<i>Веклич Марія Андріївна</i> МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	40
<i>Волкова Карина Андріївна</i> ФОРМИ АВТОНОМІЇ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ	42
<i>Волошина Анастасія Сергіївна</i> ПОДОЛАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО НІГЛІЗМУ	43
<i>Гулян Марк Ярославович</i> РЕЛІГІЙНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СВІТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	44
<i>Долгіх Анна Дмитрівна</i> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ.....	46
<i>Дубина Олена Володимирівна</i> УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ТА СУЧАСНІСТЬ.....	47
<i>Дубовик Юлія Сергіївна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (УКРАЇНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ).....	48
<i>Євенчук Олександра Іванівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	49
<i>Єршомін Олександр Євгенович</i> ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	51
<i>Жук Олеся Іванівна</i> ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ ДІЙСНІСТЬ.....	52
<i>Забігаєв Тимур Миколайович</i> ПОНОВЛЕННЯ У ГРОМАДЯНСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.....	53
<i>Касьянова Єлизавета Олександрівна</i> ПОЛІТИЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	54
<i>Кварацхелія Крістіна Зосімівна</i> МОЖЛИВІСТЬ ІСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	56
<i>Леонов Олександр Олексійович</i> ДИСКРЕЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ, КОНТРОЛЬ ЗА НЕЮ, ЇЇ ВПЛИВ НА КОНСТИТУЦІЮ	57
<i>Летнянчин Любомир Іванович</i> СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА Ю. М. ТОДИКИ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ.....	58
<i>Лисицина Дар'я Сергіївна</i> ПРИНЦИПИ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ	60

<i>Матат Андрій Володимирович</i> УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: ЧАС ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ?.....	62
<i>Новицька Вероніка В'ячеславівна</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ	63
<i>Павлюков Дмитро Дмитрович</i> ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ І ПРИНЦИП ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ	64
<i>Павшук Катерина Олександрівна</i> ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ДЕМОКРАТІЇ	65
<i>Подольна Анна Максимівна</i> СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ»: ОГЛЯД КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ	67
<i>Приходько Катерина Михайлівна</i> СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ	68
<i>Свистун Софія Сергіївна</i> ШАНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	69
<i>Сизоненко Діана Володимирівна</i> ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГРОМАДЯНСТВО.....	70
<i>Скобін Кирило Сергійович</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ГЛОБАЛЬНЕ ГРОМАДЯНСТВО»	71
<i>Слесаренко Валерія Володимирівна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ	72
<i>Терлецький Дмитро Сергійович</i> КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ЯВИЩЕ І ПОНЯТТЯ	74
<i>Хільченко Анна Андріївна</i> ПРИНЦИП ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ ВИПАДКІВ БЕЗГРОМАДЯНСТВА В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ І ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	75
<i>Чудновська Владислава Олегівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВОЄННОГО СТАНУ	76
<i>Шеремета Сергій Анатолійович</i> БЕЗПОСЕРЕДНЄ ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ І ПРЯМА ДІЯ ЇЇ НОРМ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	77
<i>Шкуренко Дарина Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	79
<i>Юхимчук Олеся Віталіївна</i> ІЄРАРХІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	80
<i>Якущенко Едуард Романович</i> ДОКТРИНА ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА.....	82

Друга панель
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ДИЗАЙН І ПРАВА ЛЮДИНИ

<i>Бабіч Аліна Сергіївна</i> ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КСУ ЩОДО СМЕРТНОЇ КАРИ І ПРАВА НА ЖИТТЯ.....	84
<i>Байрачна Лариса Кимівна</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ДОСВІД США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	85
<i>Бакум Вероніка Олександрівна</i> ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ КОНСТИТУЦІЯХ СВІТУ	86
<i>Безносюк Валерія Сергіївна</i> СВОБОДА МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	88
<i>Бесараба Дмитро Ігорович</i> ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ	89
<i>Белан Юлія Романівна</i> ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	90
<i>Бражник Владислава Євгеніївна</i> ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ПРАВА НА ШТУЧНЕ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ.....	91
<i>Власенко Марина Вячеславівна</i> ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ СЕРЕД ОСОБИСТИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	93
<i>Голотова Вікторія Євгенівна</i> ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ В РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	94
<i>Горбач Софія Василівна</i> СВОБОДА СЛОВА: ДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ТА НЕПРОПОРЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ	96
<i>Давиденко Пилип Олександрович</i> ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ КОНСЕНСУСУ МІЖ ІНТЕРЕСАМИ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА.....	97
<i>Демиденко Анастасія Леонідівна</i> ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	98
<i>Дрокіна Лілія Сергіївна</i> КЛОНУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	99
<i>Ізотова Олександра Володимирівна</i> ЕВТАНАЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	101
<i>Кабанець Анна Сергіївна</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ В СУДОВІЙ ПОЛЕМІЦІ	102

<i>Карамушкін Данило Леонідович</i> АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УКРАЇНІ.....	103
<i>Карачевцева Катерина Дмитрівна</i> РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ В УКРАЇНІ.....	104
<i>Кибальнік Олександр Олександрович</i> СВОБОДА І ЛЮДСЬКА ПІДНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ.....	106
<i>Коваль Юлія Володимирівна</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	107
<i>Ковтун Віталій Іванович</i> ІСТОРИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	108
<i>Колісник Віктор Павлович</i> ПРОБЛЕМА ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІСЛЯ ПРИПИНЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ.....	109
<i>Кускова Юлія Владиславівна</i> ФЕНОМЕН ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД.....	111
<i>Кухаренко Ілля Юрійович</i> ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ВІЛЬНІ ВИБОРИ.....	112
<i>Куц Катерина Олександрівна</i> ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАННЯ ГЕНДЕРУ В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ.....	114
<i>Ластівка Валерія Вадимівна</i> ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ДО УТОЧНЕННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	115
<i>Лукашенко Єлизавета Олександрівна</i> ПОМИЛКИ ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО ЄСПЛ ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА НЕПРИЙНЯТНОСТІ ЗАЯВ.....	116
<i>Малоземова Олександра Вікторівна</i> ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОДИН З ПРИКЛАДІВ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ.....	118
<i>Мішанчук Анастасія Володимирівна</i> ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА.....	119
<i>Опашко Аріна Дмитрівна</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР.....	120
<i>Подріз Софія Василівна</i> ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ.....	121
<i>Портянко Назар Владиславович</i> РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ПИТАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ ЧИ МОВ МЕНШИН.....	122
<i>Пушкаренко Дар'я Станіславівна</i> СВОБОДА СЛОВА ТА ВИРАЖЕННЯ СВОЇХ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТ ПРОСТОРІ.....	124

<i>П'явка Сніжана Федорівна</i> ПРАВО НА ПРАЦЮ У КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	125
<i>Сафарян Наталія Авагівна</i> ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	126
<i>Семененко Єлизавета Дмитрівна</i> ЕВТАНАЗІЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	128
<i>Скабарихіна Анастасія Сергіївна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	130
<i>Скрипникова Аліна Ігорівна</i> ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ.....	131
<i>Черваньова Діана Андріївна</i> ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	132
<i>Чорна Анастасія Олександрівна</i> КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	133
<i>Шестопап Кіра Єгорівна</i> ДОСТУП ДО ВЕРХОВНОГО СУДУ В СВІТЛІ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ.....	135
<i>Юр'єв Євген Дмитрович</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД У КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	136

Третя панель
ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

<i>Альошин Роман Ігорович</i> ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	138
<i>Артеменко Ксенія Валеріївна</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ THE RIGHT TO BE FORGOTTEN (ПРАВО НА ЗАБУТТЯ) В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	139
<i>Безручко Інна Олексіївна</i> ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ПРАВА (КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС).....	140
<i>Безуглий Владислав Володимирович</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ	141
<i>Біляєва Катерина Олександрівна, Калнусенко Ірина Сергіївна, Костіва Елліна Олексіївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОДАТКОВИХ ВИМОГ ДО НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ.....	143
<i>Бондар Олександр Вікторович</i> ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ.....	144
<i>Борисов Євген Михайлович</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ У НОВІ ЧАСИ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	146

<i>Вайло Катерина Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: НА ПРИКЛАДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ	147
<i>Гоголь Денис Олегович</i> ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	148
<i>Гонтар Валерія Вячеславівна, Броварь Діана Юріївна</i> ВИКЛЮЧНІ ТА ПРИХОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ПІД ЧАС ВІЙНИ	149
<i>Горбенко Олена Сергіївна</i> КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	150
<i>Гріневич Марія Вікторівна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ	151
<i>Ірметова Анна Юріївна</i> НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	153
<i>Калінченко Людмила Василівна</i> ВИБОРНІСТЬ СУДДІВ: ЧИ ПОТРІБНА ТАКА ПРАКТИКА УКРАЇНІ?	154
<i>Каплій Олена Володимирівна</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	155
<i>Карташов Артем Олександрович</i> ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ, РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ.....	157
<i>Кобзев Андрій Олегович</i> ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОХІДНОГО БАР'ЄРА: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	158
<i>Круторог Дар'я Євгеніївна</i> ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ	160
<i>Лаптева Ірина Віталіївна</i> ЗАБОРОНА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ: РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	161
<i>Любченко Олексій Олександрович</i> ЗАСОБИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВІРКИ РІШЕНЬ ДИСКУСІЄЮ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ	162
<i>Мануйлова Юлія Олександрівна</i> РОЗВИТОК ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	164
<i>Мішина Наталя Вікторівна</i> ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІСЦЕВИЙ РІВНІ.....	165
<i>Микитенко Катерина Андріївна</i> ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕМБРІОНА В УКРАЇНІ	166

<i>Морозов Ярослав Ігорович</i> ВІДБИР СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	168
<i>Полукетова Дар'я В'ячеславівна</i> ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	169
<i>Потапова Лоліта Віталіївна</i> ТЕСТ НА ПРОПОРЦІЙНІСТЬ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	170
<i>Селезньова Ангеліна Борисівна</i> РОЗУМІННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СТАТУСУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	172
<i>Слїнько Тетяна Миколаївна</i> СВОБОДА СЛОВА В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ.....	173
<i>Урбанович Володимир Володимирович</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІЇ.....	175
<i>Шевела Володимир Олександрович</i> ПОПУЛІЗМ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ЗАГРОЗИ ОСНОВНИМ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЦІННОСТЯМ.....	177
<i>Щербанюк Оксана Володимирівна</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЗАКОНІВ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ: СУДОВЕ ОБМЕЖЕННЯ ЧИ СУДОВИЙ АКТИВІЗМ.....	178
<i>Шудріков Данило Ігорович</i> ЩОДО ЛЕГІТИМНОСТІ ЦИТУВАННЯ НАУКОВИХ ДОКТРИН СУДДЯМИ.....	181
<i>Яворська Оксана Олександрівна</i> ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ.....	182
<i>Ярмак Любов Богданівна</i> ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ДЖЕРРІМЕНДЕРИНГ» У ВИБОРЧОМУ ПРАВІ.....	184
<i>Яцина Ірина Володимирівна</i> НЕОБХІДНІСТЬ ЗАГАЛЬНОГО НАГЛЯДУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ДЕРЖАВІ.....	185

ПЕРЕДМОВА

У період важливих випробувань, що стали перед Україною, проводиться наукова конференція з конституційно-правової проблематики — XV Тодиківські читання.

Ідея присвятити проведення щорічної наукової конференції пам'яті відомого ученого-конституціоналіста, доктора юридичних наук, академіка права Юрія Миколайовича Тодики у його колег і учнів виникла не випадково. Усі ми відчуваємо вдячність за те, що мали можливість отримати знання від цієї видатної людини, досвідченого лектора, талановитого вченого. Це був науковець державницького складу розуму, відкритого інтелекту, який вірив у цінності конституціоналізму, теорію яких розробляв. Його неупереджена, принципова та авторитетна думка знайшла визнання й за межами нашої країни.

Юрій Миколайович був взірцем працьовитості: з-під його пера вийшло більше 250 наукових праць, які охоплюють широкий спектр проблем конституційного права. Будучи, також і талановитим оратором, Юрій Миколайович умів доступно й цікаво викласти матеріал студентам, оздоблюючи теоретичні викладки прикладами з життя, вмів пом'якшити гострі кути та напружені ситуації іронією або влучною цитатою із художньої літератури.

Юрій Миколайович Тодика — видатний конституціоналіст, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, заслужений працівник культури Молдови, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (з 1992 по 2007 рік), народився 13 січня 1942 року у с. Троїцьке Попаснянського району Луганської області. Закінчив із відзнакою юридичний факультет Кишинівського державного університету (1969), аспірантуру Інституту держави і права АН СРСР у Москві (1972). У 1972–1984 рр. працював на посадах

молодшого наукового співробітника, а згодом вченого секретаря Відділу філософії і права АН Молдови. У 1984 р. Ю. М. Тодика перейшов на відповідальну роботу помічника Голови Президії Верховної Ради Молдови.

Увесь цей час він поєднував наукову та адміністративну роботу з викладацькою, читаючи курс державного будівництва на кафедрі державно-правових дисциплін юридичного факультету Кишинівського університету, брав активну участь у законотворчій роботі, у тому числі в розробці Конституції Молдавської РСР 1978 р.

У 1990 р. Ю. М. Тодика отримав запрошення стати професором кафедри державного права Харківського юридичного інституту. У 1992 році він очолив кафедру і займав цю посаду понад 15 років. Саме під його керівництвом кафедра отримала свою сучасну назву — конституційного права України.

Ю. М. Тодика обрали дійсним членом (академіком) Академії правових наук України, а в 1996 р. він очолив відділення державно-правових наук АПРН України. Як науковий керівник підготував 2 доктори і 16 кандидатів юридичних наук.

Серед найбільш визначних наукових праць Ю. М. Тодики: «Конституція України: проблеми теорії та практики», «Тлумачення Конституції та законів України: теорія та практика», «Громадянство України: конституційно-правовий аспект», «Основи конституційного ладу», «Конституційні засади формування правової культури», «Президент України: конституційно-правовий статус», «Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні».

За роки проведення Тодиківських читань у них взяли участь понад 2000 учасників з України, США, Німеччини, Франції, Польщі, Швеції, Казахстану та Бразилії. Тематика конференцій охоплювала такі напрямки:

- «Демократія у країнах Східної Європи: конституційно-правовий вимір» (2011 рік, IV Тодиківські читання),

- «Цінності сучасного конституціоналізму» (2012 рік, V Тодиківські читання),
- «Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму» (2013 рік, VI Тодиківські читання),
- «Державний суверенітет і народний суверенітет в сучасних умовах» (2014 рік, VII Тодиківські читання),
- «Конституція як основа розвитку правової системи» (2015 рік, VIII Тодиківські читання),
- «Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України» (2016 рік, IX Тодиківські читання),
- «Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм» (2017 рік, X Тодиківські читання),
- «Сучасний вимір прав людини: конституційний контекст» (2018 рік, XI Тодиківські читання),
- «Парадигми конституційного права: історія і сучасність» (2019 рік, XII Тодиківські читання),
- «Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня» (2020 рік, XIII Тодиківські читання),
- «Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці» (2021 рік, XIV Тодиківські читання).

Темою XV Тодиківських читань є: «Український конституціоналізм: виклики, народжені

свободою». Для того, щоб розібратись із актуальними питаннями, у межах конференції діятимуть такі тематичні напрямки: засади сучасного конституціоналізму, конституційний дизайн і права людини, питання конституційно-правової еволюції.

Події останніх років в Україні суттєво посилили актуальність дослідження питань конституційного права з огляду на існуючі виклики (збройна агресія проти України, перспективи набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору). У зв'язку з цим наука конституційного права і вчені можуть зробити багато для розвитку конституційного законодавства, вдосконалення діяльності органу конституційної юрисдикції, розвитку судової практики, для підзаконної правотворчості, а також для діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Особливо актуальним є зарубіжний досвід, зокрема, в сфері законодавства про медіа, формування конституційних судів та інших сферах. З урахуванням глобальних викликів, а також сучасних тенденцій українським важливим в Україні є також використання досвіду європейських органів конституційного контролю. Названі питання становлять предмет для актуальних досліджень в різних сферах конституційного права. У цьому зв'язку, безперечно, наукова спадщина академіка Ю. М. Тодики може стати надійним фундаментом.

Ю. М. Тодика

Академік Академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор юридичних наук, професор,
з 1992 по 2007 рік — завідувач кафедри конституційного права України
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ВИБРАНІ ПРАЦІ Ю. М. ТОДИКИ

КОНСТИТУЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ¹

Строить современную государственность можно, если в основе данного процесса лежит идея (или система идей), которая бы объединяла общество. Это особенно важно для социума, находящегося на переходном этапе своего развития. Мировая практика свидетельствует, что общество как целостная система может динамично развиваться только при условии, если имеются четкие ориентиры, идеалы, цели, ресурсы. Оно нуждается в национальной идее, которая бы его объединяла. Украинская национальная идея необходима для консолидации общества в столь сложный период его развития. Прежде всего для строительства собственной демократической государственности. Такая идея является своеобразной духовной субстанцией, распространенной на историческое время и культурно-этническое пространство жизнедеятельности украинского народа и породивших с ним исторической судьбой других этносов. Государственное самосуществование — ключевая идея не только для украинцев, но для всех, кто проживает в Украине и связывает свою судьбу и судьбу своих детей и внуков с украинским государством².

¹ Ю. Н. Тодика. Конституция Украины: проблемы теории и практики. Монография. — Харьков: «Факт», 2000. — С. 226–234.

² Жулинский Н. Украинская национальная идея в идеологической системе государственного строительства // Голос Украины. 1995, 23 ноября.

Обращение в кризисные периоды к национальной идее является наиболее простой и доступной формой общественной идентичности. Без нее невозможно привлечь достаточно широкие слои населения к глубокому реформированию социума. Именно национальная идея создает благоприятную почву также и для национальной идентичности как ощущение общности прошлого и современного в гражданском обществе, как формирование в обществе сознания феномена «мы». Национальная идея снижает противоречия между этнической и национальной идентичностью, «сглаживает» конфликтологические ситуации между ними³. Эта идея в разные времена становится идеологией объединения нации вокруг общей идеи образования национального государства, достижения статуса «нации — государства» и его дальнейшего всестороннего развития. Отсюда большая значимость национальной идеи, которая связана с суверенностью нации, национальной платформой политических партий, этнонациональной политикой государства⁴.

Демократический потенциал национальной идеи и украинской государственности заложен прежде всего в преамбуле Конституции, в том, что народ Украины — это граждане всех национальностей, в ст. 24, что все граждане имеют равные конституционные права и свобо-

³ Римаренко Ю. І. Демократія у контексті національної ідеї // Правова держава. Щорічник наукових праць. Вип. 9. К. 1998. С. 280.

⁴ Римаренко Ю. І. Вказ. твір. С. 281.

ды и равны перед законом, не могут иметь привилегий или ограничений по признаку этнического происхождения, по языковому признаку, по иным основаниям. Становление государственности украинского народа — это забота не только украинцев, а всех граждан Украины. Необходим единый общественный организм — украинская нация, и поэтому ближайшая задача заключается в том, чтобы сформировать и укрепить национальное государство на основе полиэтнической территориальной целостности — украинского народа. Для обеспечения государственного строительства в Украине важно добиться мобилизации усилий всего украинского общества — украинцев, русских, крымских татар, белорусов, евреев, румын, венгров и других этнических групп, имеющих сегодня в Украине единый правовой, политический и этнокультурный статус⁵.

Становление украинской национальной идеи объективно необходимо и непосредственно связано с развитием конституционного процесса в Украине, становлением демократической государственности и конституционализма, внедрением норм Конституции в политико-правовую практику. Ее формирование связано с базовыми ценностями конституционного строя, нашедшими четкое закрепление в первом разделе Конституции Украины. Поэтому ее становление нельзя рассматривать без учета ценностей украинского конституционализма.

Процесс формирования такой идеи не означает, что речь идет о внедрении какой-то государственной идеологии в качестве общеобязательной. Конституция (ст. 15) запрещает это делать, устанавливая, что ни одна идеология не может признаваться государством общеобязательной. Но общество и государство не может оптимально функционировать, если нет четких ориентиров, идеалов, идей, целей, которые бы консолидировали усилия различных социальных институтов и каждого гражданина. Украинская национальная идея необходима для того, «чтобы уберечь себя от американизированного «разводнения» христианских ценностей, от агрессивного прагматизма и антигуманного технократизма и от фундаментальных импульсов мусульманства»⁶. Национальная идея должна быть положена в основу государственного строительства в Украине.

Данный вопрос особенно важен для общества, находящегося на переходном этапе раз-

вития, когда оно ищет свои ценностные ориентиры. Наличие объединяющей национальной идеи необходимо, поскольку идея, овладевшая массами, действительно становится реальной материальной силой. Ведь каждая страна, независимо от господствующего в демократических обществах принципа идеологического многообразия, имеет свою государственно-правовую идею, объединяющую народ, и эта идея носит общенациональный характер⁷.

Необходимость такой идеи все более осознается в широких научных кругах. Национальная идея может служить своеобразным компасом в определении вектора развития общества, в становлении государственности. Считаем, что в ней должны найти емкое воплощение идеалы добра, справедливости, обеспечения прав личности, ее чести и достоинства, право на достойную жизнь. Многие из этих аспектов нашли отражение в нормах основ конституционного строя, в целом в Конституции Украины 1996 г. Такой подход вытекает и из требований общецивилизационного характера, гуманистических ценностей, лежащих в основе демократических устоев конституционализма. С таких позиций и оценивает мировая общественность уровень развития демократий в соответствующих странах.

Считаем, что в конечном счете национальная идея должна быть спроецирована на права личности. Именно стимулирование развития человеческого потенциала для выведения Украины из глубокого экономического, политического и социального кризиса весьма остро ставит на повестку дня задачу поиска объединяющей весь народ общенациональной идеи, воплощения ее в практике государственного строительства. Важно, чтобы такая идея не разъединяла, а объединяла народ, была сориентированной на общечеловеческие ценности, гуманистические идеалы, учитывала демократический отечественный опыт государственного строительства, а также все позитивное, что содержится в современном украинском конституционном законодательстве, и прежде всего, в Конституции Украины.

Формирование национальной идеи в Украине имеет свои глубокие исторические корни. Но, несмотря на это, к началу XX века в ней не сложился единый тип самосознания. Попытка государственной власти внедрить в общество единый его тип (например, «православие; са-

⁵ Жулинский Н. Вказана, стаття.

⁶ Жулинский Н. Вказана, стаття.

⁷ Херц Л. Либеральная традиция в Америке. М., 1993. С. 48.

модержавие, народность») особого успеха не имели. Надо учитывать и то, что в этот период особенно притягательной была идея независимости Украины.

Процесс формирования современной украинской национальной идеи идет сложно, противоречиво, на него оказывают воздействие как объективные, так и субъективные факторы. Довольно существенно влияет экономическая ситуация, поляризация населения по уровню доходов, по идеологическим, мировоззренческим подходам, по представлениям о путях выхода Украины из глубокого экономического, политического и социального кризиса, по геополитическим приоритетам и т. д.

Трудности поиска украинской национальной идеи связаны и с тем, что в Украине еще не сложился средний класс, который в Европе составил главную социальную силу, осознающую необходимость единства общества. Именно этот многочисленный и политически активный слой был в Европе движущей силой, заинтересованной в стабильности государственных и общественно-политических структур, в утверждении законности, конституционализма, в охране права собственности, в становлении суверенной государственности. В общественном сознании в Украине нет единого для всех понимания и восприятия «собственник», и само понятие весьма заполитизировано. В то же время в Европе понимание роли собственности, ее места и консолидирующего значения в общественном сознании утвердилось достаточно прочно.

Формирование национальной идеи определяется не только экономическими и политическими факторами, но и уровнем сознания и самосознания общества, тем, как оно видит себя в системе мирового сообщества, осознает или не осознает себя как единое целое, какие идеалы для него являются приоритетными. Много определяется «качеством» правовой системы, и, прежде всего, конституционного законодательства. Большое значение имеет общественное сознание, которое не только достаточно точно отражает внутреннее состояние социума, динамику и направленность его развития, приоритеты, степень его стабильности, но и влияет на темпы социальных преобразований, ускоряя или тормозя их. В плюралистическом обществе, находящемся на переходном этапе развития, нет и не может быть единого мировоззрения, а существуют конкурирующие идеологии и взгляды, политические течения, разные по-

зиции о путях решения назревших проблем. Это усложняет поиск общенациональной идеи.

Сегодня трудно найти общество, где естественным путем сформировался и существует только один тип сознания. Такое идеальное общество должно быть моноэтничным, монорелигиозным, социально не дифференцированным. Украина никак не соответствует этим параметрам, поскольку в украинском обществе имеются различные взгляды: религиозные, этнические, классовые, есть принципиально разные подходы к осуществлению правовой реформы и т. д. В нашей стране проживает более 100 наций и народностей.

За годы независимости Украины вероисповедальный спектр расширился с 37 до 65 конфессий, течений и направлений. Поэтому ее никак нельзя считать монорелигиозной, моноэтнической, а тем более социально не дифференцированной.

В Украине должна быть сформирована собственная современная национальная идея, которая бы легла в основу государственного строительства и конституционного реформирования общества. В качестве положительного фактора ее формирования следует отметить то, что Конституция Украины, прежде всего в основах конституционного строя, заложила важнейшие политико-правовые-принципы функционирования государства и общества. Среди них следует отметить следующие:

- а) народ Украины — это граждане Украины всех национальностей;
- б) Украина — суверенное, независимое, демократическое, социальное, правовое государство;
- в) человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью;
- г) носителем суверенитета и единственным источником власти является народ;
- д) признается и действует принцип верховенства права;
- е) государство способствует консолидации и развитию украинской нации, ее исторического сознания, традиций и культуры, а также развитию этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности всех коренных народов и национальных меньшинств Украины;
- ж) все люди свободны и равны в своем достоинстве и правах; права и свободы человека неотчуждаемы и нерушимы; конституционные права и свободы га-

- рантируются и не могут быть упразднены;
- з) граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом;
 - и) общественная жизнь в Украине основывается на принципах политического, экономического и идеологического многообразия и т. д.

Эти конституционные принципы определяют философию и идеологию становящейся государственности украинского народа, создают политико-правовую базу консенсуса различных социальных сил в обществе.

Наша национальная идея должна быть украинской, а не механически перенесенной из иных социальных систем. Думается, мало-перспективной представляется попытка механического перенесения на украинскую почву какого-либо типа общественного сознания, национальной идеи, сложившихся в западном обществе, поскольку Украина не прошла того длительного периода идеологической подготовки капиталистического рыночного хозяйства, который на Западе предвещал утверждение буржуазных политических, конституционных и духовных ценностей.

Трудности формирования украинской национальной идеи не должны быть препятствием для ее поиска и внедрения в общественное сознание. Возможно, идея всенародного единения могла бы интегрировать различные слои украинского общества, поскольку большинство населения Украины тяжело переживает продолжающийся развал экономики страны с сопутствующими этому процессу ухудшением положения широких масс населения, падением авторитета власти, вызванное ее бездеятельностью и коррумпированностью, прогрессирующую деградацию различных слоев общества, углубление социального расслоения, при котором в наиболее выгодном положении оказались дельцы теневой экономики, мафиозные структуры. Осознание глубины и причин кризиса, в котором оказалось украинское общество и государство на современном этапе их развития, может стать фактором консолидации общества. В такой обстановке невозможно выжить не только конкретному гражданину, но и социальной группе, классу. Поэтому важно, чтобы в самосознании украинского общества на первое место вышло понимание приоритетности общих, а не частных интересов.

При формировании современной национальной идеи необходимо учитывать и нацио-

нальный фактор, поскольку в современных условиях, когда интеграционные процессы в мире получают все большее развитие и права человека ставятся мировой общественностью в центр внимания, процесс формирования самосознания украинского общества может проходить успешно только при условии, если украинская национальная идея будет притягательной для всех, кто считает Украину своей родиной, независимо от национальности.

Достигнуть общественного согласия возможно на основе широко укоренившейся в сознании масс мысли о социальной справедливости. Исходя из положения ст. 1 Конституции о том, что Украинское государство является социальным, вытекает, что успешная консолидация украинского общества вокруг общенациональной идеи возможна при осуществлении государством взвешенной, продуманной социальной политики, обеспечивающей благополучие большинства населения, а не отдельных его слоев. Каждый гражданин должен быть уверен, что государство искренне стремится защитить его права, свободы, законные интересы.

Движение украинского общества по пути демократизации зависит от того, осознает ли оно, что преодоление нынешнего глубокого экономического, социального и духовного кризиса возможно только при наличии общественного согласия. Поэтому нужны идеи которые бы консолидировали общество, а не углубляли в нём раскол. Задача философов, юристов, политологов, социологов — помочь найти эту объединяющую народ идею, которая была бы способна сплотить большинство членов общества и направить их усилия на возрождение страны на основе демократических ценностей. И такой поиск сейчас ведется.

Данную проблему следует рассматривать в конституционно-правовом аспекте, в том числе применительно к основам конституционного строя, в нормах которого нашли воплощение многие демократические, гуманистические ценности и идеалы украинского народа. Обоснованно отмечают, что в принятии новой Конституции Украины существенную роль сыграла украинская национальная идея, которая формировалась в процессе многовековой освободительной борьбы народа, направленной на завоевание политической независимости, образование своего украинского государства, достижение социального согласия и благоденствия. Эти надежды народа нашли отражение в мировоззренческих представлениях и вероучени-

ях, христианизации духовной жизни, в разных формах общественного самоуправления, в традициях, обычаях и обрядах. Конституция Украины 1996 г. закрепляет наиболее важные положения современной украинской национальной идеи. Это касается прежде всего вопросов формирования сильного, соборного, национально-го украинского государства.

Вместе с тем, вряд ли можно считать, что уже сегодня четко сформулирована украинская национальная идея, которая бы стала объединяющей в государственном строительстве и социальных преобразованиях в обществе, именно та идея, вокруг которой могли бы быть сконцентрированы усилия всего украинского народа. Серьезный научный поиск такой идеи начался совместными усилиями украинских обществоведов.

Сделать это не просто, поскольку у различных политических сил существуют диаметрально противоположные подходы к решению насущных проблем, в том числе о путях реформирования общества, темпах, стратегии и тактике преобразований. Но это не противоречит положению ст. 15 Конституции Украины о политическом и идеологическом многообразии. Имеющиеся разногласия не должны стать камнем преткновения в выработке и развитии современной украинской национальной идеи. Ее основы, на наш взгляд, заложены в ст. 1 Конституции о том, что Украина — правовое, демократическое, социальное государство и в положении о приоритете прав личности (ст. 3 Конституции).

На основе национальной идеи должен базироваться современный украинский конституционализм. Причем, конституционализм, который бы исходил из принципа равенства всех народов и национальностей, проживающих на территории Украины, уважения прав человека и гражданина.

Современная национальная идея должна работать на построение в Украине независимого, суверенного, правового, демократического, социального государства и цивилизованного гражданского общества. Такие положения основ конституционного строя, как народный суверенитет; приоритет прав личности, верховенство права, разделение властей, политический и идеологический плюрализм облегчают поиск современной общенациональной идеи и возможность ее позитивного влияния на становление конституционализма и государственности в Украине на демократических началах. Безусловно, важен и учет мирово-

го конституционного опыта. Процесс поиска украинской национальной идеи и становление конституционализма, государственности в Украине должны идти как единый, целостный, взаимосвязанный политико-правовой процесс, который в значительной мере будет определяться становлением конституционной законности.

Таким образом, можно сказать, что, с одной стороны, украинская национальная идея легла в основу Конституции Украины 1996 г. и всего современного конституционного законодательства, а с другой — именно конституционные акты, закрепив общечеловеческие ценности конституционализма, отечественный опыт государственного строительства, могут стать базой поиска объединяющей украинской национальной идеи на современном этапе.

Когда мы говорим, что украинская национальная идея легла в основу Конституции Украины, то мы исходим из того, что Конституция базируется на важнейших ценностях украинского народа, на культурно-исторических традициях. И в этом отношении в литературе обоснованно отмечается, что в основе украинской национальной идеи лежит духовно-моральный идеал государства, имя которому Киевская Русь, в христианстве как духовной системе⁸.

Для успешного обеспечения в Украине государственного строительства необходимо существенно повысить политико-правовую культуру масс. Западные политологи считают, что культура — универсальная категория, поскольку общество и его институты являются частью культуры, а само государство должно быть целостной культурной системой, которая живет и действует как живой организм. По мнению английского политолога К. Бута, «культура является главной концепцией в политике и истории»⁹. Поэтому формирование в Украине современной национальной идеи, которая бы консолидировала общество, способствовала бы становлению конституционализма, современной государственности, максимальному использованию потенциала Конституции должно идти как единый, взаимосвязанный политико-правовой процесс, в основе которого должны быть права человека и гражданина.

⁸ Жулинский Н. Вказана, стаття.

⁹ Жулинский Н. Вказана, стаття.

КОНСТИТУЦІЯ І СУВЕРЕНІТЕТ НАРОДА¹⁰

Конституція України (ст. 5), конституції других державств закріплюють принцип народного суверенітета. В літературі поняття «конституція», «суверенітет народу», «права людини», «розділення властей» обґрунтовано розглядаються в тесному єдинстві.

Появлення писаних конституцій часто зв'язують з французьким мислителем Шарлем Монтеск'є і його обґрунтуванням доктрини розділення властей. Його тезис про те, що свобода і права людини можуть бути забезпечені при строгому розділенні властей, отримав широку громадську підтримку і надійно увійшов в світову практику конституціоналізму. Велике значення мало положення французької Декларації прав людини і громадянина 1789 г. про те, що там, де немає розділення властей і забезпечення прав людини і громадянина, немає конституції (ст. 16). Саме з цієї пори слово «конституція» стало політико-правовим терміном з певним визначенням. Якщо раніше воно означало взагалі державне устрою, то тепер стало синонімом лише відомого державного устрою, т. є. устрою, що відповідає певним вимогам і параметрам. При цьому з плином часу розділення властей як основний ознак конституційного державного устрою поступило місце іншому ознаку, а саме: участі народного представництва в державних справах¹¹.

Для конституційного державства характерні дві особливості, які мають певне значення: а) народовладдя, то є участь народу безпосередньо або опосередковано через обраних ним представників в законодавстві і контролі за його виконанням б) обмеження державної влади закріпленими в конституції правами і свободами людини і громадянина¹².

Суверенітет народу як демократичкий принцип, історично виник в процесі боротьби народів проти феодального абсолютизму в XVI–XVIII вв. Він був протиставлений претензіям монархів на неограничену

владу як на мандат, ніби отриманий вище. Таким чином, поняття суверенітета як верховенства державної влади було використано в новому значенні: для утвердження демократичкої концепції державства і народовладдя. «Принцип суверенітета народу і сьогодні нагадує всім владителям про те, від кого вони отримали владу, а відповідно, во ім'я кого цю владу зобов'язані використовувати»¹³.

Конституція України (ст. 5) виходить із принципу народного суверенітета. При цьому з її преамбули випливає, що під українським народом розуміються громадяни України всіх національностей. Це політико-правове положення важливо в тому аспекті, що в XX столітті виникло поняття «суверенітет націй», яке отождествляють з певним повноваженням нації або правом нації на самоопределение аж до створення національного державства. «Юридичне значення цього поняття достатньо невизначено і незрозуміло, бо ні одне багатонаціональне державство не стане закріплювати «право» на руйнування свого єдинства»¹⁴. Навпаки, в конституціях закріплюється єдинство території. Так, ст. 2 Конституції України встановлює, що територія України в межах існуючої межі є цілою і невідчужуваною.

З іншого боку, сьогодні в багатонаціональному суспільстві державство не може дозволити собі бути однонаціональним без ризику викликати національну рознь і сепаратистські прагнення. Демократичне правове державство, базуючись на принципі територіальної цілості, в той же час забезпечує національним меншинам право на реалізацію своїх національних цінностей і інтересів. Так, в ст. 11 Конституції України встановлено, що державство сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Конституція України 1996 г. дає достатньо підстав для розв'язання протиріччя «двох суверенітетів». В ч. 2 ст. 5 говориться: «Носителем суверенітета і єдиним джерелом влади в Україні є народ». Відповідно, народ розуміється як єдиний і невідчужуваний суб'єкт — джерело влади. Будь-яка нація реалізує свої національні інтереси в межах цього розуміння. Це не означає, що будь-яка нація має право створювати

¹⁰ Ю. Н. Тодика. Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія. — Харків: «Факт», 2000. — С. 151–156.

¹¹ Карпов Н. И. Исторический очерк представительных учреждений в Западной Европе. Конституционное государство: Сб. статей. 2-е. изд. С-Пб. 1995. С. 35.

¹² Там же. С. 35.

¹³ Баглай М. В., Туманов В. А. Указ. Соч. С. 445.

¹⁴ Там же С. 445.

свое государство. Суверенитет, по смыслу ст. 5 Конституции, принадлежит не отдельным частям народа, а народу в целом. Поэтому любые сепаратистские решения входят в противоречие с Конституцией. Верховенство народа особенно четко проявляется в конституционном положении, что вопросы об изменении территории Украины решаются исключительно всеукраинским референдумом (ст. 73).

Конституция Украины закрепляет суверенитет народа в тесной связи с необходимостью обеспечения прав и свобод человека и гражданина. В силу естественного права, заложенного в понятие народного суверенитета, народ вправе оказывать сопротивление любой попытке насильственного свержения конституционного строя. В Основном Законе ФРГ прямо записано, что граждане «имеют право на сопротивление каждому, кто попытается устранить этот строй, если другие средства невозможны». Аналогичные нормы содержатся в конституциях США, Франции, некоторых других государствах. Чтобы поставить преграду попыткам узурпации власти и ущемления воли народа, Конституция Украины устанавливает, что право определять и изменять конституционный строй в Украине принадлежит исключительно народу и не может быть узурпировано государством, его органами или должностными лицами. «Никто не может узурпировать государственную власть» (ст. 5).

В вопросе соотношения народного суверенитета и государственного суверенитета Конституция Украины четко устанавливает приоритет суверенитета народа. Представляется, что с демократическим видением организации общества несовместима доктрина абсолютного суверенитета, по которой суверен не ответственен и не имеет никаких обязанностей. Функциональный принцип правового положения законодательной, исполнительной и судебной властей заключается, прежде всего, в признании и конституционном закреплении «доминирующего положения в обществе и государстве народа, выступающего в качестве особого юридического лица, которое стоит над всеми властями и обладает первоначальным и неотчуждаемым верховенством»¹⁵. Такое видение нашло отражение в ст. 3 Французской Декларации прав человека и гражданина 1789 г.

Конституция Украины, в целом конституционное законодательство исходят из того, что государство, его органы и должностные лица

выступают в качестве представителей народа. Власть не отрывается от народа и не переходит к представительному органу, который только представляет народ и в принимаемых этим: органом законах выражает его долю. Из этого следует, что законодательная власть не всеильна, как это было характерно для абсолютистского государства. Напротив, она ограничена обязательствами по отношению к народу в целом и к гражданам в отдельности. При этом, основные права и свободы являются «уздой» для законодателя. Например, положения ст. 22 Конституции о том, что конституционные права и свободы гарантируются и не могут быть упразднены, что при принятии новых законов или внесенных изменений в действующие законы не допускается сужение содержания и объема существующих прав и свобод. Следовательно, Верховная Рада Украины будучи представительным органом украинского народа не может изменить Конституцию в сторону ухудшения правового статуса личности. Другими словами, законодательная власть, наиболее полно воплощающая в представительной демократии суверенитет народа, не может обладать неограниченными полномочиями. «Конституционное законодательство перемещает ее рядом контрольных мер, направленных на защиту интересов народа, включая референдум и иные формы непосредственного народного волеизъявления, конституционные обязанности государства, его органов и должностных лиц, а также права и свободы человека и гражданина и др.»¹⁶.

Права и свободы человека и гражданина устанавливают не только пределы государственной власти, за которые она не может выйти без риска исказить волю народа и противопоставить себя народу, но и определяют внешние границы народного и национального суверенитета. Народ не может быть суверенным, если каждый член общества не обладает гарантированными основными правами и свободами или если в обществе не обеспечено выполнение гражданами возлагаемых на них законом обязанностей. Такую же большую опасность представляет и абсолютизация суверенитета народа, нации, особенно когда выразителем его воли выступают различные политические партии и движения¹⁷. Таким образом, в практическом аспекте речь идет, с одной стороны, о четком определении обязанностей

¹⁶ Государство и право. 1999 № 4. С. 116.

¹⁷ Там же.

¹⁵ Государство и право. 1999 № 4. С. 115.

и ответственности государства перед личностью, а с другой — о формировании надежных гарантий от произвола государства в лице его органов. В качестве такой гарантии от концентрации неограниченных полномочий, злоупотреблений властью, четкого разграничения сфер компетенции и ответственности рассматривается разделение властей. «В самом широком социально-политическом и юридическом плане проблема состоит в преодолении узурпации реальной власти государством в ущерб обществу и утверждению верховенства закона, в формировании гражданского общества, в котором не человек существуют для государства, а государство — для человека»¹⁸.

Важно использовать потенциал Конституции Украины, конституционного законодательства, возможности органов государственной власти для становления гражданского общества, которое начинается с гражданина, его свободы, благополучия, активной позиции и политико-правовой сфере. Соответственно задача конституционного регулирования состоит в том, чтобы обеспечить с помощью правовых средств условия для реализации прав и свобод человека и гражданина, чести и достоинства личности, свободы выражения мнений. Права человека могут быть полноценно реализованы только в условиях гражданского общества¹⁹. Становление в Украине народовласти и обеспечение прав личности — это параллельные, взаимосвязанные процессы, которые в значительной мере определяются усилиями государственных и общественных структур по формированию в Украине правового государства и гражданского общества.

Конституция Украины создала надлежащие правовые предпосылки для обеспечения суверенитета народа. Но еще много надо сделать, чтобы это реально воплощалось на практике. Следует, прежде всего, преодолеть негативные тенденции общественного развития. А для этого необходимо глубокое реформирование основ организации государства и общества. Но стремительное разрушение тоталитарных механизмов управления привело к тому, что в результате вместо общества свободы, демократии и гуманизма было создано общество вседозволенности и произвола. Факт, что «каждое исторически конкретное общество объективно требует строго определенной меры со-

циального регулирования»²⁰, не был принят во внимание. К печальным последствиям привело недостаточно взвешенное следование западным правовым моделям без учета реалий в Украине, и прежде всего отсутствия демократических традиций, неразвитости институтов гражданского общества, низкого уровня политико-правовой культуры. Отказ от командно-административных регуляторов социальных процессов привел к умалению значимости общественных интересов и гипертрофии интересов частных.

ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ЦЕЛОСНОСТЬ УКРАИНЫ²¹

Территория государства — пространство, на которое распространяется его власть. Это не только суша, но и водное, воздушное пространство. Государственная территория — это земное пространство, в пределах которого действует присущее государству свойство верховенства с территориальным верховенством, то есть в пределах своей территории государство осуществляет верховную власть.

Территориальное верховенство Украины — важный признак Украины как суверенного государства. Конституция Украины (ч. 1 ст. 2) четко закрепляет, что суверенитет Украины распространяется на всю ее территорию. Это означает, что власть Украинского государства является властью по отношению ко всем лицам и организациям, находящимся в пределах его территории, и что на территории Украины исключается деятельность публичной власти другого государства. Власть осуществляется законодательной, исполнительной и судебной органами государственной власти, веления государства распространяются как на собственных граждан, так и иностранцев, лиц без гражданства, находящихся в пределах Украины. Положение ч. 1 ст. 2 Конституции следует рассматривать и в том аспекте, что государственная власть распространяется на все сухопутные, водные и воздушные пространства, находящиеся под юрисдикцией Украины, а также объекты с государственной символикой Украины (например, корабли, авиалайнеры Украины), находящиеся за пределами Украины.

²⁰ Алексеев С. С. Теория права. Х., 1994. С. 30–31.

²¹ Ю. Н. Тодыка. Основы конституционного строя Украины. Учебное пособие. — Харьков: «Факт», 1999. — С. 51–54.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Х., 1999. С. 291.

Территориальная целостность государства — один из важнейших принципов основ конституционного строя Украины, нашедший закрепление в ст. 2, ст. 17, ст. 73, ст. 132 Конституции Украины. Так, ч. 3 ст. 2 Конституции устанавливает, что территория Украины в пределах существующей границы является целостной и неприкосновенной. Соответственно, ее целостность и неприкосновенность — один из элементов безопасности государства, а их защита и обеспечение — важнейшая его функция. Исходя из этого, ч. 1 ст. 17 Конституции закрепляет, что защита территориальной целостности Украины — наиважнейшая функция государства, дело всего украинского народа.

Верховенство Конституции на всей территории государства обеспечивает единство, согласованность и стабильность всей правовой системы Украины.

Для правильного понимания проблемы территориального устройства во внутреннем и международно-правовом аспектах существенное значение имеет ст. 132 Конституции Украины, устанавливающая, что территориальное устройство Украины основывается на началах единства и целостности государственной территорий. Таким образом ст. 2 и ст. 17 Конституции необходимо рассматривать в единстве со ст. 132, а также ст. 73 Конституции, определяющей, что исключительно всеукраинским референдумом решаются вопросы об изменении территории Украины.

Некоторые конституции, в основном развивающихся стран, особо озабоченные целостностью своей территории и прав на Природные ресурсы, содержат сравнительно детальное ее описание. Так, согласно ст. 1 Конституции Республики Филиппины 1987 г., озаглавленной «Национальная территория», записано: «Национальная территория охватывает Филиппинский архипелаг со всеми включенными в него островами и водами, и все иные территории, находящиеся под суверенитетом или юрисдикцией Филиппин и состоящие из суши, вод и воздушного пространства, в том числе их территориальное море, морское дно, недра, островные шельфы и прочие подводные пространства. Воды, расположенные вокруг островов архипелага, между ними и соединяющие их, независимо от их ширины и размеров, образуют часть внутренних вод Филиппин»²².

²² Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть. М., 1996. С. 653–654.

Применяется и иной способ описания территории и структурных частей государства через перечисление субъектов федераций (в федеративном государстве) или административно-территориальных единиц (в унитарном государстве). Так Конституция Украины (ст. 133) дает систему административно-территориального устройства Украины: Автономная Республика Крым, области, города, районы в городах, села и поселки, и в алфавитном порядке перечисляет области, указывает, что города Киев и Севастополь имеют специальный статус, определяемый законами Украины. В ст. 134 Конституции подчеркивается, что Автономная Республика Крым является неотъемлемой составной частью Украины.

На обеспечение целостности территории Украины направлена ст. 73 Конституции, определяющая, что исключительно всеукраинским референдумом решаются вопросы об изменении территории Украины. Тем самым подчеркивается, что только народ может решить данную проблему, и это не входит в компетенцию государственных органов, в том числе Верховной Рады Украины или Президента Украины, правительства.

Закрепляя принцип целостности, единства и неприкосновенности территории Украины, Конституция дает ясно понять, что отделение каких-либо частей от Украины противоречило бы Конституции и вызвало бы соответствующие адекватные меры по обеспечению целостности государства. Сепаратизм противоречит ценностям правового государства и интересам самих народов, тормозит экономический и социальный прогресс, который на современном этапе возможен только в условиях стабильности. Требование государственной и территориальной целостности выражает волю всего многонационального народа Украины, от имени которого Верховная Рада приняла Конституцию, установившую в том числе и требование территориальной целостности Украины.

Конституционная цель сохранения целостности Украины согласуется с общепризнанными международными нормами о праве народа на самоопределение. Из принятой ООН 24 октября 1970 г. Декларации принципов международного права, касающихся дружеских отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН, следует, что осуществление права народа на самоопределение «не должно толковаться как санкционирующее или поощряющее любые действия, которые вели бы к расчленению или полному нарушению тер-

риториальної цілостности или политического единства суверенных и независимых государств, действующих с соблюдением принципа равноправия и самоопределения народов».

На обеспечение единства и территориальной целостности Украины направлена ст. 11 Конституции, закрепившей, что государство способствует консолидации и развитию украинской нации, развитию этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности всех коренных народов и национальных меньшинств Украины. Социальная стабильность — основа территориальной целостности государства.

Важный аспект суверенитета — неприкосновенность территории. Это положение ч. 3 ст. 2 Конституции обращено вовне государства, и призвано подчеркнуть неприемлемость и недопустимость чьих бы то ни было притязаний на территорию Украины и решимость защищать ее в случае нападения. Сочетание в ст. 2 Конституции принципов неприкосновенности и целостности означает, что нарушение или притязание на территорию любого региона Украины является тем самым нарушением суверенитета Украины и влечет соответствующие меры с ее стороны. Исходя из этого, ст. 17 Конституции устанавливает, что защита суверенитета и территориальной целостности Украины является одной из важнейших функций государства и делом всего украинского народа. На Вооруженные Силы Украины возложена обязанность по обороне Украины, защите ее суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности. Обеспечение государственной безопасности и защита государственной границы возлагаются на соответствующие воинские формирования и правоохранительные органы государства. До тех пор, пока будет оставаться потенциальная угроза вооруженного нападения на нашу страну другого государства или группы государств, Украина вынуждена поддерживать достаточный уровень обороноспособности для защиты жизненно важных интересов государства, в том числе для обеспечения целостности и неприкосновенности своей территории. Безопасность Украины, включающая обеспечение целостности и неприкосновенности ее территории, достигается осуществлением целенаправленной политики в данной сфере, принятием соответствующих программ, системой экономических, политических, дипломатических и организационных мер.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ²³

Проблема становлення громадянського суспільства на пострадянському просторі — одна з найбільш актуальних, і в літературі їй приділяється істотна увага, що пов'язано з формуванням в країнах СНД правової державності, врахуванням позитивного досвіду конституційного-правового регулювання суспільних відносин.

У системі нормативно-правових актів держави конституція посідає особливе місце. Це стосується і Конституції України, норми якої мають найвищу юридичну силу, є нормами прямої дії. Вона визначає демократичну спрямованість розвитку правової і політичної систем. Відповідно конституційні норми можуть активно впливати на темпи розвитку не тільки державних інституцій, а й структур громадянського суспільства. З огляду на це існує необхідність проаналізувати сучасне бачення феномена громадянського суспільства, роль і місце конституційних приписів у його становленні і розвитку, позитивні і негативні чинники, що впливають на нього, шляхи вирішення актуальних проблем державотворення. При цьому ми виходимо з того, що немає підстав жорстко протиставляти державу і громадянське суспільство, оскільки вони перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Це відображено і в чинній Конституції України, яка не тільки регламентує основи правового статусу і систему органів державної влади, а й встановлює концептуально важливі положення щодо структур громадянського суспільства, зокрема політичних партій, професійних спілок тощо.

Об'єктивно виникає питання: чому сьогодні для науки, насамперед конституційного права, актуальною є проблематика громадянського суспільства? Вважаємо, що це пов'язано з тим, що Українська держава і суспільство знаходяться на трансформаційному етапі свого розвитку. При цьому процес формування громадянського суспільства йде паралельно із становленням правової державності. Обидва процеси протікають складно, незважаючи на те, що для їх усталеного розвитку створено належні кон-

²³ Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні [Текст] / Ю. Тодика // Вісник Академії правових наук України. 2003 р. № 1(32). — Х. : Право, 2003. — С. 34–44.

ституційно-правові засади. Хоча в Конституції є деякі недосконалі положення, вона є ґрунтовною основою становлення дієздатного громадянського суспільства і правової державності. В цьому аспекті істотне значення мають закріплені в ній принципи конституційного ладу: народний суверенітет, державний суверенітет, поділ влади, політична, економічна та ідеологічна багатоманітність, верховенство права, Конституції і законів.

В Україні розпочався процес формування громадянського суспільства. На сучасному етапі політична характеристика такого суспільства найбільш чітко корегується з процесом становлення правової державності, в основу якого покладено ідею забезпечення прав людини і громадянина. В усіх пострадянських державах багато схожих проблем у формуванні структур громадянського суспільства, становленні державності на демократичних засадах. Відповідно є необхідність враховувати позитивний і негативний досвід інших країн.

Становлення в Україні, як і в інших країнах СНД, громадянського суспільства відбувається в межах загальноцивілізаційних закономірностей і тенденцій з урахуванням регіональної специфіки та історичного етапу розвитку. Цей процес протікає на базі конституційних приписів. Функціонування держави і структур громадянського суспільства відбувається на основі конституцій, в яких містяться норми-принципи, що мають основоположне значення. Так, уперше в історії світового конституціоналізму в Конституції США 1787 р. було закріплено принцип поділу влад, який має істотне значення не тільки для узгодженого функціонування державного механізму і недопущення узурпації влади однією з її гілок, а й для громадянського суспільства.

При оптимальному поділі влади досягається забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а це головне, що лежить в основі функціонування громадянського суспільства. Це його головне завдання. В понятійний апарат державознавства і політології міцно увійшов термін «громадянське суспільство». Становлення такого суспільства пов'язано з відповідним етапом розвитку людства, держави і права. Суспільство на відміну від держави існувало завжди. Але не завжди воно було громадянським. Термін «громадянське суспільство» вперше згадується в працях Аристотеля, де він вивів його від слова «громадянин», тобто «суспільство громадян», які є вільними і освіченими. Проблеми громадянського суспільства як науко-

ва проблема у XVII ст. аналізувалися в працях Гроція, Гобса, Локка. У XVIII ст. вагомий внесок в розвиток теорії громадянського суспільства зробили Руссо, Монтеск'є, Гумбольдт, Віко та ін. У XIX ст. питання взаємозв'язку держави і громадянського суспільства вивчав Гегель, який дійшов висновку, що громадянське суспільство являє собою стадію в діалектичному русі від сім'ї до держави. Абсолютна свобода в гегелівській системі втілюється в державі, яка співвідноситься з громадянським суспільством як «небо» і «земля». На відміну від Гегеля Локк на перше місце ставив не державу, а суспільство, і визнавав за державою тільки той обсяг повноважень, який санкціоновано суспільним договором між громадянами. Це положення є досить важливим з точки зору співвідношення держави і громадянського суспільства на сучасному етапі державотворення в Україні. Монтеск'є, Руссо, Фергюсон та інші мислителі, по-різному аргументуючи і деталізуючи положення про громадянське суспільство як джерело легітимності держави, підкреслювали верховенство громадянського суспільства над державою. Таке бачення є концептуально важливим. Чинна Конституція України, закріплюючи в ст. 5 положення, що народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, виходить саме з цього підходу. В марксистському трактуванні громадянське суспільство стало синонімом базису, оскільки в теорії історичного матеріалізму провідне місце посідають виробничі відносини.

Історія громадянського суспільства, його становлення і розвитку в Україні, як і в інших країнах СНД, в аспекті співвідношення з державою, процесом формування конституціоналізму ще не проаналізована. А в цій історії багато драматичного, оскільки були і сталінський терор, і горбачовська «перебудова», загинули мільйони людей, і в період не тільки війн, а й голодоморів, репресій. Були революції і контрреволюції. Ця історія пов'язана безпосередньо з політичним тоталітарним режимом, при якому були підстави говорити не про громадянське, а про адміністративне суспільство.

В цілому XX ст. стало періодом безпрецедентної експансії держави у сферу приватного життя громадян, особливо в СРСР у радянський період, у фашистській Німеччині. Є всі підстави вважати, що конституційне положення про невтручання держави у приватне життя громадян істотно порушувалося, в тому числі і в державах з усталеними демократичними традиціями.

Разом з цим у 70–80 рр. ХХ ст. розширюється простір для громадянського суспільства, виникають нові форми громадських рухів, оригінальні форми суспільно-політичної мобілізації (партії-рухи, народні фронти тощо). Все це, з одного боку, стало чинником активізації наукових досліджень за тематикою громадянського суспільства, а з іншого — розширення нормативно-правової регламентації організації і діяльності головних структур громадянського суспільства, зокрема політичних партій. Так, уперше в історії конституційно-правового регулювання в Україні в ст.ст. 36 і 37 Конституції України 1996 р. широко закріплюються правовий статус політичних партій, інших об'єднань громадян, характер їх зв'язків з державою.

Принципове значення в цьому аспекті має зафіксоване в ст. 15 Конституції України положення щодо політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Сучасний етап взаємозв'язку держави і громадянського суспільства характеризується тим, що держава не тільки виступає чинником консолідації суспільства, а й розширила свої «завоювання» на його території, вводить додаткові правові механізми контролю над громадянами. Це проявляється в установленні ідентифікаційних кодів для платників податків, застосуванні непопулярних засобів у зв'язку з тероризмом, боротьбою з наркобізнесом, тощо. Це позначається насамперед на розширенні компетенції відповідних органів державної влади. Така тенденція, наприклад, досить яскраво проявляється у законодавчому розширенні повноважень президента США, деяких силових структур цієї держави після терористичного акту 11 вересня 2001 р.

Ускладнення суспільного життя, посилення загроз національній безпеці у різних країнах світу ведуть до того, що держави намагаються посилити контроль над громадянами, політичними партіями, асоціаціями, профспілками, іншими структурами. Але взаємовідносини між державою і громадянським суспільством — це не рух в одному напрямку. Практика України, Росії, інших пострадянських держав, країн західної демократії свідчить, що громадянське суспільство намагається все активніше впливати на державу, нав'язуючи їй інституціоналізацію нових цінностей і норм, наприклад, необхідність впровадження численних заборон і обмежень екологічного характеру. Є підстави вважати, що таким чином громадянське суспільство виконує свою основоположну функцію — виявлен-

ня назрілих в надрах соціуму запитів і трансляцію їх насамперед через політичні партії на рівень державних інститутів. Так, ч. 2 ст. 36 Конституції України встановлює, що політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян.

Вважаємо, що сучасне конституційно-правове регулювання суспільних відносин в Україні, інших пострадянських країнах спрямоване на плідну «співпрацю» держави і громадянського суспільства.

Це є і відображенням домінування в науці точки зору, згідно з якою немає сенсу жорстко протиставляти державу і громадянське суспільство, оскільки держава одержує свою легітимацію від суспільства і функціонально повинна бути спрямованою на вирішення проблем суспільства і людини. Тому громадянське суспільство в сучасному його розумінні являє собою необхідний і раціональний спосіб співіснування людей, який базується на свободі, праві та демократії при розумно необхідному втручанні держави. Воно є природною формою соціальної організації. І з такої моделі виходить Конституція України, закріплюючи основи правового статусу структур громадянського суспільства.

Громадянське суспільство в Україні, як і в інших пострадянських країнах, перебуває на етапі свого становлення. В ідеалі громадянське суспільство можна розглядати як суспільство, в якому існують розвинуті економічні, культурні, правові, соціальні відносини між його індивідуумами. В такому суспільстві існує досить широка сфера публічних відносин, в якій активно діють політичні партії, масові громадські рухи, групи за інтересами, переконаннями, іншими ознаками. Таке суспільство добивається демократизації влади, всебічного захисту і гарантування прав людини і громадянина, оптимальної взаємодії більшості і меншості на основі узгодження позиції державних і громадських інститутів.

Становлення такого суспільства значною мірою залежить від якості конституційного законодавства і передусім конституції, яка повинна закладати демократичні засади функціонування держави і суспільства. При цьому слід враховувати, що в умовах громадянського суспільства право є виразником не тільки волі економічно і політично пануючого класу, а й гуманістичного імперативу свого часу, його моральних орієнтирів. І в цьому аспекті в Основному Законі України встановлено, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи

людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21).

Зусилля держави і суспільства мають бути сконцентровані на забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Це головне, на що повинна спрямовуватись їх діяльність. Конституція України досить детально і з урахуванням міжнародно-правових стандартів установила конституційно-правовий статус особи. Третину конституційного тексту присвячено правам людини і громадянина. Це досить важливо, оскільки світовий досвід свідчить, що найбільш успішно розвивається та соціальна система, в якій найбільш повно розкривається творчий потенціал людини. Саме вільна і відповідальна людина є головною рушійною силою складних суспільних відносин — політичних, економічних, соціальних, правових, етнічних, конфесійних, культурних. Участь особи в усіх сферах суспільної життєдіяльності забезпечується системою прав і свобод, в якій виражено прагнення людини на гідне життя і благополуччя. В цьому аспекті істотне значення має положення в Конституції України, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). В цій конституційній нормі чітко виражено новий підхід до взаємовідносин держави і громадянина: не людина для держави, а навпаки. В ст. 3 Конституції втілено персоніцентристський підхід, в основі якого лежить пріоритет прав особи, а не соціоцентристський, що ґрунтується на пріоритеті прав держави. В цій нормі закладено філософію Конституції, основоположну її ідею — пріоритет Прав людини і громадянина. В Конституції закріплено такі права і свободи, як право на життя, свободу, гідність і особисту недоторканність, рівність усіх громадян перед законом і судом, недопустимість привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичного і соціального походження, майнового стану, Місця проживання, за мовними або іншими ознаками, право на свободу думки і слова, на вираження своїх поглядів і переконань, на свободу світогляду і віросповідання, на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути

обраним до органів державної влади, право користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, право на працю і відпочинок, вільний вибір професії, право на освіту тощо. Відступення реалізації конституційних прав і свобод залежать благополуччя суспільства і розквіт держави. Відповідно актуальною в Україні є проблема реалізації Конституції України.

Створення умов забезпечення людиною своїх прав і свобод — основоположне завдання держави і структур громадянського суспільства. При цьому слід урахувати й те, що проблема прав особи в сучасному світі має як внутрішньодержавне, так і міжнародне значення. Національні інститути захисту прав і свобод людини доповнюються інститутами міжнародно-правовими, тобто людина стає суб'єктом міжнародного права. Це свідчить про усвідомлення світовою спільнотою великої ролі, яку відіграють права і свободи людини в забезпеченні ефективного національного і міжнародного розвитку. Права і свободи людини — це головна мета і важливий інструмент будь-якої демократичної, правової держави, яка намагається забезпечити благополуччя і безпеку суспільства. Тому визнання, забезпечення і захист прав і свобод людини і громадянина мають стати головним обов'язком Української держави, як це зазначено в ст. 3 Конституції. Саме за наявності таких умов може більш інтенсивно розвиватися процес становлення в Україні громадянського суспільства. Українській державі слід викоринити традиційне ставлення до людини як до свого підданого, мовчазного виконавця державних команд і наказів. Опікунська, патерналістська політика держави повинна змінитися партнерськими відносинами між громадянином і владою. Разом з цим суспільству слід усвідомити, що сутністю історичного прогресу, його змістом і рушійною силою є розвиток особистості шляхом розширення її прав і свобод. Відповідно всі структури та інститути суспільства і держави — це лише інструменти, які забезпечують права і свободи людини. І Конституція України, як і в цілому конституційне і поточне законодавство, — це інструмент забезпечення правових умов у діяльності держави і структур громадянського суспільства в реалізації прав особи.

Додержання прав і свобод людини сприяє не тільки розкриттю творчого потенціалу особи, а й зміцненню держави, слугує забезпеченню стабільності конституційного ладу. Партнерські взаємини суспільства і органів державної влади, розвиток інститутів громадян-

ського суспільства є важливою умовою цивілізованого розв'язання політичних і соціальних конфліктів, узгодження суперечливих і різноспрямованих групових інтересів, досягнення і підтримання громадянського миру і злагоди. Без цього неможливі стійкий і ефективний розвиток країни, її конкурентоспроможність у світовому співтоваристві.

На жаль, такі постулати далеко не завжди усвідомлюються політичною елітою України, парламентарями, органами виконавчої та судової влади. Про це свідчать глибоке розшарування суспільства за матеріальним достатком, зростання корупції і організованої злочинності, жорстка конфронтація між як різними політичними угрупованнями, так і вищими органами державної влади (насамперед законодавчої і виконавчої)¹, поширення правового нігілізму, недодержання норм Конституції і законів не тільки пересічними громадянами, а й високопоставленими посадовими особами, в тому числі народними депутатами, повсякденне порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, відсутність ефективних механізмів їх захисту. На такому стані забезпечення прав людини і громадянина неодноразово наголошували Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, різні парламентські комітети, Генеральний прокурор України.

На цьому акцентують увагу і політичні партії, особливо в період проведення виборчих кампаній. Сьогодні в Україні 130 політичних партій, але ситуація з правами людини не найкраща. В ст. 36 Конституції встановлено, що громадяни України мають право на свободу (об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів). Практика свідчить, що політичні партії як вагомая структура громадянського

І суспільства, яке формується в Україні, не мають досвіду, а нерідко і бажання захищати інтереси своїх членів. І така ситуація з правами людини і громадянина в Україні, правозахисною діяльністю політичних партій, інших структур громадянського суспільства зумовлена низкою чинників, у тому числі історичними традиціями. З самого початку більшовицького перевороту досить чітко проявилася тенденція до більш жорсткої влади і відмови від демократичних і правових традицій, які розвивалися протягом попередніх п'ятдесяти років. Особистість відтіснялася на периферію суспільного

буття. Ленін вміло скористався російськими традиціями деспотичного управління і замість демократії, для якої не було навичок, проголосив диктатуру, що була більш схожою з колишнім самодержавством. Більшовицька влада насильно знищувала ліберальні і демократичні партії, громадські організації і навіть пролетарські та селянські масові організації. Про це свідчить і історичний досвід України. Більшовики встановлювали повний контроль над суспільством, насамперед за допомогою цілеспрямованої системи ідеологічних заходів. У результаті цього суспільство в основному втратило самостійні канали контролю над державною владою. Допускалося існування таких інститутів, як народний і партійний контроль, громадські приймальні при партійних і радянських органах, які не мали достатньо вагомих можливостей вирішення назріваючих проблем. Фактично суспільство могло лише схвалювати курс, визначений вузькою партійною елітою. В умовах тотального ідеологічного і політичного контролю над особою і суспільством державна влада по суті була безконтрольною, а безконтрольна влада не може реально захистити і забезпечити права і свободи людини. Намагання влади на етапі перебудови розбудити громадську ініціативу, щоправда, в контрольованих межах, закінчилася провалом, падінням конституційного режиму і розпадом СРСР. «Керована демократія», за якої допускалися окремі громадські ініціативи, але під контролем владних структур, не вдалася. Розглядаючи процес становлення в Україні громадянського суспільства і правової державності в аспекті забезпечення конституційних прав людини і громадянина, слід урахувати історичний досвід взаємовідносин влади і суспільства. Він свідчить про те, що держава, яка нехтує правами і свободами людини і громадянина, неминуче зазнає катастрофи. Ні комуністичний режим, ні Радянський Союз не зникли б з історичної арени, якби забезпечувалися і захищалися права особи. Практика показує, що ні деспотичному самодержавству, ні тоталітарному радянському режиму так і не вдалося знайти оптимального вирішення проблеми взаємодії державної влади і структур суспільства, що могло би забезпечити умови для усталеного розвитку країни на демократичних засадах і реалізувати права і свободи людини. В свою чергу суспільство не зуміло конструктивно протистояти беззаконню і свавіллю влади.

Тому сьогодні головним завданням держави і українського суспільства є реалізація прав

і свобод людини. Трохи більше ніж десятирічний досвід існування України як незалежної, суверенної держави показав, що недостатньо проголосити і навіть закріпити на рівні Конституції України пріоритет прав і свобод людини. Громадянському суспільству необхідно усвідомити, що сутністю історичного процесу, його змістом і рушійною силою є розвиток людської особистості, розширення, а не звуження прав і свобод особи. Важливо засвоїти, що державні інституції, структури громадянського суспільства повинні бути спрямовані на забезпечення прав людини і громадянина.

Демократичні засади взаємовідносин держави і громадянського суспільства, в центрі яких знаходиться особа, в деяких країнах світу існують декілька століть (США, Велика Британія, Франція), в Україні — трохи більше 10 років. Тому, аналізуючи стан реалізації і забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні на сучасному етапі, є підстави стверджувати, що права і свободи особи, незважаючи на ґрунтовне їх закріплення в Конституції України, поки що не стали дійсною найвищою соціальною цінністю для держави, що обумовлено як попередньою історією, так і сучасними економічними, соціальними і політичними проблемами країни. Сучасна українська влада ще не пододала сформовані віками традиції недооцінки людини, її прав і свобод. У свою чергу громадянське суспільство в особі політичних партій та інших інститутів недостатньо активне в захисті прав і свобод особи. Тому концептуально важлива ідея прав і свобод людини, закріплена в ст. 3 і розділі II Конституції України, поки що не стала «суспільним договором» влади і суспільства на сучасному етапі державо- і правотворення. Потрібен час для того, щоб держава не тільки декларувала на конституційному рівні, а й поважала, додержувалася і захищала права і свободи людини як найвищу соціальну цінність. З огляду на нинішню економічну і соціально-політичну ситуацію в Україні потрібна тривала і напружена робота політичних партій та інших інститутів громадянського суспільства, щоб права і свободи людини та її гарантії визначали зміст і спрямованість діяльності Української держави, як це закріплено в ч. 2 ст. 3 Конституції, щоб права особи визначали зміст застосування законів, діяльність законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, Президента України, органів місцевого самоврядування.

При цьому слід враховувати, що розвинутому громадянському суспільству притаманний

демократичний політичний режим правління, який характеризується багатогранною участю громадян у політичному житті: активним використанням форм безпосередньої і представницької демократії; гарантованістю прав і свобод особи. Такий режим зацікавлений в діяльності політичних організацій, які виражають погляди різних політичних сил. Парадоксальність нинішньої ситуації полягає в тому, що проголошена в ст. 1 Конституції України суверенна і незалежна, демократична, соціальна правова держава згортає соціальні програми, в тому числі і стосовно чорнобильців. Для громадян з'явилася значна свобода у виборі роду діяльності, в тому числі в підприємстві. Вперше в історії українського конституціоналізму в ч. 1 ст. 42 Конституції встановлюється, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Отже, держава перестала бути монополюючим роботодавцем. Але разом з цим різко впав рівень життя широких верств населення, значно знизилась якість соціального забезпечення, безплатного медичного обслуговування і освіти. Конституція України чітко закріпила право громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36), право на збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39).

Проте Конституція встановлює межі використання зазначених та інших конституційних прав і свобод. Так, забороняються утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення (ч. 1 ст. 37). Здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 2 ст. 35). Наявність відповідних меж для реалізації цих прав і свобод необхідне в будь-якому, навіть у найбільш демократичному громадянському суспільстві. Без таких меж ці цінності демократії можуть набувати викривлених форм. Вже понад 10 років в Україні існує свобода сло-

ва — в пресі, на радіо і телебаченні, на мітингах, у книгах, лекціях. Що це благо — не потребує доказів. Разом з цим не секрет, що нерідко свобода слова має розгнуданий характер і далека від елементарних моральних цінностей.

Є негативними наслідки цього процесу: поширення порнографії, низькопробної естрадної музики тощо. Все більшою мірою на засоби масової інформації впливають гроші. «Незалежні» ЗМІ відкрито слугують тим, хто їх утримує. Статті публікуються за платню з тією ж легкістю, що й реклама. Тенденція концентрації капіталу в ЗМІ посилюється в результаті державної «дерегуляції» в цій сфері діяльності. І ця проблема на сьогодні стає досить актуаль-

ною. Про це свідчать і парламентські слухання стосовно ЗМІ.

Громадянське суспільство формується людьми як відповідна система економічних, політичних, правових і культурних відносин, автономна відносно держави. Рівень розвитку таких відносин залежить у першу чергу від ступеня свободи, відповідальності і активності громадян, від ефективності правових інститутів держави і ринкової економіки. Відповідно за цими напрямками повинна йти конструктивна співпраця державних інституцій в Україні і структур громадянського суспільства, що формуються. Це кардинальний напрямок суспільного розвитку і вирішення нагальних проблем соціуму.

Перша наметь

ЗАСАДИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Авер'янова Мілена Валеріївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 3 група

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРАДИГМ ТА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституція складає водночас основоположну ідею, на яку орієнтується провадження правового регулювання усіх суспільних відносин, основною нормативно-правовою базою при здійсненні правотворчої, правозастосовної, інтерпретаційної діяльності, вихідним постулатом правової держави та системним документом, що впроваджує державний устрій та усі питання щодо регулювання державних органів.

Хоча непорушність основної ідеї держави є надзвичайно важливою, Конституція України вже зазнала декількох поправок. Дана ситуація зумовлює мету дослідження, що виявляється у найповнішому розкритті правової сутності конституціоналізму, а також аналізі питання співвідношення Конституції та політичних парадигм, за якими Основні закони зазнають поправок.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: О. Грішнова, О. Йеген, С. Набукеня, Т. Пейн, С. Поярков, У. Проїсс, В. Речицький, М. Хейн, П. Херрнсон.

Поява концепції конституціоналізму пов'язана з постанням у XVIII столітті перших конституцій: Конституції США 1787 р. і французької конституції 1791 р. Основною ідеєю даної

концепції виступало обмеження дій правління чіткими рамками конституції. Конституціоналізм став буржуазно-демократичною антитезою феодальної тиранії. Загалом, найважливіші напрацювання вчених даного періоду, що склали підвалини до становлення конституціоналізму таким, яким ми його сприймаємо, можна звести до двох основних тез.

Перша була сформульована й виражена видатним демократичним мислителем XVIII століття Томасом Пейном, котрий стверджував, що конституція є виразом загальної волі народу, що створює свою державність для досягнення спільної мети. З чого випливає, що конституція належить не до актів держави, у якій така конституція приймається, а до актів народу, який створює саму державу (Т. Пейн, 1959).

Другою основною тезою концепції конституціоналізму виступає вища політична значущість та фундаментальність конституційних норм, оскільки вони стосуються найголовніших умов політичного буття всього суспільства. Саме від цього фактору передусім залежить відносна стабільність конституцій, а також основна їх відмінність від правових норм, що є продуктом повсякденної нормовстановлюючої діяльності. (В. Речицький, 2012).

Конституція, перебуваючи у прямій залежності від динаміки соціального, економічного та політичного середовища, повинна забезпечувати політичну стабільність, що досягається шляхом розробки документу практичним, таким, що можна пристосовувати до надзвичайних потреб за допомогою зміни акцентів та методів застосування, без втрати суттєвої форми.

Для підтвердження наведеної нами тези проведемо практично-аналітичне порівняння однієї з найбільш стабільних, практичних та ді-

евих конституцій США із Конституцією нашої країни, зміни до основних положень якої проводяться співрозмірно зі зміною політичних сил, що знаходяться при владі. Конституція США заснувала дуже гнучку систему, що може адаптуватися до будь-яких умов: документ менше ніж 6000 слів не міг дати чіткі вказівки щодо кожного питання, що постає перед державою, тож протягом років усі ситуації узгоджувалися за межами тексту Конституції у судовому порядку. Вудро Вільсон називав Верховний суд США постійно діючим конституційним конвентом.

Для США важливим є офіційний культ незмінної конституції, що формує стабільність у справах держави. Документ виступає гарантією державного правопорядку та нормує загальну справедливість, а спеціальні питання залишає до подальшого розгляду судами.

В свою чергу, Український конституціоналізм, як і більшість устроїв інших країн Центральної та Східної Європи, можна схарактеризувати шаткістю. Конфлікти між гілками влади, порушення верховенства права, просте недотримання приписів Основного Закону... В Україні гілки влади постійно перебувають у конфронтації. Лише Президенти здійснювали 16 спроб ввести поправки до Конституції, серед яких половина була ухвалена.

Дані процеси перепису Конституції кожним новим головою держави є сумним феноменом, але легко пояснимим: через те, що Конституцію написали дуже конкретно, до Основного Закону потрібно вносити велику кількість правок, у яких змінюють як окремі інституційні питання, так і загально визнані незмінними такі норми Конституції, як, наприклад, перегляд конституційного ладу.

Провівши детальний аналіз теми, ми можемо дійти висновку, що суть Конституції полягає в тому, щоб бути простою і практичною, щоб її можна щоразу пристосовувати до надзвичайних потреб за допомогою зміни акцентів і методів застосування без втрати суттєвої форми. Приведення Конституції у відповідність до реалій соціально-політичного життя досягається шляхом прийняття поправок до тексту Конституції та її тлумаченням органами конституційного контролю. В країнах зі слабкою економікою та залишками тоталітарного менталітету Основні Закони постійно зазнають змін. Яскравим прикладом країни, що має достатньо непогнучку конституційну систему, є США.

Бакун Володимир Ігорович

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
студент, юридичний факультет,
6 курс, 601 група*

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УМОВАХ КРИЗИ

Глобальний конституціоналізм стосується як самого міжнародного права, так і різних національних конституційних порядків, які частково зближуються. Глобалізація вимагає від національних і міжнародних інституцій прийняття політичних і правових заходів, які часто мають вплив на треті сторони без демократичної основи або можливості оскарження. Це явище призводить до часткового саботажу національних конституцій. Оскільки ми хочемо забезпечити дію національних конституційних принципів (верховенство права, права людини, демократія та соціальна безпека), цю деконституціоналізацію слід компенсувати міжнародними установами та державами (компенсаційний конституціоналізм). Однак ця ідея стикається з антиконституційними практиками, які формуються як на національному, так і на міжнародному рівнях, а також з відповідною критикою епістемологічного та нормативного характеру.

Сьогодні конституціоналізм переживає кризу; процеси конституціоналізації перебувають у стадії або в процесі регресу. Ця криза впливає на національні конституції, а також на міжнародне конституційне право. Здається, такі конституційні питання, як права людини, безпека, міжнародне верховенство права та міжнародне співтовариство, були маргіналізовані. На противагу цьому, класичні питання геостратегічного характеру, такі як військова безпека — у найбільш традиційному розумінні цього слова — зараз знаходяться в центрі уваги, чи то в діях держав, що розвиваються, як Китай, чи в дискурсі міжнародного права.

На міжнародному рівні організації, які, ймовірно, були найбільш конституціоналізованими, перебувають у стагнації та навіть під загрозою. Постійна втрата політичної легітимності Європейського Союзу була вже очевидна на останніх виборах до Європейського парламенту, коли явка виборців все ще знижувалася. Вона досягла дна після Brexit. Світова організація торгівлі страждає від тривалого провалу переговорних конференцій щодо лібералізації торгівлі (наприклад, щодо скасування сільсько-

господарських субсидій), а також від скорочення мит, і не може реформувати свої інститути.

Європейська конвенція з прав людини, яка вважалася конституційним інструментом європейського громадського порядку, і зокрема її «конституційний суд», тобто Європейський суд з прав людини, має проблеми з ефективністю через її перевантаження, а також проблеми легітимності. Критика його судової активності надходить не лише від досі скептично налаштованих держав, але й від колишніх прихильників такого правосуддя, таких як Великобританія та Швейцарія.

На національному рівні зростають неліберальні псевдodemократії, такі як Угорщина. По всій Європі та в інших місцях — наприклад, в Японії — популістські партії набувають популярності. Згідно з найважливішими звітами неурядових організацій, демократія та захист громадських свобод є хиткими та навіть занепадають. Ця політична фрагментація викликала критику глобального конституціоналізму, який розуміється як дискурс та інтелектуальна основа.

Поява конституціоналізму в міжнародному праві [...] не є строго євроцентричною за своєю концепцією та за своєю природою, так само, як вона не є американською, латиноамериканською, африканською чи азійською. Це скоріше концепція, сформована універсальними та спільними прагненнями людства. Тим не менш, практика створення концепцій і перетворення їх на норми міжнародного права стала масово вестернізованою, що є однією з причин глобального розчарування та негативної реакції на глобальний конституціоналізм.

Потім конституціоналізм, може бути надто «ліберальним» — у європейському розумінні цього терміну —, тобто надто нечутливим до соціальної нерівності, яка існує у світі, та до експлуатації великих груп людей і природних ресурсів. Примітно, що в епоху нещадної глобалізації стає очевидним, що основні інвестиційні та торгові договори, прийняті в конституційній формі, блокують неоліберальні моделі накопичення капіталу. Таким чином, ця критика підкреслює розрив між, з одного боку, дозволеними глобальними правилами для ринку, які захищають і забезпечують міжнародний обмін капіталом, і, з іншого боку, захисними національними режимами.

Нарешті, згідно з «плюралістичною» критикою, політична, економічна, інтелектуальна та моральна різноманітність населення світу робить глобальний конституціоналізм як недосяжним, так і нелегітимним. Таким чином, кон-

ституційні механізми фактично були б нав'язані однією групою решті світу і завжди, з цієї причини, були б імперським нав'язуванням, а не результатом акту самоврядування.

Бардінов Юрій Вячеславович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, факультет юстиції,
 2 курс, 7 група

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Принцип верховенства Конституції України полягає у визнанні її норм такими, що мають найвищу юридичну силу, а усі інші нормативно-правові акти приймаються на її основі та не мають суперечити їй. Також даний принцип передбачає те, що положення Основного Закону є нормами прямої дії та є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин, які перебувають на території України. Проблема забезпечення принципу верховенства Конституції України Конституційним Судом України (далі — КСУ) є актуальною і на сьогоднішній день, оскільки останнім часом в Україні дуже гостро постає питання, щодо дії цього принципу на практиці.

Прикладом, що підтверджує актуальність даної тези, є рішення КСУ № 13-р/2020 від 27.10.2020, в якому визнано такими, що не відповідають Конституції України окремі положення Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України. Наслідки цього рішення спричинили «конфлікт» між трьома гілками влади та високу загрозу припинення співпраці з Міжнародним Валютним Фондом.

В той же час, Україна опинилась, на нашу думку, на порозі конституційної кризи, яку можна розглядати з різних сторін. З одного боку, дане рішення несло за собою достатню кількість негативних наслідків для держави. Насамперед під удар потрапив процес боротьби із корупцією, але з правової точки зору дії КСУ можна повністю виправдати, бо принцип верховенства Конституції України є однією із невід'ємних складових принципу верховенства права. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Основного

Закону в Україні діє принцип верховенство права. КСУ в своєму рішенні № 15-рп/2004 від 02.11.2004 зазначив, що держава повинна втілювати ці принципи у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема і в закони. «Розгляд верховенства права поза верховенством Конституції — це шлях до всюдозволеності та свавілля», — свого часу зазначив професор Ю. М. Тодика.

Законодавець зобов'язаний приймати виключно ті закони, які створені на основі та не суперечать Конституції. Отже, в даному випадку достатньо підстав вважати дії КСУ правомірними, бо існування в законодавстві норм права, які безпосередньо суперечать Конституції України є прямою загрозою конституціоналізму. Законодавець повинен урегулювати дану колізію і допрацювати законодавство таким чином, щоб його норми не суперечили Основному Закону та забезпечували потреби суспільства і держави: в даному випадку законодавець має привести у відповідність Конституції України Закон «Про запобігання корупції» та окремі статті Кримінального кодексу України таким чином, щоб вони не загрожували ефективній боротьбі з корупцією.

Конституційний Суд України — це орган конституційного контролю, роль якого полягає в забезпеченні принципу верховенства Основного Закону на всій території України. Діяльність КСУ регламентовано Конституцією України (розділ XII), а також Законом України «Про Конституційний Суд України». Відповідно до ст. 1 Закону та ч. 1 ст. 147 Конституції України, до повноважень КСУ входить вирішення питань, щодо відповідності Законів України та інших нормативно-правових актів нормам Основного закону, а також КСУ має повноваження здійснювати офіційне тлумачення положень Конституції України.

Конституційний Суд України виступає гарантом забезпечення принципу в верховенства Конституції. Гарантією забезпечення реалізації даного принципу на практиці є ч. 1, 2 ст. 149 Основного Закону, відповідно до якої «Незалежність і недоторканість судді Конституційного Суду України гарантується Конституцією і законами України. Вплив на суддю КСУ у будь-якій спосіб забороняється». Основним завданням КСУ є забезпечення виконання та дотримання норм Конституції.

На практиці КСУ у механізмі забезпечення верховенства Основного Закону відіграє роль органу, якій здійснює контроль за законодавцем, щоб він неухильно дотримувався та спи-

рався перш за все на його норми та закріплені в ньому демократичні засади під час своєї правотворчої та правозастосовної діяльності. Також однією із головних функцій КСУ, які безпосередньо впливають на забезпечення реалізації принципу верховенства Конституції є тлумачення її положень. На думку професора та судді КСУ у відставці В. Тихого «Застосування Конституції неможливе без її тлумачення». Саме завдяки процедурі тлумачення норм Конституції громадяни мають змогу захистити свої конституційні права, зміст яких неоднозначно відображено в нормах Конституції та потребує уточнення в конкретному випадку.

Враховуючи все вище зазначене, можна дійти висновку, що КСУ має прямий вплив на стабільність функціонування конституційного ладу в державі. У випадку, коли в національному законодавстві існують норми, що суперечать Основному Закону, КСУ визнає закон або його окремі положення такими, що не відповідають Конституції та зобов'язує законодавця усунути цю колізію. Законодавець в свою чергу відповідно до рішення КСУ у визначений цим рішенням термін має усунути колізію чи прогалину в законодавстві. Згідно зі ст. 1512 Конституції України рішення та висновки КСУ є обов'язковими для виконання та не можуть бути оскаржені. Тому Конституційний Суд України є гарантом дотримання положень Основного Закону Президентом України та іншими органами державної влади.

Бацмай Юлія Василівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 1 курс (магістратура), 1 група

СИСТЕМА ТА ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

У наш час категорія цінності широко використовується в конституційному праві. Вихідне значення цього поняття має більш філософський та соціологічний зміст, ніж правовий. Водночас застосування поняття цінності в конституційно-правовому аспекті визначає правовий зміст цієї категорії. Конституційні цінності визначають особливість конституційного права як галузі права, яка виконує функцію системо-

утворення щодо галузевих систем правового регулювання, визначаючи конституційні межі їх самостійності.

В сучасній конституційно-правовій науці поняття конституційних цінностей не є усталеним і знаходиться у стадії розробки. Розкриття ознак конституційних цінностей дозволить визначити їх зміст та сформулювати дефініцію. Аналіз конституційно-правової літератури надає можливість зробити висновок, що, як правило, до основних характерних ознак конституційних цінностей відносять їх верховенство, історичність, ієрархічність, стабільність, концентрованість.

Першою ознакою конституційних цінностей є верховенство, що впливає з верховенства конституції на всій території держави. Основний Закон повинен бути легітимним, інакше він не може претендувати на те, щоб вважатися конституційною цінністю. Конституція повинна бути забезпечена виконанням конституційних зобов'язань на практиці і державою, і громадянами.

Наступна ознака конституційних цінностей — їх історичність, що обумовлено «перебігом самої історії та відображенням у конституціях різних за своєю значимістю і масштабом конституційних цінностей. Частина їх пересемантизувалася і отримувала новий зміст. Конституційні цінності породжуються історичним досвідом. Їх суспільне визнання, відображення в чинному законодавстві та їх захист слугують підтримкою статусу їх конституційності.

Ієрархічність є найбільш дискусійною ознакою в галузі конституційної аксіології. Наприклад, деякі автори ставлять на вершині піраміди так звані «абсолютні цінності» — свобода, справедливість, рівність, демократію, порядок. Далі «основні цінності» під якими передбачається розуміти людину, та ті цінності, які пов'язані з підтриманням її життєдіяльності — життя, здоров'я, гідність, честь. Потім виокремлюють «спеціальні цінності» — безпеку, приватну власність, свободу віросповідання тощо.

Стабільність конституційних цінностей полягає у тому, що вони мають загальнолюдський характер і пов'язані з необхідністю захисту людської цивілізації, певного рівня культури, свідомості, продовження прогресивного розвитку суспільства. Сьогодні норми конституції ціняться тим більше, чим довше вони залишаються формально незмінюваними. На основі проаналізованих ознак конститу-

ційних цінностей можна сказати, що під конституційними цінностями розуміють життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності народу, визначальні потреби суспільства і держави.

За ієрархією виділяють цінності-універсалії та інституційні конституційні цінності. Конституційні цінності першого порядку (цінності-універсалії) визначають тип правосвідомості та властиві будь-якій країні із традиціями конституціоналізму і мають характер правових універсалій, що мають надпозитивну природу. Такі принципи діють незалежно від їх закріплення у позитивному праві, а в разі їх конституційного закріплення, їхній зміст наповнюється через інтерпретацію в доктрині та конституційній юриспруденції.

Конституційні цінності інституційного характеру визначають засади конституційного порядку і служать засобами забезпечення цінностей-універсалій. До них належать засади організації публічної влади, критерієм легітимності яких є мистецтво забезпечення публічного інтересу і додержання легітимних підстав для втручання у приватну автономію індивіда.

Мають місце й інші критерії класифікації конституційних цінностей, що підтверджує багатогранність і багатоаспектність цієї правової категорії. Проф. Венгер запропонував ієрархічну систему конституційних цінностей, серед яких виділив людську гідність як ядро. Рівність і свободу вчений визнав підтримуваними цінностями, а демократію та верховенство права — структурними цінностями, що разом створюють систему конституційних цінностей.

Питання про місце конституціоналізму серед конституційних цінностей є досить важливим, оскільки зумовлює зв'язок конституції та конституційного порядку. Адже конституційні цінності визначають зміст конституційних принципів і норм. Вони взаємопов'язані з установками та доктринальними орієнтирами при інтерпретації конституційного тексту в конкретній історичній обстановці.

Отже, конституційні цінності — це якісна характеристика виявлення і оцінки правової моделі організації суспільних відносин, явищ, за допомогою якої визначаються тенденції розвитку конституційних відносин і обґрунтовуються конституційні стратегії вдосконалення законодавства у всіх сферах суспільного життя. Вони посилюють легітимність конституції, гарантують захист прав і наділяють обов'язками

всіх суб'єктів права, включно із державою, її інститутами і посадовими особами. Саме конституційні цінності, що мають пряму дію, здатні юридично обмежити державну владу і захистити людину, а пошук балансу, оптимального співвідношення між цінностями публічного характеру й особистісними, приватними цінностями — це проблема співвідношення суверенної державної влади і свободи, яка буквально пронизує систему конституційного регулювання у всіх сферах суспільного життя, зокрема у праві. В той же час, не підлягає сумніву теза про те, що конституційні цінності виступають джерелом оновлення суспільства.

Берченко Григорій Валерійович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 кандидат юридичних наук,
 доцент кафедри конституційного права України

ПОВАГА ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Конституцією України підтверджено «європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» (абзац п'ятий преамбули), згідно з чим до повноважень Верховної Ради України віднесено «визначення засад <...> реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (пункт 5 частини першої статті 85), до повноважень Кабінету Міністрів України — забезпечення реалізації «стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (пункт 1-1 статті 116), а Президентіві України визначено роль гаранта «реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (частина третя статті 102). Відповідні норми з'явилися у тексті Конституції завдяки Закону про внесення змін до Конституції № 2680-VIII від 07.02.2019.

У зв'язку із формулюванням курсу на набуття членства у ЄС актуалізується проблемати-

ка т. зв. «конституційної ідентичності». Це відносно нова категорія для українського права, натомість вона є більш поширеною в європейському праві, передусім завдяки практиці Федерального конституційного Суду Німеччини. Із активним використанням найавторитетнішим конституційним судом в світі — Федеральним Конституційним Судом Німеччини (справи Solange I, Solange II і Lissabon), відповідний термін почав своє поступове розповсюдження в Європі.

Йдеться про те, що європейська інтеграція і делегування наднаціональним структурам певних прав щодо ухвалення рішень має своєю межею питання, що становлять фундаментальні цінності національної конституції, які в жодному разі не можуть бути поставлені під сумнів. Йдеться передусім про права людини. Лісабонський договір 2009 р. прямо зафіксував повагу до «національної ідентичності» держав, що на практиці тлумачиться саме як конституційна ідентичність (ст. 4 п. 2 Договору про ЄС 7 лютого 1992 р. (в редакції от 13 грудня 2007 р.). У абз. 3 преамбулі Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р. також згадується національна ідентичність.

В рішенні від 30 червня 2009 р. BVerfGE 123, 267 по справі щодо Лісабонського Договору (Lissabon) Федеральний Конституційний Суд Німеччини роз'яснив, що стаття 79.3 Основного закону визначає ідентичність конституції (п. 208). Крім того, на його думку:

«Установча влада німців, які ухвалили для себе Основний закон, хотіла встановити непереборну межу будь-якому майбутньому політичному розвитку. Зміни до Основного закону, що зачіпають принципи, викладені у ст. 1 та ст. 20 Основного Закону, не допускаються (ст. 79 (3) Основного Закону). За допомогою так званої гарантії вічності розпорядження ідентичністю вільного конституційного ладу вилучається з повноважень (буквально в тексті «з рук» — «aus der Hand» — авт.) законодавчого органу, що вносить зміни. Основний закон не лише передбачає суверенну державність Німеччини, але й гарантує її» (п. 216).

Федеральний Конституційний Суд Німеччини інтерпретує ст. 4 (2) Лісабонського договору як таку, що зобов'язує поважати конституційні принципи держав-членів, а також їх установчу владу (п. 234, 235).

Слідом за ФКС Німеччини долучилися до формування доктрини конституційної ідентичності конституційні суди Угорщини, Польщі, Молдови та інші.

Водночас концепція конституційної ідентичності, маючи на меті захистити основні конституційні цінності держав, може стати наріжним каменем взаємовідносин держав-членів з ЄС, особливо у випадку приходу до влади популістських сил. Останнім часом з'являється все більше критиків концепції конституційної ідентичності, проте стверджується, що альтернативи конституційній ідентичності не існує. Зловживання ж цією концепцією є скоріше закономірним наслідком правління популістських партій і урядів, проте не причиною для відмови від конституційної ідентичності повністю.

Варто врахувати, що задекларована мета на набуття членства у Єврейському Союзі під час своєї реалізації обов'язково зіштовхнеться з необхідністю усвідомлення правничим і політичним середовищем конституційної ідентичності України. У цьому разі концепцію конституційної ідентичності, цілком ймовірно, буде використовувати в цьому зв'язку і Конституційний Суд України.

Що стосується практики КСУ, то вперше він визнав існування конституційної ідентичності і сформулював відповідний термін в рішенні у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 липня 2021 року № 1-р/2021:

«Із урахуванням попереднього офіційного тлумачення статті 10 Конституції України та на його розвиток Конституційний Суд України зазначає, що закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності.»

Таким чином, КСУ пішов не по шляху прив'язки конституційної ідентичності до питань європейської інтеграції, а, по суті, використав її для підсилення аргументації щодо конституційності закону про мову, надання окремим елементам (до речі питання: всім чи ні) засад конституційного ладу характеристики конституційної ідентичності, залишаючи поза увагою власне розкриття змісту відповідного поняття, його юридичного значення тощо.

Бойко Олена Ігорівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група

ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Конституційний Суд України, за своїм статусом, покликаний забезпечувати верховенство Конституції України, стабільність конституційного ладу та відносин між владою й приватними особами. Оскільки рішення цього Суду є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені, то належне дотримання вказаних вимог є запорукою суспільної довіри до Конституційного Суду України (далі — КСУ), авторитетності його юридичних позицій. У зв'язку з цим актуальним стає дослідження можливостей правових принципів щодо обумовлення актів КСУ.

Окресленій проблематиці присвячено праці таких українських вчених-правознавців, як Ю. Г. Барабаш, С. П. Головатий, В. М. Кампо, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. Ф. Погорілко, О. О. Уварова, С. В. Шевчук. Однак практика КСУ постійно розвивається в процесі виконання ним своїх основних завдань, тому вона продовжує викликати науковий інтерес.

Метою та завданнями дослідження є вивчення юридичних позицій КСУ як специфічного джерела правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу з огляду на аналіз теоретичних підходів до розуміння поняття «юридична позиція Конституційного Суду України», а також аналіз практики КСУ, у якому деталізовано положення Конституції України та зазначеного Закону, пов'язані з реалізацією КСУ своїх юрисдикційних повноважень.

Саме поняття верховенства права є справді новим для української юридичної науки, публічної дискусії та суспільства в цілому: навіть українського терміну для цього поняття не існувало близько 30 років тому. Словосполучення «верховенство права» вперше з'явилося в Концепції нової Конституції України 19 червня 1991 року, яка передбачала, що майбутня Конституція має проголосити «верховенство права, Конституції та законів Республіки» (розділ 1). Наступний проект нової Конституції України, прийнятий Верховною Радою 1 липня 1992 р., передбачав, що «в Україні діє принцип верховенства права»

(ст. 5). Термін верховенство права вперше було офіційно використано лише в Конституційному договорі від 8 червня 1995 року, який передбачав, що «в Україні діє принцип верховенства Права» (ст. 1; слово «Право» пишеться з великої літери). І, зрештою, остаточний текст Конституції, прийнятий 28 червня 1996 року, проголошував, що «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» (ст. 8).

Сергій Головатий, член експертної комісії, згодом член Венеціанської комісії та заступник Голови КСУ, був головним прихильником включення положення про верховенство права. Проте навіть він визнає, що ця концепція залишилася для нього незрозумілою і потрапила до конституційних документів переважно як «ідеологічне гасло», що означало відрив від радянської епохи верховенства (Головатий С., 2008). Визначення великої літери «Право» в одному з документів може відображати таку ідеологічну значущість положення про верховенство права для авторів. Зрештою, і верховенство права, і правова держава були включені до Конституції (ст. 8 і 1), що зробило Україну рідкісною країною, Конституція якої встановлює як верховенство права, так і правову державу.

У своїх юридичних позиціях, викладених в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження, КСУ деталізує положення Закону стосовно меж своїх повноважень. Відповідно до ст. 8 Закону встановлено такі межі повноважень Суду, як розгляд ним питань щодо конституційності лише чинних актів (їх окремих положень), за винятком розгляду з метою захисту та відновлення прав особи питань щодо конституційності акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватися до правовідносин, що виникли під час його чинності; неналежність до повноважень Суду питань законності актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених п. 28 ч. 1 ст. 85 та ч. 2 ст. 137 Конституції України.

Виходячи зі змісту частини першої ст. 8 Конституції України принцип верховенства права є визначальним для конституційного ладу держави. Так само основоположним він є для діяльності КСУ (В. Кампо, М. Савчин, 2010). Правда, це не завжди реалізується у дійсності, що в результаті призводить до формулювання Судом суперечливих позицій з аналогічних питань.

Так, у схожих між собою справі № 1-46/2003 від 25 грудня 2003 року щодо строків перебування на посту Президента України та справі № 1-25/2009 від 12 травня 2009 року щодо кон-

ституційності ч. 1 ст. 17 Закону України «Про вибори Президента України» та Постанови Верховної Ради України «Про призначення чергових виборів Президента України» Суд при ухваленні рішення повинен був керуватися принципом негайної дії закону у часі щодо триваючих правовідносин. Проте, застосування цього принципу бачимо лише у другому рішенні КСУ. Натомість у першому випадку Суд, приймаючи рішення, керувався радше політичною доцільністю, аніж верховенством права та Конституцією України.

Зобов'язання Суду дотримуватися даного принципу знаходимо у ст. 4 Закону України «Про Конституційний Суд України», а також у тексті присяги судді КСУ, де той присягає забезпечувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави. Така тенденція характерна і для багатьох європейських країн, зокрема Німеччини. Колишній суддя Федерального Конституційного Суду Німеччини Карін Грасгоф проводить паралель між гарантуванням принципу верховенства права у своїй державі та Україні, стверджуючи, що формулювання даного принципу у законодавстві ФРН практично віддзеркалює українське поняття верховенства права. Таке положення, вважає суддя, є наслідком формування сучасної правової держави в Україні (К. Грасгоф, 2000).

Отже, юридичні позиції КСУ, які можна розглядати як специфічне джерело права, поряд з Конституцією України, Законом та Регламентом є джерелом правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу та впливають на порядок реалізації КСУ, як його головним суб'єктом, своїх юрисдикційних повноважень. Юридичні позиції КСУ є сталими, він ураховує їх у процесі прийняття подальших актів з питань конституційного провадження.

*Бондаренко Софія Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Для України на сучасному рівні міжнародного та правового розвитку досить важливим питанням постає реалізація загальноєвропей-

ських принципів громадянства, що зумовлюються політичною спрямованістю та власними інтересами країни. Не менш важливу роль відіграє факт підписання Європейської конвенції про громадянство, що встановлює стандарти його принципів для держав-учасниць Ради Європи, зокрема, й для України. Задля визнання законодавства нашої країни на міжнародному рівні, її політичний розвиток повинен бути орієнтований на відповідність принципів європейського права. Все вище зазначене й зумовлює актуальність даної теми.

Дослідженням у зазначеній галузі займалися такі автори і науковці: Н. Кінаш, В. Нестерович, В. Колесніченко, О. Оржель та інші.

Метою написання цієї роботи постає аналіз і дослідження реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні.

Стаття 1 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. визначає громадянство України як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Європейські принципи громадянства націлені більше на розвиток такого правового зв'язку щодо ідеї концепції спільної, а не національної, європейської ідентичності, заснованій на спільному світогляді і спільних цінностях.

Громадянство Європейського Союзу представляє декілька спеціальних напрямків у правовій сфері, а саме: свобода пересування та проживання будь-де на території держав Союзу; право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання; дипломатичний і консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій країні, де немає представництва рідної країни громадянина ЄС; право на подання скарги європейському омбудсменові.

Офіційне запровадження інституту загальноєвропейського громадянства відбулося внаслідок набрання чинності Договором про Європейський Союз, що означало перенесення інтеграції на політичну сферу. Аналізуючи статтю другу Закону України «Про громадянство України» і підрозділ 1.2 «Правова природа громадянства Європейського Союзу» Договору про Європейський Союз, можна прийти до висновку, що відбиток принципу рівності громадян ЄС на наднаціональному рівні просліджується у принципі рівності громадян України на національному рівні.

Однією з найбільш ефективних та корисних форм взаємодії влади та громадськості, яка потенційно може перейнятися Україною у рамках

наближення до стандартів європейської демократії, є реалізація права петицій на рівні Європейського Союзу. Набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» від 2 липня 2015 року № 577-VIII наочно засвідчило, що перші кроки українською владою у цій сфері вже зроблені.

У Лісабонському договорі, новій базовій угоді щодо принципів функціонування Європейського Союзу, зазначено, що громадяни безпосередньо представлені на рівні Союзу в Європейському парламенті. Крім того, кожний громадянин має право брати участь у демократичному житті Союзу, де процес прийняття рішень, наскільки можливо, є відкритим. При формуванні європейської політичної свідомості й вираженні волі громадян Союзу головна роль приділяється політичним партіям європейського рівня. Вплив цього принципу на Українське законодавство можна прослідити проаналізувавши Конституцію України. Наприклад, у стаття 36 містить норми щодо реалізації права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, а стаття 38 регламентує право брати участь в управлінні державними справами.

Щодо реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні, наразі певні досягнення нашої країни у цій сфері постають у досить невизначеному форматі та мають не систематизований характер, у тому числі через відсутність певних, у першу чергу, досліджень практичного впливу наукових і теоретичних баз. Саме через це така реалізація і не може виявити себе у повній мірі. Політика України орієнтована більше на унормування загальноєвропейських принципів інституту громадянства, ніж на саму реалізацію. Прикладом наслідків такої ситуації постає проблема захисту громадян на тимчасово окупованих територіях.

Отже, система європейського врядування спирається на розгалужену систему принципів, що зумовлюють об'єднаний процес серед держав-учасниць Європейського Союзу. Однією з категорій таких принципів є принципи громадянства. Завдяки закономірності розвитку і становленню зв'язку між державою та її громадянами, а також об'єктивно встановленим основним засадам їх взаємодії, визначається зосередженість країни на актуальних потребах суспільства та рівень її розвитку. Забезпечення ефективної реалізації загальноєвропейських принципів громадянства в Україні постає досить важливим фактором її політичної спря-

мованості. Саме цей процес дає змогу державі зайняти певне місце на міжнародній арені розвитку поряд з європейськими країнами та найкращим чином забезпечити функціонування внутрішньодержавного права.

Бурлаков Антон Валерійович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 2 група

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ОХОРОНІ ТА ЗАХИСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Сучасна Україна активно розвиває напрямки розвитку та захисту конституційних цінностей що є фундаментом конституційного ладу в Україні. Дослідження ролі і впливу інституту конституційного контролю в Україні потрібне для вдосконалення діяльності Конституційного Суду України який є гарантом конституційних цінностей.

Дослідження окремих теоретичних і практичних моментів становлення та розвитку інституту конституційного контролю в Україні, його ролі в захисті цінностей приділяли увагу такі вітчизняні науковці-правознавці, як В. О. Гергелійник, Ю. Ю. Швець, В. М. Кампо, О. С. Бакумов, І. М. Шевчук, В. М. Шаповал, В. В. Коваленко, В. Є. Скомороха та інші.

Спроби запровадити конституційний контроль в Україні відбувалися в складні історичні часи, оскільки території України входили до складу різних держав. Перші спроби розпочалися ще в XVIII ст. з конституції Пилипа Орлика і до XX ст. мали форму лише проєктів без практичного втілення у життя. Починаючи з XX ст. на територіях України в певних проявах впроваджуються прообрази конституційного контролю. Так, на територіях які увійшли до складу Румунії, Польщі, Чехословаччини конституційний контроль здійснювався Конституційними судами цих країн, але це ще не є самостійним проявом українського конституційного контролю. У своєму повному прояві конституційний контроль з'являється за часів незалежної України, спираючись на європейську модель конституційного контролю він

здійснюється Конституційним Судом України. Виходячи з історії розвитку конституційного контролю, слід зрозуміти чому він так необхідний для захисту конституційних цінностей в Україні. Конституційні цінності охоплюють широке коло осіб і відносин. На їх забезпеченні ґрунтуються аспекти існування і розвитку держави та громадянського суспільства, тому щоб найбільш точно охопити різні за своїм змістом цінності існує явище конституційного контролю, яке виступає головним, спеціалізованим джерелом глибокого роздумування та охорони їх існування.

Серед таких цінностей можна виділити: 1. Цінності, що стосуються громадянського суспільства, людини та громадянина (народовладдя); 2. Цінності, що стосуються української державності (незалежність і демократичність держави); 3. Цінності, що стосуються державних органів та органів місцевого самоврядування (поділ державної влади; визнання й гарантування місцевого самоврядування); 4. Цінності, що стосуються інших важливих сфер суспільного життя (верховенство права; справедливість і рівність). Наведені цінності після свого остаточного вираження в незалежній Україні не могли не бути захищені. Після радянської епохи, під час якої повноцінного українського конституційного контролю не існувало, перехід до демократичних цінностей потребував впровадження сучасного і ефективного органу нагляду.

Основний зміст конституційного контролю становить здійснення уповноваженим державним органом чи органами перевірки й оцінки певних актів на предмет їх відповідності конституції як основному закону, або конституційності. До актів права, конституційність яких перевіряється й оцінюється за будь-якої моделі конституційного контролю, віднесені закони як основні норми в яких відображаються цінності. Крім того, за умов європейської моделі на базі якої побудована українська, актами в яких конституційність перевіряється й оцінюється зазвичай є акти глави держави та уряду і, рідше, акти центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Це можна пояснити тим, що при кожному новому обранні голови держави і уряду в Україні вони приносять з собою зміни в соціально-політичному просторі держави, змінюють вплив держави на громадянське суспільство разом з цінностями обох сторін. Таким чином, в країнах, де прийнято європейську модель контролю, виступають ініціаторами відповідної оцінки й перевірки різні органи і посадові особи, а також, як правило, визначена за числом група членів парламенту, що дає мож-

ливість для парламентської опозиції оспорювати закони, прийняті за результатами голосування більшістю (Шаповал В. 2016).

Як одна з складових європейської моделі так і внаслідок таких постійних перетворень в Україні був введений інститут конституційної скарги — спеціального правового засобу захисту громадянином в органі конституційного контролю своїх суб'єктивних прав. В більшості випадків, за такою скаргою ініціюється розгляд питання про відповідність основному закону акта, застосування якого, на думку скаржника, призвело до порушення його прав. Але зазначається, що Конституційний Суд вирішує питання про конституційність закону за конституційною скаргою особи, тільки у випадку якщо всі інші засоби юридичного захисту які передбачені законодавством вичерпано. Застосування інституту конституційної скарги допомогло спрямовувати конституційний контроль в більш конкретних випадках порушення основних конституційних цінностей.

Підсумовуючи вищесказане, роль конституційного контролю в охороні та захисті конституційних цінностей є найважливішим запобіжником від їх порушення. Такий засіб як інститут конституційної скарги реалізує на практиці доступність механізму конституційного контролю та засвідчує його можливості у сфері охорони прав. Конституційний контроль є важливим інструментом у гарантуванні реалізації основного закону, у створенні стану рівноваженості держави і громадянського суспільства. Шлях України до Євроінтеграції та глобалізації оснований на конституційних цінностях, які визначені світовою спільнотою, тому їх захист є одним з основоположних завдань сучасності.

Вакуленко Богдан Анатолійович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 аспірант кафедри конституційного права України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНАМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Сучасний конституціоналізм в основному є результатом діяльності Конституційного Суду України (далі — КСУ), що здійснюється

на базі світового конституціоналізму з урахуванням європейських науково-практичних надбань та у взаємозв'язку з практикою Європейського суду з прав людини.

Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, держава передусім зобов'язується гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції та протоколах до неї. Законодавче визнання обов'язкової юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, зумовлює вивчення практики ЄСПЛ та застосування національного законодавства з урахуванням його позиції, оскільки саме в рішеннях ЄСПЛ розкривається зміст більшості положень Конвенції.

Відповідно до стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (з подальшими змінами) передбачено застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права. У статті 18 цього ж Закону визначено порядок посилання на Конвенцію та практику Суду. Слід зауважити, що йдеться саме про «практику Суду» у значенні, розкритому у статті 1 цього Закону, тобто практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення щодо України.

У разі, коли Суд визнає факт порушення прав заявника з боку держави-відповідача, така держава зобов'язана не тільки вжити заходів індивідуального характеру (наприклад, здійснити перегляд справи у судовому порядку чи виплатити справедливую сатисфакцію), але й вжити певних заходів загального характеру. Відповідно до статті 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», заходи загального характеру вживаються з метою усунення зазначеної в рішенні Суду системної проблеми та її першопричини — недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді. Заходами загального характеру зокрема є:

- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- внесення змін до адміністративної практики;
- забезпечення юридичної експертизи законопроектів, і

- забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду для адвокатів, прокурорів, працівників правоохоронних органів, працівників міграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи, та інші заходи.

Доцільно буде навести приклади використання у рішеннях КСУ практики ЄСПЛ. Досить часто КСУ звертався до практики ЄСПЛ при розкритті змісту права на справедливий суд та доступ до суду. Так, у Рішенні від 10 січня 2008 року № 1-рп/20081 КСУ зупинився на тому, що практика ЄСПЛ свідчить, що звернення фізичних та/або юридичних осіб до третейського суду є правомірним, якщо відмова від послуг державного суду відбулася за вільним волевиявленням сторін спору (рішення у справі «Девір проти Бельгії» від 27 лютого 1980 року). Не менш цікаво те, що в Рішенні КСУ від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010 зазначено, що «за приписом частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ... кожен при вирішенні питання щодо його прав та обов'язків має право на справедливий і відкритий розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом». Дане рішення базується на позиції ЄСПЛ, викладеної в рішенні у справі «Добертен проти Франції» від 25 лютого 1993 року, де зазначено, що «частина перша статті 6 Конвенції змушує держави-учасниці організувати їхню судову систему в такий спосіб, щоб їхні суди і трибунали виконували кожну зі своїх функцій (пункт 44), притаманну відповідній судовій установі».

Слід зазначити, що в практиці ЄСПЛ було неодноразово згадано, внаслідок чого й було сформовано, характеристики незалежності суду, одна з яких полягає в тому, що суд має сприйматися як незалежний орган; щодо ознак безсторонності суду, то він повинен сприйматися таким з об'єктивного погляду з достатніми гарантіями для виключення будь-яких легітимних сумнівів з цього приводу (пункти 125, 126 рішення у справі «Агрокомплекс проти України» від 6 жовтня 2011 року), що було використано в Рішенні КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017.

Згідно з практикою ЄСПЛ право на виконання судового рішення є складовою права на доступ до суду, передбаченого статтею 6 Конвенції, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися

як невід'ємна складова судового розгляду (рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року). Така позиція була використана в Рішенні КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016.

Отже, використання рішень ЄСПЛ в діяльності КСУ слугує для підтвердження застосування внутрішньодержавних норм, не уникаючи при цьому думки про основоположне значення міжнародних правил як критеріїв оцінки внутрішнього регулювання. Адже вся система конвенційних цінностей, а також положення Конвенції, увібрали в себе традиційні конституційні надбання держав-учасниць. Як правило, належне врахування конституційними судами рішень ЄСПЛ припускає їх коректне застосування (йдеться про комплексне врахування його судової практики стосовно конкретної справи) і вирішення справи на основі узгодження власних висновків із цими рішеннями з метою досягнення суміщення чи, у крайньому разі, розумного компромісу.

Веклич Марія Андріївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 2 група*

МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Незважаючи на те, що Конституцію Автономної Республіки Крим (далі — АРК) було прийнято 24 роки тому, питання її правової природи, місця у законодавчій системі України, порядку внесення змін до неї та набуття ними чинності залишаються актуальними й на сьогоднішній день. Завданням дослідження є правової природи Конституції АРК та її місце у системі законодавства України, а також аналіз порядку внесення змін до Конституції АРК.

Питання щодо прийняття, змісту та реалізації Конституції АРК досліджували такі вітчизняні науковці як Г. Абасова, А. Адельсеїтова, О. Батанов, В. Кичун, О. Копиленко, О. Неделько, В. Семак, В. Дубровський, Р. Губань, В. Шаповал, Г. Швачка та інші. У той же час питання щодо прийняття й внесення змін

до Конституції АРК залишаються досить проблемними, зокрема у межах взаємодії суб'єктів нормотворчості Автономії з органами державної влади України, що зумовлено проблемами реалізації законодавства України.

Конституцію АРК було прийнято на другій сесії Верховної Ради АРК 21 жовтня 1998 року. Вона набула чинності після набрання чинності Законом України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» ухваленого 23 грудня 1998 року. Президент України підписав цей Закон 31 грудня 1998 року, після чого вперше його було опубліковано в газеті «Голос України» від 12 січня 1999 року. Відповідно саме з цього дня на території автономії почала діяти Конституція АРК. Як відомо, до прийняття Конституції 1998 року на території АРК з моменту проголошення незалежності України діяли Конституція Республіки Крим від 6 травня 1992 року та Закон України «Про Конституцію Автономної Республіки Крим» від 4 квітня 1996 року.

Питання правової природи нормативно-правового акта, що має назву Конституція АРК, у науці є дискусійним. В. Шаповал зазначає, що «ця назва дає підстави деяким дослідникам трактувати відповідний акт як ще одну конституцію в Україні. Але такий підхід не враховує природи конституції як основного закону держави». Натомість Г. Швачка вважає, що Конституція АРК є органічним законом: «По-перше, у зв'язку з тим, що Конституція АРК затверджується українським парламентом не менш як половиною від його конституційного складу (ч. 1 ст. 135 Конституції України), тобто так само, як і звичайні поточні закони, Конституцію АРК треба вважати законом. По-друге, в системі законів Конституція автономії належить до органічних законів, бо положення Конституції України стосовно Конституції АРК містять бланкетні норми (п. 37 ст. 85, ч. 1 ст. 135 Конституції України), а порядок розробки й прийняття Конституції АРК відрізняється від процедури прийняття інших законів».

Позицію Г. Швачки ставить під сумнів Р. Губань, який зазначає, що коли підійти до визначення правової природи Конституції АРК з точки зору формальної логіки, то вона має меншу юридичну силу, ніж «звичайний поточний» закон.

Беззаперечним є той факт, що Конституція АРК — єдиний із нормативно-правових актів АРК та її органів, який належить до підсистеми законів в ієрархічній структурі законодавства України, що було визначено Рішенням Конституційного Суду України від 16 січня 2003 р.

№ 1-рп/2003 (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим).

Конституція АРК має вищу юридичну силу в системі правових актів автономії, що обумовлює сувору підпорядкованість їй усіх нормативно-правових актів органів АРК на всіх його структурних ланках.

Конституція України безпосередньо не позначає місце Конституції АРК в системі національного законодавства. Разом із тим ст. 4 Конституції АРК встановлює, що Конституція АРК приймається на основі і у відповідності з Конституцією України (ч. 1). Норми Конституції АРК мають пряму дію (ч. 3). Нормативно-правові акти Верховної Ради АРК і Ради міністрів АРК, або їх положення, що суперечать Конституції АРК, не мають юридичної сили (ч. 4).

Згідно ст. 135 Конституції України, Конституція АРК має бути затверджена Верховною Радою України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України. Особливістю цієї конституційної норми є те, що такий порядок прийняття властивий лише Конституції АРК, бо, наприклад, у ст. 91 Конституції України закріплено, що закони, постанови та інші акти українського законодавства, які виносяться на розгляд Верховної Ради України, приймаються більшістю від її конституційного складу.

Загалом унітарний державний устрій України зумовлює конкуруючий характер нормотворчих повноважень автономії, бо єдність українського законодавства на всій території держави призводить до випадків регулювання на загальнодержавному рівні тих питань, які для окремого суб'єкту адміністративно-територіального устрою, тобто АРК, віднесені до його власного відання. У зв'язку з цим виникає питання про юридичну силу і місце в механізмі правового регулювання Конституції АРК, статусу Автономії, організації та діяльності її органів, яке неоднозначно вирішується у чинному законодавстві України, наприклад, у Законі України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10.02.1998 р. № 90/98-ВР.

Конституція АРК встановлює: правовою основою статусу і повноважень Автономної Республіки Крим, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим є Конституція України, закони України, Конституція Автономної Республіки Крим (ч. 1 ст. 2 Конституції АРК). Повноваження, порядок формування і діяльності ВР АРК і Ради міністрів АРК визначаються Конституцією України і законами України, Конституцією

АРК і нормативно-правовими актами Верховної Ради АРК з питань, віднесеним до її компетенції (ч. 2 ст. 1 Конституції АРК). У правовій основі такий же підхід щодо ієрархії нормативних актів функціонування Автономії.

Інший підхід використовується в питаннях правового регулювання повноважень Автономної Республіки Крим. Так, згідно п. 25 ч. 1 ст. 18 Конституції АРК віданню АРК підлягає здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України, Конституцією АРК і законами України. Верховна Рада АРК вирішує питання, віднесені Конституцією України, Конституцією АРК і законами України до відання АРК, за виключенням тих, з яких рішення приймаються республіканським (місцевим) референдумом або Радою міністрів АРК та іншими органами виконавчої влади Автономії (ч. 1 ст. 26 Конституції АРК). Отже, у правовому регулюванні предмету відання Автономії пріоритет над чинними законами України надається Конституції АРК, а у правовому регулюванні повноважень представницького органу Автономії — законам України.

Таким чином, спираючись на аналіз положень Основного Закону України, Конституції АРК та законів України, слід відзначити, що положення Конституції АРК мають чітко відповідати Конституції України. Конституція АРК посідає важливе місце у системі законодавства України, з урахуванням пріоритетного значення Основного Закону України, який закріплює засади конституційного ладу України, правовий статус людини і громадянина, форми безпосередньої демократії, систему органів публічної влади та їх повноваження, територіальний устрій України.

Волкова Карина Андріївна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

ФОРМИ АВТОНОМІЇ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ

На сьогоднішній день питання автономії в нашій країні є дуже актуальним. Але що таке автономія? Для чого вона потрібна? Яка буває автономія? На всі ці питання я спробую відповісти в цій роботі.

Метою дослідження є виокремлення основних форм і принципів автономії, а також розгляд різних чинників для створення автономії та історичні приклади.

Тож, розпочнемо з визначення, саме що таке автономія. Автономія — відносно самостійні у здійсненні державної влади або місцевого самоврядування територіального утворення у межах певної держави. Таким утворенням зокрема є республіка, округ, область. Автономія може бути державно-територіальним утворенням у складі унітарної чи федеративної держави. Державно-територіальна автономія складалася у колишній СРСР, характеризується наявністю окремих ознак держави, більшим обсягом самостійних прав, ніж адміністративно-територіальна автономія. Це — власна конституція, свої самостійно сформовані органи законодавчої та виконавчої влади, символи і столиця; тут поряд з загальнодержавними діють свої закони. Адміністративно-територіальна автономія не має усіх названих ознак і поширюється не тільки на сферу управління. Її правовий статус визначається спеціальним актом держави, на території якої вона створена.

Статус автономії надається окремим частинам держави, які відрізняються від інших історичними, географічними, економічними особливостями, своїм національним складом, соціальними умовами, побутом тощо. В більшості країн надання автономії пов'язане з децентралізацією управління, у деяких-з вирішенням національного питання. Автономія означає широку самостійність ті ініціативу автономного утворення і його населення у здійсненні державної влади, управлінні місцевими справами, забезпеченні соціально-економічного і культурного розвитку своєї території. Межі здійснення ними державної влади та інших повноважень визначаються конституцією та іншими законами держави, до складу якої вона входить. Правові акти, які визначають статус автономії, затверджуються або приймаються загальнодержавним законом. Закони та інші правові акти авторитарних утворень є складовою частиною загальнодержавного законодавства і не повинні суперечити конституції або іншим законам, а в разі такої суперечності, їх дія скасовується (К. О. Оніщенко, 2010).

Сучасна державно-правова практика зазначає що є багате різноманіття форм та видів територіальної автономії, які можна класифікувати за відповідними критеріями. За цілями або за факторами створення вони поділяються на автономії, що створенні з метою урахування

етнонаціональних чинників, і на автономії, що створенні з метою децентралізації. До перших належить автономія територіальних об'єднань, населення яких відрізняється національним складом. Ці автономії за особливостями організації влади поділяються на державно-національну та адміністративну національно-територіальну автономії. До других можна віднести автономії, створення яких зумовлено потребами розподілу функцій щодо здійснення державної влади між центральними органами та органами відповідних автономних територіальних утворень, населення яких у цілому є однорідним. За таких умов вся територія держави поділяється на адміністративно-територіальні одиниці вищого рівня, які в цілому мають однаковий статус, що забезпечує відносну симетричність адміністративно-територіального устрою держави.

Також є класифікація територіальних автономія за обсягом їх компетенції, тобто за ступенем децентралізації державної влади, що відображається в особливостях організації влади в цих утвореннях. За цим критерієм у науці конституційного права традиційно виділяють декілька видів територіальної автономії: політичну, яку також називають державною чи законодавчою і адміністративну або місцеву. Перший вид автономії, які іноді мають офіційну назву держави або республіки, характеризується тим, що її носії наділяються у тому чи іншому варіанті формальними ознаками держави. До таких ознак належить наявність конституції, парламенту, державних символів, а іноді й громадянства. При цьому деякі територіальні автономії визначають як суверенні, включаючи право виходу зі складу держави (В. Борденюк, 2004).

Отже, підсумовуючи, територіальна автономія-це форма самоврядування населення на відповідній частині території держави, яка має особливий статус щодо інших адміністративно-територіальних одиниць унітарної держави. Її суть, як і місцевого самоврядування, полягає в децентралізації державної влади, у залученні громадян до управління державними справами на місцях. Особливості статусу територіальних автономій виявляється на фоні тих адміністративно-територіальних одиниць вищого рівня, де представницькі органи взагалі не обираються. Тому наявність територіальної автономії у складі унітарної держави може бути реальним показником децентралізації державної влади, коли відповідна автономія поєднана з реальним місцевим та регіональним самоврядуванням, що функціонує на всіх рівнях адмі-

ністративно-територіального устрою, або ж тоді, коли територія держави повністю поділяється на територіальні одиниці з автономним статусом. У такому сенсі досвід функціонування територіальних автономій може бути використаний при подальшому вдосконаленні територіальної організації влади в країні.

Волошина Анастасія Сергіївна

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
аспірантка кафедри процесуального права*

ПОДОЛАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО НІГІЛІЗМУ

Однією з найважливіших проблем, щодо виконання своїх повноважень Конституційним Судом України є проблема виконання його рішень, що наразі становить одну з найбільш обговорюваних питань в колі правознавців, адже ставить під сумнів поділ влади як такої, гарантування найвищої юридичної сили Конституції України, та наявність судочинства як такого.

В умовах реалізації практики правозастосовчої діяльності в Україні не рідким є випадки популяризації серед посадових осіб органів державної влади конституційного нігілізму — особливого різновиду правового нігілізму. Нігілістичне ставлення суб'єктів правозастосування до норм Конституції України полягає у небажанні виконувати безпосередньо конституційні норми, які не продубльовані у профільних законах та підзаконних нормативних актах. Як зазначає М. Козюбра, конституційний нігілізм є багатогранним явищем із широким діапазоном проявів — від найм'якших, які умовно можна назвати конституційним інфантилізмом, до підкреслено демонстративних, конфронтаційно-агресивних і навіть кримінальних.

Найважливішим для подолання конституційного нігілізму є рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України. Такими рішеннями Конституційний Суд роз'яснює положення Основного Закону; надана органом конституційної юрисдикції офіційна інтерпретація норм Конституції України вирішує проблему неоднозначного їх застосування судами України, іншими органами державної влади.

Однак повною мірою відігравати свою важливу роль акти Конституційного Суду України

можуть лише за умови їх належної реалізації. Саме тому надзвичайно актуальною є проблема виконання рішень Суду, що, на думку судді В. Бринцева, є однією з найважливіших складових конституційного правосуддя. Особливістю рішень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні є їх структура. Навіть, якщо будова не відрізняється від звичайної структури судового рішення, однак потрібно наголосити, що виконується зазвичай тільки резолютивна його частина. Багатьом науковцям це здається некоректним та недоцільним — зводити виконання висновків (рішень) Конституційного Суду України до виконання лише їх резолютивної частини.

Виникає питання чи слідкує Конституційний Суд України за виконанням своїх рішень. Секретаріат Конституційного Суду України повідомив, що в порядку статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» будь-яких письмових підтверджень щодо виконання рішень, додержання висновків Конституційного Суду України даний орган не отримував; відомості щодо наявності практики притягнення до юридичної відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України в даному органі відсутні.

До перевірки мали б включатись рішення суду, в яких визначений порядок і строки їх виконання, а також у яких покладений на відповідні державні органи обов'язок щодо забезпечення їх виконання, та рішення, в тексті яких містяться рекомендації, які пов'язані з проблематикою виявленою при підготовці рішення, що можуть бути адресовані, зокрема, законодавцю, тому логічним є те, що слід перевірити чи взагалі мало місце реагування на порушене питання. Можливим є використання методів підготування та надання запитів до відповідних органів державної влади, які в свою чергу можуть надати письмове підтвердження виконання таких рішень, додержання висновків суду, а також виступи Голови Конституційного Суду України з офіційною заявою щодо стану виконання рішень.

Більше труднощів виникає з виконанням рішень КСУ, у яких здійснено офіційне тлумачення норм права. Щоб ліквідувати проблеми у застосуванні таких норм і рішень КСУ, варто вдосконалювати норми, офіційне тлумачення яких здійснено судом як найскоріше після прийняття відповідного рішення КСУ, виклавши їх таким чином, щоб вичерпно і повно відобразити у них офіційне їх розуміння. Це, одночасно, зніме питання щодо виконання таких рішень,

оскільки, виконати норму права і перевірити виконання норми права значно простіше, ніж виконати і перевірити виконання того чи іншого рішення КСУ, яке (без вдосконалення на його основі норми права) стоїть ніби то «осторонь» від нормативного акту і не всі знають про його існування та можуть чітко зрозуміти зміст.

Проаналізувавши дану ситуацію, для того, щоб сформулювати ефективний механізм контролю щодо ефективності виконання рішень та дотримання висновків Конституційного Суду України доцільно включити до Закону України «Про Конституційний Суд України» виконання рішень (висновків) Конституційного Суду як окрему стадію конституційного судочинства, детально та повно регламентуючи механізм їх виконання. Також можливим та корисним було б передбачити та включити в цьому Законі «Про забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України» конституційну відповідальність за невиконання рішень органу конституційної юрисдикції у вигляді припинення повноважень відповідних органів, посадових осіб.

*Гулян Марк Ярославович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група*

РЕЛІГІЙНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП СВІТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі в демократичних суспільствах досить поширеною є практика закріплення у законодавстві різних моделей держави та форм їх влади. Розглядаючи країни в політично-правовому плані, ми можемо помітити, що більшість з них переважно є світськими державами. Що ж входить у зміст даного поняття? Світська держава передбачає відокремленість держави від релігії, тобто у ній суспільно-правові відносини, які є усталеними та повторюваними, не регулюються на основі релігійних норм. З цього виходить, що державні службовці будь-якої гілки влади не повинні приймати рішення, які ґрунтуються лише на релігійних догмах. Так, наприклад, запровадження заборони абортів у певній державі є законним, якщо дане рішення базується на загально гу-

маністичних принципах, а не на релігійних позиціях. Ще однією ознакою світської держави, безперечно, є те, що будь-який громадянин здатен реалізовувати свої права та виконувати певні обов'язки без звернення до релігійних інститутів. Також варто підкреслити те, що у державах даного типу віруючі усіх релігій є рівні перед законом, та не існує домінантної релігії, яка б була обов'язковою на законодавчому рівні. В Українському законодавстві світськість держави закріплена у ч. 3 ст. 35 Конституції України: «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова».

Однак слід зазначити, що відокремленість держави від церкви не означає протистояння чи пригнічення релігії, а навпаки передбачає певне співіснування державної та релігійної діяльності. Хоч у церкви відсутній правовий союз з державою, відсутнє право на представництво релігійних організацій в державних органах, право законодавчої ініціативи релігійних організацій, втручання їх в систему правосуддя, однак і держава не може втручатися у внутрішньо-церковні справи, канонічну діяльність, самоуправління; не може здійснювати державно-правовий контроль, примус у сфері релігійних відносин. Можна сказати, що існує певний баланс між державою та релігією, завдяки якому і функціонує демократичне суспільство, проте саме державні органи забезпечують охорону законних прав релігійних організацій, віруючих та контролюють дотримання ними заборон та виконання певних обов'язків.

Було б досить недоцільно заперечувати чи пригнічувати релігію як явище в цілому, адже вона відіграє досить вагомий роль у функціонуванні суспільства. Не дивно, що право на свободу думки, совісті і релігії закріплене у багатьох нормативно-правових актах як національного, так і міжнародного законодавства. Наприклад, у ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначається, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії. Дане право, згідно із Довідником із застосування статті 9, передбачає, що кожна людина може мати будь-яке переконання і не змінювати його (це є абсолютне право) та здатна сповідувати своє вірування самому або з групою інших осіб (не є абсолютним правом).

Свобода релігії має не тільки особистісний (свобода віросповідання), а й корпоративний, інституційний вимір (свобода церкви). Поняття «свобода церкви» характеризує соціально-пра-

вові можливості вільної діяльності релігійних спільнот, їх інституцій, безперешкодного виконання ними своїх функцій, місії, а також їхню автономію і незалежність. Дана свобода церкви нормативно закріплена у ст. 35 та ст. 36 (право громадян на об'єднання) Конституції України та в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Аналізуючи дані нормативно-правові акти, ми можемо зробити висновок, що саме релігійні організації є основним елементом публічності релігії, адже через них реалізується задоволення релігійних потреб громадян та ефективне функціонування діяльності церкви в цілому. В Україні релігійні організації можуть бути створені у досить різних формах: монастирі, релігійні братства, релігійні громади, духовні навчальні заклади, місіонерські товариства та інші. Вони можуть відповідно до законодавства створювати та утримувати вільно доступні місця для богослужіння або релігійних зібрань. Також слід зазначити, що вторинною функцією релігійних організацій є їх добродійна та культурно-освітня діяльність: розповсюдження, виготовлення, імпортування та експортування релігійної літератури, інформаційних матеріалів та предметів релігійного змісту.

Право громадян на створення релігійних організацій та на свободу совісті згідно із ч. 2 ст. 35 Конституції України може бути обмежено лише для забезпечення охорони громадського порядку, певного суспільного інтересу, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. У міжнародних нормативно-правових актах також закріплюється законність даного обмеження. У практиці ЄСПЛ існують випадки обмеження права сповідувати певні переконання. Наприклад, рішення ЄСПЛ у справах «Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови», «Калас проти Туреччини» тощо.

Отже, проаналізувавши вищенаведені твердження, які підкріплені нормативно-правовими актами, можна сформулювати такі висновки: публічність релігії у світській державі відображається в дотриманні нею правових меж, що передбачає невтручання в державне управління, політичну діяльність та її відокремленість від школи; держава, в свою чергу, забезпечує охорону законних прав релігійних організацій, віруючих та контролює дотримання ними заборон та виконання певних обов'язків. Публічність релігії реалізується через законну діяльність релігійних організацій, котрі задовольняють відповідні потреби громадян сповідувати та поширювати віру. Обмежити пра-

во людей на сповідування певних переконань можна виключно на підставі захисту інтересів громадськості, прав та свобод інших.

Долгіх Анна Дмитрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

Як відомо, Україна з моменту своєї незалежності і дотепер проходить непростий процес перетворень на шляху до реалізації усіх норм Європейської хартії місцевого самоврядування. Однак, дійсно істотні зміни почали виникати лише після впровадження реформи децентралізації в 2014 році, яка здійснюється і донині. Звідси значної уваги дослідників останнім часом вимагає саме ця тема.

Питанням децентралізації публічної влади та дослідженням цієї теми присвятили свої праці такі відомі вітчизняні вчені, як В. Авер'янов, Т. Астапова, О. Бабич, В. Загурська-Антонюк, Ю. Курілов, С. Любенець, А. Хребтій.

Описавши сутність децентралізації, особливо щодо європейської практики, та охарактеризувавши ситуацію в Україні, дізнаємося про наявні досягнення та проблеми у даній сфері.

Взагалі ідеї децентралізації не є новими, їх висунув французький політик і правознавець Жан Боден, який на противагу монолітній державі висунув теорію федеральної державної організації Німеччини. Ці та інші ідеї децентралізації влади знайшли практичну реалізацію в Європі лише на початку ХХ ст. Алексіс де Токвіль визначив, що децентралізація «має не лише адміністративну цінність, але й громадянський вимір, оскільки збільшує можливості громадян цікавитись публічними справами, а це, у свою чергу, дозволяє їм примкнути до використання свобод. Із накопичення цих локальних, діяльних, «спрямованих» свобод народжується найбільш ефективна противага централізованому уряду, навіть якщо він і знаходить підтримку у знеособленої колективної волі».

Для втілення ідеї децентралізації в повному обсязі потрібно звертатися і до досвіду країн, де традиції права сформувалися значно раніше

і стали моделями, праобразами для майбутніх поколінь.

Щодо практики Німеччини. Як вважає німецький вчений Р. Граверт, що досліджував проблеми місцевого самоврядування на прикладі ФРН, «у сучасній Німеччині (як і в інших країнах) доля місцевих органів влади як складових частин держави багато в чому залежить від підтримки з боку останньої. Нерозривно пов'язані з податковою й фінансовою державною системою, вони, скоріше, є частиною єдиного цілого, ніж незалежними територіальними одиницями, і можливість що-небудь розпочати на місцевому рівні більше залежить від загальної ситуації в державі, ніж від специфічних місцевих обставин».

Повернемося до стану реформи в Україні. Загальновідомо, що реформа діє з 2014 року, вона була розділена на два етапи, і у 2022 році очікувались відповідні зміни до Конституції України щодо подальшого просування реформи. І вже існують певні досягнення у цій сфері: передача великої кількості повноважень від органів державної влади на рівень місцевого самоврядування, на рівень районів і регіонів, але найбільше на рівень громад, пряма комунікація громади з інвесторами, без посередництва, дала великий результат із залученням інвестицій на свою територію, детінізація окремих підприємств, підвищення ефективності економічної діяльності та створення власних підприємств, поживлення економічної активності на місцевому рівні, створення у сфері обслуговування робочих місць, раніше неприбуткових сільській місцевості, підвищення якості доріг, стану шкіл, лікарень. Втім, стосовно медицини, експерти задоволені лише першим етапом реформи, втіленню вторинної ланки медицини на місцях треба приділити нагальну увагу.

Однак потрібно звернути увагу й на проблеми, які гальмують цей процес. Основною причиною гальмування є відсутність чіткого законодавчого регулювання децентралізації, що призводить до неналежного виконання органами виконавчої та муніципальної влади завдань через відсутність виразної межі між їх функціями. Також одними із передових проблем, за словами О. М. Бабича, є «відсутність достатньої податкової бази місцевого самоврядування, особливо в селах і селищах, яка була б спроможною забезпечувати надання базових послуг населенню; залежність регіонів від рішень центральних органів виконавчої влади». Одними із провідних аспектів гальмування є також недостатній рівень активності приватних осіб та

інших недержавних організацій у процесі соціально-економічного розвитку та слабкий механізм участі громадян у вирішенні політичних питань. Однією із найгостріших на даний момент проблем можна назвати низький рівень життя населення. Найбільш критичним аспектом можна визначити соціально-економічний, котрий характеризується відсталістю ведення господарства, занепадом потенційно вагомих сфер економіки, зниженням активності соціуму. Необхідно побудувати ефективний інститут народовладдя, ввести закони для створення сучасної моделі поведінки громадянина, що забезпечить високий рівень соціально-економічної свідомості населення, який у свою чергу призведе до вирішення глобальних проблем від найдрібніших — місцевого рівня і аж до загальнодержавних. За О. В. Батановим, важливою особливістю місцевого самоврядування є реалізація місцевих інтересів.

Отже, варто наголосити, що основною ідеєю децентралізації є поліпшення якості життя населення за рахунок підвищення ефективності роботи державного сектору та виконання ним своїх функцій, тобто на демократизацію публічного управління. Таким чином, виходячи з вищезазначеного, для України це є можливістю для подолання залишків минулого, забезпечення дієспроможності місцевого самоврядування та зменшення бюрократизму державного апарату. Однак, для того щоб досягти децентралізації, потрібен час і адекватне державне регулювання цієї реформи, спираючись на досвід інших країн світу.

*Дубина Олена Володимирівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група*

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ТА СУЧАСНІСТЬ

Становлення та розвиток конституціоналізму є досить важливим. Критеріями розвитку конституціоналізму в Україні є вивчення процесу зародження, становлення і розвитку конституціоналізму на різних історичних етапах формування держави і права України. Вивчення розвитку конституціоналізму неможливе

без знання сукупності соціально-економічних, політичних, ідеологічних, культурних, релігійних та інших суспільних явищ.

Питання конституціоналізму було предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, питання розглядалися в різноманітній площині, зокрема, критерії дослідження конституціоналізму, їх вплив на його розвиток, обґрунтування необхідності встановлення конституційного ладу, аналіз історії і критеріїв оцінки конституційного права України.

Саме слово «конституціоналізм» було вивчено наприкінці XVIII — початку XIX ст. для позначення головним чином американської доктрини верховенства писаної конституції над видаваними законами. Однак реальність нового конституціоналізму в повному розумінні слова уперше виявила себе в міських правових системах Західної Європи в XI–XII ст. Світове співтовариство має досить багатий досвід формування системи конституціоналізму. Однак в Україні конституціоналізм є порівняно новою дефініцією.

Становлення та розвиток українського конституціоналізму умовно можна розділити на такі періоди: період зародження (середина XVII ст. — кінець XVIII ст.); науково-просвітницький період (XIX ст. — початок XX ст.); революційний період (1917–1919 рр.); радянський період (1919–1991 рр.); період незалежності (з 1991 р. до теперішнього часу).

Зародження українського конституціоналізму пов'язано, насамперед, з Національно-визвольною війною українського народу під проводом гетьмана Богдана Хмельницького (1648–1654 рр.). В цей період з'явився ряд актів, що мали важливе конституційне значення та були спрямовані на побудову української державності.

Науково-просвітницький період характеризувався історико-етнографічними, публіцистичними та художніми творами. Свою діяльність розпочало Кирило-Мефодіївське товариство, основною метою своєї діяльності вважало утвердження національно-державної незалежності України з демократичним ладом на зразок Сполучених Штатів Америки або Франції.

Революційний період загальмував розвиток конституціоналізму в Україні. А в радянський період проблема історії українського конституціоналізму з ідеологічних міркувань знаходилася під забороною.

За радянський період було прийнято чотири Конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.), але

вважати їх конституціями можна лише умовно. Усі ці конституції копіювали положення Конституції СРСР, тобто встановлювали «радянську модель влади», яка закріплювала керівну роль комуністичної партії.

З 1991 р., коли Україна офіційно здобула незалежність, розпочався новий період у формуванні українського конституціоналізму. 28 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла Конституцію України, що має найвищу юридичну силу серед нормативно-правових актів, та яка закріпила президентсько-парламентську республіку, унітарний територіальний устрій. Сучасний український конституціоналізм найповніше виявляється у конституційних правах, свободах і обов'язках людини і громадянина, в якісно новій організації державної влади, в реалізації чинної Конституції України і в системі її охорони. Слід підкреслити, що до становлення і розвитку конституційного права як науки доклали зусиль представники різних наукових шкіл із багатьох міст України.

У політичному контексті витримано визначення українського конституціоналізму як «скарбниці національної ідейно-політичної думки і державно-правової практики, яка створювалась на світовому досвіді вітчизняними мислителями і діячами впродовж століть і спрямована на конституційну регламентацію державного устрою, політичного режиму, прав і свобод людини, взаємовідносин особи, громадян, суспільства і держави».

Систему сучасного українського конституціоналізму спрямовано на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів людини і громадянина для досягнення (визнання, забезпечення, захисту) конституційно-правової свободи людини. Формуючи власну модель конституціоналізму, кожна держава має спиратися саме на те, що конституціоналізм, передусім, був і залишається ідейним, інституціональним, конституційно-правовим антиподом необмеженої всюдозволеності публічної влади.

Поєднання різних наукових підходів, думок та практичних напрацювань дало змогу створити власну національну конституційну доктрину, котра, при цьому, органічно поєднує кращі європейські та світові здобутки в даній галузі.

Отже, для розвитку конституціоналізму важливим є не лише сам факт наявності конституції, сильна політична позиція громадян, які будуть готові до утвердження нових принципів в державі, а передусім втілення її положень у практику державотворення, реальний

вплив конституції на становлення правової системи на демократичних засадах. Тому основними завданнями української держави на сучасному етапі є проведення реформ та забезпечення реального конституціоналізму, за якого права людини дійсно розглядалися б як найвища соціальна цінність.

Дубовик Юлія Сергіївна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (УКРАЇНА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ)

Місцеве самоврядування — це цілісна система, яка являє собою соціальний інститут. Його становлення та розвиток, мабуть, є пріоритетним для України. Це важливо, перш за все, для реформування всієї публічної влади в країні, зокрема, беручи до уваги, що цей процес і без того є непослідовним та суперечливим. Отже, всі проблеми, які пов'язані з місцевим самоврядуванням привертають не аби яку увагу державної влади.

Нині багато вчених фокусуються на темі, пов'язаній з місцевим самоврядуванням, та розглядають його як принцип організації публічної влади на місцях. Зокрема, це такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як А. Ткачук, В. Черніков, Т. Браун, Е. Моньо, Р. Агранофф та інші.

Слід зазначити, що необхідною умовою для демократичної держави є налагоджений, дієвий механізм і правильне функціонування місцевого самоврядування, оскільки так громадяни зможуть брати активну участь у місцевих справах.

Отже, беручи до уваги всі зазначені вище факти, робимо висновок, що місцеве самоврядування — це невід'ємна частина кожної країни.

Під принципами місцевого самоврядування розуміють ідеї та керівні засади, які визначають загальні до суб'єктів вимоги щодо здійснення прав місцевого самоврядування. Характеристикою конституційних принципів місцевого

самоврядування є те, що вони визначають побудову функціонування всієї системи місцевого самоврядування; допомагають усвідомити сутність і зміст і риси місцевого самоврядування; сприяють збереженню наступності в розвитку інститутів місцевого самоврядування.

Досвід Європейських країн показує, що реформування місцевого самоврядування в кожній країні є індивідуальним та унікальним, з різною інтенсивністю та в різних напрямках. Ми спинимося саме на загальних принципах, які притаманні більшості країн Європи.

Ключовими аспектами, котрих дотримуються при реформуванні системи місцевого самоврядування — це розвиток місцевої демократії та модернізація управлінської системи на місцевому рівні через підвищення її здатності відповідати на щоденні потреби населення й організувати соціально-економічний розвиток відповідних територій. В європейських країнах — це так зване добре місцеве врядування. Ця концепція базується на загальних принципах, притаманним багатьом демократичним державам.

Отже, перш за все, діє принцип, який унеможливує дискримінацію людей, робить громадян рівними в усіх правах, сприяє культурному різноманіттю та поваги всіх до усіх. Тобто права людини понад усе. Це підтверджується практикою ЄСПЛ.

В Україні також є цей принцип, але він не зовсім підтверджений на діях і, на жаль, не визначений чітко як конституційний. Тільки бачимо, що місцеве самоврядування повинно базуватися на законності, де реалізуються права і свободи громадян, але на нашу думку це досить невизначено. Багато людей стискаються з проблемою влаштування на роботу через певні вади, крім того, деякі навіть не знають, куди звертатися у разі виникнення такої ситуації. Тобто неналагоджений механізм захисту прав людини, що є прогалиною не тільки місцевого самоврядування, а й всієї державної влади.

Наступним принципом є чесність виборів, представництво та участь громадян. Для людей це можливість права голосу у вирішенні місцевих справ.

Щодо України, конституційно цей принцип закріплений у статтях 38 та 71 Конституції України. Але країна неодноразово була причетна до фальсифікації. Як наслідок — недовіра людей, зокрема, до місцевого самоврядування.

В європейських країнах також діє принцип чутливості. Це здатність місцевого самоврядування швидко реагувати на потреби громадян.

В Україні відсутній такий аналог, проте можна сказати, що цьому принципу тотожний принцип поєднання місцевих і державних інтересів, де беруться до уваги проблеми громади.

Принцип відкритості та прозорості, якого має додержуватися місцеве самоврядування, функціонує як у Європейських країнах, так і в Україні. В нашій країні він відомий як принцип гласності. Мета у нього одна — забезпечити публічний доступ до інформації щодо ведення справ посадових осіб місцевого самоврядування.

Аби місцева влада була нейтральна та справедлива у своїй діяльності, вона повинна будувати свою політику на засадах принципу верховенства права. Україна як демократична держава теж має дотримуватися цього. У Конституції це прописано як принцип законності.

Важливо зазначити, що запровадження стратегії доброго місцевого врядування в Україні вимагає врахування зовнішніх обставин: стратегічного напрямку на розширення Європейського Союзу та потенційного майбутнього членства України в ньому. В той же час прийняття підходів доброго місцевого врядування для управління місцевими справами не є достатнім для досягнення кінцевої мети на місцевому рівні.

Отже, як видно, багато конституційних принципів місцевого самоврядування в Україні відповідають принципам європейських країн, або засновуються на них. Є схожості та відмінності. Зокрема, Україні варто взяти до уваги принцип фінансового менеджменту, який дозволяє місцевому самоврядуванню грамотно та точно розподіляти бюджет, ощадливо та продуктивно його використовувати.

Євечук Олександра Іванівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 1 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Невід'ємним атрибутом держави є безсторонній та незалежний суд. Судову владу можна охарактеризувати за допомогою таких ознак: — судовій владі наявний особливий спосіб формування; — незалежність та самостійність від

виконавчої та законодавчої влади; — організаційна відмежованість від інших владних інституцій; — особливий статус та режим діяльності суддів; — здійснення особливих державних функцій (судовий контроль, встановлення юридичних фактів, правосуддя тощо). Судова влада реалізує свою діяльність через здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства.

Правосуддя — це один-єдиний вид юрисдикційної діяльності, що здійснюється тільки судом від імені держави та у своєрідній процесуальній формі, за порушення якої може наставати скасування судового рішення. Точне та ефективне виконання судом своїх функцій забезпечується завдяки дотриманню основ (принципів) правосуддя. Основи правосуддя можна трактувати, як закріплені Конституцією України, фундаментальні правові ідеї, що визначають зміст і спрямованість діяльності органів правосуддя та гарантують істинність, обґрунтованість ухвалених ними рішень.

До головних міжнародних документів, що закріпили ці ідеї належать: Європейська хартія «Про статус суддів» від 10 липня 1998 р.; «Основні принципи незалежності судових органів», ухвалені резолюціями 40/32 від 29 листопада 1985 р. та 40/146 від 13 грудня 1985 р. Генеральної Асамблеї ООН; «Процедури ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів», затверджені 24 травня 1989 р. Резолюцією 1989/60 Економічної і Соціальної Ради ООН.

Метою даного дослідження є розгляд конституційних основ правосуддя та його проблем в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми свідчить про те, що проблема конституційних основ правосуддя спирається на вагому теоретичну базу.

Теоретичним підґрунтям дослідження проблеми стали роботи українських та зарубіжних вчених, серед яких Р. Арнольд, К. Барклі, К. Грасхов, П. Кірххоф, Дж. Лімбах, О. Люхтерхандт, Т. Маунц, К. Хессе, Х. П. Шнайдер, П. Бадур, А. Бланкенгель, Ю. Барабаш, В. Бринцев, П. Євграфов, В. Кампо, М. Козюбра, В. Погорілко, О. Петришин, О. Щербанюк, П. Рабинович, М. Савенко, А. Селіванов, М. Селівон, С. Серьогіна, О. Скрипнюк, Ю. Бисага, В. Тацій, М. Тесленко, В. Тихий, П. Ткачук, Ю. Тодика, В. Шаповал, В. Лемак, С. Шевчук, І. Сліденко, М. Савчин, О. Фрицький, Ю. Фрицький, М. Гультай та ін.

На даний момент чинним є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 року, який обумовлює правові засади організації судової влади, систему судів загальної юрисдикції, здійснення правосуддя в Україні, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також встановлює загальний порядок забезпечення діяльності судів та ін.

Відповідно до Конституції України суддя, виконуючи правосуддя, є неупередженим та незалежним і керується загальними основами судочинства, до яких віднесено: 1) незалежність судів; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) забезпечення доведеності вини; 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 5) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 6) забезпечення обвинуваченому права на захист; 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 8) розумні строки розгляду справи судом; 9) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення; 10) обов'язковість судового рішення. Однак зазначені конституційні основи не є вичерпними і тому можуть бути визначені й інші.

Проаналізувавши дані засади правосуддя, виокремлюються основні проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, а саме: недобросовісність окремих суддів, працівників органів та установ судової влади, проявлення корупції; недосконалість існуючої системи місцевих судів; неефективність системи фінансового, матеріально-технічного та соціального забезпечення гарантій незалежності судової влади; нестача суддів у місцевих та апеляційних судах, надмірне навантаження на суддів у судах усіх рівнів; функціональна недосконалість системи органів суддівського врядування та самоврядування; неефективні механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень; перешкоди в доступі до правосуддя; відсутність дієвих механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів; надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу; низький рівень суспільної довіри до органів судової влади та прокуратури тощо.

Таким чином, можна дійти висновку, що неупереджене та незалежне правосуддя є гарантією стійкого розвитку держави і суспільства, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів держави, юридичних осіб, зростання якості життя, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Удосконалення системи правосуддя сприятиме узаконенню правопорядку, який ґрунтується на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, на високому рівні правової культури, а в разі їх порушення — справедливого їх відновлення у розумні строки.

Єршомін Олександр Євгенович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація — це загальносвітове явище, що з'явилося внаслідок розвитку взаємозв'язків між державами і охоплює майже усі сфери суспільного життя: економічну, політичну, культурну, інформаційну тощо. В юридичному сенсі проявляється у тотожності правових систем і появі міжнародного законодавства, норми якого є обов'язковими для більшості країн світу. Суверенітет — це здатність державної влади в межах території країни мати політико-правову самостійність та верховенство своєї влади. Є головною та невід'ємною ознакою незалежної держави.

Метою обраного дослідження є вивчення проблеми існування державного суверенітету в умовах всесвітньої глобалізації.

Дане питання досліджувалося у працях таких вчених, як Ю. Тодика, О. Петришин, Т. Полякова, Ю. Оборотова та багатьох інших.

Говорячи про проблему світової глобалізації, слід зазначити, що цей процес зумовлює появу взаємозалежності країн та зменшує роль впливу державної влади на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Спостерігаючи за тенден-

цією зменшення ролі суверенітету за рахунок поширення глобалізаційних процесів, можна зробити припущення, що з часом вплив транснаціональних корпорацій зменшить роль державної влади та візьме на себе більшість владних функцій та формуватиме світовий порядок в багатьох сферах суспільного життя.

Існує два види державного суверенітету: внутрішній — значний вплив державної влади в межах внутрішньої державної політики; зовнішній — незалежність держави на міжнародній політичній арені. На думку Ю. Оборотова державний суверенітет не є абсолютним, а його обсяг залежить від того, наскільки держава є незалежною та має вплив на міжнародній арені.

В цілому глобалізація має як негативні, так і позитивні наслідки в розвитку суспільства. До негативних наслідків можна віднести наступні: — втручання транснаціональних корпорацій (далі — ТНК) в політичне життя незалежних держав; — гальмування розвитку національної економіки; — держава має менший вплив у просуванні власних інтересів на міжнародній арені; — втрата національної самоідентичності.

До позитивних наслідків глобалізації можна віднести такі як: — стрімкий розвиток світового прогресу; — значно простіші економічні та господарські відносини між державами; — наявність спільного економічного інтересу в різних країнах, в наслідок чого покращуються відносини між державами.

Суверенітет є основоположним принципом міжнародного права та закріплений в багатьох міжнародно-правових актах, зокрема, в статуті Організації Об'єднаних Націй. Серед основних ознак державного суверенітету можна виокремити наступні: — право державної влади на проведення власної політики в межах своєї країни; — державна влада має власний незалежний інтерес як у внутрішній, так і в зовнішній політиці; — невідчужуваність; — універсальність (державна влада має свій вплив на всі сфери суспільного життя); — наявність рівних прав на світовій й арені порівняно з іншими державами.

В Україні суверенітет є основним державним принципом, що забезпечує її незалежність та проголошений ст. 1 Конституції України. Згідно з ч. 1 ст. 5 Конституції України носієм державного суверенітету є народ України. На сьогоднішній день в Україні існує загроза поглинання її суверенітету інтересами ТНК, що тісно пов'язано зі світовим процесом глобалізації. Це зумовлено низьким економічним

розвитком країни та низькою конкурентоспроможністю на світовому ринку, оскільки за рахунок сталої економіки, ТНК займають певні ніші в національній економіці та збільшують свої важелі впливу на формування правил гри в середині держави. В даній ситуації Україна для збереження свого суверенітету повинна розвивати національну економіку, щоб уникнути її поглинання Транснаціональними корпораціями, бо в такому випадку Україна повністю або частково втратить свій суверенітет.

Отже, підсумовуючи все вище зазначене, можна дійти такого висновку, що в умовах світової глобалізації держави втрачають як зовнішній, так і внутрішній суверенітет. Це має негативні і позитивні наслідки. Значна кількість дослідників висловлює позитивне ставлення до цієї тенденції, вважаючи державний суверенітет пережитком минулих епох і не вбачають повного поглинання суверенітету глобалізаційними процесами. Існує і думка, що владні структури повинні завадити експансії ТНК, оскільки розвинена країна має, в першу чергу, захищати та просувати власні інтереси, як всередині держави, так і на міжнародному рівні.

Жук Олеся Іванівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ ДІЙСНІСТЬ

Кінець двадцятого століття ознаменувався піком піднесення демократії-політичної системи, яка йде проти пануючого в природі принципу «виживає найсильніший» і пропагує загальну рівність. Концепція, яку на практиці неможливо здійснити, наразі претендує на роль найбільш затребуваної форми правління, що схвалюється та звеличується більшістю провідних держав світу. Однак, протягом періоду свого становлення та розвитку, демократія породила велику кількість різноманітних теорій, одні з яких активно втілюються в життя, а інші існують лише в працях науковців.

Метою дослідження є визначення особливостей і характерних рис різних теорій демо-

кратії та виявлення їхнього впливу на конституційно-правову дійсність.

Статус демократії як найбільш популярної політичної системи 21 століття зумовлює особливу зацікавленість у ній науковців та існування великої кількості праць, що так чи інакше торкають пов'язаних з нею проблем. Зокрема їх досліджували Павшук К. О., Баранов Н. О., Грудницька С. Н., Грозіцька Т. Ю., Ялаєва К. Т., Даймонд Л., Барановський Ф. В., Калініна А. О. та інші.

Серед великої кількості теорій демократії, кожна з яких має унікальні риси, виокремлюються такі, що впливають на конституційно-правову дійсність сильніше та є найбільш поширеними у світі. Так, уявлення пересічного громадянина про сутність демократії та її політичні засади формують дві найпопулярніші-ліберальна та виборна теорії (до останньої, зокрема, відносять і Україну). Центральною в ліберальній демократії постає ідея про те, що саме народ повинен виступати джерелом влади у державі та здійснювати її через певних представників, що цим же народом і обираються. Вона характеризується виборністю, відсутністю впливу на владу військових чи інших груп, що не підзвітні виборцям, існуванням горизонтальної підзвітності посадових осіб, наявністю політичного й громадянського плюралізму, особистих свобод, позиціонуванням конституції як найвищого закону (Павшук К., 2015). Її попереднім етапом є виборна демократія, яка будується на основі реалізації громадянами загального, рівного та прямого виборчого права; їх участі у відкликанні депутатів місцевих рад, всеукраїнських і місцевих референдумах (Палій І., 2016).

Ще однією з найбільш популярних теорій демократії на сьогодні є партисипаторна (або учасницька) демократія, що отримала широке розповсюдження в 60–70-х роках минулого століття. Вона пропагує активну участь громадян в обговоренні та прийнятті рішень із найголовніших питань суспільного життя; постійне залучення громадян до активної участі у формуванні, виробленні й реалізації політичних рішень задля протистояння авторитарному тиску з боку «еліти» тощо (Баранов Н., 2008). Головним інструментом реалізації партисипаторної демократії визнається референдум і плебісцит, а додатковими-інститути громадських слухань, лобювань; реалізація громадянських ініціатив тощо (Павшук К., 2015).

Також розповсюдженою на сучасному етапі є плюралістична концепція демократії. Згідно

до її провідних ідей, владу має здійснювати як держава, так і велика кількість недержавних організацій та автономних угруповань. Основами побудови плюралістичної демократії є розподіл політичної влади між групами з різними інтересами, серед яких нема привілейованих і вражених; нейтральний уряд, що надає різним політичним групам можливість для безпосередньої політичної діяльності; прийняття рішень шляхом компромісу задля задоволення якомога більшого обсягу різноманітних інтересів. Головною ж рисою цієї теорії є суперництво між партіями різних політичних спрямувань під час виборів і їх можливість вільно доносити свої думки й погляди до суспільства (Городина О., 2017).

Відносно новою та ще не такою популярною як попередні теорією демократії є паритентна теорія, прихильники якої пропагують рівну реалізацію прав і можливостей громадян, незалежно від їхньої статі; закликають до створення гендерно збалансованих органів влади та управлінських структур. Зарубіжні та вітчизняні науковці, висувають велику кількість пропозицій для встановлення справедливості й в Україні: запровадження добровільних партійних квот для збільшення кількості жінок у найвищих ланках політичних структур; розробка стратегії координації їхніх зусиль тощо (Барановський Ф., 2017).

Досить дискусійною теорією демократії є елітарна концепція, провідною ідеєю якої є передача функції здійснення влади «еліт»-правлячій меншості, яка є невід'ємною частиною структури суспільства, що здатна брати на себе відповідальну роль в управлінні. Найголовніше тут-поділ суспільства на правлячу еліту та масу, що не має управлінських механізмів і технологій, не цікавиться політикою та не володіє необхідною сукупністю знань і навичок. Необхідність передачі влади же обґрунтовується тим, що більшість громадян не є компетентними, а вподобання маси-стабільними, через що здійснення управління нею є загрозою для самої демократії (Городина О., 2017).

Таким чином, досліджуючи розгалуження демократії та різні її напрямки, можна виокремити різноманітні цікаві моделі, кожна з яких так чи інакше впливає на конституційно-правову дійсність та уявлення громадян про цю форму правління.

Забігаєв Тимур Миколайович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

ПОПОВЛЕННЯ У ГРОМАДЯНСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Інститут громадянства є одним з ключових інститутів держави, які забезпечують її існування та стабільне функціонування. За час свого існування даний інститут набув такого виключного статусу, що питання захисту цього інституту стало не тільки питанням внутрішньодержавного характеру, а й міжнародного.

Хотілося б зазначити, що багато вітчизняних науковців присвятили свою увагу питанням громадянства, серед них можна виділити Р. Б. Бедрія, В. С. Земцова, Н. А. Ришняка, М. І. Суржинського, Ю. М. Тодики, А. Ю. Олійника, В. Ф. Погोलірко, А. М. Колодія та інших. Особливо слід відзначити науковців, які безпосередньо займалися питанням набуття громадянства України, а саме В. А. Завгороднього, І. А. Толкачову, І. Д. Софінську, І. В. Дробуша.

З огляду на вищезазначене можна виділити основну мету даного дослідження, яка полягає в аналізі такої підстави для набуття громадянства як поновлення в громадянстві України. Дану мету можна досягти шляхом розв'язання двох взаємопов'язаних завдань. По-перше, охарактеризувати теоретичний та практичний аспект поновлення в громадянстві України як підстави набуття громадянства. По-друге, встановити рівень відповідності вітчизняного законодавчого врегулювання поновлення в громадянстві сучасним умовам.

Перш за все, слід визначити, що містить в собі поняття «громадянство». Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про громадянство України», громадянство України визнається — правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Під самим поняттям «громадянин України» згідно з положеннями вищезазначеного закону слід розуміти — особу, яка була громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами.

Дослідження даних понять дає змогу пересвідчитись в тому, що розуміння людини як громадянина має неабияке значення для визначення її соціальної, політичної та правової сут-

ності, адже з набуттям громадянства особа певною мірою долучається до життя держави.

Оскільки в такому безумовно важливому аспекті життя держави як інститут громадянства кожен ключовий етап та аспект має бути належним чином законодавчо врегульованим, то й підстави набуття громадянства України не стали виключенням. Так, законодавець закріпив в статті 6 Закону України «Про громадянство України» вичерпний перелік законодавчих підстав для набуття особою громадянства України, який складається з 10 пунктів серед котрих міститься й поновлення у громадянстві.

Хотілося б зазначити, що в конституційно-правовій доктрині існує думка про можливість поділу наведених вище законодавчих підстав набуття громадянства України на дві окремі групи. Основним критерієм для такого розмежування є наявність волі особи в діях з приводу набуття ним громадянства. До першої групи входить набуття громадянства за народженням, де відсутнє суб'єктивне волевиявлення особи. Другу групу підстав складають прийняття до громадянства та поновлення в громадянстві, де наявність суб'єктивного волевиявлення є обов'язковим (Толкачова І. А.).

Розкриваючи таку законодавчу підставу набуття громадянства як поновлення в громадянстві законодавець в статті 10 Закону України «Про громадянство України» закріпив певні особливості процедури такого поновлення. Слід підкреслити, що останні зміни до відповідної статті вносились ще у 2005 році, що цілком може свідчити про моральну застарілість підходів до регулювання поновлення в громадянстві України. Хоча потрібно зазначити про один з останніх законопроектів яким пропонувалось внести зміни до зазначеної статті. Основне спрямування таких законодавчих змін було спрямовано на закріплення певного особливого статусу взаємозв'язків між Україною та державами західної демократії.

Наразі, визначившись з законодавчим закріпленням поновлення в громадянстві України як законодавчої підстави для набуття громадянства України, хотілося б зазначити, що в доктрині висловлюються різні думки з приводу якості законодавчого закріплення поновлення в громадянстві.

Один з найбільш авторитетних дослідників даної проблематики І. В. Дробуш зазначає, що необхідно посилити процедуру для поновлення в громадянстві України для осіб які раніше відмовились від нього.

І. В. Дробуш зазначає, що для цієї категорії осіб необхідно встановити мінімальний строк проживання на території України такий, як і для іноземців, тобто 5 років, також обов'язкове подання декларації про відсутність іноземного громадянства, адже деякі особи таким чином намагаються стати біпатридами, що за українським законодавством заборонено. Дослідниця вказує на те, що недоцільним є встановлення привілеїв колишнім громадянам, адже на мою думку вони є не просто іноземцями, а особами, які раніше з певних причин відмовилися від українського громадянства, чим показали відсутність патріотизму та бажання належності до громадянства іншої держави (Дробуш І. В., Кутинець В. В.).

Отже, на основі вищенаведеного можна зробити певний висновок, що необхідність законодавчих змін поновлення в громадянстві України назріла вже давно, однак відповідне оновлення з різних причин не відбувалось. Слід відзначити відсутність особливого доктринального інтересу до дослідження такої законодавчої підстави для набуття громадянства України як поновлення в громадянстві.

*Касьянова Єлизавета Олександрівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
2 курс, 7 група*

ПОЛІТИЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Проголошене статтею 15 Основного Закону України положення про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності є одним із основоположних принципів життєдіяльності українського суспільства, який безперечно визнає верховенство демократії, права і свободи людини та громадянина. Відповідно, додержання принципів політичної та ідеологічної багатоманітності в суспільстві є важливою гарантією свободи думки і свободи слова. Ідеологічна багатоманітність означає вільне здійснення в суспільстві різноманітних політичних та інших поглядів, ідей, а також можливість без перешкод пропагувати свої погляди, ідеї з допомогою за-

собів масової інформації, а також публічно їх захищати тощо.

Процеси становлення політичної демократичної системи у нашій державі засвідчили наявність прямого зв'язку між політичним плюралізмом і демократичним політичним вибором. З-поміж іншого, необхідно наголосити на тому, що саме політичний плюралізм у кожній цивілізованій демократичній державі є однією із головних засад та принципів, котрий дає змогу судити про його значення, а також про динамічність у всіх сферах функціонування суспільного життя, в тому числі й у правовій.

Разом з тим, досвід взаємовідношення законотворчості та політичного плюралізму в усіх таких країнах має місце та проявляється перш за все у гарантіях реалізації суб'єктами правотворчості або залучених до неї суб'єктів можливостей, котрі надає їм принцип політичного плюралізму. Конституційний принцип політичного та ідеологічного плюралізму визначений нормами Основного Закону (ст. 15), відповідно до якого «суспільне життя в Україні будується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може бути визнана державою обов'язковою. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, яка не заборонена Конституцією та законами України».

Таким чином, укорінення політичного плюралізму як принципу засад конституційного ладу, фактично зумовлює важливість закріплення відповідних гарантій прав і свобод людини і громадянина. Відповідно, особливості сучасного стану функціонування політичного плюралізму в Україні та практика законотворчості свідчать про те, що визначені нами гарантії потребують удосконалення, особливо в частині зміцнення практики їх застосування.

Наразі лише визнання та закріплення цих гарантій взаємодії правотворчості та політичного плюралізму є неприйнятними, важливо забезпечити їх реалізацію на практиці, сприяти зміцненню їх функціонування. Необхідно визнати той факт, що політичний плюралізм висвітлюється безпосередньо наявністю і визнанням різних думок, які виступають засобом передачі державі різноманітних цінностей, інтересів, проблем, що існують у суспільстві, для їх розгляду та вирішення.

Процес взаємодії суспільно-політичних сил, інтересів і потреб будується на основі діалогу, а діалог, у свою чергу, ґрунтується на компромісі, який неможливий без уміння та

бажання сторін розуміти та поважати позицію одна одної.

Оскільки необхідною умовою політичного плюралізму є прозорість прийняття рішень різними структурами, органами та процедурами, він пов'язаний із політичною стабільністю та передбачуваністю, виконанням різними інститутами своєї ролі посередницької ролі.

Політика плюралізму включає різні елементи: схвалення та повага до різноманітності; непопущеність прав особи; відкритість у політичному полі; спроможність брати участь у прийнятті рішень кожному громадянину; пошук домовленостей в досягненні спільних цілей.

Стимулюючи різноманітність саме функціонування політичної сфери, політичний плюралізм покликаний допомогти задовольнити різноманітні потреби людей, збільшити багатство ідей і форм політичної організації, а також збільшити ймовірність пошуку оптимальних політичних рішень, способів життя та соціального розвитку.

Саме проблематика створення найкращого політичного процесу для реалізації положень та засад Основного Закону нашої держави є однією з найактуальніших на даному етапі державного та політичного функціонування та розвитку України через таку обставину, що внаслідок негативного впливу політичних чинників юридичні засоби Конституції не можуть бути реалізовані. Конституція не забезпечується безперервністю життя політичного організму в цілому.

Водночас, важливість політичних факторів зумовлена тим, що ця сфера є не лише аспектом конституційної сфери, а й складається із органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських та неурядових організацій, тобто з різних суб'єктів, котрі при своїй взаємодії мають бути гарантантами як стабільності Конституції, так і її виконання.

Зацікавлені групи, якими можуть бути громадські організації та політичні партії є саме соціальними основами політичного плюралізму. Зокрема, значення існування груп інтересів полягає насамперед у артикуляції інтересів окремих громадян, щоб вони могли впливати на прийняття політичних рішень і здійснювати реальне волевиявлення.

Підсумовуючи вищесказане, зазначу, що політичний плюралізм є важливим для розвитку Української держави, оскільки однією з головних вимог на шляху від тоталітаризму до демократії є проведення регулярних вільних виборів влади, результати яких формують на-

прямок та пріоритети політичного розвитку, визначають стратегію внутрішньої та зовнішньої політики.

Кварацхелія Крістіна Зосімівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 2 група

МОЖЛИВІСТЬ ІСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Усі можуть погодитися з думкою, що такі процеси, як інтеграція та глобалізація змінюють наше життя, крім цього такі тенденції безпосередньо впливають на розвиток конституційного права і як результат на інститут громадянства також. Адже, можна помітити як збільшується кількість людей, які не ведуть осілий спосіб життя, вони навчаються, працюють, ведуть бізнес в різних державах. Більше того, в Україні нараховуються більше 100 національностей, тому регулювання такого питання, як громадянство має бути чітко визначеним. Але, як показує практика, наша держава постійно змінює законодавство про громадянство, що є показником невпевненості та невизначеності законотворців щодо цієї дискусійної теми.

Суперечливість цього питання спонукає науковців до висловлювання своєї думки щодо біпатризму. Відображення даної проблеми можна знайти у працях А. Денисова, Ю. Тодики, О. Малиновської, А. Олійника, М. Хавронюка, О. Журавка, Б. Топорніна та інші.

Метою роботи є дослідження проблеми інституту подвійного громадянства в Україні, а також позитивні та негативні тенденції цього явища.

Сьогодення характеризується тенденцією до глобалізації, світове суспільство зараз неможливо зупинити від міграційних процесів. «Поширення різноспрямованих тимчасових, зворотних, циркулярних міграційних потоків призвело до формування численної когорти людей, які впродовж життя переміщуються між різними державами, встановлюючи та підтримуючи різноманітні соціальні зв'язки у кожній із них. Мігранти другого й наступних

поколінь від самого початку виховуються в умовах сталих міжнаціональних зв'язків. Це призводить до формування подвійної ідентичності, яка в багатьох випадках закріплюється у формі подвійного громадянства. Міжнародні міграції, що набули небаченої інтенсивності, є вагомим чинником цього процесу. Вони призвели не лише до зміни ставлення, а й до трансформації сутності подвійного громадянства.» (О. Малиновська; 2012)

Взагалі, поліпатризм чи біпатризм являють собою правовий статус фізичних осіб, які одночасно є громадянами двох або більше держав.

На даний момент, можна вважати, що світ розділився на два табори. Адже, існують держави, в яких допускається подвійне громадянство (Австралія, Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Іспанія, Нова Зеландія, Угорщина, Фінляндія тощо) та ті, які зберігають традиції єдиного громадянства (Азербайджан, Білорусь, Німеччина, Катар, Китай, Японія та інші).

Щодо українського законодавства, то у ньому закріплений принцип єдиного громадянства (Стаття 4 Конституції України). Крім цього це питання регулює окремий закон, у якому зазначено, що підставами для втрати громадянства України є добровільне набуття громадянством України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття. (ст. 19 Закону України «Про громадянство України»). Але у даному законі можна знайти суперечності, адже в іншій статті цього ж закону прямо вказано, якщо громадянин України набув громадянство або підданство іншої держави, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України (ст. 2 Закону України «Про громадянство України»). Отже, аналізуючи ці положення, можна дійти до висновку, що подвійне громадянство не забороняється, а поки тільки не визнається українським законодавством.

Як і держави поділилися на два табори, так і суспільство складається з тих, хто суцільно підтримує даний інститут так і тих, хто не бачить можливість його існування. «Противники стверджують, що подвійне громадянство загрожує національній безпеці держави, оскільки велика частина населення окремих регіонів України може стати громадянами іноземних держав. Також негативним інститут подвійного громадянства є з огляду на консолідацію української нації.

Прихильники подвійного громадянства обґрунтовують позитивний вплив цього інституту тим, що він дасть можливість об'єднати українців

усього світу, сприятиме євроінтеграції України, поліпшить правовий і соціальний захист громадян України за кордоном». (О. А. Коломієць; 2010).

Ще одним аспектом, який підкреслює невідзначеність України щодо подвійного громадянства, є ратифікована нею Європейська конвенція про громадянство без жодних застережень, у якій передбачено, що дітям, які автоматично набули різних громадянств при народженні, дозволено зберігати ці громадянства. Цей факт ще раз аргументує, що наразі в українському законодавстві прямої заборони біпатризму просто не існує.

Усе частіше до Верховної Ради України надходять законопроекти щодо впровадження подвійного громадянства. На даний момент це рішення буде передчасним, враховуючи збройний конфлікт на Сході України та значну кількість національних меншин, біпатризм у даних умовах може деструктивно вплинути на національну єдність та безпеку. Але це не означає, що у майбутній перспективі існування подвійного громадянства неможливо, наразі в Україні стоїть питання щодо подолання колізій та прогалин у законодавстві щодо цього питання та вирішення зовнішніх питань.

Отже, ідея подвійного громадянства є дискусійною і суперечливою не тільки у нашій країні, але дійти певного висновку, враховуючи переваги та недоліки, та закріпити його є завданням України. Більше того, щоб запобігти відпливу людського потенціалу за межі нашої держави, який передбачають противники інституту подвійного громадянства, українській владі необхідно підвищувати рівень життя населення та створити комфортні умови, щоб в українців не було стимулу лишати свою Батьківщину.

*Леонов Олександр Олексійович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
1 курс магістратури, 1 група*

ДИСКРЕЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ, КОНТРОЛЬ ЗА НЕЮ, ЇЇ ВПЛИВ НА КОНСТИТУЦІЮ

Українське законодавство визначає дискреційні повноваження як сукупність прав та обов'язків які надають органам державної влади, місцевого самоврядування та іншим

суб'єктам управлінської діяльності можливість за власним розсудом визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, що приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених у нормативно-правовому акті або його проекті.

В «ідеальних умовах» необхідність дискреційних повноважень полягає в наданні можливості вищезазначеним суб'єктам управлінської діяльності приймати максимально зважені та справедливі рішення під час правозастосування.

Але часто, на практиці, дискреція є серйозним корупційним та авторитарним компонентом.

Ю. М. Тодика влучно зауважив що економічний, політичний та організаційний чинники впливу відіграють кожен свою певну, властиву собі роль в реалізації Конституції.

Рішення політичної влади в Україні, за сучасних реалій, відіграє провідну роль, оскільки стрімкі зміни в політичній системі впливають на всі без винятку сфери суспільного життя і конституційно-правова не є виключенням. Це можна пояснити тим, що в процесі реалізації конституційних норм, політичні інтереси, потреби та погляди тим чи іншим чином впливають на спосіб та манеру участі конкретних суб'єктів.

Події на політичній арені України за роки незалежності переконливо свідчать про існування у державі небезпечної тенденції, що призводить до перетворення Конституції на засіб та елемент політичної боротьби за владу. О. В. Скрипнюк визначав таку тенденцію як політична «маніпуляція конституцією».

Гострі політичні конфлікти в суспільстві нерідко призводять до розхитування конституційних основ політичної системи, що, у свою чергу, може порушувати закріплені в конституції політичні права та особисту свободу громадян.

В контексті зв'язку між Конституцією України та політичними відносинами необхідно зазначити наступне:

- а) характер реалізації Конституції залежить від типу політичної системи у державі;
- б) виконання норм Конституції залежить від наявності ефективних механізмів взаємодії органів з гілками державної влади;
- в) реалізація Конституції залежить від ступеня поляризованості та конфліктності суспільних відносин.

Враховуючи вищевказане, політичний вплив на конституцію, не є таким вже перебільшенням.

Важко уявити сучасну демократичну державу в якій органи публічної влади мають або

абсолютні повноваження, або повністю позбавлені певної дискреції.

Варто зазначити, що в Україні здійснення контролю за діяльністю відповідних суб'єктів органів публічної влади, покладається на адміністративні суди. Відповідно до положень ч. 2 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України до обов'язків суду входить, перевірка органів публічної влади або його посадових осіб, на предмет відповідності їх дій межах норм, передбачених їх повноваженнями.

Саме обмеження свавілля суб'єктів владних повноважень — це одна з основних задач органів адміністративного судочинства. Також не варто забувати, що судова дискреція є необмеженою.

Як створення окремого органу контролю, так і наявність таких функцій у вже існуючого органу є дуже дискусійними питаннями. Адже хто, наприклад, буде контролювати такий новостворений орган? Таким чином можна отримати, або дисбаланс в системі органів державної влади через зосередження цих повноважень в якійсь з гілок влади, що неминуче призведе до дисбалансу в системі стримувань та противаг, яка закладена в принцип поділу влади, або ми отримуємо нескінченний ланцюг взаємоконтролюючих органів, що ускладнить і без того важку ситуацію.

Отже, вирішення проблеми контролю та подолання проблемних політичних чинників на нинішньому шляху розвитку нашої держави є одним з головних її завдань, адже непостійність у політичних відносинах та власне вади політичної системи на державному рівні стали неабиякою перепорою для загального державно-правового розвитку та розвитку українського конституціоналізму зокрема.

*Летнянчин Любомир Іванович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права України*

СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА Ю. М. ТОДИКИ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ

Спадщина професора Ю. М. Тодика явище багатогранне. У ній, щонайменше, можна виділити інтелектуальну складову, у вигляді численних фундаментальних праць, які дістали заслужене визнання серед представників кон-

ституційної наукової думки, широкої юридичної громадськості і стали інтелектуальним надбанням України. Професор Ю. М. Тодика, який є автором понад 250 наукових робіт, у тому числі 50 монографій, навчальних посібників, підручників, брошур з проблем конституційного права і місцевого самоврядування. Серед них можна особливо виділити: «Конституційне право України: галузь права, наука, навчальна дисципліна» (1998), «Конституція України: проблеми теорії і практики» (2000), «Основи конституційного ладу України» (2000), «Конституція України — Основний Закон держави і суспільства» (2001), «Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика» (2001), «Громадянство України: конституційно-правовий аспект» (2002), «Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні» (2004).

Іншою складовою є його учні, які продовжують розвиток його ідей у науковому дискурсі, а багато хто втілює у практичній площині. Йдеться про цілу плеяду яскравих професорів конституційного права Барабаша Ю. Г., Колісника В. П., Серьогіна В. О., Серьогіну С. Г., Слінько Т. М., Бориславську О. М., доцентів Веніславського Ф. В., Кичуна В. І., Дахову І. І., Чуб О. О., Летнянчина Л. І. та багатьох інших науковців, яким випала честь спілкуватися з талановитою людиною.

Праці професора Тодика Ю. М. задавали тон розвитку вітчизняної юридичної науки загалом, і конституційно-правової зокрема. Його ідеї випереджали час, а вчинки були сміливими й надихали на наслідування.

Фундаментальна праця «Конституція України: проблеми теорії і практики» (2000 р.) вже стала юридичною класикою, а автор був удостоєний високого звання «Заслужений діяч науки і техніки України», а разом із цим обраний юридичною елітою дійсним членом (академіком) Академії правових наук України.

Академік Тодика Ю. М. був першим хто у вітчизняній науці конституційного права писав про конституційно-правову доктрину як юридичний феномен, розуміючи під нею «сукупність філософських і правових ідей концептуального рівня, які набули втілення в конституції та інших законодавчих актах, і визначають напрямки розвитку держави і суспільства, національної правової системи» (С. 14–151).

Як це не дивно, але й досі залишається актуальною проблема поширення зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів на юридичних осіб. А більше 20-ти років тому він рішуче підтримав трьох суддів Кон-

ституційного Суду України, — М. І. Козюбру, М. Д. Савенка, В. Є. Скомороху, — які висловили окремі розбіжні думки стосовно рішення від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів. «В їх окремих думках висловлена більш правильна позиція і більш вагома аргументація», — писав професор у своїй праці (С. 456). Вже тоді він підкреслював роль неофіційної конституційної доктрини і звертав увагу на відмінну від Конституційного Суду України позицію наукових установ та авторитетних представників юридичної науки з цієї проблеми — вчених Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, а також професора П. М. Рабіновича (С. 460).

Вплив радянської й російської конституційно-правової науки і практики також був помітний. Найбільш виразно це проявилось у дискусії з Конституційним Судом України стосовно юридичної природи Конституції України. Конституційний Суд України у Рішенні від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) для обґрунтування особливої природи та юридичного верховенства Конституції України використав відому західному конституціоналізмові «доктрину установчої влади», за якою «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу.

Установча влада по відношенню до так званих встановлених влад є первинною: саме в Конституції України визнано принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову (частина перша статті 6) та визначено засади організації встановлених влад, включно законодавчої. Прийняття Конституції України Верховною Радою України означало, що у даному випадку установча влада була здійснена парламентом.

Закони є актами встановленої Конституцією України законодавчої влади і, більше того, актами єдиного органу законодавчої влади — Верховної Ради України. Це зумовлює їх субординацію відносно Конституції України, з чого можна зробити висновок, що норми частини п'ятої статті 94 Конституції України щодо набрання чинності законом не раніше дня його опублікування не можуть бути віднесені до самої Конституції України». Усупереч позиції судів в цілому й Верховного Суду України, зокрема, який відмовив громадянину Бараба-

шу О. Д. у захисті його виборчих прав через начебто відсутність на момент подання скарги права на судовий захист, оскільки «конституційні норми не могли бути застосовані у вирішенні питання про прийняття відповідної скарги у зв'язку з тим, що Конституція України була опублікована 13 липня 1996 року», орган конституційної юрисдикції інтерпретував права і свободи людини, втілені Конституцією, як безпосередньо діюче право і водночас джерело самої Конституції України, реалізація якої в цій частині мала прямий характер. Така трактовка Конституції України відповідала класичним (англо-саксонська традиція) уявленням про верховенство права, відповідно до якого, зокрема, права людини є джерелом, а не наслідком Конституції.

Низка питань, яку поставив професор Тодика Ю. М. до цього рішення, вказувала на істотний вплив позитивістської культури на спосіб мислення яскравих представників пострадянської юридичної еліти. «Як могла реально, а не формально діяти Конституція України 1996 р. у період з 28 червня 1996 р., тобто з дня її прийняття парламентом України, до 13 липня 1996 року, коли вона була офіційно опублікована, доведена до відома громадян України через друковані засоби масової? Чи може діяти неопублікований текст закону, а тим більше Конституції як основоположного нормативно-правового акту країни? Як можна захищати основні права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, коли текст Конституції не оприлюднений? На неї ж не можна посперитися!» (С. 465).

До певної міри мужню громадянську позицію зайняв академік Тодика Ю. М. у проблематиці «строків перебування на посту Президента України», не підтримавши ідею балотування Другого Президента України на чергових виборах 2004 року. Правда, про цей факт замовчує офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. Його юридична позиція була максимально наближена до аргументів суддів Конституційного Суду України Шаповала В. М., Ткачука П. М., Савенка М. Д., які виклали окремі розбіжні думки стосовно Рішення від 25.12.2003 р. № 22-рп/2003. Суддя Конституційного Суду України М. Д. Савенко безпосередньо в окремій думці покликається на працю свого наукового керівника по кандидатській дисертації: «Закріплення на конституційному рівні принципу ротації, зазначають Тодика Ю. М. та Яворський В. Д., має демократичне значення, оскільки слугує своєрідною протиположною всевладності Президента України, проти-

діє трансформації конституційного правління в режим особистої диктатури» (Тодика Ю. М., Яворський В. Д. Президент України: конституційно-правовий статус. — Х., 1999. — С. 53).

Видається, що така безкомпромісна позиція авторитетного вченого вплинула на його участь (не участь) у вирішенні єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні проблематики, пов'язаної із розумінням категорії «конституційний лад України». Праця «Основи конституційного ладу України» (1999) на той час вважалася новаторською, а її автор визнаним фахівцем у цій ділянці конституційно-правової науки. Заявлена ним попередньо позиція про те, що зміна юридичної формули обрання Президента України із всенародного голосування на парламентську процедуру зачіпає конституційний лад України і потребуватиме народного схвалення, контрастувала із схваленим Конституційним Судом України у Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) широким розумінням категорії «конституційний лад». Тон такому розумінню завдав сам конституцієдавець, який питання конституційного ладу пов'язав із поняттям «народовладдя», включивши право на визначення та зміну конституційного ладу до правосуб'єктності українського народу. При цьому, посилання в рішенні на неофіційну конституційну доктрину в якій «підкреслюється взаємозв'язок безпосередньої (здійснення народного волевиявлення через вибори, референдуми тощо) та представницької (здійснення влади народом через органи державної влади та органи місцевого самоврядування) демократії, а також відсутність переваги жодної з цих форм здійснення влади народом», а також зроблений Конституційним Судом України висновок про те, що «влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України», дозволяло змінювати процедуру обрання Президента України без вирішальної думки українського народу.

Водночас, слід зауважити, що ще на початку формування доктрини конституційного ладу Ю. М. Тодика пропонував розмежовувати між собою поняття «конституційний лад» та «основи конституційного ладу», розуміючи під конституційним ладом устрій суспільства

і держави, закріпленій конституційно-правовими нормами, а під основами конституційного ладу — ключові конституційно-правові принципи, які визначають і закріплюють найважливіші основи правового статусу суб'єктів конституційно-правових відносин (Основи конституційного строя України. Учебное пособие. — Харьков: «Факт», 1999. — С. 8–9). Ця позиція у подальшому була розвинута професорами Ю. Г. Барабашем, В. П. Колісником, О. В. Скрипнюком, О. В. Щербанюком та іншими науковцями.

Лисицина Дар'я Сергіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 3 група

ПРИНЦИПИ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ

Брати участь від місцевих до всеукраїнських референдумів — закріплене в Конституції право кожного громадянина України. Основний Закон держави передбачає не тільки проведення таких референдумів, а й встановлює до них певні вимоги, які є обов'язковими. Питання принципів конституційних референдумів є цікавим з точки зору аналізу Закону України «Про всеукраїнський референдум», який є новим та недослідженим з наукової точки зору, оскільки був прийнятий у 2021 році. Даний закон дійсно став одним із ключових моментів в контексті проведення референдуму як одної з форм безпосередньої демократії.

Всеукраїнський референдум — є формою безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування у випадках і порядку, встановлених Конституцією України та законом.

Принципи референдумів — це керівні ідеї, які визначають сутність, зміст та спрямованість правового регулювання референдумів. Принципи референдумів відображенні у Конституції України, Законі України «Про всеукраїнський референдум» 26 січня 2021 року, Законі України «Про Центральну виборчу комісію», а також в інших нормативно-правових актах.

Статтею 5 Закону України «Про всеукраїнський референдум» відображені принципи проведення референдумів, а саме: — загально-го права голосу; рівного права голосу; прямого волевиявлення; вільної участі у всеукраїнському референдумі; добровільної участі у всеукраїнському референдумі; таємного голосування; особистого голосування; однократного голосування; публічності та відкритості процесу всеукраїнського референдуму.

Право голосу на референдумах громадян України є багатограним, багатоаспектним, не обмежується тільки правом на голосування, а проявляється також через участь у передвиборчій агітації, здійсненні пожертвувань до особистих виборчих фондів кандидатів, спостереженні за проведенням виборів та в інших заходах у порядку, визначеному законодавством України. Право громадян брати участь у референдумах включає не тільки право на голосування, а й право щодо збирання підписів на вимогу проведення референдуму з відповідного питання, ознайомлення зі списками виборців, оскарження неточностей або помилок у списках громадян, які мають право брати участь у референдумі.

Конституція і законодавство України чітко визначають коло суб'єктів, які мають право брати участь у референдумах. Згідно із ст. 70 Основного Закону та ст. 6 Закону України «Про всеукраїнський референдум» визначено, що загальним правом голосу володіють тільки громадяни України, якщо вони досягли 18-річного віку і є дієздатними. Таким чином, не всі, хто проживає на території України, володіють правом брати участь у референдумах. Це право належить тільки дієздатним громадянам. Відповідно до Закону України «Про громадянство України» громадянами України є особи, які мають правовий зв'язок з Українською державою, що виражається в їх взаємних правах і обов'язках. Вимога належності до громадянства України для участі у референдумах пов'язана з тим, що право брати участь у всеукраїнських референдумах — це одна з найважливіших форм участі громадян у управлінні державними справами. Відповідно це право є одним із основоположних політичних прав громадян України. Тому іноземці, особи без громадянства, які проживають на території України, не наділяються правом участі у референдумах.

Принцип рівного права голосу полягає в тому, що усі громадяни беруть участь у референдумі на рівних засадах, а кожен виборець має право на лише один голос. Цей принцип

виражає одну з найважливіших ознак демократії, також він є загальнообов'язковим для всіх видів виборів та референдумів.

Принцип прямого волевиявлення полягає у тому, що громадяни України безпосередньо беруть участь у референдумі та у вирішенні питань, які виносять на референдум. Специфіка інституту референдуму полягає в тому, що він є однією з прямих (безпосередніх) форм участі громадян у політиці та управлінні, тому непряме голосування на референдумі суперечило б його природі інституту безпосередньої демократії. (Бондар М. Ю., 2015).

Принцип вільної участі у референдумі передбачає те, що громадяни добровільно вирішують чи приймати їм участь у референдумі. Закон України «Про всеукраїнський референдум» наголошує на тому, що ніхто немає права примушувати громадян до участі у виборах.

Участь громадян України у всеукраїнському референдумі є добровільною. Ніхто не може бути примушений до підтримки чи непідтримки ініціативи щодо проведення референдуму за народною ініціативою, участі чи неучасті в голосуванні на всеукраїнському референдумі, а також у проведенні агітації чи у здійсненні інших заходів або процедур, передбачених цим Законом.

Таємне голосування — це спосіб прийняття рішень, вид голосування, при якому виключається контроль за волевиявленням особи, яка голосує. В Україні таємне голосування — одних з основних конституційних принципів виборчої системи, гарантія вільного волевиявлення виборців.

Принцип особистого голосування — кожний виборець голосує на всеукраїнському референдумі особисто. Голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється. Допомога виборцю, який внаслідок інвалідності та / або стану здоров'я не може самостійно заповнити бюлетень для голосування чи опустити його у виборчу скриньку, у виконанні цих дій відповідно до його волевиявлення у випадках, встановлених цим Законом, не вважається порушенням вимоги особистого голосування.

Принцип однократності полягає в тому, виборець на конкретному всеукраїнському референдумі може реалізувати право голосу лише один раз і лише на одній ділянці з всеукраїнського референдуму шляхом подання бюлетеня для голосування у паперовій формі або шляхом електронного голосування в порядку, визначеному законом.

Отже, законодавство передбачає не тільки проведення всеукраїнського референдуму, а й встановлює певні вимоги для його проведення, які є обов'язковими.

Матат Андрій Володимирович
 КНУ імені Тараса Шевченка,
 доктор філософії в галузі права,
 асистент кафедри конституційного права

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: ЧАС ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ?

В основі сучасного конституціоналізму лежать беззаперечні, прості та узгоджені для сучасних демократій цінності — верховенство права (правовладдя), людські права, гідність людини, свобода, рівність і, власне, демократія. На таких засадах сформувалось європейське співтовариство, у лоно якого інтегрується Україна, а період воєнного стану впливає на обмежений час для виконання завдань, покладених на Україну як кандидата в члени Європейського Союзу. Держава-агресор і терорист, яка щоденно вчиняє проти України й Українського народу всі можливі військові злочини, — не може завадити цьому процесу. Водночас, питання цінностей, які сьогодні захищаються в тому числі на військовому фронті, дають підстави задуматися над тим, чи не час для їх переосмислення? Або ж просто, чи зміниться щось у їх змісті, зважаючи на те, що війна росії проти України — це питання про майбутнє демократичного світу.

Якщо говорити про український конституціоналізм, то, безперечно, він сформований на здобутках європейської моделі конституціоналізму та виділяється в окремий різновид, адже має власні особливості, які пояснюють специфіку його становлення і розвитку в Українській державі. На рівні з основними цінностями конституціоналізму, названими вище, в Україні також можна виділити такі: суверенітет, незалежність і територіальну цілісність. За положеннями Розділу I «Загальні засади» Конституції України, у якому містяться характеристики конституційного ладу, названі цінності є тими особливостями, які впливають на характеристику українського конституціоналізму. Тому

суверенітет (стаття 1), незалежність (стаття 2) і територіальна цілісність (стаття 17) — це специфічні елементи українського конституціоналізму, які на сьогодні утверджуються в державі, завдяки героїзму Збройних Сил України на фронті.

В умовах війни конституціоналізм так само діє, хоча слід сказати про уточнення: з одного боку, мають бути належні способи захисту цінностей, а з іншого — забезпечення таких цінностей відрізняється від мирних часів, які залишали простір для дискусій та пошуків варіантів рішення.

В одній із публікацій професора Михайла Савчина йдеться про те, що будь-яка війна вказує на обмеженість ресурсів, чим зумовлено відступ від міжнародних зобов'язань держави (дерогація), якій загрожує небезпека. За таких умов економічні свободи зазнають трансформації, а тому слід захищати конституційний порядок (суверенітет і територіальну цілісність). Навіть в умовах війни не має зникати демократичний контроль, адже дотримання таких процедур дасть змогу державі сконцентрувати свої ресурси на якомога широкій захисту прав своїх громадян в умовах гострої нестачі ресурсів.

Україна як держава, яка захищає себе від зовнішньої агресії, слідує таким вимогам із метою подальшого захисту своїх національних інтересів у міжнародних судових інституціях та військових трибуналах (хоча досі питання залишається відкритим, яким саме буде притягнення до відповідальності РФ за злочини агресії). За таких умов, гостро стоїть питання про зміст цінностей конституціоналізму, якщо наразі на Європейському континенті московський режим безперешкодно розгорнув такого рівня агресію, яка донедавна (з часів Другої світової війни) вважалась неможливою.

Прості європейські цінності змістовно переосмислено якраз у період ХХ століття, коли історія людства зазнала масштабних поневірянь, а зараз — одна держава вчиняє злочини проти іншої, зокрема, через її вільний вибір на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі.

Застосовуючи безпосередньо принцип «демократія, здатна захистити себе», Україна формує сучасний приклад захисту європейських цінностей. Згідно концепції «демократії, здатної захистити себе», держава виправдовує втручання в права особи, зважаючи оцінюючи межі й наслідки передбачених заходів із метою дотримання рівноваги між вимогами захисту

демократичного суспільства і вимогами охорони прав особи (рішення Конституційного Суду України від 16.07.2019 № 9-р/2019). Цей принцип сприяє, зокрема, і в період війни захищати суверенітет, незалежність, територіальну цілісність.

Ключове питання про те, чи наразі час для переосмислення цінностей — залишається відкритим у глобальному його масштабі. У рамках українського конституціоналізму цінності почали трансформуватись із просто слів, у реальний сенс. Разом із тим, правовий порядок на Європейському континенті, яким він був до російського військового вторгнення в Україну, очевидно, не зможе існувати далі без належного захисту. Для цього Україна й Український народ докладають зусиль, даючи відсіч агресору, а тому час для переосмислення застарілих правил повинен відбуватись уже сьогодні, аби європейські цінності не втратили свого майбутнього завтра.

*Новицька Вероніка В'ячеславівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Кожна людина, подорожує, відвідує ту чи іншу країну. Відвідуючи будь-яку країну світу, де особа не є громадянином, вона буде вважатися іноземцем або чужинцем, адже вона в'їжджає на територію країни тимчасово. В кожній країні поняття іноземець трактується по-різному, в Україні іноземцем вважають особу, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Сутність цього питання, значно залежить саме від відносин між державами та їх громадянами. Повне висвітлення зазначеного питання є умовою всебічної характеристики конституційно-правового регулювання Української держави та іноземців, що відвідують нашу країну. В Україну іноземці зазвичай їдуть, саме з таких країн як: Молдова, Росія, Польща, Румунія, Білорусь також, останнім часом, збільшився потік туристів із Саудівської Аравії. Важливим завданням Української держави

є забезпечення правомірної реалізації і охорони, прав та обов'язків іноземних громадян всередині країни.

Щодо в'їзду громадян інших держав на територію України, то вони здійснюються на таких підставах: за паспортним документом за наявності відповідної візи, якщо інший порядок в'їзду та виїзду не встановлено законодавством чи міжнародним договором України та за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання. У випадках виїзду з території України, то він не дозволяється, якщо особа (іноземець): підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення або кримінальна справа розглядається судом — до закінчення кримінального провадження; особу засуджено за вчинення кримінального правопорушення — до відбування покарання або звільнення від покарання; виїзд суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України — до припинення обставин, що перешкоджають виїзду. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, що і громадяни цієї країни, а також несуть такі самі обов'язки, такі як громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземні особи у будь-якій державі наділяються певним правовим статусом. Правовий статус приватної особи — це система визнаних і закріплених державою у законодавчому порядку його прав, свобод та обов'язків. Правовий статус фізичних осіб визначається в національному законодавстві держави перебування з дотриманням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права стосовно прав та обов'язків людини, зокрема тих, що містяться в положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

Із проголошення незалежної Української держави та стрімким розвитком міжнародного співробітництва, різко зросла чисельність мігрантів. Основною причиною цього стали економічні негаразди, що призвели до проблем у сфері зайнятості та зростання бідності й безробіття. Основними причинами виїзду закордон в Україні є: недостатність робочих місць та значна різниця в оплаті на батьківщині й за кордоном, тому судячи з цього метою міграції та еміграції в Україні є заробітки. Якщо говорити про еміграцію українців, то станом на 2021 рік, найбільше виїждять до Польщі — 3 млн. заробітчани постійно і до 7 млн. на сезонні роботи. Також Чехія (друге місце за популярністю піс-

ля Польщі, від 140 до 180 тис заробітчан постійно), Іспанія, Італія, Португалія, Німеччина, Фінляндія, Британія та Швеція.

Інтеграція України в різні міжнародні організації, збільшення інтенсивності зовнішніх відносин за участю українців та іноземних громадян потребують адаптації національного законодавства до міжнародних норм і перегляду найбільш важливих питань, що стосуються правового статусу іноземців. Значна кількість іноземців в'їжджає в Україну легально, через канали туризму, навчання комерційну діяльність, транзитом тощо, для подальшого нелегального (кримінального) виїзду в країни Західної Європи і далі. Небезпека цього явища полягає не лише у кількісному зростанні нелегальної міграції, але й у вкрай несприятливому впливі на криміногенну ситуацію в країні. Не маючи документів, законних засобів існування, нелегальні мігранти стають середовищем для правопорушень і злочинних дій. При нелегальній міграції Україна виступає в двох ролях: — кінцевого пункту призначення для іммігрантів з країн СНД; — транзитної території на шляху до країн ЄС, переважно для іммігрантів з країн Азії та Африки.

Отже, правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, законами України, а також міжнародними договорами ратифікованими Україною. Також, можна зазначити, що іноземці користуються такими ж правами як і громадяни нашої країни, за винятками встановленими Конституцією. По відношенню до іноземних громадян, держава проводить політику, яка ґрунтується на низці важливих принципів, які закріплені в Конституції та законах України. Наявність та виконання принципів є важливою основою для: забезпечення прав і свобод іноземців, дотримання за їх виконанням, та розв'язання конфліктів між державою та іноземними громадянами. Основним правилом є те, що іноземці зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави. Дослідження ролі конституційно-правового регулювання статусу іноземців в Україні є необхідним для вдосконалення національного законодавства. Адже, внесення змін і доповнень до національного законодавства, проводяться з метою приведення його у відповідність до Конституції України.

Павлюков Дмитро Дмитрович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
1 курс магістратури, 1 група

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ І ПРИНЦИП ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

У юриспруденції дискреційні повноваження визначаються як право голови держави, уряду, інших посадовців в органах державної влади у разі ухвалення рішення з питання, віднесеного до їх компетенції, діяти за певних умов на власний розсуд у рамках закону.

В законодавстві України визначення поняття «дискреційні повноваження» наведено в Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5. Дискреційні повноваження — це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2, прийняті Комітетом Міністрів 11.03.1980 на 316-й нараді: дискреційні повноваження — це повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за таких обставин.

Дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти чи бездіяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору із будь-ким. Для позначення дискреційного повноваження законодавець використовує, зокрема, терміни «може», «має право», «за власної ініціативи», «дбає», «забезпечує», «веде діяльність», «встановлює», «визначає», «на свій розсуд». Однак наявність такого терміну у законі не свідчить автоматично про наявність у суб'єкта владних повноважень дискреційного повноваження.

Застосування дискреційних повноважень лише у випадках, передбачених законом, означає, що вони обмежуються певними межами, в рамках яких закон допускає застосування адміністративного розсуду, а вибір моделі поведінки визнається правомірним. В одних випадках правові межі дискреційних повноважень можуть включати прямо передбачені законом обмеження (офіційно формалізовані обмеження), в інших — це обмеження, що вимагають творчої інтерпретації правових текстів або обмеження, що обумовлені позаправовими факторами.

Серед науковців немає єдиного розуміння співвідношення «підстав» та «меж» дискреційних повноважень. При врегулюванні питань будь-якого роду, пов'язаних з публічно-правовими відносинами, органи виконавчої влади зобов'язані керуватися законом і не можуть змінювати, доповнювати чи розширювати його зміст.

У зв'язку з цим постають вимоги до якості закону, який має з достатньою чіткістю визначати як межі дискреційних повноважень, так порядок їх здійснення, з урахуванням легітимної мети певного заходу. Конкретна норма закону повинна містити досить чіткі положення про рамки і характер здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих органам виконавчої влади.

Дискреційні повноваження є частиною владних повноважень, тому їх наявність є однією із специфічних ознак органу виконавчої влади. При виникненні відповідних обставин орган (чи особа), маючи відповідні права, зобов'язаний їх реалізовувати. Дискреційні повноваження щодо самостійної оцінки ситуації, вибору правомірного варіанту та прийняття рішення (вчинення дій) характеризуються як правообов'язок, оскільки права надаються органу виконавчої влади для обов'язкової їх реалізації. Такий підхід відповідає розумінню поняття та елементів владного повноваження. Правообов'язок органу виконавчої влади щодо реалізації дискреційних повноважень за певних обставин є способом виконання покладених на нього функцій і завдань.

В основі принципу юридичної визначеності, як одного з істотних елементів принципу верховенства права, лежить відоме з римського права положення *res judicata* (лат. «вирішена справа»), відповідно до якого остаточне рішення правомочного суду, яке вступило в силу, є обов'язковим для сторін і не може переглядатися.

У низці своїх рішень ЄСПЛ, здійснюючи тлумачення положень Конвенції, також указав, що право на справедливий судовий розгляд,

гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитись у світлі Преамбули Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права частиною спільної спадщини Договірних Сторін.

Базове тлумачення принципу *res judicata* вміщено в рішеннях ЄСПЛ від 03.12.2003 у справі «Рябих проти Росії», від 09.11.2004 у справі «Науменко проти України», від 18.11.2004 у справі «Праведная проти Росії», від 19.02.2009 у справі «Христов проти України», від 03.04.2008 у справі «Понамарьов проти України», в яких цей принцип розуміється як елемент принципу юридичної визначеності.

Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини (пункт 52 рішення ЄСПЛ у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabykh v. Russia*), № 52854/39, ECHR 2003-IX, пункт 46 рішення ЄСПЛ у справі «Устименко проти України» № 32053/13).

Павшук Катерина Олександрівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 кандидатка юридичних наук, доцентка
 кафедри конституційного права України

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ДЕМОКРАТІЇ

Відомо, що національні конституції залежно від ролі держави у забезпеченні політичного плюралізму використовують дві концепції: 1) процедурної демократії (ліберальний спосіб) або 2) «войовничої демократії» (захисний спосіб). Проаналізувавши гарантування свободи політичної діяльності, мусимо констатувати існування в Україні змішаного підходу законодав-

чого регулювання партійної системи. З одного боку, на конституційному рівні гарантується політичний та ідеологічний плюралізм, а з іншого боку встановлюються суттєві «фільтри» для політичних сил, в тому числі і інститут легалізації. Чимало політичних партій в Україні, які до того ж пройшли процедуру легалізації, сповідають далеко не демократичні цінності, а пропагують націоналістичні, сепаратистські чи шовіністичні ідеї. До того ж, характерним є те, що на їх ідеологічну спрямованість ніби не звертали увагу, доки ці політичні партії не почали проявляти себе на фоні реальних подій.

Нагадаємо, що 19 березня 2022 р. указом Президента України № 153/2022 було затверджене рішення РНБО від 18 березня 2022 р. «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій». 20 червня Восьмий апеляційний адміністративний суд задовольнив позов Міністерства юстиції й заборонив політичну партію «Опозиційна платформа — за життя», «Партію Шарія», Соцпартію, партію «Наші» і «Опозиційний блок».

Закон України від 03.05.2022 р. № 2243-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій», який набув чинності 18.05.2022 р., вніс певні корективи, пов'язані із такими заборонами. Зокрема, доповнив статтю 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» положеннями щодо обмеження діяльності політичних партій (їх заборони) на підставі визнання, виправдовування російської збройної агресії проти України тощо (пункти 10, 11). Так само, Закон визначив подальшу долю у разі заборони судом політичної партії, яка сформувала у Верховній Раді депутатську фракцію, така депутатська фракція після набрання судовим рішенням про заборону політичної партії законної сили оголошується Головою Верховної Ради України розпущеною. У разі затвердження Президентом України рішення Ради національної безпеки і оборони України про зупинення діяльності політичної партії, яка сформувала у Верховній Раді депутатську фракцію, діяльність такої депутатської фракції зупиняється з моменту оголошення про це Головою Верховної Ради України, а народні депутати, які входять до складу такої депутатської фракції, є позафракційними. Зупинення діяльності депутатської фракції має наслідком зупинення її прав. Разом із тим, в продовження наслідків таких заборон, невирішеним лишається питання, як подібні процеси відбиватимуться на статусі депутатів місцевих рад, яких було обрано від цих політичних сил.

Кабінет Міністрів України 20 червня зареєстрував у Верховній Раді України законопроект реєстр. № 7476 «Про внесення змін до деяких законів України щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад». Щоправда, слідом було направлено аналогічні законопроекти від народних депутатів (реєстр. № 7476-1 від 27.06.2022, реєстр. № 7476-2 від 04.07.2022, реєстр. № 7476-3 від 05.07.2022), метою яких є визначення правових наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад. Так, набрання законної сили рішенням суду про заборону діяльності політичної партії, від місцевої організації якої висувалася та була обрана відповідна особа депутатом місцевої ради, а також входу депутата місцевої ради до депутатської фракції місцевої організації політичної партії, діяльність якої заборонено за рішенням суду, що набрало законної сили, визначається однією з підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради.

Загалом, представники партій, діяльність яких потенційно буде припинена, обрані до 525 з 788 місцевих рад. Таким чином, потенційне відкликання представників заборонених або ліквідованих партій стосуватиметься майже 67% рад. У більшості випадків йдеться про представників «Опозиційної платформи — За життя».

Згідно з аналізом, у випадку відкликання представників заборонених або ліквідованих партій правомочність втратить 91 місцева рада (11,5% рад з кількістю виборців понад 10 тисяч). При цьому є 19 рад, які можуть втратити від 50% до 80% свого складу. В Одеській області внаслідок потенційного відкликання депутатів правомочність може втратити в тому числі Одеська міська, Одеська районна та Одеська обласна ради.

Ще 60 місцевих рад в Україні ризикують втратити правомочність у випадку відкликання представників заборонених партій, поєднаного з добровільним чи вимушеним виключенням зі складу ради одного чи кількох представників інших партій.

З метою усунення пропаганди проросійськи налаштованими партіями, реєстраційний орган подавав позови до суду про заборону їх діяльності. Це означає лише одне, що норма, викладена в ст. 37 Основного Закону, неправильно тлумачиться державним реєстраційним органом об'єднань громадян з точки зору цінностей, закладених у демократичному ладі. Вона

не стала достатнім способом захисту та потребує суттєвих змін з метою конституційного гарантування механізму захисту демократії. Простіше, можливо, було б забезпечити у повній мірі реалізацію концепції «войовничої демократії» та не піддавати сумніву ґрунтовність демократичного ладу та його цінності.

*Подольна Анна Максимівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ»: ОГЛЯД КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ

Конституція, як основний закон, що має вищу юридичну силу та визначає засади функціонування держави, потребує забезпечення підвищеної стабільності, адже порушення його специфічного статусу може призвести до колапсу державної політичної системи. Задля запобігання внесення безпідставних змін, викривлення змісту норм у правозастосуванні та гарантування безперешкодної діяльності виникає необхідність розробки та реалізації системи засобів правового характеру, спрямованих на охорону основного закону.

Особливо актуальним питання охорони конституції є для держав, що знаходяться на перехідному етапі розвитку та за часів політичної, соціальної, економічної нестабільності. «Подібні трансформаційні процеси створюють сприятливі умови для виникнення у деяких політичних сил небезпечної спокуси шляхом невідкладного реформування конституційного тексту досягти своїх вузькокорпоративних, політичних та (або) економічних цілей та результатів» (Веніславський Ф. В., 2010).

Метою дослідження аналіз концептуальних підходів до визначення сутності поняття «правова охорона конституції», розкриття змісту цієї категорії.

Вагомий внесок у дослідження питань охорони конституції внесли такі вчені як Переш І. Є., Лунь З. І., Корейба І. В., Тесленко М. В., Селіванов А. О., Слінько Т. М., Речицький М. В., Белкін О. О., Тодика Ю. М., Таран Д. П., Веніславський Ф. В. та ін.

Найпоширенішим підходом до визначення обсягу поняття «правова охорона конституції» є включення його до складу поняття «охорона конституції», тобто широкий та вузький підходи. Де друге поняття є більш змістовним та охоплює усі заходи економічного, соціального, освітнього та ін. характеру щодо забезпечення дії конституції, тоді як перше передбачає виключно спеціальні юридичні засоби, що гарантують дію конституційних норм.

Говорячи про визначення сутності поняття «правова охорона конституції», слід відзначити, що у юридичній літературі немає єдиного підходу до її визначення. Найбільш поширеною думкою є віднесення до гарантій «правова охорона конституції» таких понять, як конституційний контроль, особливий порядок внесення змін та доповнень, пряма дія норм конституції. Зокрема, Белкін О. О. розглядає конституційну охорону в трьох аспектах: — запобігально-модифікаторському, тобто особливий порядок внесення змін та доповнень до основного закону; — нормативно-застосовчому, який полягає у конституційному контролі та нагляді; — концептуально-легітимному, який передбачає захист конституційного ладу в цілому (Белкін О. О., 1995).

Також поширеною є думка про те, що охорона конституції здійснюється не тільки спеціальними засобами та інститутами. Наприклад, Тодика Ю. М. у своїх наукових працях висловлює думку про те, що правова охорона конституції є обов'язком усіх державних органів і посадових осіб, що здійснюється ними у межах наданої компетенції (Тодика Ю. М., 1998).

Визначаючи зміст поняття «правова охорона конституції», важливо чітко встановити її основні завдання, а саме: — забезпечення стабільності тексту основного закону та запобігання внесенню необґрунтованих змін; — гарантування реальної дії норм конституції, тобто відповідність діяльності суб'єктів правовідносин приписам конституції; — забезпечення юридичного верховенства конституції.

Основними суб'єктами правової охорони конституції є Конституційний Суд України, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та ін. Спеціалізованим інститутом, покликаним здійснювати конституційний контроль, є Конституційний Суд України. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», до його повноважень належать перевірка Законів України, законопроектів та інших нормативно-правових актів на відповідність Конституції України,

офіційне тлумачення тексту Конституції, перевірка чинних або внесених на розгляд Верховної Ради міжнародних договорів також на предмет відповідності Конституції.

Правову охорону конституції покликано здійснювати Верховна Рада України шляхом законодавчого регулювання та реалізуючи функції парламентського контролю. Ще одним суб'єктом реалізації правової охорони конституції є Президент України, на якого ст. 102 Конституції України покладено обов'язок виступати гарантом додержання Конституції України.

Щодо Кабінету Міністрів України, то його можна віднести до суб'єктів правової охорони Основного закону на підставі його конституційних повноважень, які передбачені ст. 166 Конституції, а саме: забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, виконання Конституції і законів України, забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Серед інших органів державної влади та посадових осіб, що здійснюють правову охорону Конституції, можна виділити Раду національної безпеки та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що здійснення правової охорони конституції є обов'язковою умовою стабільності конституційного ладу. Категорія «правова охорона конституції» є складовою поняття «охорона конституції», а реалізація її полягає у здійсненні певними органами державної влади та посадовими особами специфічних заходів правового характеру, спрямованих на забезпечення підвищеної стабільності та безперешкодної діяльності Основного закону.

*Приходько Катерина Михайлівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Конституційна юстиція — є найважливішою формою здійснення конституційного контролю, цільовим призначенням якої є насамперед перевірка нормативно-правових актів стосовно їх конституційності. Але з огляду

на складну історію нашого народу було б цікаво розглянути становлення такого інституту. Вивчення історії українського конституціоналізму зумовлюється тим, що отримані знання дадуть можливість краще зрозуміти закономірності та особливості конституційного процесу в Україні у наш час.

Тема конституційної юстиції досліджувалась у працях таких вчених як — Жерьобкіна В. А., Козаченко А. І., Савенко М. Д., Ромашов Р. А. та інші.

Конституціоналізм у сучасній науковій доктрині розглядається у історико-філософському, політичному та юридичному вимірах. Юридичне розуміння конституціоналізму передбачає нормативне закріплення та практичну реалізацію ознак конституціоналізму, конституційних цінностей та принципів із формуванням відповідної регулятивної методології та механізмів (Козаченко А. І., 1998).

Історія конституційної юстиції дуже дискусійна тема, тому що багато науковців у своїх виданнях розуміють її по різному. Наприклад, Савенко М. Д. зазначає, що «історія конституційної юстиції певною мірою пов'язана з прийняттям писаної Конституції, кодифікованої чи некодифікованої у формі окремих конституційних актів.» С. В. Шевчук розглядає конституціоналізм як «режим функціонування державної влади відповідно до Конституції, причому термін «конституціоналізм» у суспільстві, в якому існує конституційна держава (діяльність держави спрямовується тільки для забезпечення певних, нормативно визначених суспільних цілей згідно із загальновизначеними правовими принципами та нормами), розуміється в широкому сенсі — як Конституція, що заснована на ідеології конституціоналізму (Жерьобкіна В. А., 2000).

Становлення такого інституту як конституційна юстиція, пов'язано з багатьма поглядами. Важливою ознакою правової держави є наявність органу, який реалізує конституційний нагляд (Козаченко А. І., 1998).

З прийняттям Конституції України в 1996 році було інституціоналізовано вітчизняну модель конституційного контролю, що стало новим етапом формування конституційної юстиції (Савенко М. Д., 1998).

Також, одним із етапів розвитку конституційної юстиції в Україні був період, коли діяв Конституційний договір між ВРУ та Президентом України укладений 8 червня 1995 р., в якому вперше в Україні закріплювалось про принцип верховенства права та положення про те, що органи місцевого самоврядування та дер-

жавної влади мають право здійснювати свої повноваження з прав і свобод людини, забезпечення яких це обов'язок держави.

Існує багато думок, з якого року процес формування конституційної юстиції взяв свій початок, наприклад В. В. Кравченко зазначає, що початок сучасного конституційного процесу в Україні слід пов'язувати з прийняттям Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Прийняття Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Ромашов Р., називає подією, що започаткувала «справжнє зародження українського конституціоналізму» (Ромашов Р. А., 2006). Погоджуємося з думкою В. А. Жерьобкіної, що одним з головних етапів формування конституційної юстиції було проголошення в 1991 році незалежності України, тому що це поклало початок трансформації в суспільстві та у самій державі. Тобто, трансформація була в тому, що це дуже великий крок до змін та перспектив розвитку України. Україна в результаті стала незалежною, почала існувати не лише в атрибутиці, але й фактично. Разом із цим лише з прийняттям Конституції України 1996 року було закладено конституційні засади для розвитку конституційної юстиції в Україні.

*Свистун Софія Сергіївна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

ШАНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Державні символи є одним із важливих атрибутів незалежної держави, які концентровано виражають її велич, соціальну сутність і суверенітет, дають уявлення про ті цінності, яких вона дотримується, і спрямовані на зміцнення її авторитету.

Окремі аспекти державних символів у своїх працях аналізують Шаптала Н. К., Мішегліна В. М., Кушніренко О. Г. та інші.

Поняття «державні символи» науковці розуміють як закріплені в конституційному праві офіційні знаки (зображення, предмети) чи звукові вираження, що в лаконічній формі ві-

дображають національно-державні та історико-культурні ідеї Українського народу, символізують суверенітет його держави (Тодыка Ю. Н., 1999); як спеціальні позначення, що є засобом офіційного представництва держави у внутрішніх і зовнішніх відносинах, у зв'язку з чим перебувають під особливою охороною держави (В. В. Аванесян, С. В. Андреева, Е. В. Белякова, 2005); встановлені конституцією чи законом особливі, як правило, історично складені розпізнавальні знаки держави, що виражають її самобутність (Г. Арютюнян, М. В. Баглай, 2006) тощо.

Важливість державних символів підкреслюється тим, що вони є визнаним правовим інститутом на доктринальному та законодавчому рівнях. Крім того, державні символи є невід'ємною складовою конституційного ладу держави. Під конституційним ладом треба розуміти систему соціальних, економічних і політико-правових відносин, які встановлюються та охороняються Конституцією та іншими нормативно-правовими актами держави.

Згідно із I розділом «Загальні засади» Конституції України, ми можемо побачити закріплені основи конституційного ладу України, це підкреслює їхню особливу значущість та місце в системі конституційно правових інститутів.

Перелік державних символів України визначено у частині першій статті 20 Конституції України. Ними є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького. Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України). Державний Гімн України — національний гімн на музику М. Вербицького зі словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Державні символи уособлюють національний суверенітет, незалежність влади в країні, символізують українську державність і конституційні цінності, є показником самосвідомості, бо формуються у процесі історичного розвитку, вони висловлюють певну повагу Українського народу до своєї держави».

Неповагу до державних символів України можна розцінювати як неповагу до власної держави, Українського народу та національних

традицій. Тож назріла негайна необхідність упорядкування відповідно до вимог Основного Закону України нормативної бази в частині правової регламентації опису, порядку використання та охорони державних символів України — Державного Прапора України, Державного Герба України, Державного Гімну України. Природно, що такі символи повинні мати належну систему конституційно-правового регулювання, яка передбачає порядок їх створення та використання, а також ефективний правовий захист цих символів як однієї з необхідних ознак сучасної суверенної держави.

Система правової охорони державних символів України, як зауважує П. Стецюк, повинна включати також і конституційно-правову та адміністративну відповідальність (Стецюк П. Б., 2004).

Враховуючи вище зазначене, в сучасних умовах назріла негайна необхідність упорядкування відповідно до вимог Основного Закону України нормативної бази в частині регламентації опису, порядку використання та охорони державних символів України — Державного Прапора України, Державного Герба України. Поряд з іншими загально визначеними атрибутами державності прапор, герб, і гімн відіграють важливу суспільно-політичну роль як в механізмі функціонування держави, так і в процесі утвердження її незалежності та суверенітету.

*Сизоненко Діана Володимирівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГРОМАДЯНСТВО

Інститут громадянства є одним з ключових інститутів конституційного права, який так чи інакше впливає на всі інші інститути державотворення. На основі нього з різним рівнем кореляції формується виборче право в державі, адміністративне та трудове право, політика держави у сфері кримінальних та цивільних правовідносин. Це вказує на те, що значення інституту громадянства в системі державоутворюючих інститутів неможливо переоцінити.

Однак, відображення в законодавстві держави норм, що регулюють порядок набуття та припинення громадянства, не є сталим, а знаходиться у постійному динамічному розвитку. Саме через таку концепцію динамічного праворозуміння у сфері регламентування конституційно-правового інституту громадянства необхідно звертати особливу увагу на історичний шлях та умови, які впливали на закріплення громадянства у вітчизняному законодавстві в той чи інший час існування української державності.

В той чи інший час питанню дослідження історичного розвитку інституту громадянства в Україні приділяли увагу такі вчені як В. Ковальчук, І. Софінська, О. Копиленко, Р. Бедрій, К. Трошкіна, І. Огнівець, В. Головка та інші.

Дослідження генези законодавства України про громадянство є запорукою його подальшого розвитку та дасть змогу запобігти помилкам, які вже були допущені в минулому при регулюванні подібних питань. Задля цього необхідно відповісти на два запитання: з якого моменту потрібно вести відлік встановлення вітчизняного інституту громадянства та які основні тенденції відбивалися у вітчизняній законодавчій практиці регулювання інституту громадянства в Україні.

З приводу часового визначення умовної точки відліку першого законодавчого закріплення українського громадянства слід зазначити, що єдиної думки з цього приводу в наукових колах не було сформовано. Так, одна частина доктринальної спілки обмежує часові рамки розвитку інституту громадянства до періоду набуття Україною незалежності в 1991 році, а інша група вважає, що відлік необхідно починати з періоду оформлення першої української державності в 1918 році.

Найбільш поміркованою та загальноприйнятною є думка про те, що інститут громадянства в Україні пройшов декілька етапів свого історичного розвитку, а саме: державницький період (1917–1921 рр. законодавства часів Української Народної Республіки, Гетьманату, Директорії), міжвоєнний період (1922–1945 рр., коли різні території сучасної України входили до складу декількох держав), радянський період (1945–1991 рр.), сучасний період (від 24 серпня 1991 року по сьогоднішній день) (Софінська І., 2018). Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують саме державницький та сучасний етапи розвитку вітчизняного інституту громадянства.

Відповідною законодавчою базою державницького періоду розвитку законодавчого ре-

гулювання громадянства в Україні є закон про громадянство Української Народної Республіки від 2 березня 1918 року та закон про громадянство Української держави від 2 липня 1918 року.

Щодо сучасного періоду законодавчого розвитку інституту громадянства в Україні, то основні законодавчі акти, які регулюють дану сферу це: Закон України «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р. та Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року, який є чинним й до нині.

Тому цілком правильним буде при дослідженні інституту громадянства в Україні брати за точку відліку саме часи визвольного руху українського народу 1917 року, адже про це свідчить прийняті в 1918 році законодавчі акти, які регулювали дану сферу суспільних відносин.

Основні законодавчі акти, які приймалися на регулювання інституту громадянства в Україні 1918, 1991 та 2001 років свідчать про те, що у вітчизняній практиці були втілені найбільш поширені на той час у світі концепції та принципи громадянства.

Для прикладу можна навести відповідні підстави набуття громадянства України на початку ХХ ст. У так званому березневому законі 1918 року закріплювалось право ґрунту (*ius soli*) у наступному формулюванні («кожен, хто народився на території України та зв'язаний із нею постійним перебуванням»). Надалі, в липневому законі 1918 року було додано принцип права крові (*ius sanguinis*), який передбачав, що («особи набувають собі право українського громадянства... за народженням від громадян Української Держави»). Причиною такого різного закріплення стало те, що в березневому законі закріплювалось первинна підстава набуття громадянства через те, що українська держава тільки перебувала на етапі створення.

Сучасне ж законодавство України у сфері регулювання набуття громадянства встановлює право крові як первинне право набуття особою громадянства України незалежно від місця народження такої особи.

Національній законодавчій практиці також відомі підстави для відмови у прийнятті до громадянства України. Про це свідчить п. 12 липневого закону 1918 року, в якому йшлося про наявні відомості про ганебні вчинки заявника, їхні «плямуючі професії» або про можливу шкоду для Української Держави. У законі 1991 року даний перелік підстав було осучаснено та доповнено, а в Законі України «Про громадянство» від 2001 року підстави для відмови у прийнятті до громадянства України були остаточно уточ-

нені у зв'язку з необхідністю регулювання підстав натуралізації.

Отже, аналізуючи все вищезазначеного, можна дійти висновку, що українське регулювання інституту громадянства та його відповідна законодавча практика налічує понад столітню історію. Слід наголосити, що українське законодавство про громадянство за часи свого існування ввібрало в себе загальновізантані та загальноприйняті у світі концепції та принципи, на яких має будуватись інститут громадянства в демократичній державі.

Скобін Кирило Сергійович
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 3 група

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ГЛОБАЛЬНЕ ГРОМАДЯНСТВО»

В умовах глобалізації і зростаючих взаємозв'язків, виникла потреба в розвитку й поширенні загальної ідеології, яка наголошувала б, що в першу чергу, людина — це член глобальної спільноти людей, а не окремої нації. У таких умовах особливого значення набуває концепт «глобального громадянства», тобто приналежності особи до світового співтовариства, без прив'язки до країни чи місцевості.

Ідея глобального громадянства має глибоке коріння і сягає часів Сократа (450 р. до н. е.), який стверджував, що країна його походження — це «світ».

Таким чином, концепція глобального громадянства або «громадянина світу» набагато старіша, ніж поняття націоналізму та національної приналежності, які сформувалися лише у XVIII–XIX столітті. Ідея глобального громадянства пропонує людям позиціювати себе як членів глобальної спільноти, не обмеженої рамками окремих держав.

Оксфам (англ. Oxfam — Oxford Committee for Famine Relief) характеризує глобального громадянина як людину, яка: усвідомлює ширший світ і відчуває свою власну роль як світового громадянина, поважає і цінує різноманітність, має розуміння того, як світ працює економічно, по-

літично, соціально, культурно, технологічно та екологічно, обурена соціальною несправедливістю, бере участь у житті спільноти та допомагає їй на різних рівнях від місцевого до глобального, готова діяти, щоб зробити світ більш справедливим та стабільним місцем, бере на себе відповідальність за свої дії.

Поняття глобального громадянства охоплює широкий спектр вимірів, від політичних, моральних та економічних, до соціальних, екологічних та духовних. Особливий акцент належить індивідуальній відповідальності кожної людини в пошуку вирішення глобальних проблем людства. Ідея індивідуальної відповідальності закладена у популярній фразі «будь тією зміною, яку ти хочеш бачити у світі».

Продовжуючи ідею відповідальності, Байку Парех, активний прихильник ідеї «глобально орієнтованого громадянина», підкреслює, що люди народжуються та живуть в межах певної політичної спільноти, особливі зв'язки об'єднують їх з цією спільнотою та співгромадянами. Вони мають спільні інтереси в збереженні територіальної цілісності, підтриманні стабільності та розвитку своєї громади.

Тим не менше, в нас є ряд обов'язків перед членами певної спільноти. Аналогічно, ми не обираємо те, що ми народжуємось людьми. Але це не звільняє нас від обов'язку бути людиною. А це означає що у всіх нас є відповідальність перед іншими людьми. Подібно до того, як ми зобов'язані допомогти людині, що постраждала від рук хулігана або голодує через нестачу їжі, ми зобов'язані допомогти суспільствам постраждалим від рук воєначальників, тиранів та голоду, без огляду на те, до якої політичної спільноти вони належать.

Ідея глобального громадянства не суперечить в свої істоті національному громадянству, для того щоб стати громадянином світу, не потрібно відмовлятися від громадянства своєї держави. Крім того, глобальне громадянство в юридичному розумінні терміну «громадянство» є неможливим, оскільки поки що не існують понаднаціональні уряди, які б гарантували права та свободи своїм підопічним.

Європейський Союз створив перші кроки в сторону понаднаціонального уряду, але все ж, не може бути прикладом, оскільки для того щоб стати громадянином ЄС потрібно, в першу чергу, бути громадянином однієї з його держав. Ідея глобального громадянства опирається на те, що члени глобальної спільноти є громадянами політичних спільнот нижчого рівня — національних. Водночас, як наголошує Марта

Нуссбаум і своєму есе «Космополітизм і патріотизм», якщо говорити про пріоритети, то в першу чергу людина повинна позиціювати себе як громадянина світу людей, а лише потім як громадянина окремої держави.

На нашу думку узагальнюючу концепцію глобального громадянства, що поєднує деякі елементи різних концепцій громадянства пропонує Р. Фалк. Відповідно до його дослідження глобальне громадянство ґрунтується на «утопічній вірі в людську здатність розширити обрії реальності», тобто на даному етапі розвитку суспільства глобальне громадянство може бути лише бажаним майбутнім, хоча певні його прояви й супроводжують наше повсякденне життя.

Отже, на сьогоднішній день, важливим завданням залишається поширення ідеології глобального громадянства, в першу чергу через освіту молодих людей в дусі глобальної взаємозалежності та спільної відповідальності за подальшу спільну долю людства.

*Слесаренко Валерія Володимирівна
НІУО імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет прокуратури,
2 курс, 3 група*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Проблема відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб набуває сьогодні особливої актуальності. Вищі посадові особи є гарантами прав і свобод людини, вони захищають найважливіші життєві цінності людини і громадянина, держави, саме тому особи, які мають владу і можливість впливу на долю народу повинні відповідати за свої дії перед людьми і нести відповідальність за Законом. Щоб це можна було втілити в життя, потрібна чітка теоретична і процедурна регламентація в нормативних актах. Тому це дослідження спрямоване на аналіз чинного законодавства України і рівня ефективності реалізації процедури імпичмента на практиці.

Імпічмент — особлива процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону посадових осіб до завершення терміну одержаних ними відповідно до конституції та законодавства повноважень.

Батьківщиною імпічменту є Англія, де імпічмент був одним з елементів судового процесу, який здійснював судовий комітет Палати лордів у кримінальних справах щодо вищих посадових осіб держави. Інститут імпічменту був уперше закріплений на конституційно-правовому рівні в Конституції США 1787 р. Відтоді він став типовим для державно-правової практики всіх розвинених республік.

Чинна Конституція 1996 року проголошує Президента главою держави і гарантом дотримання Конституції (ст. 102). Таким чином, Президент перестав бути главою виконавчої влади і його повноваження не мають відношення до тріади поділу влади. Але він пов'язаний обов'язком співробітництва і системою стримувань і противаг з усіма гілками влади, хоча структурно не належить до жодної з них. У парламентських республіках Президент як глава держави ніяк не претендує на статус самостійної гілки влади.

Процедура імпічменту була запозичена авторами української Конституції з парламентської практики США та Англії та дещо ускладнена через відсутність двопалатного парламенту.

У статті 111 Конституції України визначено такий порядок усунення Президента з поста Верховною Радою України:

1. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

2. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

3. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

4. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

5. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після отримання висновку Конституційного Суду України і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

За Конституцією України порядок імпічменту має квазісудовий характер, тобто містить

деякі елементи досудових процедур. Однак сам судовий процес відсутній: немає судових засідань, змагальності і диспозитивності сторін, свободи у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їхньої переконливості перед судом, а головне — не вистачає обвинувального вироку суду, згідно з яким особу можна вважати винною у скоєнні злочину.

Такі конституційні протиріччя є невирішеними, оскільки стаття 124 Конституції України наголошує, що «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, і делегування функцій судів не допускається». Виникає колізія, оскільки стаття 111 Конституції передбачає, що саме Верховна Рада України приймає рішення про звинувачення, створює спеціальну тимчасову слідчу комісію для проведення розслідування, а висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. Все це суперечить нормам статті 124 Конституції України.

Чинне законодавство регламентує процедуру імпічменту, однак деякі питання щодо її реалізації потребують удосконалення. Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України посадові особи органів державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України. При цьому стаття 111 Конституції України ні межі, ні способу дії суб'єктів процедури імпічменту, таких як спеціальний прокурор, спеціальна слідча та тимчасова слідча комісія, не визначає. Ці питання регулюються нормами Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)», однак його положеннями не регламентується, хто саме, у якому складі і яким чином готує та затверджує висновок Верховного Суду про те, що діяння Президента України містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Зазначена процедура усунення Президента України з посади має певні недоліки, зокрема, не знайшли відображення в законодавстві строки здійснення імпічменту, порядок збору доказів, наслідки здійснення імпічменту.

Отже, такий складний порядок притягнення Президента до відповідальності, наявність прогалін у законодавстві щодо регулювання деяких етапів розглядуваної процедури імпічменту робить його реалізацію майже неможливою.

Терлецький Дмитро Сергійович
 Національний університет
 «Одеська юридична академія»,
 кандидат юридичних наук, доцент,
 завідувач кафедри конституційного права

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ЯВИЩЕ І ПОНЯТТЯ

Навряд чи можна навести інший приклад настільки широко вживаного й затребуваного при осмисленні державного владарювання в усьому світі поняття з настільки релятивістським значенням, ніж конституціоналізм. Стверджуючи це, я найменше маю на увазі наявне майже безмежне різноманіття інтерпретаційних підходів, які позначають змістовно різне розуміння конституціоналізму як такого, його властивостей та ознак. Адже, видається, існує загальна згода з тим, що за своєю сутністю конституціоналізм уособлює обмеження державної влади та недопущення державного свавілля. Будь-яке змістовно різне розуміння конституціоналізму у такому разі є прийнятним, якщо тільки виражає й розкриває цю сутність. Але чи є конституціоналізм релевантним поняттям для концептуальної характеристики якісно різних станів державного владарювання безвідносно до визначених часових та просторових меж, відмінностей у культурних практиках та традиціях?

Постановка цього питання, яке, слід підкреслити, аж ніяк не є оригінальним — достатньо пригадати про конструювання 'ідеального типу', 'стандартного' або 'центрального випадку' — може і напевно викличе у обізнаного читача заперечення. Серед іншого можна зауважити, що поняття конституціоналізму являє абстракцію концептуального рівня, з якою може бути співвіднесена дійсність у її розвитку, але яка не здатна всеохопно охопити цю дійсність. Конституціоналізм, отже, втілює узагальнений образ певних атрибутів державного владарювання в його розвитку за конкретних, але змінних умов і має своїм смисловим значенням тільки загальні та суттєві властивості цього явища соціальної дійсності. Інакше кажучи, йдеться про форму вираження складного смислу, що прагне до стислості, мінімальності. Певний інтерпретаційний підхід до розуміння конституціоналізму при цьому не повинен включати чи віддзеркалювати усі інші незліченні та різноманітні підходи, а різниця між певними підходами завжди є проявом розходження при визначенні значення та значущості складників узагальненого образу, який не збіга-

ється, не може і не має збігатися з кожним конкретним випадком.

Питання чи відповідає певний стан державного владарювання у взаємозв'язку його властивостей такому узагальненому образу тоді є питанням міри відповідності, що неминуче зумовлює визнання багатоманіття можливих варіантів відповідності як такої. З цієї причини державне владарювання, наприклад, сучасних нам Великої Британії, Білорусі та Північної Кореї втілює міру їхньої відповідності 'ідеальному типу', 'стандартному' або 'центральному випадку', які, без сумніву, є засобом, а не кінцевим результатом пізнання соціальної дійсності. Тому та обставина, що з-поміж наведених прикладів міра відповідності Великої Британії є іншою, ймовірно, зовсім іншою, ніж Білорусі чи Північної Кореї, показує, що жоден з цих прикладів повною мірою не відповідає і не може відповідати конституціоналізму як понятійній формі вираження складного смислу, але це не заперечує і не виключає того, що у кожному прикладі йдеться саме про обмеження державної влади.

Такий висновок, однак, є резонним тільки у разі зведення усього смислового значення конституціоналізму до обмеження державної влади і, отже, недопущення державного свавілля, в якнайбільше недиференційованому вигляді та ідентифікації цього абсолютизованого узагальнення як його єдиної загальної та суттєвої ознаки. Виступаючи проти такої методологічної настанови, обмежусь тут твердженням, що конституціоналізм сягає значно глибше протиставлення соціальній системі, яка заснована на безмежному свавіллі, та уособлює щонайменше конституювання та обмеження державної влади і вже тому обмеження державної влади становить необхідну, але недостатню ознаку його сутності.

Продовжуючи, можна зіставити державне владарювання сучасної Північної Кореї й, приміром, давньогрецького полісу Афіни чи козацької держави — Війська Запорозького, як воно було означено «Домовленостями і установленнями про права і вольності Війська Запорозького», які й у наукових джерелах нерідко, але однак безпідставно ідентифікують як конституцію, зокрема як 'першу в світі чи 'першу європейську' конституцію. Щодо кожного з наведених прикладів так само можна дійти висновку про певну міру його відповідності конституціоналізму як понятійній формі вираження складного смислу.

Такий висновок методологічно ґрунтується на поширенні сучасного уявлення про консти-

туціоналізм та сучасного розуміння смислового значення цього поняття, в усьому різноманітті інтерпретаційних підходів, на державне владарювання різних історичних періодів, зокрема тих, які, власно, передують і впровадженню поняття конституціоналізму в науково-публіцистичний обіг, і, що значно важливіше, тим історичним подіям, з якими це було пов'язане. Наслідком цього є позиціонування явища конституціоналізму як позачасового, принаймні в межах підтвердженого історичного розвитку Західної цивілізації, і разом з тим розмивання смислового значення предметно пов'язаного з цим явищем поняття конституціоналізму, втрату ним чітких обрисів. Визначеність у суттєвому, безперечно, не виключає мінливості проявів сутності; ця мінливість як така може бути до певної міри зрозуміла і бути зрозумілою, навіть передбачуваною та структурованою, однак мої зауваги стосуються іншого. Якщо конституціоналізм сутнісно уособлює конституювання та обмеження державної влади, то якою є держава, влада якої конститується та обмежується? І, відповідно, який вираз знаходить відповідь на це питання в смисловому значенні конституціоналізму? Видається, що неспростовна різниця між формою державної організації Античного періоду, державним утворенням Раннього нового періоду та сучасною державою Новітнього періоду заслуговує на щось більше, ніж бути історичною декорацією прояву сутності конституціоналізму.

Відаючи належне історизму та історичності конституціоналізму, пояснити виникнення та розвиток якого без історично обґрунтованого аналізу — неможливо, дозволю стверджувати, що явище конституціоналізму є здобутком Нового періоду історії та змістовно пов'язане із явищем сучасної держави, його виникненням та розвитком. З цієї точки зору, конституціоналізм є сучасним тією ж мірою, що і держава, якій з певного, сучасного, моменту, аби бути та визнаватися [сучасною] державою не достатньо атрибутивної триєдності «влади — населення — території».

Ідея, за якою держава являє відмінне від суспільства кероване правилами утворення, влада якого, принаймні формально, знеособлена, віддалена від суспільства та економічно, є виразно сучасною, і, не вичерпуючи уявлення про сучасну державу, як уявляється, детермінує ті ідеологічні та доктринальні зміни у західній політичній парадигмі, які втілилися за наслідками революційних перетворень у якісно нову практику державного владарювання.

Хільченко Анна Андріївна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ПРИНЦИП ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ ВИПАДКІВ БЕЗГРОМАДЯНСТВА В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ І ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Громадянство, це те, що визначає особу у правовому полі, адже саме громадянство певної країни наділяє особу правом володіти певним додатковим переліком прав та обов'язків та відносити себе до певної держави не лише за етнічною приналежністю але й за «документально підтвердженим» статусом. Від наявності громадянства, насамперед, залежить обсяг правосуб'єктності особи, оскільки особи без громадянства володіють меншим обсягом прав, свобод і обов'язків ніж громадяни. Кожна людина має право на громадянство, тобто на постійний правовий зв'язок з відповідною державою, тому право на громадянство як суб'єктивне право закріплюється не тільки в нормах конституційного права, а й у міжнародних документах. За останніми даними УВКБ ООН в Україні проживає до 35 тис. осіб з невизначеним громадянством або безгромадянством.

В українській правовій науці окремі аспекти безгромадянства досліджували І. Д. Софінська, О. П. Огурцов, О. В. Журавка, М. І. Суржинський, С. Б. Чехович, Л. М. Альбертіні, В. П. Суботенко, М. С. Жуков, І. І. Дахова та Р. Б. Бедрій.

У науці і практиці виділяють різні способи уникнення безгромадянства. По-перше, існує принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства, закріплений в законодавстві України і спрямований на те, щоб особа не стала особою без громадянства або апатридом. Так, вихід з громадянства України допускається, якщо особа набула громадянство іншої держави або отримала документ, виданий уповноваженими органами іншої держави про те, що громадянин України набув її громадянство, якщо вийде з громадянства України (згідно із ч. 12 ст. 18 Закону України «Про громадянство України»). По-друге, способом уникнення безгромадянства є законодавче положення про те, що особа не може втратити громадянство, якщо внаслідок цього громадянин України стане апатридом. Ще одним прикладом може слу-

увати ст. 16 Конституції Німеччини, де вказано, що німецьке громадянство не може бути відібрано. Втрата громадянства може бути тільки на підставі закону, а проти волі зацікавленої особи — лише в тому випадку, якщо вона тим самим не стає особою без громадянства (Дахова І. І., 2015).

11 січня 2013 року Україна приєдналася до Конвенції про статус апатридів, учиненої 28 вересня 1954 року в м. Нью-Йорку, та Конвенції 1961 року про скорочення безгромадянства, взявши на себе міжнародні зобов'язання щодо урегулювання та поліпшення статусу осіб без громадянства, які перебувають на території нашої держави.

Говорячи про міжнародний аспект цього питання, треба зазначити, що відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права, право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини. Це визначено і у ст. 15 Загальної декларації прав людини 1948 р. (Кожна людина має право на громадянство; ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінювати його), і у ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. (кожна дитина має право на набуття громадянства). Подібне закріплено і в положеннях Європейської Конвенції про громадянство 1997 р. (підписано Україною у 2003 р., а ратифіковано — у 2005 р.). Відповідно до ст. 4 цієї Конвенції кожна людина має право на громадянство та ніхто не може бути позбавлений свого громадянства (Слінько Т. М., 2018).

У свою чергу положення міжнародно-правових актів знайшли своє відображення у Конституції України та у Законі України «Про громадянство України». Згідно зі ст. 3 Конституції України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, тобто це є головною функцією держави, а суб'єктом, що вимагає його виконання, є кожна людина (це можуть бути як об'єднання громадян, міждержавні організації, якщо Україна є їх членом та приєдналась до їхніх актів, так і громадські правозахисні організації). Відповідно до ст. 25 Конституції України громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі; Україна — гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами. У свою чергу ст. 33 Конституції України зазначає, що громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну. Подібні положення містяться і в інших міжнародно-правових документах, що регулюють відноси-

ни громадянства. А так як Україна є учасницею цих міжнародних актів, то вона — намагається дотримуватися їх положень та вживати заходів щодо зменшення випадків безгромадянства. Законодавство України, незважаючи на Конвенцію про скорочення громадян 1961 р., виходить саме із принципу, який унеможливує позбавлення громадянина України громадянства (згідно з ч. 1 ст. 25 Конституції України, п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України»). Саме цей принцип відповідає положенням ст. 15 Загальної декларації прав людини, — «ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого громадянства або права змінити своє громадянство».

Отже, провівши аналіз національного законодавства та міжнародних актів, можна зробити висновок, що принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства закріплено в міжнародно-правових актах і законодавстві багатьох країн світу, в тому числі й України. Саме це є однією з ознак його значущості, але навіть не дивлячись на те, що нещодавно було модернізовано деякі нормативні акти у цій сфері питання запобігання безгромадянству залишається актуальним, бо існує ряд проблем, пов'язаних з реалізацією вказаного принципу.

Чудновська Владислава Олегівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет юстиції,
 2 курс, 8 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сьогодення Україна перебуває в процесі магістральних перетворень та трансформацій, завдання яких — затвердження миру, встановлення високих безпекових стандартів, створення всіх умов для розбудови правової та демократичної держави, підвищення рівня життя, дотримання та захисту прав та свобод людини та громадянина.

Необхідно зауважити, що переломні події, які відбулися 24 лютого 2022 року, безсумнівно, внесли карколомні зміни в архітектуру безпеки, як на національному так і на міжнародному рівні. Після Другої світової війни було створено та закріплено відповідні механізми, що були покликані закріпити та реалізувати висо-

кі стандарти задля забезпечення миру та унеможливлення збройних конфліктів, проте існуючі механізми мали теоретично-номінальне значення, і не мали реального практичного застосування.

На період дії воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені конституційні права та свободи людини і громадянина, які передбачені статтями 30–34, 38–39, 41–44, 53 Конституції України, а також тимчасово обмежені права і інтереси юридичних осіб може бути запроваджено в межах та обсягах, необхідних для забезпечення можливості запровадження та застосування воєнного стану, що відповідає статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Воєнний стан — це особливий правовий режим, запроваджений в державі або в окремих її регіонах місцевості у разі збройної агресії чи загрози нападу, загрози державній незалежності, її територіальній цілісності та забезпечує надання відповідних державних органів, військового командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування повноваження, необхідні для запобігання загрозі, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози державній незалежності, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням термін дії цих обмежень.

Порядок введення воєнного стану регламентований положеннями статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та передбачає такі дії:

- внесення пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України, яку подає Рада національної безпеки і оборони України;
- видання указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, у разі прийняття рішення щодо необхідності його введення, з негайним зверненням до Верховної Ради України щодо його затвердження, з одночасним поданням відповідного проекту закону;
- негайне оголошення через засоби масової інформації або оприлюднення в інший спосіб указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затвердженого Верховною Радою України.

В умовах воєнного стану забороняється: змінювати Конституцію України та Конституцію Автономної Республіки Крим, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських і місцевих референдуми, страйки, мас зустрічі та акції.

Під час дії правових режимів, зокрема воєнного стану, конституційні права можуть бути частково обмежені. Це може стосуватися різних аспектів, наприклад, реалізація права на мирні зібрання. Це важливе право для функціонування демократичного суспільства, але в умовах воєнного стану суспільство і вся держава під загрозою, тому є великі ризики в реалізації права на мирні зібрання.

Проте обмеження в жодному разі не означають, що Конституція припиняє діяти, натомість доцільно говорити про те, що вона починає працювати інакше. Багато горизонтальних процесів набувають ознак вертикальних, посилюється виконавча влада, пришвидшуються процеси, суттєво зростає роль уряду і президента. Це потрібно для того, щоб система почала працювати більш ефективно, проте це не означає, що сама система змінюється і Конституція припиняє свою дію.

Тут важливо витримати баланс, який полягає в тому, що, з одного боку, система має працювати, стати більш ефективною та гнучкою, але з іншого боку система не повинна втратити себе.

Шеремета Сергій Анатолійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

аспірант кафедри конституційного права України

БЕЗПОСЕРЕДНЄ ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ І ПРЯМА ДІЯ ЇЇ НОРМ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Зарубіжний досвід конституційного регулювання застосування конституції судами досить різноплановий. Переважно йдеться про загальні положення про вищість конституції або зв'язаність правами людини. Так, відповідно до ч. 2 ст. 35 Конституції Швейцарії 1999 року

«той, хто виконує державні завдання, зв'язаний основними правами і зобов'язаний сприяти їх здійсненню». Відповідно до ч. 2 ст. 194 Конституції Республіки Сербія Конституція є найвищим правовим актом Республіки Сербія.

Відповідно до ст. 11 Конституції Турецької Республіки положення Конституції є фундаментальними правовими нормами, обов'язковими для виконання законодавчими, виконавчими та судовими органами, адміністративними органами влади та іншими установами та особами. Закони не повинні суперечити положенням Конституції.

Відповідно до ст. 6 Конституції Литовської Республіки Конституція є цілісним актом, який застосовується безпосередньо. Кожен може захищати свої права, посиляючись на Конституцію.

У Основному Законі ФРН ст. 1 (3) вказано: «Нижченаведені основоположні права мають складати основу законодавчої, виконавчої і судової діяльності як норми прямої дії».

Конституції Польщі (ст. 8) передбачає: «1. Конституція є верховним правом Республіки Польща. 2. Припис Конституції застосовуються безпосередньо, якщо у Конституції не сказано інше». Ч. 1 і 2 ст. 5 Конституції Болгарії вказує: «Конституція — вищий закон, й інші закони не можуть їй суперечити. 2. Норми Конституції мають безпосередню дію».

Відповідно до ч. 2 і 3 ст. 4 Конституції Республіки Албанія «Конституція — найвищий закон в Республіці Албанія. Положення Конституції виконуються безпосередньо, крім випадків, коли Конституція передбачає інше». Це «інше» досить яскраво можна продемонструвати на прикладі т. зв. «соціальних цілей» (таку назву має глава V частини другої Конституції). По суті йдеться про соціальні права, як про них часто прийнято говорити. Водночас Конституція прямо передбачає (ч. 2 ст. 59), що досягнення соціальних цілей безпосередньо через суд не допускається. Закон визначає умови і способи, що дають можливість вимагати їх досягнення.

Як це не дивно, на відміну від Конституції України, в багатьох країнах детально врегульована ситуація (не)застосування судом закону, щодо якого є сумніви у його конституційності. Наприклад у §106 і 107 Конституції Фінляндії сказано: «У разі, якщо при розгляді справи судом застосування положень закону вступає у явне протиріччя з Конституцією, суд зобов'язаний віддати перевагу положенням Конституції...У випадку, якщо норма постано-

ви чи іншого підзаконного акту знаходиться протиріччі з Конституцією або іншим законом, її застосування судом або іншим органом влади не допускається».

Відповідно до ст. 152 Конституції Турецької Республіки якщо суд, який розглядає справу, вважає, що застосований закон або президентський указ є неконституційним, або якщо він переконаний у істотності і обґрунтованості позову про неконституційність, поданого однією зі сторін, він відкладає розгляд справи до прийняття Конституційним судом рішення по даному питанню. Якщо суд першої інстанції не переконаний в істотності заяви про неконституційність, то така заява разом з рішенням суду розглядається компетентним апеляційним органом. Конституційний Суд приймає рішення з цього питання та оголошує своє рішення протягом п'яти місяців з моменту отримання заяви. Якщо протягом цього строку рішення не буде прийнято, суд першої інстанції закінчує розгляд справи відповідно до чинних законодавчих положень. Однак якщо суд першої інстанції отримує рішення Конституційного суду до моменту винесення остаточного рішення по суті справи, то суд першої інстанції зобов'язаний його виконати. Жодна заява про неконституційність не може подаватися стосовно одного й того самого законорачого положення до закінчення десяти років після його опублікування в офіційному вісник, що отримало рішення Конституційного Суду про відхилення заяви по суті.

Відповідно до ч. 8 ст. 113 Конституції Республіки Косово у разі невпевненості у відповідності оскаржуваного закону Конституції суди мають право направляти до Конституційного Суду петиції про відповідність Конституції закону при судочинстві, якщо рішення суду залежить від відповідності оскаржуваного закону Конституції. Відповідно до ч. 2 ст. 150 Конституції Чорногорії процедура в Конституційному суді для оцінки конституційності може бути ініційована судом.

Відповідно до ч. 2 ст. 145 Конституції Республіки Албанія якщо суд встановив, що закони суперечать Конституції, він не застосовує їх. У цьому випадку суд перериває судовий процес і направляє запит до Конституційного Суду. Рішення Конституційного Суду є обов'язковим для усіх судів.

Відповідно до ст. 156 Конституції Республіки Словенія (процедура оцінки конституційності) якщо суд в процесі розгляду дійде висновку, що закон, який підлягає застосуванню,

є неконституційним, він повинен призупинити розгляд і порушити провадження у Конституційному суді. Судовий процес триває після винесення рішення Конституційним Судом.

Відповідно до Конституції Литовської Республіки суди наділені правом звернення до конституційного суду щодо законів та інших прийнятих Сеймом актів (ч. ст. 106). Відповідно до ст. 110 суддя не може застосовувати закон, який суперечить Конституції. У тих випадках, якщо є підстави припускати, що закон або інший правовий акт, який повинен бути застосований у конкретній справі, суперечать Конституції, суддя зупиняє розгляд цієї справи і звертається до Конституційного Суду з проханням винести рішення про відповідність цього закону або іншого правового акта Конституції.

*Шкуренко Дарина Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група*

ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Одним з основних прав людини відповідно до Загальної декларації прав людини є право на громадянство. Громадянство безпосередньо встановлює зв'язок особи-громадянина з державою, та встановлює комплекс взаємних прав і обов'язків між ними. В сучасних умовах, враховуючи поліетнічність і мультикультурність, значну кількість суміжних кордонів та глобалізаційні процеси які відбуваються у світі, учасником яких є Україна, одним з найбільш гострих та дискусійних питань щодо громадянства у нашій державі — є питання саме подвійного громадянства. Кількість осіб, які використовують два і більше паспортів, з кожним роком збільшується та обчислюється сьогодні тисячами.

Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає у аналізі негативних та позитивних тенденцій подвійного громадянства та його правового регулювання в Україні. Проблема подвійного громадянства обговорюється українськими політиками, бізнесменами й громадськими діячами багато років, але так і не є до кінця вирішеними. За українським законодав-

ством передбачено лише громадянство України, правила та підстави його набуття та втрати. Подвійне громадянство не передбачено ні Конституцією України, ні її законами, тому для громадян України воно є незаконним.

Тож аналізуючи ситуацію можна виділити такі основні причини виникнення подвійного громадянства:

- 1) зіткнення законів, що базуються на комбінації принципів «права землі» (особа здобуває громадянство тієї держави, на території якої вона народилася) і «права крові» (особа набуває громадянство своїх батьків, незалежно від місця свого народження) (наприклад, Чилі-Україна);
- 2) питання щодо натуралізації особи з втратою нею попереднього громадянства, тобто якщо законодавство країни, громадянство якої набуває індивід, не вимагає відмови від попереднього (Ізраїль-Україна);
- 3) внаслідок шлюбу жінки з іноземцем, якщо законодавство її країни зберігає за нею громадянство, а законодавство країни чоловіка автоматично надає їй своє громадянство (США — Іспанія);
- 4) укладення міжнародних договорів, що сприяють виникненню подвійного громадянства;
- 5) свідомої діяльності законодавця.

Погляди вчених і політиків щодо подвійного громадянства кардинально відрізняються. Противники стверджують, що подвійне громадянство загрожує національній безпеці держави, оскільки велика частина населення окремих регіонів України може стати громадянами іноземних держав. Також негативним інститут подвійного громадянства є з огляду на консолідацію української нації, з точки зору національних урядів, це може створити ситуацію, в якій людина з подвійним громадянством опиниться між двома конфліктуючими сторонами, що є найбільш актуальною проблемою України на сьогодні, через різницю між системами оподаткування, які використовуються в обох країнах і такі громадяни змушені будуть платити податки для обох держав одночасно.

Прихильники подвійного громадянства обґрунтовують позитивний вплив цього інституту тим, що він дасть можливість об'єднати українців усього світу, сприятиме євроінтеграції України, поліпшить правовий і соціальний захист громадян України за кордоном, також це надасть права на проживання в обох державах, свободи пересування на території обох держав, права на повернення або еміграцію та можливості збереження єдиного громадянства в змішаному шлюбі.

Інститут подвійного громадянства запроваджений у багатьох європейських країнах. Багато з цих країн є географічними сусідами України (Угорщина, Румунія). Наприклад парламент Угорщини прийняв закон від 1 січня 2011 року, який спрощує процес отримання угорського громадянства. Умови для отримання громадянства мінімальні — угорське походження, базове знання мови і несудимість. В законодавстві Румунії зазначається, що етнічні румуни, які були позбавлені громадянства до 22 грудня 1989 року з незалежних від них причин, мають право на повернення румунського громадянства. Польща теж дозволила подвійне громадянство. Для отримання громадянства Польщі від воеводи, крім трьох років проживання, необхідно мати регулярний дохід, підтвердження наявності місця проживання (договір оренди чи власності квартири) та знати польську мову.

Вище сказане надає змогу дійти висновку що наші співвітчизники, обираючи іноземне громадянство, роблять це дуже часто не з патріотичних міркувань, а з економічних. Адже громадянство таких країн, як Угорщина, Румунія та інших членів ЄС дає для них багато переваг. Наприклад, легальне працевлаштування або навчання в Європейському Союзі. Тож задля уникнення випадків подвійного громадянства спрямовані двосторонні угоди України з питань громадянства, укладені з Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Киргизькою Республікою та Грузією. Ці угоди передбачають набуття нового громадянства з одночасним припиненням попереднього громадянства.

Отже, в ході дослідження стало зрозумілим що проблему подвійного громадянства можна розглядати як з позитивної, так і з негативної сторони. Позитивним аспектом даного питання є те, що при наявності у громадянина України громадянства іншої держави він вільно може там працювати і покращити цим самим свої життєві умови, адже в наш час все частіше українці виїжджають в інші країни для пошуку кращого заробітку. Негативними сторонами біпатризму є те що часто особи ухиляються від кримінальної відповідальності, військової служби, сплати податків, уникають судового переслідування або ж ув'язнення. Держава ж у свою чергу повинна підвищувати рівень життя свого населення, створювати комфортні умови для того, щоб громадяни пишалися і цінували громадянство своєї держави. Національна свідомість громадян повинна домінувати над

меркантильними поглядами. Міжнародні договори повинні бути ефективним засобом для розв'язання цієї проблеми.

*Юхимчук Олеся Віталіївна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
5 курс, 3 група*

Ієрархія конституційних цінностей в практиці конституційного суду України

Конституційні цінності є основоположними факторами, що визначають вектор розвитку держави і права. В теорії конституційного права відсутній консенсус щодо визначення їх ієрархії, проте аналізуючи правозастосовну практику, а також інтерпретаційну діяльність органів конституційної юстиції, в першу чергу Конституційного Суду України, можна відслідкувати, які цінності при виникненні правових колізій отримують пріоритет над іншими. Це, у свою чергу, дозволяє більшості дослідників говорити про ієрархію конституційних цінностей.

Науковцями, зокрема такими як Ф. В. Веніславський, М. В. Савчин, Ю. М. Оборотова, М. І. Салей, П. М. Рабінович, досліджувалися питання ієрархії конституційних цінностей або конституційних цінностей загалом.

Питання що є конституційними цінностями і що такими слід вважати, є дуже суперечливим в юридичній літературі. Так, Ф. В. Веніславський під базовими конституційними цінностями пропонує розуміти найбільш значущі для українського суспільства ідеї та прагнення. Вони є своєрідним суспільним ідеалом, а тому реально здатні стати консолідуючою основою усього Українського народу. Конституційні цінності також вважаються певними універсалами, які забезпечуються засобами прав захисту відповідно до конституції та визначити зміст її принципів і норм.

Вважаємо, що конституційні цінності необхідно розглядати як блага, втілені в різноманітні правові форми (норми і принципи, права і свободи, інші норми найбільш загального характеру), закріплені в конституції і виведені з його зміст шляхом офіційного тлумачення.

Варто відзначити, що сам термін «цінності» Конституційний Суд України вживає досить

рідко. Так, наприклад, у рішенні Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) застосовується даний термін, безпосередньо визначено, що Конституційний Суд України виходить із того, що серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода, наявність якої у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації.

«Ієрархічність» є найбільш дискусійною ознакою в галузі конституційної аксіології. Втім саме аксіологія свідчить — «кожен світ цінностей відрізняється такою істотною властивістю, як ієрархічність, тобто нерівною самоцінністю окремих цінностей, і тому певним порядком розташування по вертикалі «зверху вниз» — від «вищих» до «нижчих».

Вважаємо, що значення ієрархії цінностей (за умови визнання її наявності) полягає у наступному: одна цінність, що має вище значення в ієрархічній драбині в разі колізії має пріоритет над іншою (іншими) цінностями.

Практика Конституційного Суду України стосовно ієрархії конституційних характеризується неоднотайністю. Для прикладу у рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 Конституційний Суд України визнавав пріоритет природних прав людини. Наголошується на тому, що в аспекті конституційного подання пріоритет природних прав людини слід розглядати як один із засадничих принципів Конституції України, відповідно до якого Верховна Рада України, як орган законодавчої влади, має приймати правові акти, додержуючись такого підходу.

Рішенням від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 Конституційний Суд України визнавав пріоритет основ конституційного ладу. Зокрема він зазначає, що такі основи конституційного ладу в Україні, як, зокрема, суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність України, захист яких покладається на Збройні Сили України та інші військові формування і у зв'язку з цим забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей є пріоритетними та мають безумовний характер.

У рішенні Конституційного Суду України 5-п/2018 від 23.05.2018, вбачається звернення до конституційних цінностей та людської гідності в якій, відображаючи сучасні тенденції розви-

тку права, зазначено, що людську гідність слід тлумачити як право, гарантоване статтею 28 Конвенції Конституції України, і як конституційну цінність, що наповнює змістом існування людини є основою для всіх інших конституційних прав мірою визначення їх сутності та критерієм допустимості можливі обмеження таких прав. Цим рішенням Конституційний суд наголосив на важливості конституційних цінностей та людської гідності системоутворююча цінність, джерело прав людини.

20 червня 2019 року у своєму рішенні щодо Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» № 6-р/2019 Конституційний Суд України визнавав пріоритет цінності народовладдя.

У серпні 2020 року КСУ (рішення від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020) визнавав пріоритет цінності незалежності судової влади (при спробах зменшити її фінансування) у даній справі суд апелює до того, що обмеження суддівської винагороди є посяганням на гарантії незалежності суддів.

На сьогоднішній день, в умовах воєнного стану, є очевидним, що найвищою цінністю для України є територіальна цілісність, це прослідковується у рішенні Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). Так, у мотивувальній частині вищезазначеного рішення зазначається, що підтримання високого рівня обороноздатності є найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є «найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» (частина перша статті 17 Основного Закону України).

Характерною рисою всіх вищезазначених прикладів є відсутність детального пояснення пріоритетності відповідної цінності, якогось балансування, зважування цінностей. Визнаючи одну цінність пріоритетною, Конституційний Суд України відкидає всі інші.

Підсумовуючи, можна зазначити, що практика Конституційного Суду України стосовно ієрархії конституційних цінностей є неоднозначною, у зв'язку з цим неможливо наразі сформулювати, як власне сам Конституційний Суд України ставиться до відповідної ієрархії, а також, що він вважає ієрархічно вищим.

Якущенко Едуард Романович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 2 група

ДОКТРИНА ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Протягом останніх століть в історії розвитку сучасних демократичних держав демократичні режими часто відчували на собі вплив зовнішніх та внутрішніх загроз. Наприклад, Франція після буржуазної революції та всіх її здобутків зазнала наслідків Наполеонівської диктатури, Російська Імперія після реформ у сфері парламентаризму 1905–1907 рр. пізніше внаслідок Жовтневої революції перетворилася на тоталітарний СРСР, демократична Веймарська республіка у 1933 р. внаслідок зміни влади перетворилася на нацистську Німеччину і т. д. З II половини ХХ ст. і до наших днів однією з головних загроз для демократичних цінностей є міжнародний тероризм. В цих умовах досить актуальним є питання: як можна захистити права і свободи людей та демократичні цінності в цілому. «Войовнича (озброєна) демократія», наряду з концепцією «процедурної демократії», є одним із засобів захисту конституції.

Дана тема досить детально досліджена науковцями. Існує достатньо наукових праць як від українських, так і від іноземних авторів. Це питання досліджували: В. Горбач, Ю. Барабаш, Д. Таран, В. Смолянчук, Б. Бернацький, Е. Бофіль, К. Роч, Б. Барбер та інші.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичного та практичного аспекту «войовничої демократії» в розвинених країнах західної демократії та в Україні. Для досягнення даної мети необхідно з'ясувати: — основні положення доктрини «войовничої демократії»; — практичний аспект «озброєної демократії» та як він може співіснувати із доктриною сучасного конституціоналізму та верховенством права.

Країною походження концепції «озброєної демократії» є ФРН. Саме в цій державі практика конституційного судочинства спільно із наукою державного права виробили цю доктрину, яка досі є найважливішим інструментом в рамках захисту конституції (Горбач В., 2007).

Ця доктрина втілюється, як правило, шляхом закріплення на найвищому рівні обмежень на реалізацію політичних прав, які разом становлять механізм самозахисту демократії.

В Конституції ФРН вказано: «Партії, які за своїми цілями чи діяльністю своїх прихильників прагнуть завдати шкоду вільному демократичному ладу чи ліквідувати його... неконституційні» (ч. 2 ст. 21) (Барабаш Ю., 2011).

Дані положення Основного Закону ФРН та деяких інших країн реалізуються у прийнятті відповідних законів, які можуть встановлювати юридичну відповідальність за діяння, які за думкою законодавця можуть бути небезпечними для конституційного ладу держави.

У сучасних державах концепція «войовничої демократії» має такі прояви: обмеження на внесення змін до конституції, оголошення політичних партій поза законом, обмеження права голосу, обмеження свободи об'єднань, обмеження свободи слова (заборона виступів, що розпалюють ненависть) (Бофіль Е., 2005).

При застосуванні даного методу захисту демократії дуже важливо дотримуватися загальних принципів права: законність, правова визначеність, пропорційність, заборона зворотної дії і т. д. Інакше, демократичний лад перетвориться на диктатуру (яку даний метод і повинен запобігати). За таких обставин можна буде проводити політичні репресії з метою боротьби з опозицією, відсилаючись до доктрини «войовничої демократії», що в даному разі неприпустимо.

Ще один прояв концепції «озброєної демократії» є боротьба із тероризмом. Антитерористична політика багатьох країн Заходу в даний час включає можливість превентивного взяття під варту і дозволяє органам виконавчої влади забороняти терористичні угруповання, оголошуючи їх поза законом (Роч К., 2004).

В Україні «войовнича демократія» включає в себе насамперед декомунізацію, прийняття законів, що забороняють символіку тоталітарних держав, люстрації посадовців і державних службовців та блокування деяких ЗМІ. Хоча серед правників та громадян України в останні часи точаться суперечки щодо відповідності Конституції деяких заборон та пропорційності покарання відносно можливої загрози демократичному ладу, зокрема найбільше занепокоєння у правників викликає запровадження Законом № 317-VIII криміналізація «виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» (стаття 436-1 КК України) (Берченко Г., 2017). Ще однією проблемою застосування принципів «озброєної демократії» в Україні є недосконалість юридичної проце-

дури запровадження декомунізації. Злочинний характер режиму повинен означатися підтвердженими злочинами, а не політичними актами. Для цього потрібна судова, а не парламентська процедура. Саме підтвержені й встановлені судом конкретні злочини комуністичного режиму мали б стати в основу актів заборони щодо заперечення цих злочинів. Якщо щодо нацистського режиму такий процес був (Нюрнберзький процес), то щодо комуністичних злочинів, такий судовий процес так і не відбувся (Берченко Г., 2017).

Отже, проаналізувавши основні аспекти цієї концепції, можна зробити висновок, що «войовнича демократія» як дієвий засіб збереження конституційного ладу може застосовуватись тільки за конкретних умов із додержанням демократичних принципів. В іншому випадку недоцільно говорити про застосування засобу захисту демократії, коли сам режим, який повинен захищати конституційний лад відступає від основних принципів права. Тільки рішення, прийняті із додержанням цих принципів у судовому порядку можуть бути конституційними.

Друга памель

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ДИЗАЙН І ПРАВА ЛЮДИНИ

Бабіч Аліна Сергіївна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4 група

ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КСУ ЩОДО СМЕРТНОЇ КАРИ І ПРАВА НА ЖИТТЯ

Юридичні позиції КСУ щодо смертної кари і права на життя є актуальною темою сьогодення. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99 положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей особливої частини Кримінального кодексу України (2001-05, 2002-05), які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України (тобто є неконституційними). Конституція України не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари, як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини.

Світовий і вітчизняний досвід показує те, що смертна кара не може бути виправданим та ефективним засобом у боротьбі зі злочинністю. Варто зазначити, що смертна кара, як вид покарання також суперечить статті 28 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню».

Право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя є невід'ємним, непорушним та підлягає в захисті з боку держави. Виходячи

з того, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою згідно статті 1 Конституції України, в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (стаття 3 конституції), смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України.

Вище згадана стаття відтворює положення статті 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Невідповідність смертної кари цій статті Конвенції підтверджує Європейський суд з прав людини, юрисдикцію, щодо тлумачення зазначеної Конвенції визнала Україна (пункт перший Закону України від 17 липня 1997 року). Верховна Рада України в Законі України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» підтвердила відданість України «ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів».

Питання щодо смертної кари та періодичні відмови від неї досліджували багато вчених: О. Кістяківський, П. Боборикін, В. Розанов, М. Владімірський-Буданов, М. Таганцев, наші сучасники це — С. Келіна, І. Бойко, М. Коржанський та ін. Завданням запропонованої роботи є узагальнення аргументів у контексті відмови від інституту смертної кари та гарантування права на життя у сучасних умовах.

Смертна кара в Україні була скасована порівняно недавно: з другої половини 90-х рр. минулого століття, з прийняттям нового Кримінального кодексу України 2000 року. Її скасування й досі викликає неоднозначну реакцію у суспільстві. У суспільній думці посилюються настрої стосовно повернення інституту смерт-

ної кари. Певні політичні сили намагаються спекулювати смертною карою. Скасування смертної кари супроводжувалося посиленням покарань за особливі злочини важкої форми, коло яких було значно розширене.

Так, Кримінальний кодекс України 1994 року уперше встановив довічне тюремне ув'язнення за тероризм, насильство, виробництво і розповсюдження наркотиків.

Упродовж 1991–2000 років смертна кара в Україні існувала «як виняткова міра покарання» у формі розстрілу. Це покарання встановлювалося за особливо небезпечні злочини проти держави, життя, правосуддя, за військові злочини.

Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року визнано, що смертна кара суперечить Основному закону. Кримінальний кодекс України 2000 року виключив смертну кару з переліку покарань. Своєрідним покаранням стало довічне позбавлення волі. Популярність гасла про відновлення смертної кари зумовлюється не лише ростом кількості резонансних злочинів, але й фінансовими мотивами.

В Україні щороку засуджують до довічного ув'язнення приблизно 400 осіб, про це повідомив перший заступник міністра юстиції Євген Корнійчук. Якщо взяти до уваги той факт, що більшість засуджених — це порівняно молоді люди, у яких попереду 25 і більше років життя, то невдовзі будуть потрібні не один, а десятки закладів такого роду з численним обслуговуючим персоналом та вартою.

Представники певних політичних сил виступають за повернення смертної кари, наполягаючи, що сучасний рівень розвитку українського суспільства є недостатнім для здійснення такого важливого рішення. З огляду на це, певний інтерес становить накопичений людською цивілізацією досвід застосування смертної кари та можливостей її заміни альтернативними видами покарання.

Отже, у роботі було проаналізовано сучасний стан правового регулювання смертної кари. Відмова України від застосування інституту смертної кари у вітчизняному законодавстві є виправданою не тільки із стратегічних міркувань євроінтеграції.

Процеси демократизації і гуманізації вітчизняного кримінального законодавства є незворотніми.

Байрачна Лариса Кимівна

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

кандидатка філософських наук,

доцентка кафедри конституційного права України

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ДОСВІД США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Політику соціального захисту ветеранів, а саме учасників бойових дій, у розвинених країнах відносять до пріоритетного напрямку в державному управлінні. Адже ветерани бойових дій визнаються суспільствами цих країн як носії високих цінностей: патріотизму, честі, відваги і любові до Батьківщини.

Через ризик поранення або смерті у війні, бойових операціях, збройних конфліктах та миротворчих місіях вони мають беззаперечне право на посилену державну підтримку. До країн світу, які досягли високого рівня соціального захисту ветеранів та здатні забезпечувати конкурентоспроможність військової служби, можна віднести США, Велику Британію, Німеччину, Францію. Також цікавим для України є досвід Хорватії та Грузії (Гордієнко Є., 2020).

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників проблем формування й реалізації сучасної політики соціального захисту ветеранів — учасників бойових дій можна виділити: О. Г. Гусака (2008), І. П. Дацюк (2007, с. 14–26), С. С. Корольова, Ю. А. Калагіна (2008), О. І. Шкуропатського (2016, с. 118–122), О. О. Кондратенка та ін. Предметом дослідження цих авторів були розробка механізмів соціального захисту військовослужбовців, принципи формування політики соціального захисту, узагальнення моделей соціального захисту ветеранів у зарубіжних країнах.

Серед зазначених країн можна виділити низку спільних рис та відмінностей у напрямках державної політики соціального захисту учасників бойових дій та ветеранів: пастирська опіка, страхування життя, пенсійне забезпечення, охорона здоров'я, пільгове забезпечення (включно членів сімей), професійна адаптація та психологічна реабілітація, вирішення житлових питань (пільгові іпотечні кредити).

Сполучені Штати Америки мають одну з найбільш комплексних систем допомоги ветеранам. Ще у XVI ст. солдатам-інвалідам надавали медичну допомогу та підтримку, пізніше — у XVII ст. — інвалідам війни почали виплачувати пенсії, а у XVIII–XIX ст. — наці-

ональну програму допомоги ветеранам було розширено для їх сімей.

Міністерство у справах ветеранів є державним органом виконавчої влади США, є другим за чисельністю персоналу органом у системі федерального уряду США, і на початок 2019 р. налічувало понад 340 тис. державних службовців та працівників. До складу Міністерства входять три адміністрації: — з питань медичного забезпечення (Veterans Health Administration); — з питань пільг та привілеїв (Veterans Benefits Administration); — у похоронних справах та з питань утримання місць поховання ветеранів військової служби (National Cemetery Administration) (E-Benefits; The official site of the U.S.). Основною функцією Міністерства є підтримка ветеранів шляхом надання певних пільг, послуг і соціальних програм. Послуги та пільги надаються через державну систему закладів, яка складається із 143 лікарень, 1241 амбулаторії, 300 центрів ветеранської медицини, а також із 56 регіональних і 248 державних відомств (Сухарев, Васильєв, 2015.).

Варто відзначити, що окремого закону, який визначає соціально-правовий захист ветеранів на зразок Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Редакція від 27.10.2022), у США немає. Військові закони, прийняті Конгресом, містять загальні положення з питань військового будівництва, деталізовані актами Президента США й органами військового управління. Найбільш детально соціально-правовий статус ветеранів США регулюється статутами, постановами, положеннями та іншими нормативно-правовими актами. За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів, чисельність ветеранів у 2017 р. становила 18,6 млн осіб. Середній вік ветеранів-чоловіків становив 65 років, а вік жінок-ветеранів — 51 рік (The official site of the U.S.).

У Великій Британії основну допомогу ветеранам надають громадські організації та благодійні фонди, держава лише виконує координаційну функцію між приватними ініціативами, що розробляють та імплементують проекти підтримки ветеранів. Основними нормативно-правовими документами, які визначають порядок проходження військової служби, є закони: «Про армію» (1975 р.) і «Про резерв» (1996 р.), Військова доктрина Великої Британії (1996 р.), а також Положення Королеви Великої Британії про армію (1975 р.). Загальна кількість ветеранів у Великій Британії у 2016 р. становила близько 2,5 млн осіб, серед них 35% ветеранів працездатного віку та 45% пенсійного віку. Лише 10%

ветеранів становлять жінки. Основні пільги ветеранам надаються у рамках таких соціальних програм: — Програми компенсації військовослужбовцям (Armed Forces Compensation Scheme); — Програми пенсійного забезпечення інвалідів війни (War Disablement Pension); — Програми пенсійного забезпечення вдов та вдівців військовослужбовців, які загинули на війні (War Widows and Widowers Pension); — Програми пенсійного забезпечення учасників бойових дій (War Veteran Pension) (The official website of the Part). Велику увагу Міністерство оборони Великої Британії приділяє вирішенню житлових питань ветеранів, надаючи пільгові умови на купівлю власного житла після звільнення зі служби. У випадку оформлення кредиту або іпотеки на житло держава оплачує до 30% за кредитом. Також ветерани та члени їх сімей мають право на безкоштовне медичне обслуговування, безоплатне забезпечення в деяких випадках медикаментами та санаторно-курортне лікування (у разі інвалідності тощо) (Шкурпатський, 2016).

Проаналізувавши інституційне забезпечення соціального захисту учасників бойових дій, можемо зробити висновок, що держави створюють нову систему соціального захисту, приймають закони з соціальних питань учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей, розробляють наукові підходи до питань інституційного, інформаційного, правового, соціального забезпечення учасників бойових дій.

*Бакум Вероніка Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група*

ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ КОНСТИТУЦІЯХ СВІТУ

Із розвитком юридичної науки зростає й актуальність розвитку порівняльного правознавства, яке сприяє більш глибокому і досконалому вивченню національного права, полегшує розуміння іноземних правових систем. Процеси глобалізації у світі та посилення тенденцій до універсалізації прав, створення нових міждержавних утворень та союзів, поступово сти-

рають межі між різними конституційно-правовими статусами особи та розширюють перелік загальнолюдських прав.

У зв'язку з процесами глобалізації у світі та посиленням тенденцій до універсалізації прав, створенням нових міждержавних утворень та союзів, поступово стираються межі між різними конституційно-правовими статусами особи, розширюється перелік загальнолюдських прав, виникають нові види прав та свобод.

Серед сучасних науковців дослідження прав та свобод людини та громадянина здійснювали такі вчені, як П. М. Рабінович, Р. С. Мельник, В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш, Ю. І. Римаренко, Н. Г. Шукліна, С. П. Головатий, В. Л. Федоренко, О. В. Зінченко, О. І. Косілова, та інші.

Історія утвердження в конституціях зарубіжних країн прав і свобод людини та громадянина збігається з етапами розвитку світового конституціоналізму. Перш за все, це період з кінця XVIII — до початку XX ст. Конституції, які були прийняті у цей час належать до старих конституцій. Більшість з них не діє, хоча чинними залишаються конституції США, Бельгії, Люксембургу, Швейцарії, Норвегії. Наприклад, спочатку у першій Конституції США 1789 року не було прямо зазначено особистих прав людини та їх гарантій, але протягом 1789–1791 року було розроблено 10 поправок, які були прийняті у 1791 році і склали так звані Біль про права. (Степаненко К., 2006).

Автори європейських конституцій «другої хвилі» розробляли деталізовані положення про права і свободи особи, запроваджували інститут конституційної юстиції, встановлювали більш демократичне виборче право та інше.

Третій період почався після другої світової війни. Вже в перше післявоєнне п'ятиріччя було прийнято конституції Франції, Італії, Японії. Пізніше було введено основні закони Греції (чинною є конституція 1958 р.) і Данії. Сучасна Конституція Франції 1958 р. не містить спеціального розділу присвяченого правовому положенню особистості. Це пояснюється тим, що автори при прийнятті основного закону основну увагу приділяли розподілу компетенції між вищими органами державної влади. Проте, затвердження основних прав і свобод знайшло своє закріплення в Декларації 1789 р. і Преамбулі Конституції 1946 р., які є складовими частинами діючої Конституції 1958 р. В Основному законі 1958 р. міститься лише декілька прав, наприклад: рівність перед законом (ст. 1), свобода освіти політичних партій (ст. 4), свобода особистості (ст. 66) та інші.

Правовий статус людини і громадянина є пріоритетним напрямом регулювання в сучасній Конституції 1949 року Федеративної Республіки Німеччини. Перше місце у Конституції посідає каталог основних прав людини і громадянина із зобов'язанням держави поважати й захищати гідність людини. Кожен має право на вільний розвиток особистості в тій мірі, в якій він не порушує прав інших і не зазіхає на конституційний лад або моральні норми, право на життя та фізичну недоторканість, рівність всіх людей перед законом, свободу віросповідання, свободу совісті, свободу релігійних і світоглядних переконань та ін. Основним правом, що вже за своєю суттю стосується лише іноземців, є вперше гарантоване в німецькій конституції право притулку, яке дає політичне переслідуванню іноземцям право на політичний притулок на терені Федеративної Республіки.

Основним законом Італійської Республіки залишається Конституція 1947 року, яка за більш ніж півстолітню історію свого існування виявилася досить стабільною — до неї було внесено менше 20 поправок (останні зміни додані Конституційним законом № 1 від 02.10.2007 р., яким встановлена безумовна заборона смертної кари).

Конституція віднесена до числа «широких конституцій», оскільки у ній поряд з нормами про устрій держави та права і свободи людини та громадянина віднесені й політико-соціальні принципи. Близько третини статей Конституції, що містяться переважно у розділі «Основні принципи» та ч. 1 присвячені правам і обов'язкам громадян. При цьому окрім традиційних прав, характерних для конституцій більшості зарубіжних держав, в Італії особливо вирізняються політичні права, які дають можливість громадянам реально впливати на розвиток конституційних процесів, що відбуваються в державі.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні права людини набули світового значення, у своїх проявах вони стали показником цивілізованості держав і рівня добробуту громадян. Конституційне закріплення правового статусу людини та громадянина є одним з найпріоритетніших напрямків у конституціях світу. Більшість цих конституцій базуються на природно-правовій концепції, на теорії «природних» прав людини, що дозволяє більш глибоко зрозуміти правову природу прав людини і громадянина.

Безносюк Валерія Сергіївна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 3 курс, 4 група

СВОБОДА МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Свобода масової інформації, а саме її конституційно-правові гарантії є актуальною темою сьогодення. Так, журналісти, підприємці, освітяни та просто пересічні громадяни України з поширенням вірусної хвороби Covid-19 перейшли працювати в дистанційний формат і для них стало важливим реалізувати свої права на вільне розповсюдження інформації про свій товар, бізнес для всіх, без жодних обмежень та із застосуванням нових технологій та способів. Слід зазначити, що свобода масової інформації тісно пов'язана із правами інтелектуальної власності, а саме авторським правом. Якщо брати до уваги міжнародне регулювання та проаналізувати наукові дослідження щодо конституційних гарантій та забезпечення свободи масової інформації, то можливо простежити поширеність різних Інтернет-джерел, які виступають способом та сприяють, як і обмеженню, так і розширенню цих прав громадян.

Питання про свободу масової інформації в конституційно-правовому аспекті досліджувало багато науковців, зокрема: Ю. М. Батурін, В. В. Речицький, В. Д. Гавловський, М. С. Демкова, Т. М. Слінько, В. П. Колісник, А. М. Колодій, О. Г. Кушніренко та інші. Метою дослідження є дослідити значення свободи масової інформації у сучасному суспільстві та з'ясувати її конституційно-правовий аспект, як на законодавчому рівні, так і в працях науковців.

Свобода масової інформації — одна з основних положень Конституції України, де основне завдання свободи масової інформації полягає в забезпеченні вільного користування, розповсюдження інформації з дотриманням авторських прав користувачів (В. В. Середюк, 2008). В. Д. Гавловський стверджує, що кожному індивіду гарантується право на свободу думки, слова, свободу вільно користуватися, оприлюднювати. Натомість, В. В. Середюк детально аналізувала статтю 57 Основного Закону, яка гарантує кожному знати свої права і обов'язки, насамперед в інформаційній сфері, а саме, свободу масової інформації для усіх громадян. Таким чином, під «свободою масової інформації» варто розуміти

систему прав і свобод, які спрямовані на гарантування вільного доступу до інформації.

Оскільки Україна є демократичною державою, де принцип людиноцентризму посідає кероване місце, то свобода масової інформації закріплена у певних законах, а саме в частині 1 та 2 статті 34 Конституції України, також в міжнародних актах, зокрема, Загальна Декларація прав людини 1948 року. Стаття 32 Основного Закону вказує на те, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Відповідно до Закону України «Про інформацію», масова інформація — це та інформація, яка розповсюджується для великого кола осіб. Гарним прикладом є засоби масової інформації (далі — ЗМІ), які виступають засобом для оприлюднення такої інформації (О. В. Нестеренко, 2008) завданнями яких є: щоденне оновлення інформації та її доступність для усіх користувачів мережі Інтернету. Так, В. Гвоздев стверджує, що свобода ЗМІ — це сумарна свобода друкованих і електронних ЗМІ як двох головних підсистем журналістики.

Варто зупинитися на важливих приписах законодавчої бази України про свободу масової інформації, зокрема до неї належать: ст. 15 Конституції України; ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; ст. 24 Закону України «Про інформацію»; ст. 5 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». У Законі України «Про інформацію» вказується на те, що будь-яка інформація, окрім таємної повинна бути відкритою.

Якщо ж розглядати міжнародне регулювання масової інформації, то такі країни, як: Мексика, Нігерія, Об'єднане Королівство, Тринідад і Тобаго, Фіджі, Японія та більшість країн Східної і Центральної Європи мають спеціальні закони про свободу масової інформації, які дозволяють дійти висновку щодо пріоритетності свободи масової інформації, що гарантується відповідними державами (О. М. Павліченко Р. І. Стадник, 2015). У 1946 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй висловила про те, що свобода інформації є фундаментальним правом людини. Тому в більшості Конституцій світу свобода масової інформації є закріплена й слугує проявом демократії, виконує спеціальну та надважливу роль в конституційно-правовому вимірі.

Отже, підсумовуючи вище згаданий матеріал було досліджено значення свободи масо-

вої інформації у сучасному суспільстві. Також розглянуто значення терміну «свободи масової інформації» в його різних аспектах. З'ясували, що міжнародний досвід про свободу масової інформації є пріоритетним, адже видаються новітні нормативно-правові акти про гарантування свободи масової інформації. Сучасний стан гарантування свободи масової інформації в законодавстві України з одного боку знаходиться у процесі внесення змін, а з іншого, існує достатньо законів, які регулюють свободу масової інформації.

Бесараба Дмитро Ігорович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 3 курс, 1 група

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ

Війна — це нажаль невід'ємна частина існування людства. За статистикою різних наукових джерел, протягом останніх 5 тис. років відбулося близько 14 тис. війн, у яких загинуло приблизно 5 млрд. людей. Військові дії є найрадикальнішим методом вирішення конфліктів та суперечок, які забирають людські життя, призводять до жахливих наслідків у економічній, національно-культурній, політичній та інших сферах життєдіяльності суспільства. Тому, щоб мінімізувати ці наслідки, міжнародне співтовариство розробило та погодило норми міжнародного гуманітарного права і сформувало основні принципи ведення війни. Один з найістотніших серед них — це принцип захисту жертв війни, що виражається у забезпеченні воюючими сторонами правового захисту військовополонених. Норми міжнародного права визначають ряд необхідних мінімальних стандартів утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із збройними конфліктами.

Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі нормативних-правових гарантій статусу військовополонених та інтернованих осіб відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Питання утримання та поведіння з військовополоненими особами відображені у пра-

цях багатьох як вітчизняних, так і міжнародних спеціалістів, а саме: О. В. Сенаторової, М. І. Карпенка, Є. В. Перегуди, В. Ю. Калугіна, Є. Л. Стрельцова, В. П. Базова, І. І. Лукашука, І. М. Кравченка, І. М. Жаровської, Жана-Франсуа Кегине, Петера Валленштейни, Робіна Гайса та ін. Проте, незважаючи на багаточисельні наукові дослідження цієї проблематики, питання забезпечення основоположних прав людини в умовах військового полону та усі нормативно-правові аспекти даної тематики потребують аналізу та подальшого удосконалення.

Сучасна нормативна база захисту прав людини в збройних конфліктах складається з низки міжнародно-правових актів, таких як: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (ООН, 12.08.1949); Конвенція про захист цивільного населення під час війни (ООН, 12.08.1949); Конвенція про поводження з військовополоненими (ООН, 12.08.1949); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року з поправками від 30.11.93 (ООН, 08.06.1977) та багато інших.

Аналізуючи увесь перелік міжнародних актів, які визначають права людини в збройних конфліктах, необхідно зазначити, що усі вони спрямовують свою юридичну силу на захист населення країни, що перебувають у стані війни. Проте, головні норми про статус військовополонених, їх основоположних прав та режим полону містяться у III Женевській конвенції 1949 р., а також у першому Додатковому протоколі 1977 р.

Поняття військовополоненого визначено ст. 44 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р.: «будь-який комбатант, що потрапляє під владу супротивної сторони, є військовополоненим». У свою чергу Пункт 2 ст. 43 Протоколу пояснює термін «комбатант»: «Особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у військових діях». Визначення статусу військовополоненого дуже важливо, адже не у всіх випадках такий статус може надаватися. Наприклад, якщо особу захоплено під час заняття шпигунством, то вона позбавляється права вважатися військовополоненим.

Водночас, цивільному населенню, що примусово виселене зі своїх домівок та поселене в певній місцевості, яку їм забороняється покидати, надається статус інтернованих осіб.

Найбільш детально регламентує це питання Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р., яка встановлює, що місця інтернування повинні знаходитися поза зоною військових дій, воюючі сторони зобов'язані забезпечувати інтернованих осіб необхідним одягом, харчуванням, медичною допомогою тощо.

Принцип гуманності є основою поведіння з військовополоненими, він закріплений у ст. 13 Конвенції про поведіння з військовополоненими 1949 р.: «З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, забороняються та будуть розглядатися як серйозне порушення цієї Конвенції». Військовополонений, насамперед, становить потенційне джерело інформації, з цією метою він може бути допитаний. Однак при цьому забороняється застосування фізичних чи моральних тортур або будь-яких інших засобів примусу (ст. 17). Також військовополонені за всіх обставин мають право на повагу до їхньої особи й честі (ст. 14). Вони цілком зберігають свою цивільну правоздатність, якою користувалися під час захоплення у полон. Речі і предмети особистого користування повинні залишатися у військовополонених. Держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечувати безоплатне утримання їх, а також надавати їм безоплатну медичну допомогу (ст. 15). Перебування у полоні завершується, коли військовополонені «визволяються та підлягають репатріації». Важкопоранені та важкохворі військовополонені повинні бути відправлені на батьківщину або госпіталізовані у нейтральних країнах, як тільки вони будуть у стані, що дозволяє їх перевезення. Не чекаючи закінчення війни, конфліктуючі сторони з гуманних міркувань можуть домовитися про обмін військовополоненими.

Таким чином, проаналізувавши проблематику даної теми, можемо зробити висновок, що за останні роки світової історії був зроблений великий крок у напрямі розвитку міжнародного гуманітарного права, сучасна нормативна база захисту прав людини в збройних конфліктах досить багата, проте, не зважаючи на це, все ж існують певні прогалини у міжнародному законодавстві пов'язані з забезпеченням основоположних прав людини в умовах військового полону, які потребують доопрацювання.

Белан Юлія Романівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4 група

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Актуальність даного дослідження зумовлена значною кількістю змін у суспільних відносинах. Проблема евтаназії є однією з найбільш популярних та ще невирішених медико-етичних, філософських та юридичних проблем ХХ–ХХІ ст. У світі немає єдиної думки щодо питання її легалізації. Медицина умовно розділяється на два полюси, що породжує палкі дискусії та наполягає на більш поглибленому рівні дослідження даного питання. Метою дослідження ми вважаємо визначення, яким є ставлення до легалізації евтаназії у різних та правові наслідки за її вчинення у різних країнах світу.

Оскільки питання евтаназії набуває все більшого поширення в науковому просторі, його активно досліджують, а саме воно має місце в працях таких вчених, як О. Мірошниченко, В. Ворона, О. Золотарьова, Н. Борисович, С. Хімченко та ще багато інших, зокрема як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

З грецької евтаназія перекладається як «легка смерть». У вузькому значенні вона трактується як практика припинення медичним працівником життя пацієнта. У широкому значенні — розглядається як свідоме діяння (дія чи бездіяльність), що прискорює швидку та безболісну смерть невиліковно хворого пацієнта з метою припинення його страждань за допомогою лікаря.

Евтаназію поділяють на активну і пасивну. Під активною евтаназією, яку ще називають «методом наповненого шприца» розуміють виконання дій, які спрямовані на полегшення мук пацієнта з невиліковною хворобою, що призводить до його смертельних наслідків. Пасивна евтаназія — це припинення дій, націлених на порятунок життя хворого, за його проханням, що спричиняє настання природної смерті.

В законодавстві України суворо заборонені як активний, так і пасивний прояви евтаназії які вважаються порушенням найбільшої цінності — природного права людини на життя, яке закріплене в Конституції України. Ст. 27 Конституції проголошує: «Кожна людина має

невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я України» забороняє евтаназію в пунктах 2 і 3 статті 52, що кваліфікується Кримінальним Кодексом України як вбивство.

Першою країною, в якій дозволена практика евтаназії стала Голландія. 12 липня 1999 року уряд видав указ про легалізацію лікарської допомоги хворому при самогубстві, який набрав чинності 1 січня 2002 року. Таким чином, це був перший закон у світі про легалізацію евтаназії, який поширив свою силу на всю територію держави. Голландська концепція полягає в тому, що добровільне бажання хворого є підставою для дій лікаря, але не є безпосереднім обов'язком — перш за все лікар повинен діяти в межах своєї компетенції, і внаслідок невиконання професійних обов'язків — нести відповідальність згідно з чинним законодавством. (Мірошниченко О., 2012 р.)

Другою країною, яка впровадила евтаназію на законодавчому рівні стала Бельгія. У 2002 році легалізували евтаназію для повнолітніх осіб, а в 2014 р. дозволили її проведення без вікових обмежень за особливих жорстоких умов. Останнім часом, в Бельгії попит на евтаназію збільшується, дозволена її активна та пасивна форми, а згоду на проведення процедури може надати як сам хворий, так і його близькі родичі. Наступною країною, що легалізувала евтаназію була Франція, але лише пасивну. У французькій медицині заборонено впроваджувати її в такому обороті, як, наприклад, у бельгійській, але дозволено припинити лікування важко хворої людини, якщо вона цього просить.

На відміну від вищезгаданих країн, Швейцарія взагалі не декриміналізувала евтаназію, але її Кримінальним Кодексом не встановлено відповідальність за допомогу в самогубстві або вбивстві зі співчуття. В США питання евтаназії регулюється конкретним ставленням до цього явища кожного штату окремо. Наразі самогубство за допомогою лікаря є законним в таких штатах: Орегон, Вермонт, Каліфорнія, Вашингтон, Гаваї та Колорадо.

Зазвичай, в країнах, де сильно розвинені релігійні традиції, гостро заперечують легалізацію евтаназії. Наприклад Італія порівнює її з фізичним чи моральним катуванням, навіть з геноцидом. Греція також перешкоджає

впровадженню «легкої смерті» у своїй медицині. В Німеччині, хоч і були спроби застосування евтаназії ще за часів Гітлера, але це призвело до негативних наслідків, тому зараз правління Німеччини навіть за призначення лікарями медикаментів, що можуть спричинити смерть встановлює покарання у вигляді 5 років позбавлення волі. (Золотарьова О., 2009 р.)

Проаналізувавши деякі праці науковців, досвід зарубіжних країн, ми дотримуємося позиції, що евтаназія є більш позитивним, ніж негативним явищем. Адже, кожна людина має право на життя і на нашу думку, страждання важко хворих людей перетворюють це право на обов'язок жити. Досвід таких країн, як Голландія, Бельгія, Франція, деяких штатів США та ін. показує нам, що можна налагодити протиріччя між медичною мораллю та питанням про дозвіл на добровільну смерть. Але варто пам'ятати, за яких саме обставин вона може бути допустимою і який повинен бути ступінь контролю за правомірністю її здійснення з боку держави.

*Бражник Владислава Євгенівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет прокуратури,
2 курс, 7 група*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ТА ПРАВА НА ШТУЧНЕ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Основним міжнародним актом, що встановлює та гарантує дотримання основоположних прав людини, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Прямого посилання на право жінки самостійно вирішувати питання про переривання вагітності Конвенція не містить, однак ст. 8 гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя, що тлумачиться в практиці ЄСПЛ широко та включає в себе право на вирішення питання про народження або не народження дітей.

В статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року закріплено, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено

життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

В статті 27 Конституції України закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

В ст. 1 Загальної декларації прав людини вказано, що всі люди народжуються вільними та рівними в своїй гідності та правах. В контексті права на життя ключовим словом в тексті є «народжуються».

Право на життя закріплене в багатьох міжнародних договорах, що свідчить про загальновизнаний характер, але такі договори щодо прав людини захищають право на життя, не встановлюючи, коли воно розпочинається.

Загалом, зараз можна виділити два основні напрями думок, щодо того, з якого моменту починається життя людини. Прихильники руху «за життя» дотримуються думки, що життя людини починається з моменту зачаття, а не народження, і тому варто захищати права ембріона як і права людини, включаючи право на життя. З цієї точки зору аборт розглядається як вбивство. Наприклад, відповідно до офіційних поглядів католицької церкви, людське життя починається в момент зачаття. В той же час, прихильники легалізації абортів наполягають на наявності у жінки права на недоторканність приватного життя: наголошуючи на тому, що аборт — це особистий вибір жінки. Жінка має право приймати рішення щодо свого тіла. Питання, пов'язані з дітонародженням, мають бути виключно приватною справою людини. Тож важливим є встановлення моменту виникнення права на життя та гарантії його забезпечення.

Закріплення періоду коли починається життя дитини згідно з українським законодавством можна знайти в ч. 6 ст. 281 ЦК України, яка передбачає, що штучне переривання вагітності може здійснюватися за бажанням жінки при терміні вагітності до дванадцяти тижнів, а у передбачених законом випадках до двадцяти двох тижнів. Це положення також закріплене в ст. 50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

На сьогодні, згідно зі ст. 1222 Цивільного кодексу України, особи, зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття

спадщини, мають право спадкування. Отже, чинне законодавство України також охороняє інтереси людського зародка, називаючи його «особою», а не позбавленою самостійного буття «частиною» материнського організму. У цьому разі закон лише гарантує охорону майбутніх прав людини — тих прав, що виникнуть у нього в майбутньому, у разі народження живим. Таким чином, визнаючи ембріон спадкоємцем, законодавець має на увазі, що право на спадкування виникне в нього за умови народження живим. При цьому виникле право буде діяти зі зворотною силою.

Європейський суд із прав людини як єдиний орган, який може трактувати Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод, визначив, що в ембріона немає «абсолютного права» на життя. Це означає, що захист права ембріона не може розглядатися окремо від життя вагітної жінки, в утробі якої він розвивається.

У справі *Paton v. United Kingdom*, комісія дійшла висновку, що ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, не може тлумачитись, як така, що надає плоду абсолютне право на життя, аргументуючи це тим, що життя плоду нерозривно пов'язане з життям матері, а тому не може розглядатися окремо від нього. Якщо би право на життя було абсолютним, то аборт вважався забороненим навіть у випадку, коли продовження вагітності становило серйозну загрозу для життя вагітної жінки. Таким чином життя плоду визнавалось би важливішим та ціннішим, ніж життя жінки. Відповідно, право на життя вже народженої людини піддалось чітким обмеженням. У справі *Vo v. France* Європейський суд також зазначає, що питання щодо початку життя людини залишається на розгляд національного законодавства.

Практика Європейського суду з прав людини та національних органів конституційної юрисдикції низки держав підтверджує сучасну глобальну тенденцію до все ширшого розуміння права людини на життя, яка відповідає усталеній міжнародно-правовій позиції про взаємопов'язаність, взаємозалежність та важливість усіх прав людини, у системі яких право людини на життя відіграє особливу роль. Зазначений підхід має враховуватися в Україні як у нормотворчій діяльності, так і в правозастосуванні.

Таким чином, в умовах дедалі ширшого застосування сучасних біотехнологій, ігнорування чи недостатнє врахування зв'язків між конституційним правом людини на життя та іншими

правами і свободами, а також вузький підхід до розуміння права людини на життя перешкоджають його повноцінному забезпеченню, і саме тому потребують детального вивчення та дослідження.

Власенко Марина Вячеславівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет прокуратури,
 2 курс, 22 група

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ СЕРЕД ОСОБИСТИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Конституція України в ч. 1 ст. 3 закріплює: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а в частині другій міститься положення про те, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Завдяки цій статті тема пов'язана з реалізацією, гарантуванням і забезпеченням особистих прав і свобод людини і громадянина в чинному законодавстві України є актуальною серед науковців через те, що досить часто в практиці трапляються випадки їх порушення, що стає проблемою для країни і потребує певного вирішення (Пушкіна, Олена. Особисті права людини в конституційному законодавстві України, 2016).

Особисті права і свободи — це сукупність основних прав, які належать людині від народження та забезпечують її життєдіяльність, і не залежать від її громадянства. Однак наразі не існує єдиного погляду щодо визначення цього поняття. З однієї сторони права людини розглядаються як невід'ємні та невідчужувані права, які належать їй, тому що вона людина, а з іншої сторони ці права розглядаються як закріплені державою в певних джерелах правила поведінки. Свободу ж часто визначають як можливість особи вчинити будь-яку активну дію (Кожан, Володимир. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження, 2016). Більше того, закріплюються вони не лише в Конституції України та інших нормативно-правових актах держави, а також в між-

народно-правових актах, які становлять частину національного законодавства України.

Особисті права людини і громадянина становлять собою певну систему елементів, яка характеризується певними ознаками. До системи цих прав, які закріплені в Конституції України, відносять: право на життя (ст. 27); право на свободу і особисту недоторканість (ст. 29); право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23); право на повагу до гідності кожної людини (ст. 28); право на недоторканість житла (ст. 30); таємниця листування, телефонних розмов, телеграфічної та іншої кореспонденції (ст. 31); право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32); свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33); право вільно залишати Україну і право в будь-який час повернутися в Україну (ст. 33); право на свободу думки і слова (ст.34); свобода світогляду і віросповідання (ст.35) (Кожан, Володимир. Класифікація особистих прав людини, 2015).

Стаття 29 Конституції України закріплює одне з найважливіших особистих прав людини і громадянина: «Кожна людина має право на свободу і особисту недоторканість». У світі існує дуже багато поглядів на визначення понять свобода та недоторканість, але зазвичай всі погоджуються з думкою, що під свободою потрібно розуміти право особи здійснювати будь-які дії в межах діючих правових законів, а під недоторканістю — забезпечення всіх виявів свободи за умови її правомірності (Слінько, Т. М. Конституційно-правове забезпечення права на свободу та особисту недоторканість в Україні, 2015). Це право означає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. За своїм характером це право є природним, але не абсолютним, адже не існує поза будь-яких обмежень.

Можемо розглянути рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо відповідності Конституції України положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 01.06.2016 № 2-рп/2016. На думку КСУ, «Оскільки стаття 29 Конституції України кореспондується зі статтею 5 Конвенції, то відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді цієї справи». Конституційний Суд

визнав неконституційною госпіталізацію особи, визнаній у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю із посиланням саме на статтю 29: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість».

Держава та її правоохоронні органи в переліку своїх завдань мають обов'язок розслідувати кримінальні справи та притягувати винуватих у вчиненні злочину до кримінальної відповідальності, тому в результаті цього Конституція нашої країни закріплює деякі випадки, коли до особи може бути застосований такий захід, як утримання під вартою без попередньої згоди суду. Це можливо лише у разі нагальної необхідності запобігти злочині або припинити його, як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин повинна бути перевірена судом. Однак, якщо протягом цього часу з моменту затримання, особі не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою, вона негайно звільняється. Не менш важливим є той факт, що кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Взяття під варту є запобіжним заходом, який обирається в разі запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам. Також держава, згідно ч. 6 ст. 29 Конституції, гарантує негайно повідомити заарештованого чи затриманого про його арешт або затримання, а також його родичів. Не менш важливою частиною права на свободу і особисту недоторканість людини і громадянина є надання їй можливості з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Це конституційне право людини закріплюється також нормами кримінального, цивільного та адміністративного законодавства, які містять підстави для законного арешту і тим самим слугують певними гарантіями щодо запобігання порушенням цього права людини і громадянина.

Україна також є учасницею багатьох міжнародних договорів, які містять право людини на свободу і особисту недоторканість, що є одним з найважливіших елементів демократії. Зокрема стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка гарантує людині особисту недоторканість, захищаючи її від свавільного арешту. Право свободи і особистої недоторканості згідно Конвенції складається з декількох елементів серед яких: право бути належним чином проінформованим про підстави арешту; право на су-

довий контроль за арештом та затриманням; право оспорити законність арешту та затримання; право на компенсацію за незаконність арешту та затримання. Ця стаття Конвенції є обов'язковою для виконання і Україною, тому таким чином доповнює національне законодавство з приводу здійснення і гарантування права на свободу і особисту недоторканість (Слінько, Т. М. Конституційно-правове забезпечення права на свободу та особисту недоторканість в Україні, 2015).

Отже можемо зробити висновок, що право на свободу і особисту недоторканість людини і громадянина є одним з найважливіших особистих прав особи, яке знаходить своє відображення в Конституції України та міжнародних договорах, а також гарантується ними. Саме рівень гарантованості та забезпечення цього права показує наскільки демократичною є та чи інша країна, і є важливим елементом в становленні правової держави. Однак ефективна реалізація права на свободу і особисту недоторканість можлива лише при чіткому дотриманні положень національного законодавства, а також положень міжнародних нормативно-правових актів, які становлять частину національного законодавства України.

*Голотова Вікторія Євгенівна
НІУУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група*

ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ В РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини захищає права людини на міжнародному рівні, зобов'язуючи державу-учасницю Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, усувати порушення.

Стаття 9 Конвенції «Свобода думки, совісті і релігії» встановлює: 1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово,

так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. 2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Свобода думки, совісті і релігії, закріплена у статті 9 Конвенції, є однією з підвалин «демократичного суспільства» у розумінні Конвенції. У своєму релігійному вимірі, вона фігурує поміж найбільш життєво необхідними складовими формування ідентичності віруючих і їх життєвої позиції, але вона є цінним надбанням і для атеїстів, агностиків, скептиків і індивідуальних осіб. Йдеться про плюралізм, дорого здобутий протягом століть, який є засадовим для такого суспільства.

Свобода вираження поглядів та інформації — ключове право людини в демократичному суспільстві. Частина 1 статті 10 ЄКПЛ закріплює таке: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право передбачає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів».

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Гамидович проти Боснії і Герцеговини» від 5 грудня 2017 року визнав порушення Боснією і Герцеговиною ст. 9 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (свобода думки, совісті і релігії).

У справі про напад на посольство США в Сараєво, пан Гамидович був викликаний до суду в якості свідка, саме як представник релігійної громади. Він з'явився до зали судового засідання, але відмовився зняти тюрбетейку, незважаючи на наказ судді зробити це. Після цього він був видалений із зали суду та засуджений за неповагу до суду до штрафу у розмірі 10 000 конвертованих марок.

Конституційний суд Боснії і Герцеговини не виявив порушення релігійних прав та повністю визнав аргументи Державного суду. Подаючи скаргу до Європейського суду з прав людини, заявник зазначив, що його покарання за носіння тюрбетейки в залі суду суперечить статті 9 Конвенції та зажадав відшкодування 50 тис. євро в якості компенсації моральної шкоди.

Згідно з висновком Європейського суду, стягнення, накладене на заявника за носіння тюрбетейки в залі суду, є обмеженням прояву його релігії. Це узгоджується з офіційною позицією Ісламського співтовариства в Боснії і Герцего-

вині, згідно з якою носіння тюрбетейки не є релігійним обов'язком, але воно має такі сильні традиційні корені, що багато хто вважає це релігійним обов'язком.

Суд підкреслив приватний статус заявника, на якого, на відміну від публічного посадовця, не покладається обов'язок нейтральності і неупередженості. Крім того, не було ніяких підстав сумніватися, що вчинок заявника був викликаний його щирим релігійним переконанням.

Проаналізувавши практику вирішення таких справ Європейським судом з прав людини необхідно зазначити, що суд ретельно зважає кожне слово, аналізує зміст, який йому надавався, загальний контекст статті, обставини, які призвели до такого викладення матеріалу, ображену особу, а також яким чином було перевірено інформацію, на якій ґрунтувались такі оціночні судження.

Цікавим також є рішення ЄСПЛ у справі «Нова газета та Бородянський проти Росії» від 28 березня 2013 р. Суд зазначив, що навіть коли йдеться про оціночні судження, висновок щодо дотримання балансу між свободою вираження поглядів та інтересами суспільства, що охороняються державою, може залежати від того, чи існують фактичні підстави для подібних суджень, оскільки навіть оціночне судження за відсутності будь-яких фактичних підстав для такого висловлювання може виходити за рамки того, що охороняється свободою слова.

Право на свободу думки, совісті та релігії здійснюється всередині кожної людини, переважно в її почуттях та думках. Лише коли людина виказує свої думки або переконання, держава дізнається про їх існування та характер. Але саме здійснення виявлення думок або переконань може бути пов'язане з областю питання про свободу виявлення поглядів (стаття 10) або з іншими статтями Конвенції. Коли у справах, які розглядались конвенційними органами, йшлося про порушення положень статті 9 і при цьому робилось посилення на порушення інших статей, то Комісія і Суд завжди обмежувались у своєму виборі розглядом можливих порушень цих інших статей.

Витлумачуючи закріплені у статті 9 терміни, Суд відмовився визнати як аргумент те, що «думка» та мова настільки пов'язані між собою, що будь-яке обмеження державою використання обраної людиною мови є порушенням свободи думки за статтею 9 (Бельгійська мовна справа (1968)).

У справі Коккінакіс проти Греції (1993) Суд визнав порушення статті 9 у випадку, коли уряд

не зміг довести того, що заявник, якого було засуджено за прозелітизм, використовував незаконні методи під час дискусій з приводу релігійних поглядів.

Хартія основоположних прав Європейського Союзу також захищає свободу думки, совісті і релігії, вживаючи таке ж формулювання, що й Конвенція (стаття 10 Хартії). Вона також гарантує, що право батьків «забезпечувати виховання своїх дітей відповідно до своїх релігійних, світоглядних і педагогічних переконань захищається національними законами, які встановлюють порядок його реалізації» (стаття 14 Хартії).

Горбач Софія Василівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

СВОБОДА СЛОВА: ДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ТА НЕПРОПОРЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ

Однією з фундаментальних можливостей людини є свобода слова, котру людство виборювало тривалий період. Е. Тітко зазначає, що «свобода слова — це висловлення незалежних поглядів та переконань, що є ознакою некорумпованого суспільства». Метою даної роботи є визначення та аналіз права на свободу слова, встановлення його змісту, нормативного закріплення, актуальних проблем реалізації, а саме надмірного зловживання ним або неправомірного обмеження.

Правові питання щодо свободи слова не залишилися поза увагою таких науковців, як М. Дубровіна, Н. Виноградова, О. Кохановська, Н. Корченкова, С. Кравченко, М. Кравчук, О. Жуковська, Є. Захарова, М. Муратова, О. Нестеренко, Е. Тітко, С. Шевчук.

Свобода слова — ключова цінність демократичних суспільств. Замах на неї завжди є першою ознакою того, що демократія під загрозою. Але задля безпеки в суспільстві законодавство передбачає низку пропорційних обмежень, щоб знизити рівень конфліктів народу, ЗМІ та влади в суспільстві.

Для того, щоб мати уявлення про непропорційне обмеження, треба ознайомитись і по-

рівняти його з правомірним обмеженням, яке накладає на порушників законодавство. Обмеження вважаються пропорційними, якщо вони зазнали доцільного аналізу й мають переконливе обґрунтування, а також певні підстави їх настання, які відповідають законодавству. Як слушно зауважив С. Шевчук, для «встановлення «справедливого балансу» має використовуватись принцип пропорційності: обмеження на свободи, що гарантуються Конвенцією, мають бути «пропорційними законній меті, для якої застосовуються ці обмеження».

З вищезазначеного робимо висновок, що непропорційні обмеження — це такі випадки з боку влади та суспільства, коли обмеження свободи висловлювання виходить за рамки встановленого законодавства.

Існує чимало прикладів з практик ЄСПЛ, коли обмеження є непропорційними і порушують права громадян. Але хотілося б навести приклад саме з українського досвіду. Йдеться, зокрема, про відносно нещодавній проект закону «Про медіа» № 2693-д. За висловленнями експертів, він встановлює обмеження прав журналістів-фрілансерів, оскільки визнає професійні права на інформацію та акредитацію тільки тих журналістів, у посвідченні яких вказано зареєстроване медіа. Також законопроект передбачає блокування реєстрації усього медіа, а не виключно незаконного контенту, що є непропорційною санкцією. Українські журналісти вимагають зняти з розгляду Верховної Ради даний законопроект, бо він транслює непропорційне обмеження свободи слова в Україні.

Безумовно, будь-яка людина повинна пам'ятати, що вона, як член певної соціальної групи, задовольняючи власні інтереси шляхом реалізації своїх прав, повинна діяти з урахуванням інтересів інших. І оскільки ці інтереси можуть виявитись кардинально протилежними, виникає так зване «зіткнення прав». Воно призводить до того, що особа, не знаючи меж свого права, починає реалізовувати його більшою мірою, ніж це дозволено законом, що сприяє виникненню такого феномену, як «зловживання правом».

Сьогодні немало демократій наражаються саме на цю проблему — зловживання свободою слова, іншими словами — коли право на свободу слова перетворюється на зброю в інформаційних війнах. Але існує тонкий баланс між свободою слова та безпекою в інформаційному просторі держави: люди та ЗМІ, прагнучі досягти власних цілей, використовують створені свободою слова можливості, щоб обернути демократію проти неї самої — це і називають

зловживанням свободою слова. Тому треба розглядати право на свободу слова не тільки з погляду свободи, але також і з погляду безпеки.

Яскравий приклад зловживання свободою слова — використання так званої мови ворожнечі. Мова ворожнечі — це всі види висловлювань, що стосуються чутливих для суспільства тем, зокрема про расову ненависть, антисемітизм, дискримінація стосовно меншин, мігрантів і осіб іноземного походження.

В Україні питання відповідальності за використання мови ворожнечі регулюються Кримінальним кодексом, Законами України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про захист суспільної моралі», «Про інформацію». За підсумками контент-аналізу, здійсненого в 2015 р., експертами встановлено, що рівень використання «мови ворожнечі» в українських ЗМІ не є високим (1,7%). Хоча, з іншого боку, у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проблема поширення мови ворожнечі в українському ЗМІ визнається актуальною.

Таким чином, свобода слова є невід'ємним атрибутом демократичних суспільств. Як зловживання, так і непропорційне обмеження свободи слова є двома крайнощами неналежного використання наданого права громадянам. Недосконалість українського законодавства є основною причиною проблем реалізації та захисту права на свободу слова. Тому, на нашу думку, щоб позбавитися як першого, так і другого феномену, влада повинна переглянути нормативну базу стосовно питань права на свободу слова та за необхідністю реформувати її або впровадити певні законодавчі ініціативи задля належної реалізації цього права громадянами.

Давиденко Пилип Олександрович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 аспірант кафедри конституційного права України

ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ КОНСЕНСУСУ МІЖ ІНТЕРЕСАМИ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Війна в Україні несе багато змін нашому суспільству. Постійно змінюються економічні, політичні, соціальні та правові реалії. На відміну

від європейського законодавства, українське зараз має воєнний характер, що продиктовано необхідністю надання відсічі Російській Федерації, відновлення територіальної цілісності та збереження держави. Тому держава постійно перебуває у пошуках оптимального механізму здійснення влади з додержанням як державного інтересу, так і інтересу суспільства.

Зараз Україна має найдетальніше воєнне законодавство серед усіх європейських країн, та причиною цього є війна. Тільки з 24 лютого 2022 року Закон України «Про правовий режим воєнного стану» №389-VIII пережив десять редакцій, а Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-XII вже шість. Тому, зважаючи на актуальну мету — відсіч збройної агресії РФ та на мінливість українського воєнного законодавства, доречно звернути увагу на вдосконалення інституту військової підготовки громадян.

Відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Основного Закону, до повноважень Президента України належить прийняття рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

Захист Вітчизни регламентований ст. 65 Конституції України та визначається одним з обов'язків громадян України. Таку ж норму закріплено і у ст. 17 Закону України «Про оборону України» та у ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», де зазначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 106 Основного Закону, до повноважень Президента України належить прийняття рішення про призов на строкову військову службу придатних за станом здоров'я до військової служби громадян України.

На нашу думку, такий інструмент має двоякий характер, якщо розглядати його через призму захисту прав людини. Під час війни існує абсолютна необхідність у великій кількості військовослужбовців. Однак у мирний час потрібно зауважувати на порушеннях прав тих громадян, що підлягають призову. Зокрема, під час призову військовозобов'язані обмежуються у праві заробляти собі на життя працюю, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються (ст. 43 Конституції України), що, зі свого боку, суперечить соціальній спрямованості внутрішньої політики України.

Цьому можна запобігти за допомогою доопрацювання системи військової підготовки, що існує у Швейцарії, де всі фізично спроможні чоловіки віком від 20 до 34 років призиваються на строкову військову або альтернативну цивільну службу, що залежно від визначеної для солдатів спеціалізації триває до п'яти місяців. Далі вони протягом семи-десяти років проходять щорічну тритижневу перепідготовку. До служби на добровільній основі залучаються й жінки. Така система виступить ідеальним компромісом між противниками строкової служби у 12 місяців існуючої в Україні та її прихильниками, що наполягають на нагальній потребі у підготовці військовозобов'язаних. Скорочення строку служби за призовом призведе до більшого набору до лав ЗСУ на НГУ з огляду на зменшення психологічного впливу темпоральних обставин на молодь. У той же час застосування механізму обов'язкових щорічних військових зборів надасть змогу підтримувати загальний рівень навичок та вмінь військовозобов'язаних, здобутих ними під час проходження строкової служби.

Також інститут військової підготовки можна значною мірою вдосконалити шляхом легалізації зброї в Україні. Загострення ситуації на сході України протягом 2021 р. та наступне повномасштабне вторгнення Російської Федерації до нашої країни у 2022 р. зумовили прийняття Верховною Радою України у першому читанні скандального проекту Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» № 5708 від 23 лютого 2022 року та Закон «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» № 2114-IX від 03.03.2022 року. Легалізація зброї в Україні завжди була дискусійним питанням, однак після 24 лютого 2022 р. погляди українців змінилися, про що свідчить порівняння результатів дослідження платформи Sociostream від 2018 р. та соціологічної групи «Рейтинг» від 23 травня 2022 р. Якщо у 2018 р. за легалізацію виступало 18% українців, 56% проти та 26% мали сумнів, то у 2022 р. частка «прихильників» зросла до 58%, коли в той же час 39% респондентів виразили протилежну думку та 3% мали сумніви. Тобто, як ми бачимо, українці вже готові захищати себе, а отже, і Україна готова до легалізації зброї.

Багато хто зауважує на імовірності легкового ставлення деяких громадян як до отримання дозволу на зброю, так і до її купівлі. Але ми вважаємо, що легалізація може суттєво покращити оборону України, якщо вдосконалити сам інститут володіння зброєю. Цікавим виходом із ситуації будуть декілька додаткових умов

для володіння зброєю після отримання відповідного дозволу: по-перше, отримання дозволу на зброю передбачатиме проходження додаткової інтервальної військової підготовки за вищезазначеною моделлю; по-друге, обов'язкове залучення власників зброї до резерву Сил територіальної оборони ЗСУ.

Таким чином, запропоновані ідеї націлені на досягнення консенсусу між інтересами держави та суспільства, внаслідок чого Україна отримає: по-перше, необтяжливу форму військової підготовки, котра дозволить мати «країну-армію»; по-друге, попередження легкового ставлення до зброї серед населення та посилення особистої відповідальності під час прийняття рішення про отримання дозволу на зброю; по-третє дозволить мати збільшити кількість не тільки підготовлених громадян, а кількість зброї; по-четверте, швидші темпи розгортання підготовленого резерву оборони України.

*Демиденко Анастасія Леонідівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України*

ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ ПРАВЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В лютому 2022 року для всього світу стало зрозуміло, що російсько-український конфлікт на Сході України є міжнародним збройним конфліктом в розумінні міжнародного гуманітарного права. І з моменту повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України громадянське суспільство не лише нашої країни, а й світове, акумулювало свої можливості задля допомоги розслідуванню воєнних злочинів під час ведення бойових дій.

Необхідно зазначити, що актуальним питанням взаємодії неурядових правозахисних громадських організацій та волонтерських організацій в Україні, а також участі НПО в сфері захисту прав внутрішньо-переміщених осіб вже було приділено увагу в наших попередніх дослідженнях. З 24 лютого 2022 року крім цих питань, які набули неабиякої актуальності, сфера

діяльності НПО розширилась як в їх власній діяльності, так і в межах взаємодії з державними органами.

По-перше, на початку повномасштабного вторгнення більшість НПО перекваліфікували свою діяльність саме на волонтерську, що простежувалось у фінансуванні благодійних фондів України, спрямованих на допомогу Збройним силам України, здійснення фінансової та матеріальної допомоги внутрішньо-переміщеним особам, відновленні наслідків руйнувань у звільнених від окупації регіонах. Але основним і наймасштабнішим напрямом діяльності НПО стало документування та висвітлення воєнних злочинів проти людяності з боку російської федерації.

Так, наприклад, Human Rights Watch, Amnesty International, International Partnership for Human Rights, Truth Hounds документують низку воєнних злочинів РФ в Україні відповідно до стандартів Міжнародного кримінального суду.

Співпрацюючи з Bellingcat, Amnesty International та з понад десятками українськими організаціями громадянського суспільства (ОГС), Mnemonic вже архівував близько 300 000 записів із соціальних мереж, які документують ймовірні воєнні злочини та злочини проти людяності РФ в Україні. Кінцева мета Witness, Amnesty International і Mnemonic — сприяти тому, щоб спеціальні судові органи (трибунали) використали зібрані цифрові докази. З таким проханням Mnemonic уже звернувся до Міжнародного кримінального суду, до України та інших держав, які розпочали розслідувати вбивства цивільних громадян.

Крім того, Французька «Міжнародна федерація за права людини» (FIDH), сирійський «Центр зі свободи ЗМІ та самовиявлення» та російський «Меморіал» оголосили 15 березня, що звинувачують членів «Групи Вагнера» («ПВК Вагнера», російську приватну військову компанію) у катуванні сирійського полоненого і посприяли поданню позову до російського суду.

Додатково в Україні планується створення інформаційного правозахисного штабу, який на регулярній основі оприлюднюватиме важливі для світової правозахисної спільноти та ЗМІ дані щодо порушення прав людини під час російської агресії. До діяльності цього штабу також будуть залучені й НПО.

Зазнало змін також питання фінансування діяльності НПО. До початку воєнного конфлікту неурядові правозахисні організації спрямовували свою діяльність на захист прав людини,

в першу чергу від держави. Через це вони були позбавлені державного фінансування і вимушені були діяти з власними ресурсами. Наразі, держава є основним донором діяльності НПО, які провадять свою діяльність в напрямку допомоги збройним формуванням України, внутрішньо-переміщеним особам та відновленню життєдіяльності звільнених територій. Збільшилась частка державних та міжнародних грантів для окремих громадських організацій в сфері відбудови України, акумуляції можливостей бізнесу та громадського сектору. Це звичайно стимулює як окремих громадян залучатись до діяльності НПО, так і самі організації розширювати межі власної діяльності. Для прикладу, Благодійний Фонд «Повернись живим» за три тижні в березні 2022 року акумулював в 3 рази більше коштів ніж за весь 2021 рік діяльності.

Таким чином, функції та сфера діяльності НПО після повномасштабного вторгнення в Україну значно збільшили свою компетенцію, зокрема в сфері документування воєнних злочинів на території України, допомоги внутрішньо-переміщеним особам (кількість яких зросла в декілька разів), міграційній політиці (у зв'язку із масштабним виїздом громадян України з метою уникнути бойових дій), інформаційній політиці (проти дія російським пропагандистським новинам), відновлення звільнених Україною територій (з початку вторгнення Україна повернула під свій контроль понад 70% захоплених росією з лютого територій).

Після закінчення війни на території України перед НПО постануть нові задачі, що також змусить розширити сферу їхньої діяльності задля відновлення завданих пошкоджень.

*Дрокіна Лілія Сергіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

КЛОНУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стрімкий науково-технічний прогрес у ХХ столітті призвів до виникнення четвертого покоління прав людини, зокрема, до появи такого поняття, як право на клонування. Клонування людини наразі охопило коло дискусійних

питань і проблем, які виходять далеко за межі суто медичного розуміння, а потребують розгляду через призму морально-правових принципів. Так, актуалізується питання щодо проблем захисту прав людини, зокрема, права на життя та поваги до її гідності у процесі застосування новітніх технологій. Дане питання стало об'єктом розгляду як вітчизняних науковців, зокрема, Смикодуба О. І., Островської Б. В., Короткого Т. Р., Рижової А. А., так і зарубіжних, зокрема, Адель Ланглау, Тімоті Колфілд та інших.

Метою нашого дослідження є розгляд явища клонування людини, зокрема, щодо аспекта порушення її основоположних прав у процесі клонування.

Задля досягнення мети нами було поставлено наступні завдання: — дослідити явище клонування та проаналізувати міжнародні та національні нормативно-правові акти, що регулюють питання клонування людини; — виявити проблеми в чинному законодавстві та запропонувати шляхи його удосконалення і покращення механізмів захисту прав осіб, що беруть участь у процесі клонування.

Наразі існує два види клонування людини:

- репродуктивне, результатом якого є народження дитини (близнюків) або подальше імплантування ембріона в організм матері;
- терапевтичне, що призначене для штучного отримання стовбурових ембріональних клітин для подальшого вирощування органів і тканин людини.

Дане явище, як і будь яке інше, буде помилково розцінювати як виключно негативне. З одного боку, дана технологія дає потенціальну змогу лікування нині невиліковних хвороб, таких як хвороба Альцгеймера чи Паркінсона. З іншого, існує загроза неприпустимого порушення права на життя і гідність людини-клона.

На сучасному етапі клонування людини на законодавчому рівні заборонено у 27 країнах світу, що підтверджується підписанням Додаткового протоколу про заборону клонування людини до Конвенції «Про права людини та біомедицину» 1997 р., де зазначено, що «інструменталізація людських істот шляхом навмисного створення генетично ідентичних людських істот є несумісною з гідністю людини і становить зловживання біологією та медициною».

Слід зазначити, що у 2005 році була прийнята Декларація ООН з клонування людини, де зазначалося, що:

- необхідно забезпечити захист людського життя і гарантію поваги до прав людини

у процесі науково-технічного прогресу в області біологічних наук;

- заборонити усі форми клонування людських істот у разі, якщо вони посягають на людську гідність;
- забезпечити заходи щодо протидії експлуатації жінок у ході застосування біологічних інновацій.

На національному рівні спроба протидії безконтрольному клонуванню людських істот знайшла своє відображення у Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» та Законі України «Про заборону репродуктивного клонування людини», який регламентує «заборону репродуктивного клонування людини в Україні, виходячи з принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини».

Але у зв'язку з подальшим розвитком технологій і медицини, на нашу думку, є низка питань, відповіді на які необхідно визначити і закріпити на законодавчому рівні задля запобігання порушення основоположних прав людини:

- визначення статусу осіб-клонів як суб'єктів правовідносин, зокрема, визначення їх права на спадщину, права на створення клонів з використанням власного генетичного матеріалу;
- закріплення недопустимості визнання клонів створіннями нижчого гатунку і використання їх у ролі рабів або з метою подальшого трансплантування органів і тканин;
- ідентифікування ролі і статусу осіб, що брали участь у створенні клона (донор клітини, донор яйцеклітини і сурогатна мати);
- створення дієвого механізму захисту прав осіб-клонів і спеціальних комісій основним завданням яких стало б нагляд за дотриманням етично-моральних принципів;
- регламентувати відповідальність щодо порушення основоположних прав і свобод осіб-клонів та донорів;
- розмежування терапевтичного і репродуктивного клонування.

Отже, через те, що клонування належить до четвертого покоління прав людини і знаходиться на стадії активного розвитку, питання законодавчого закріплення даного явища

є дуже актуальним питанням. На нашу думку, особливу увагу необхідно приділити розробці Закону України щодо терапевтичного клонування, визначити показання і вимоги до такого виду клонування, правовий статус учасників даної процедури і відповідальність за порушення даних норм.

Ізотова Олександра Володимирівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 2 група

ЕВТАНАЗІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Право на життя є головним природним правом кожної людини, яке законодавчо закріплене як на міжнародному (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р.), так і на національному (Конституція України) рівнях. Його фундаментальний характер зводить будь-яке суспільне питання, що так чи інакше стосується права на життя, до категорії дискусійних. До такої можна віднести й тему евтаназії.

Останнім часом спостерігається великий інтерес та активне обговорення права людини на смерть, що пояснюється значним прогресом сучасної медицини в освоєнні нових напрямів життєзабезпечення, зміною орієнтирів у суспільстві, неоднозначною ситуацією із невиліковними захворюваннями. Однак попри велику кількість інформації з цієї теми, багато питань залишаються без відповіді.

Мета роботи — дослідити, чи є перспективи введення евтаназії як складової права людини на життя в національне законодавство. Для її досягнення ми маємо вирішити такі завдання: — дати розгорнуте визначення поняттю «евтаназія»; — розглянути міжнародний досвід з питання легалізації евтаназії; — проаналізувати «за» та «проти» узаконення добровільної смерті в Україні.

Багато вітчизняних і зарубіжних дослідників цього питання трактують поняття евтаназії по-своєму. Цікаве визначення можна віднайти в Британській енциклопедії: тут евтаназія пояснюється як «милосердне вбивство» або дія, спрямована на безболісну смерть невиліковно хворих осіб, що страждають від нестерпної болю (Encyclopedia Britannica, 1997). Р. Стефанчук уточнює, що дія або бездіяльність є свідомо та умисно вчинюваною виключно медичним працівником. Вона спрямована на припинення страждань пацієнта і здійснюється за його проханням, результатом процедури є смерть хворого (Стефанчук Р., 2008).

Вперше ідея легалізації евтаназії була висунена в Орландо в 1906 році, згодом — в Каліфорнії, Огайо, Орегоні, Індіані та інших штатах США. З усіх європейських країн Нідерланди першими закріпили у законі право на добровільну смерть. Згодом, подібний нормативно-правовий акт було прийнято і в Бельгії, однак право передбачено тільки для повнолітніх осіб. До списку долучилися Швейцарія, Фінляндія, Швеція та ін.

Слід зазначити, що більшість країн кваліфікують евтаназію як злочин, що є неприпустимим, адже лікар зобов'язаний полегшити страждання пацієнта всіма доступними легальними способами. Зокрема, до таких країн відносимо Англію, Німеччину, Францію, Грузію, Узбекистан.

За тривалий час дискусій щодо легалізації евтаназії в Україні сформувалися вагомі аргументи «за» та «проти». Прихильники узаконення добровільної смерті вважають, що процедура допоможе хворому позбутися страждань, а відмова в даному разі буде вважатися жорстокістю; людина має право на життя, а отже може самостійно їм розпоряджатися; пацієнт може стати донором органів для інших. Противниками евтаназії висувуються наступні аргументи: тяжкохвора людина не завжди усвідомлює наслідки своїх дій, а тому рішення помирати може бути незваженим; узаконення такої смерті може демотивувати медичних працівників боротися за життя людини з невиліковною хворобою, оскільки у них є законна підстава звільнитися від відповідальності; родичі хворого можуть зловживати цим правом задля задоволення власних потреб.

Останнім часом увага медиків та науковців спрямовується на розвиток альтернативного варіанту евтаназії — запровадження спеціальних медичних закладів — госпісів (хоспісів), де перебувають тяжкохворі пацієнти, яким про-

гнозовано летальний наслідок. До персоналу входять кваліфіковані лікарі та психологи, які допомагають людині пережити останні дні спокійно та безболісно. Нам варто звернути увагу на таку тенденцію, адже право хворого на достойне життя, яке б могло підтримуватися якісним лікуванням за допомогою гуманних методів є набагато важливішим за право на легку смерть.

Отже, говорити про легалізацію евтаназії в національному законодавстві поки що зарано, бо в Україні склалася нестабільна суспільно-політична ситуація через війну на Сході, корупцію, низький рівень життя та старіння населення, що сприяє вимиранню нації, а відповідний закон б пришвидчив цей процес. Більше того, правова культура українців залишається на неналежному рівні для цього закону: правом можуть зловживати, аби легально приборати «незручних» людей для влади або бізнесу. Таким чином, достойною альтернативою евтаназії є усунення страждань пацієнта за допомогою широкого вибору знеболювальних або створення госпісів.

*Кабанець Анна Сергіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ В СУДОВІЙ ПОЛЕМІЦІ

Права і свободи людини та громадянина є динамічними, адже зміни в житті людей, поява нових явищ і процесів зумовлюють їх реформування до потреб часу. На жаль, в Україні ще не проводилося змістовних наукових досліджень прав людини четвертого покоління, тому їх дослідження є досить актуальним.

Дослідженням і науковим розробленням четвертого покоління прав людини займалися О. Барабаш, О. Авіамова, Д. Крилова, Ю. А. Дмитрієва, О. С. Жидкова, А. Б. Венгеров, Н. Б. Мушак, Ф. М. Рудінський, М. П. Тиріна, Д. М. Шибаніц, А. П. Семітко.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити та розглянути коло прав людини четвертого покоління та їх реалізація в судовій полеміці.

Для досягнення даної мети слід дослідити такі завдання, як аналіз розвитку прав четвертого покоління, розглянути проблемні моменти в процесі їх реалізації, проаналізувати позицію Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини.

Слід сказати, що виникнення наприкінці 20-го ст. прав четвертого покоління пов'язано з науково-технічним розвитком та його новими можливостями. До прав людини четвертого покоління можна віднести право на штучне запліднення, одностатеві шлюби, репродуктивна медицина, сім'я вільна від дитини, зміну статі, право на штучне переривання вагітності, право на смерть за допомогою евтаназії, клонування, донорство, інтернет права.

Дуже актуальними є сексуальні права людини. Зростає тенденція до збільшення кількості держав, які законодавчо закріплюють право на одностатевий шлюб (Попович Т., Шаварин А., 2019).

У законодавстві України немає прямої заборони на нетрадиційні сексуальні стосунки, але відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом визнається сімейний союз жінки і чоловіка. Боротьба з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності — один із головних напрямів у діяльності ЄС (Байрачна Л., Волкова Д., 2020).

Зміна статі — це процес зміни статевої характеристики від чоловічої до жіночої або від жіночої до чоловічої. Визнання права на зміну статі — потреба сучасної модернізації права і моралі. В Україні зміна статевої належності передбачена ст. 51 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» 1992 року, статтею 14 Європейської конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 року. За рішенням Суду Європейського Союзу від 27 квітня 2006 р. дискримінація за ознакою зміни статі повинна розглядатися як дискримінація за ознакою статі.

Прикладом цього може стати справа «А. М. проти росії» в Європейському суді з прав людини, з приводу заборони трансгендеру контактувати зі своїми дітьми, що порушило право на повагу до приватного і сімейного життя, а також призвела до дискримінації за ознакою статі. Слід зазначити, існує великий перелік справ в ЄСПЛ щодо захисту прав щодо зміни статі, наприклад справи «Крістіна Гудвін проти Сполученого Королівства», «Ван Кюк проти Німеччини», «Грант проти Великобританії», «Б проти Франції», «Хамалайнен проти Фінляндії», «L проти Литви» та інші.

До прав четвертого покоління належать репродуктивні права людини (аборт, стерилізація, штучне запліднення). В українській державі аборти дозволені на прохання жінки, а право на штучне запліднення закріплене в цивільному законодавстві України. Ця категорія прав є доволі актуальною в ЄСПЛ, наприклад цікавою є справа «Evans проти Сполученого Королівства», де розглядалось право на використання та збереження ембріонів. Також прикладами є справи «S.H. та інші проти Австрії», «Тисяч проти Польщі», «Во проти Франції» та інші.

Найбільш суперечливим серед прав людини четвертого покоління я є право на клонування та евтаназію. У багатьох державах світу на рівні законодавчих актів заборонено клонування людини. В Україні також Законом «Про заборону репродуктивного клонування людини» забороняється репродуктивне клонування людини згідно з принципами поваги до людини, необхідності захисту прав і свобод людини. Безболісне позбавлення життя, прискорення смерті серйозно хворих, тобто право на евтаназію вперше було легалізовано в 2002 р. у Нідерландах, Бельгії, Люксембурзі та частково Швейцарії (Булеца С., Менджул М., Паніна Ю., 2019). Однак в Україні згідно з ч. 4 ст. 281 ЦКУ забороняється задоволення прохання фізичної особи припинити її життя.

Внаслідок появи інформаційного простору та розвитку інформаційних технологій інформаційні права стали дуже актуальними для суспільства. Можна стверджувати, що правовий статус людини як суб'єкта інформаційних відносин ґрунтується на двох основних правах:

- 1) право вільно, безперешкодно, на власний розсуд бути суб'єктом інформаційних процесів, шукати, одержувати і поширювати інформацію;
- 2) право на захист від неправомірного інформаційного втручання, яке включає право на конфіденційність інформації про особисте життя, конфіденційність кореспонденції, захист від розповсюдження неправдивої інформації, що завдає шкоди честі й репутації особи (Басалюк Н. В., Таркін В. П., 2018).

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН було закріплено таке інформаційне право, як право на свободу слова в Інтернеті. Інформаційні права законодавчо закріплені в Законі України «Про захист персональних даних», Законі України «Про доступ до публічної інформації», Конституції України, Конвенції про кіберзлочинність, Законі України «Про інформацію»,

Законі України «Про захист прав споживачів», Законі України «Про звернення громадян».

Підсумовуючи все вище згадане можна сказати, що до переліку прав четвертого покоління можна віднести соматичні, особисті, біологічні та інформаційні права, які виникли в результаті науково-технічного, інформаційного розвитку держав. Зараз дослідження прав четвертого покоління переживає становлення та розвиток, вносяться зміни до чинних нормативно-правових актів та відбувається прийняття нових законопроектів в цій галузі.

Карамушкін Данило Леонідович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку правознавства в Україні велика кількість вчених формулює нові та різноманітні погляди на проблему права на свободу та особисту недоторканність людини. Ця робота покликана систематизувати такі погляди та сформулювати певні стійкі знання у свідомості щодо даної теми.

Дану тему розглядали такі вчені, як В. Маринів, В. Олійник (конституційно-правові аспекти), С. Чорнооченко (проблеми здійснення та захисту), М. Анісімов (відповідність українського законодавства євростандартам, проблема затримання й арешту громадян), Т. Гурська (декілька аспектів прав жінок) та інші.

Право на свободу та особисту недоторканність, як одне з найголовніших прав людини, поряд з іншими особистими немайновими правами закріплюється Конституцією України. Стаття 29 визначає його як неможливість обмеження свободи людини шляхом незаконного затримання, арешту чи взяття під варту. Цим самим продовжується традиція радянських конституцій, які закріплювали лише право фізичної особи на свободу та особисту недоторканність у випадках її затримання чи взяття під варту, зовсім не звертаючи увагу на інші випадки порушення даного особистого немайнового права. Відповідно до Загальної декларації прав людини, право на свободу та особисту недотор-

канність включає в себе не лише право особи на неможливість застосування до неї свавільного арешту, затримання чи взяття під варту, але й недопустимість рабства, катування людей, застосування до особи покарання, що принижує її честь та гідність (Чорнооченко С., 2002).

У літературі існує велика кількість підходів до розуміння цього права, які можна звести до широкого і вузького. Широке розуміння конституційного права на свободу і особисту недоторканність охоплює такі конституційні можливості, як особисту свободу і безпеку, недоторканність житла, недоторканність таємниць листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, особистого і сімейного життя, свободи пересування, захисту в суді та інше. Вузьке розуміння конституційного права на свободу та особисту недоторканність представлене працями, які включають сюди лише можливості свободи від протиправних посягань, незаконних і необґрунтованих арештів, особистих обшуків, оглядів та інших заходів з боку державних органів та окремих осіб (Олійник В., 2000).

Як відомо, законний арешт і затримання особи за наявності певних обставин регламентуються в Україні Кримінально-процесуальним кодексом та Законом України «Про попереднє ув'язнення». Крім того, в законодавстві вирізняються поняття «затримання» особи, яку підозрюють у скоєнні злочину, і «взяття під варту як запобіжний захід» (Анісімова М., 1999).

Визначившись з тим, що право на недоторканність особи включає в себе декілька елементів, на додаток до тих, які встановлені Конституцією і вказуються представниками науки конституційного права, вчені не дійшли згоди в питанні, які саме з них повною мірою відображають його зміст. Представники кримінально-процесуального права пропонували поділяти право на недоторканність особи на три складові частини. По-перше, це право на життя, здоров'я, тілесну недоторканність, статеву свободу та їх захист державою. По-друге, це право людини на честь і гідність, моральну свободу, психічну недоторканність. По-третє, це право людини на індивідуальну свободу. (Чорнооченко С., 2002).

Проаналізувавши становище жінок у сучасній Україні, ми побачимо загальні для всіх посттоталітарних країн риси, такі як фемінізація бідності, дискримінація жінок на ринку праці, низький рівень репрезентації жінок в органах влади, особливо вищого рівня, стійкі стереотипи в розподілі ролей статей у суспільстві,

зростання насильства стосовно жінок. Усі ці негативні процеси складають основу для створення таких умов, що штовхають жінок на пошуки щастя за рубежом, провокують у них бажання поліпшити своє матеріальне становище будь-якими способами. Вирішення цих проблем вже було започатковано в українському законодавстві (Гурська Т., 2002).

Особиста недоторканність і свобода взаємопов'язані. Свободу в поєднанні з недоторканністю передбачає гарантії від незаконного втручання держави та посадових осіб в будь-яку сферу життєдіяльності громадянина. Особиста недоторканність передбачає фізичну безпеку, тобто свободу від затримання, арешту або позбавлення свободи. Фактично право на свободу й право на особисту недоторканність — це два окремих права людини, які настільки взаємопов'язані і доповнюють один одного, що і в конституційній практиці, і в міжнародно-правових документах закріплюються в єдиній правовій формулі (Маринів В., 2005).

Простеживши зміни, які сталися останнім часом в законодавстві України, зокрема, щодо права на свободу і особисту недоторканність, можна констатувати, що відбулася відчутна його лібералізація. Це дозволило уникнути найбільш суттєвих розбіжностей, що існували між європейськими і українськими нормами права в галузі забезпечення прав людини, а також значно вдосконалити правовий механізм захисту особи від зловживань представників влади (Анісімова М., 1999).

Карачевцева Катерина Дмитрівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
4 курс, 3 група

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ В УКРАЇНІ

Врегулювання застосування механізму права на забуття набуває актуальності у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних мереж, коли кожна особа щоденно залишає про себе так званий «інформаційний слід». Через деякий час особа бажає видалити такі дані про себе, тобто скористатися правом на забуття, але стикається з тим, що це зробити майже неможливо.

Тож, право на забуття — це право особи за певних обставин вимагати видалення своїх особистих даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на дані, які, на її думку, можуть нанести шкоду. Така юридична вимога (вилучення) передбачає, що за певних умов інформація у публічному доступі повинна бути або видалена, оскільки її циркуляція більше не потрібна, або змінена відповідно до розвитку подій та фактичного стану справ, які відповідне повідомлення описує.

Право особи вимагати видалення своїх даних закріплене у міжнародних договорах, рішеннях міжнародних організацій, більшість з яких не визнає права на забуття. Наприклад, у Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року зазначається, що суб'єкт даних може вимагати виправлення або знищення даних, якщо їх обробляли всупереч положенням внутрішнього законодавства, що запроваджують принципи, зазначені у Конвенції (ст. 8). Проте, говорячи про право бути забутим, ми маємо на увазі можливість вилучення даних, які обробляються та знаходяться у вільному доступі без порушення законодавства, але стосуються конкретної особи або групи осіб.

Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) закріплює у ст. 17 право на стирання («право бути забутим»). Цією статтею встановлюється, коли можна скористатися правом на забуття. Далі після відповідного рішення про вилучення відомостей уповноваженим на це суб'єктом видається не сама інформація, яка розміщена на веб-сайті, а посилання на неї з пошуку в браузері.

Звертаючись до України, на сьогоднішній день через відсутність єдиного законодавчого акту, що роз'яснював і регулював би право на забуття, концепцію права на забуття називають «невизначеною».

Тим не менш, статтею 32 Конституції України закріплюється право на приватність: не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Цивільним кодексом України також закріплюється така заборона, зокрема п. 2 ч. 1 ст. 302 та

ст. 278. Відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних» закріплюється право суб'єкта персональних даних на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоечасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи.

Постає питання: яким чином домогтися здійснення права на забуття? Як можна видалити інформацію про себе?

У Європейському Союзі особа, яка хоче скористатися цим правом повинна звернутися до оператора пошукової системи або відповідного органу влади та довести, що інформація, а) давно опублікована; б) уже не відповідає дійсності / є неналежною / є недостовірною. У разі, якщо інформація є публічною, то потрібно знайти баланс між її правом на захист приватного життя та правом інших осіб на доступ до публічної інформації.

Варто зазначити, що підлягає видаленню не сама інформація, розміщена на веб-сайті, а посилання на неї з пошуку в мережі Інтернет. Таким чином, ускладнюється процедура пошуку певного сайту.

В Україні наразі може бути застосований лише один спосіб, як скористатися правом на забуття — домогтися видалення інформації через суд. У Цивільному кодексі України не вказується такий спосіб захисту, як видалення посилань на певні веб-сайти в Інтернеті. Тим не менш, статтею 5 Цивільного процесуального кодексу закріплюється, що суд захищає права, свободи та інтереси фізичних та юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. І у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту для особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Так, 24.05.2018 року особа звернулася до суду зі скаргою щодо визнання незаконними дії державного виконавця і, зокрема, щодо застосування при розгляді її скарги «права на забуття», яке викладене в ст. 17 Загального регламенту захисту даних Європейського Союзу. Але помилка особи була в тому, що вона звернулася до ТОВ «СІЕМДЖИ ВЕБ ПРОДЖЕКТС» з вимогою видалити інформацію на всіх веб-сайтах, де згадано про неї інформацію. Однак ТОВ не мало ніякого відношення до інших сайтів, крім

сайту Gorod.sn.ua, і тому не мало повноважень здійснювати вилучення будь-якої інформації з сайтів, власником яких воно не є. Апеляційний суд Чернігівської області залишив скаргу без задоволення (Постанова Апеляційного суду Чернігівської області від 21 вересня 2018 року у справі № 750/5021/18).

Отже, людина повинна мати можливість на видалення своїх особистих даних з мережі Інтернет, аби вони не завдавали шкоди її честі, гідності та репутації. Реалізація права на забуття в Україні потребує вдосконалення та чітко закріплення нормативно-правовими актами з детальним описанням процедури.

Кибальнік Олександр Олександрович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет юстиції,
2 курс, 7 група

СВОБОДА І ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ

Кожна сучасна органічна конституція приділяє особливу увагу саме свободі та людській гідності, які є її фундаментальними цінностями. Повага до гідності людини є важливою ознакою правової, демократичної держави. Як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 «людську гідність необхідно трактувати як право гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав» (абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018).

Свобода, як цінність знайшла своє відображення в Конституції США. Для сучасного розуміння конституціоналізму будь-яка органічна конституція — це гарант свободи індивіда й громадянського суспільства, а гарантування свободи становить основну функцію конституції як правового джерела, що відображає інтереси громадянського суспільства.

Свобода, на мою думку, — це можливість будь-якої людини поводитись у багатьох сфе-

рах діяльності так як вона бажає, прагне, відчуває, але не порушуючи особистий простір інших. Свобода, як категорія, має багато вимірів, серед яких зазначимо свободу слова, думки, індивідуального вибору. Науковці виділяють такі її види: негативна свобода та позитивна. Негативна, коли держава не спричиняє утиску, а позитивна коли здійснюється втручання у сферу приватної автономії задля вирівнювання можливостей індивідів у державно організованому суспільстві.

Людська гідність та свобода в деяких випадках мають багато спільного та доповнюють один одного. Так, в Конституції України в статті 28 зазначено: «кожен має право на повагу до його гідності», а у статті 29: «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність». Зі змісту цих статей витікає, що усі ми рівні за своїми правами та свободами і можемо їх відстоювати, як у судах своєї держави так і у Європейському Суді з прав людини. У сучасному конституційному дизайні виділяють європейський і американський конституціоналізм. Так, у європейському конституціоналізмі найбільша перевага надається такій конституційній цінності як демократія, а вже потім йде свобода, а в американському свобода передреує всім іншим цінностям.

На мою думку, в Конституції України є проблема забезпечення прав і свобод людини, як і в більшості країн світу, що розвиваються та не мали до незалежності демократичних засад та традицій. На жаль, такі конституції не є органічними, в їх текстах відсутня норма щодо категорії свободи, та міститься недостатньо гарантій її забезпечення. Це призводить до частих порушень цих прав, у тому числі із-за недостатнього механізму їх захисту. Для того, щоб права і свободи реалізовувались повинен бути стійкий економічний розвиток, чітка державна політика, що орієнтується на забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Кожна людина від народження наділена гідністю та свободою і ніхто не може бути вищим за когось іншого, тому що відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Мені імпонує саме американський конституціоналізм, який вийшов з прагнення здобути свободу від англійських колонізаторів, саме тут і з'явилася перша Конституція США у 1787 році. Зараз конституційними засадами США вважаються громадянська згода, підзвітність, обмежене правління, народ-

не представництво, права меншин, необмежена свобода думки, слова й преси, рівність.

Переглядаючи зараз багато сучасних ситуацій у світі зв'язаних з військовими конфліктами, тема людської гідності розглядається так як ніколи, це показує, що нічого не може бути головнішим для людини, як її життя, здоров'я, людська гідність і свободи. Цивілізований світ вже зрозумів, що ідея тоталітаризму (одного правителя) веде до краху не тільки держав де він «процвітає», але й великої небезпеки для всього цивілізованого світу. Конституції демократичних держав гарантують конституційні цінності, серед яких основне місце посідає повага до людської гідності.

Отже, конституції сучасних правових держав повинні встановлювати і гарантувати такі конституційні цінності як права та свободи, людську гідність, солідарність. Головне завдання держави, щоб усі норми основного закону виконувались, що б їх дотримувались, та не з'являлось свавілля влади. Прикладом країни, яка порушує норми конституції своєї держави та попирає норми міжнародного права є країна-агресор РФ. В Україні, як суверенній і незалежній державі, яка сьогодні боронить свій суверенітет і відстоює свої конституційні цінності, проводиться ціла низка реформ, пов'язаних з Європейською інтеграцією. Проте, надання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу це тільки перший крок. На шляху до вступу Україні необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство у відповідність до європейських стандартів, основаних на гуманізмі, владі народу та верховенстві права.

*Коваль Юлія Володимирівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський Суд з прав людини — це міжнародний судовий орган, який знаходиться у Франції (м. Страсбург). Він складається

з суддів, кількість яких відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. На даний період часу таких держав є сорок сім. Судді не є представниками жодної держави. Опрацьовувати заяви Суду допомагає секретаріат, який складається в основному з юридичних секретарів із усіх держав-членів Ради Європи. Вони є незалежними від країн та їх походження і не представляють ні заявників, ані держави.

Заявник може звернутися до Європейського Суду лише на ті порушення прав, які були допущені безпосередньо та особисто щодо нього. Скарга повинна стосуватися одного або більше прав, передбачених у Конвенції або Протоколах до неї і може стосуватися широкого кола питань: катування чи нелюдське поводження з ув'язненими (стаття 3 Конвенції), законність тримання під вартою (стаття 5 Конвенції), порушення при розгляді цивільних чи кримінальних питань (стаття 6 Конвенції), дискримінація у здійсненні прав, викладених у Конвенції (стаття 14 Конвенції), батьківські права (стаття 8 Конвенції), право на повагу до приватного та сімейного життя, житла і кореспонденції (стаття 8 Конвенції), свобода вираження поглядів, свобода передавати чи отримувати інформацію (стаття 10 Конвенції), свобода участі у зібраннях та демонстраціях (стаття 11 Конвенції), вислання та екстрадиція (статті 3 та 5 Конвенції), конфіскація майна (стаття 1 Протоколу № 1), та інші.

Суд розглядає суспільно важливі питання та питання, які прямо не передбачені Конвенцією та Протоколами до неї і які неможливо було передбачити на час підписання Конвенції у 1950 році. Це зумовлено тим, що Конвенція є «живим організмом», який необхідно пояснювати в світлі сучасних умов (принцип динамічного/еволюційного тлумачення Конвенції). Наприклад, Суд виносив рішення щодо таких важливих суспільних питань, як проведення абортів, сприяння у самогубстві (евтаназія), особисті обшуки, домашнє рабство, право на з'ясування власного походження у випадках, коли мати при народженні дитини вирішила зберегти анонімність, покривання голови ісламською хустиною в школах та університетах, видиме носіння християнського натільного хрестика, демонстрація розп'яття в державній школі, захист журналістських джерел, дискримінація проти циган, права ЛГБТ та питання, пов'язані з навколишнім середовищем.

Рішення Європейського суду з прав людини є орієнтиром для національних судів. Їх урахування слідчими, прокурором, слідчим суддею, судом у практичній діяльності сприяє захисту прав людини, зокрема й забезпеченню права на недоторканність власності. Європейський суд з прав людини покликаний забезпечувати захист прав та свобод кожної людини, а в разі їх порушення здійснити судовий контроль міжнародного рівня.

Результатом діяльності ЄСПЛ є розробка правових позицій, що відбиваються в рішеннях обов'язкового характеру. Саме Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, з комплексом протоколів до неї, стала основою створення даного судового органу.

Компетенцією ЄСПЛ передбачено вирішення питань роз'яснення та порядку застосування норм Конвенції та протоколів. Даний судовий орган виконує свої обов'язки на постійній основі, будує свою професійну діяльність відповідно до міжнародних нормативно-правових норм, забезпечує верховенство права, шляхом реалізації захисту прав та свобод людини, що звертається зі скаргою на порушення її законних інтересів. Рішення Європейського суду мають обов'язковий характер та не підлягають оскарженню. Коло питань, що вирішуються ЄСПЛ, чітко окреслено в текстах Конвенції та протоколів до неї.

Підсумовуючи вище сказане, практика Європейського суду з прав людини є динамічним джерелом права і сприяє формуванню єдності судової практики у контексті захисту прав, свобод та інтересів особи, створює та розвиває найбільш ефективне поле для захисту прав, яке б превентивно враховувало наявну практику Суду.

На даний час, враховуючи відповідну практику та правові позиції Суду, більшість країн може активно впроваджувати у національне законодавство нові засади, поняття, критерії визначення правопорушень, способи захисту та відновлення порушених прав, встановлювати позитивні та негативні зобов'язання держави перед особами та доцільно застосовувати практику ЄСПЛ, вдосконалюючи свою правову систему.

Реальне виконання рішення суду сприяє втіленню законів у життя та зміцненню їх авторитету, судові рішення суттєво охороняє права, свободи та законні інтереси громадян, крім того є вирішальною стадією судового провадження.

Ковтун Віталій Іванович

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права України

ІСТОРИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Формування та сучасний стан державної політики відбувається в процесі руху від висування загального поняття соціальної держави й далі через аналіз позитивно-правової конкретики, зокрема, це повною мірою стосується й соціальних прав людини і громадянина. Можливість реалізації соціальних прав залежить не стільки від того, як сформульовані відповідні конституційні положення, скільки від діяльності політичних гілок влади, а також від захисної ролі судового корпусу.

Цікавим виявляється факт, що «Хрещений Батько Сполучених Штатів Америки» — Томас Пейн, у своїй видатній праці «Права людини» (1791) виклав перший дизайн сучасної держави загального добробуту, запропонувавши систему соціального забезпечення. Це визнається унікальним для того часу, але його ідеї не були втілені у конституційну матерію Сполучених Штатів Америки. Одним із перших він констатував необхідність покращення становища бідних, шляхом введення справедливого оподаткування та використання надходжень від податків на їх користь. Його соціальна програма боротьби з бідністю включала встановлення пенсій старим і хворим, обладнання громадських майстерень, навчання й виховання дітей — тобто, соціально-культурні заходи, здатні, на його думку, вилікувати суспільство від виразок безробіття, невігластва і злиднів (Проект розроблений стосовно майбутньої республіканської Англії).

Також Томас Пейн виступив з обґрунтуванням Французької революції з позицій Просвітництва, за що був обраний у Національний Конвент (Франція) в 1792 році (хоча не володів французькою). Саме, у Франції, після революційних подій, однією з перших на «старому континенті» була прийнята Конституція (1791 року), якій передувала Декларація прав людини і громадянина (1789 року). Саме у останньому документі відбувалося зосередження громадянських та політичних прав, та у значній мірі ігнорування соціальних. Проте конституційна нестабільність Революції призвела до того, що конституційний текст був знову прийнятий в 1793 році. Спочатку 19 березня 1793 року Наці-

ональний Конвент проголосив: «Кожна людина має право на задоволення потреб засобами власної праці, якщо вона працездатна; шляхом безповоротної допомоги, якщо не в змозі працювати».

Однак, як демонструє бурхлива дискусія, яка передувала прийняттю вказаної норми, щонайменше деякі з її учасників усвідомлювали, що ховалося за двозначністю цього формулювання. По суті мова йшла про те, щоб надати однаковий статус громадянським і політичним правам громадян та соціальним правам, якими могли користуватися найбільш вразливі; чи про те щоб поєднувати, з одного боку, свободу і право власності, які надають вигоду найбільш заможним верствам, а з іншого боку — рівність та братерство, до якого прагнули ті, кому залишається лише мріяти про краще майбутнє.

Цей подвійний принцип отримав офіційне формулювання також в статті 21 Конституції Франції, прийнятої 24 червня 1793 року: «Громадянська опіка є священний обов'язок. Суспільство зобов'язано забезпечити прожиток незаможним громадянам, надаючи їм роботу, або забезпечуючи засоби існування – у випадку, якщо вони нездатні працювати». Відбулося тлумачення дихотомії працеспроможність/ непрацеспроможність, що дозволило зовнішньо несуперечливо поєднати максималістичну позицію у сфері права на громадянську опіку та мінімалістичну позицію в області права на працю. Можна припустити, що утвердження вказаних прав розцінювалося як перший приклад реформістського потенціалу, вважаючи ці права за один з головних засобів, завдяки якому робітники як вільні громадяни набувають повного членства у державі, також гарантією отримуючи вразі нещасного випадку права на соціальну допомогу з боку держави.

Можна дійти до висновку, що саме в Конституції Франції 1793 року вперше у світі були закріплені соціальні права. Таким чином, відбувся перший у світі конституційний експеримент щодо поєднання двох антагонізмів — ліберальної та соціальної держави. Знадобилося ще одне століття, а то й більше, поки позитивні соціально-економічні права міцно утвердились у панівній течії ліберальної практики, проте боротьба за ці права була частиною радикального напрямку лібералізму задовго до виникнення революційних соціалістичних партій у середині XIX століття.

Проте в наукових джерелах стверджується, що соціальні положення (реальне правове вираження) на конституційному рівні з'явилися

в Конституціях Мексики (1917 р.), Веймарської конституції Німеччини (1919 р.), прийняті на хвилі революційних подій та Конституції Фінляндії (1919 р.) та Польщі (1921 р.). Соціальні права іноді розглядаються як недавні концептуальні нововведення, що виникли після поширення міжнародного права з прав людини після 1945 року.

Особисті права зазвичай позначаються як «droits-libertes», тобто це, права, що передбачають (політичну або громадянську) свободу, а також ідея про внутрішні межі державної влади. З тих пір типово стверджувати, що первинною функцією основних прав є захист негативного статусу громадянина. Іншими словами, у сфері свободи, захищеної конституцією людина захищена від неправомірного втручання з боку органів державної влади. Протилежністю є позитивні права — позначаються як «droits-creances», тобто право вимоги, надає особі право вимагати певні вигоди від суспільства або держави. Відбулося, саме конституційне визнання цього нового покоління прав людини, які називаються соціальними правами.

Конституційний принцип соціальної держави надає юридичне вираження концепції «соціального громадянства», яка спочатку була підкріплена історичним розвитком європейської соціальної моделі. Крім, того, суди (Верховні Суду, Конституційні Суду) по всій Європі, в тому числі й Європейський суд з прав людини, демонструють готовність надати цьому принципу матеріально-правовий зміст. «Створюючи» засоби забезпечення соціальних прав у правовому та політичному ландшафті континенту у періоди глобальних світових криз.

Колісник Віктор Павлович
Конституційний Суд України, суддя,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМА ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІСЛЯ ПРИПИНЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ

Через низку несприятливих чинників держава не змогла належним чином виконати свої головні функції із забезпечення територіальної цілісності України, її оборони та національної безпеки ні у 2014 році, ні у 2022 році. Військово-політичне керівництво України так само, як

і більшість громадян, виявило неготовність до зухвалої повномасштабної збройної агресії з боку Росії насамперед тому, що такі дії як для XXI століття виглядали зовсім нелогічними та навіть абсурдними. Через російську агресію значна частина української державної території та сотні тисяч українських громадян несподівано опинилися під владою окупаційного режиму, втративши при цьому свободу в усіх її проявах та можливості для реалізації більшості своїх прав. Багато хто втратив своїх близьких, багатьох окупанти позбавили майна та звичних умов життя. Вони потерпали тривалий період, а дехто потерпає ще й дотепер від браку харчів, води, медикаментів, зв'язку, палива, медичних, телекомунікаційних та багатьох інших послуг, а також холоду, образ, приниження, переслідувань, знущань і тортур.

Насправді багато хто з українських громадян мусить терпіти окупаційний режим уже понад вісім років. Один із бранців, якого утримували в катівні на окупованій території Донбасу, ще кілька років тому згадував під час інтерв'ю про дискусію щодо переваг та недоліків певного цивілізаційного вибору, яка у нього відбулася з охоронцем, і той, як останнім та найбільш вагомим і переконливим аргументом, скористався демонстрацією портрета Сталіна, оформленого у вигляді «ікони», вигукнувши при цьому: «Та він же святий!» Зрозуміло, що люди із так глибоко засміченою свідомістю не мають ні критичного мислення, ні розуміння причинно-наслідкових зв'язків, ні вміння робити самостійні узагальнення та висновки. Тому ними досить легко маніпулює російська пропаганда, часто нав'язуючи примітивні, спрощені та конспірологічні пояснення складних явищ і процесів.

Під час перебування в окупації перед громадянами постала насамперед проблема виживання та доступу до засобів існування. Стратегія виживання в умовах окупації була різною: одні вичікували, не висловлюючи при цьому ні своїх думок, ні свого ставлення до окупантів; другі публічно висловлювали або відкрито демонстрували своє негативне ставлення до російської окупації та окупаційного режиму; треті чинили опір, збирали інформацію про окупаційні війська та передавали її українським військовикам; четверті активно співпрацювали з окупантами, пропонували свої послуги загарбникам; п'яті намагалися отримати прихильність з боку окупантів, повідомляючи про українських громадських активістів та отримуючи за це винагороду; шості працювали на окупантів з огляду

на їх тиск та погрози заради виживання. Така класифікація поза всяким сумнівом може бути продовжена.

У цьому контексті не зовсім зрозумілими є мета та мотиви звернення окремих посадовців із закликами до громадян, які перебували на окупованій території, щодо організації та підтримки масових публічних акцій протесту проти російської окупації, адже такими діями та акціями зупинити війська держави-агресора ще нікому не вдавалося, а от створити додаткову напругу, допомогти окупантам виявити проукраїнських активістів, наразити їх на небезпеку та обезголовити рух спротиву на майбутнє було доволі просто.

Після звільнення окупованих територій від російських військ постала проблема поновлення конституційних прав людини і громадянина й насамперед забезпечення для них доступу до води, харчів, житла, тепла, зв'язку, медичних, телекомунікаційних, транспортних та інших послуг. Для багатьох громадян звільнених сіл, містечок і міст й надалі гостро стоїть питання збереження життя та здоров'я через перебування поблизу лінії фронту, наявності численних вибухових пристроїв та вибухонебезпечних предметів.

Доволі складною є проблема відмежування тих, хто активно співпрацював з окупантами, від тих, хто змушений був працювати на окупантів, виконувати їх вказівки, розпорядження та забаганки через погрози та небезпеку застосування насилля. Відомо про випадок, коли особу визнали винною в колабораційній діяльності лише за те, що вона нагодувала окупантів та отримала за це дозвіл вільно пересуватися селом, що було заборонене усім іншим селянам.

Дехто з посадовців, виступаючи від імені держави, яка не захистила громадян від російських окупаційних військ та залишила їх на окупованій території наодинці з багатьма проблемами, після звільнення окремих населених пунктів докоряє громадянам за те, що вони не виїхали з окупованої території. Або ще й дотепер (і це у грудні) посадовці пропонують громадянам самотужки переправлятися з окупованого Лівобережжя на звільнену правобережну частину Херсонської області. Проблема полягає ще й у тому, що громадяни не мали будь-яких зрозумілих рекомендацій щодо того, яку саме лінію поведінки та спілкування з окупантами вони мають обрати для того, щоб вижити в окупації, мінімізуючи небезпеку для себе та для своїх рідних, а також відмежувати правомірну поведінку від неправомірної. Вихо-

дить, що усі питання, які постали перед особою у разі перебування в окупації, вона мала вирішувати інтуїтивно та на власний розсуд, виходячи з життєвого досвіду та порад знайомих. До того ж кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність, зміст якої було визначено не зовсім вдало, була запроваджена лише з середини березня 2022 року, а багато сіл, селищ і міст були окуповані ще в лютому та на початку березня, тобто багато хто навіть теоретично не міг знати про те, яка саме діяльність може бути неприйнятною. Варто також врахувати й те, що до життя в окупації ніхто не готувався, адже посадовці багато разів впевнено переконували суспільство у тому, що війни нібито не буде. Мирні жителі перебували в окупації у дуже вразливому становищі, часто без доступу до харчів, води, тепла, ліків, зв'язку й саме тому держава має надати їм належну допомогу для поновлення своїх конституційних прав, а українське суспільство має виявляти до них людяність, гуманізм і толерантність. І навіть якщо надійшли повідомлення про ймовірну співпрацю особи з окупантами, до неї слід ставитися гуманно й не допускати самосуду та інших свавільних дій.

Кускова Юлія Владиславівна
 НУЮ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ФЕНОМЕН ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Поняття лікарська таємниця у багатьох цивілізованих та розвинених країнах набуло юридичного вигляду. Багато держав прагнуть ретельного правового регулювання захисту особистої таємниці. Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає у виявленні особливостей правового регулювання та найменування поняття «лікарська таємниця» в Україні та різних держав світу, міжнародно-правовий досвід встановлення кримінальної відповідальності за розголошення лікарської таємниці в порівнянні з українським та надання рекомендацій щодо реформування санкцій за даний вид правопорушення. У різні часи в Україні та

світі історичні та правові аспекти лікарської таємниці досліджували такі вчені: Ф. Вальтер, А. Фергюсон, П. Чесноков, Є. Балуща, С. Стеценко, Т. Каташина, Ю. Сергеев, О. Махник, Д. Берг, Ю. Просвірін, Ф. Беске, І. Халлауер.

Деякі вчені вважають, що потрібно досліджувати предмет медичної конфіденційності як будь-яку інформацію, отриману медичним персоналом під час виконання професійної діяльності, інформацію про особисте, сімейне, інтимне життя особи або її оточення, діагностики та результатів лікування особи; інші до предмета лікарської таємниці відносять відомості про факт звернення за медичною допомогою, медичному обстеженні, огляді та його результати, інтимній та сімейній стороні життя громадянина, які стали відомими під час медичного огляду чи обстеження; треті зазначають, що вся медична та немедичного характеру інформація про стан здоров'я пацієнта є медичною таємницею.

Ці погляди, за своєю сутністю, відповідають положенням Міжнародного кодексу медичної етики, Етичного кодексу лікаря України, в яких визначено, що таємниця поширюється на всю інформацію, отриману в процесі лікування хворого, навіть сам факт звернення по медичну допомогу.

У свою чергу, термін «медична таємниця» не пов'язаний виключно з професійною діяльністю лікаря і можна сказати, що має відношення і до інших медичних працівників, а також інших осіб, які мають обов'язок зберігати конфіденційну медичну інформацію, що термінологічно відповідає чинному законодавству у сфері охорони здоров'я, законодавству, що регламентує кримінально-правову та кримінально-процесуальну діяльність в Україні.

Конституція України проголошує невтручання у особисте та сімейне життя громадян. Більш конкретно, питання лікарської таємниці та етики врегульовані Законом України про «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. За пацієнтом закріплено право на збереження конфіденційності даних про його стан здоров'я, а також про те, що він звертався за медичною допомогою його діагнозу та дослідженнях. Крім цього, Закон уточнює, що всі особи, які отримали під час виконання своєї професійної діяльності будь-які відомості про пацієнта, повинні зберігати їх у таємниці, що є аналогічним до законодавства інших держав. Тобто «лікарська таємниця» вказує на віднесення її до професії виключно лікаря, що не відповідає чинному законодавству

України. Також, згідно з Кримінальним кодексом України у ст. 145 передбачено покарання за незаконне розголошення лікарської таємниці, але, на мою думку, санкції за цей вид правопорушення потребують реформування.

Вивчивши законодавство деяких прогресивних зарубіжних країн і порівнявши його з вітчизняним, можна помітити вагому відмінність, яка полягає в тому, що в Україні немає такого покарання за подібне правопорушення як позбавлення волі.

Так, Кримінальний закон у Швейцарії встановлює кримінальну відповідальність і передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років або грошовий штраф. Німецьке кримінальне укладення встановлює відповідальність для лікаря за оголошення лікарської таємниці, коли закон або вимога судової влади не дає їм на це право. Так саме стягнення складається зі штрафу та позбавлення волі. В Італії за розголошення лікарської таємниці загрожує ув'язнення та позбавлення диплому. В Ізраїлі існує окремий закон «Про дотримання лікарської таємниці». У цій країні під час здійснення медичної діяльності недотримання його є серйозним порушенням. У разі його невиконання загрожує втрата ліцензії та ув'язнення на строк до 3 років.

Найрадикальнішою у цьому плані можна назвати Францію. Лікарська таємниця у Франції є абсолютною і не підлягає розкриттю за жодних обставин. Крім того, за розголошення лікарської таємниці Кримінальним кодексом передбачено відповідальність у вигляді позбавлення волі (226-13 КК Франції) та штраф. Також у Франції одноголосно визнають, що навіть перед судом лікар не зобов'язаний розкривати лікарську таємницю, що є відмінним становищем від законодавства інших країн та України.

У законодавстві України не передбачено покарання за розголошення лікарської таємниці або розголошення конфіденційних даних у вигляді позбавлення волі, а лише обмеження волі до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без цього (ст. 132 КК).

Таким чином, я пропоную у назві та тексті Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2802-ХІІ термін «лікарська таємниця» замінити на термін «медична таємниця». Також, на мою думку, реформування санкції за розголошення лікарської таємниці, не у випадках, встановлених законодавством, необхідне, і полягає у посиленні по-

карання у вигляді позбавлення волі як найвищої міри покарання за це правопорушення, адже право на нерозголошення лікарської таємниці належить до основних конституційних прав людини і громадянина.

Кухаренко Ілля Юрійович

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

студент, міжнародно-правовий факультет,

2 курс, 1 група

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ВІЛЬНІ ВИБОРИ

Право на вільні вибори одне з найбільш цінних, оскільки воно лежить в основі демократії. Реалізуючи це право, особа здійснює безпосередню участь у побудові демократичної держави та справедливого суспільства.

Останнім часом збільшилась кількість скарг, поданих до Європейського Суду з прав людини щодо порушення права на вільні вибори. ЄСПЛ має виключну компетенцію з питань трактування і застосування Конвенції і протоколів до неї, а також розглядає індивідуальні спори, які стосуються порушення прав людини. Задля покращення ефективності роботи системи гарантій прав і свобод людини на національному рівні, держави-учасниці Євроконвенції повинні орієнтуватися та застосовувати рішення Європейського суду.

Із зазначеного вище витікає мета дослідження — визначення повного розуміння справжнього змісту статті 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., в якій закріплено право на вільні вибори, шляхом аналізу практики ЄСПЛ щодо її застосування.

Дане питання досліджувалось у працях таких вчених як С. В. Гончаренко, Н. М. Кумрич, Б. Рейні, Е. Вікс, Е. Ові, С. Р. Тагієв, М. І. Смокович та інших.

Фундаментальне право на вільні вибори закріплено у низці міжнародних договорів, але воно по-різному визначається міжнародно-правовими актами і, відповідно, знаходить різне тлумачення у рішеннях міжнародних судових органів.

Стаття 3 протоколу до Конвенції про захист прав і основних свобод людини визначає право на вільні вибори так: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечуватимуть вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу».

Зважаючи на те, що норми Конвенції сформульовано здебільшого в абстрактній формі, відповідно до ст. 32 Конвенції зі змінами, внесеними Протоколом № 11 до неї, питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї віднесені до компетенції Європейського суду з прав людини. Тлумачення положень Конвенції та протоколів до неї Європейський суд з прав людини здійснює у своїх рішеннях при розгляді конкретних справ.

Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції, де задекларовано право на вільні вибори, відрізняється від решти подібних норм. Своєрідність цієї норми полягає в тому, що вона є єдиним основним положенням Конвенції, в якому не йдеться про право чи свободу особи та в якому не передбачено невтручання з боку держави.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях особливо підкреслює, що «міждержавний відтінок» тексту статті 3 не надає їй істотної відмінності від всіх інших статей Конвенції і протоколів до неї. На перший план виходить не зобов'язання утримуватися або не втручатися, як це має місце у відношенні більшості громадянських і політичних прав, а зобов'язання держави вживати позитивних заходів для «організації» демократичних виборів. (М. І. Смокович, 2015).

Проблема сфери застосування ст. 3 Протоколу опинилася у центрі уваги суддів ЄСПЛ при постановленні рішення у справі «Matthews v. the United Kingdom» (1999). Заявниця — пані Деніза Метьюз, громадянка Великої Британії — мешкала у Гібралтарі. Вона вважала, що відмова у реєстрації її як виборця на виборах депутатів Європейського парламенту порушила її право на вільні вибори. Європейський суд мав передусім вирішити непросте питання — чи можна вважати наднаціональний орган, яким є Європарламент, «законодавчим органом» у сенсі ст. 3 Протоколу? І, відповідно, — чи підлягає термін «законодавчий орган» поширювальному тлумаченню? При цьому Суд, безумовно, усвідомлював, що позитивна відповідь на останнє запитання матиме принципове значення для подальшого розвитку створюваного

ним прецедентного права. Суд відзначив, що «законодавчий орган» не обов'язково означає національний парламент і що вибори до Європейського парламенту не можуть виключатися зі сфери дії ст. 3 лише на тій підставі, що він є наднаціональним, а не суто внутрішньодержавним представницьким органом (С. В. Гончаренко, 2004).

У справі «Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium» (1987) Суд висловив думку, що у ст. 3 Протоколу не передбачено створення якоїсь конкретної виборчої системи (наприклад, пропорційного представництва чи прийняття рішення більшістю голосів за наявності одного або двох бюлетенів). Це пов'язано з тим, що: виборчі системи в різних країнах можуть істотно відрізнятися одна від одної і час від часу змінюватися; перед цими системами іноді ставляться несумісні завдання — більш чи менш точно відобразити волевиявлення народу або об'єднувати різні ідейні рухи та сприяти формуванню достатньо логічної і чіткої політичної волі.

У справі «Podkolzina v. Latvia» (2002) Європейський суд зазначив, що з метою застосування ст. 3 Протоколу будь-яке виборче законодавство має оцінюватися з урахуванням політичного та історичного розвитку відповідної країни, адже деякі особливості, які неприпустимі в умовах однієї політичної системи, можуть бути прийнятними в контексті іншої. Проте для держав існує межа у визначенні обмежень щодо реалізації права на вільні вибори. Це — повага до фундаментального принципу забезпечення «вільного вираження думки народу при виборі законодавчої влади». При цьому, названий принцип передбачає, головним чином, однаковий підхід до всіх громадян при реалізації ними свого права голосувати та бути кандидатом на виборах.

Актуальним у практиці Європейського суду є питання про обмеження активного виборчого права особи (права обирати) у зв'язку з її засудженням до позбавлення волі. Зокрема, у рішенні щодо справи «Hirst v. United Kingdom (№ 2)» (2005). У названій справі підданий Великобританії Джон Хьорст скаржився, що відповідно до Закону про народне представництво 1983 р. його було позбавлено права голосувати на весь час тюремного ув'язнення. Розглянувши справу по суті, Суд визнав, що національні законодавчі органи мають широкі можливості розсуду у визначенні, чи можуть бути виправдані обмеження активного виборчого права осіб, засуджених до позбавлення волі, а також

у питанні про справедливий баланс цих обмежень. (С. Р. Тагієв, 2004)

Аналізуючи рішення ЄСПЛ щодо статті 3 Першого протоколу до Конвенції, можна дійти висновку, що сфера її дії не поширюється на президентські вибори, вибори до органів місцевого самоврядування і референдуми з важливих питань, оскільки вони не потрапляють під поняття виборів до законодавчих органів, незважаючи на «важливість виборчих навчань демократії».

Отже, правові позиції Європейського суду з прав людини мають значну цінність для розуміння справжнього змісту положень Конвенції, а деякі з формулювань Суду варто розглядати як принципові доктринальні положення, що істотно впливають на тлумачення багатьох норм як міжнародних документів, так і національного законодавства.

Киц Катерина Олександрівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАННЯ ГЕНДЕРУ В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

Наразі багато трансгендерних людей зіштовхуються з проблемами у повсякденному житті, бо їх документи, котрі засвідчують особу, не відображають їх справжню особистість. Джерелом неприємностей для таких людей можуть стати звичайні речі: отримання посилання на електронну скриньку, влаштування на роботу, посадка на літак чи подання скарги. Різні буденні дії можуть стати початком необгрунтованої підозри з боку суспільства, що може призвести до насильства над трансгендерами. Саме визнання — це не просто адміністративний акт, це акт, котрий має важливе значення для багатьох транслюдей, бо дає їм можливість бути частиною суспільства і жити нормальним життям, не приховуючи себе і свою справжню сутність.

Тему гендеру та його визнання розглядали багато вчених, як іноземних, так і вітчизняних: Річард Кохлер, І. Грицай, М. Крочук, О. Львов, В. Мороз, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, О. Руд-

нева, Е. Скиба, Т. Фулей, О. Ядловська та багато інших.

Метою дослідження є з'ясування юридичного визнання гендеру в Європі та Україні. Для здійснення зазначеної мети служать наступні завдання: визначення гендеру і його юридичного визнання в нашій країні й в Європі, а також з'ясування принципу гендерної рівності у практиці Європейського суду з прав людини.

Річард Кохлер у своїй роботі «Юридичне визнання гендеру в Європі» дає визначення юридичному визнанню гендеру: «Це офіційне визнання гендерної ідентичності особи, у тому числі гендерного маркера (юридичної або паспортної статі) та імені, у державних реєстрах та ключових документах».

В статті 24 Конституції України питання рівності закріплено таким чином: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками», а це відповідає чинним міжнародно-правовим стандартам у цій сфері».

Відповідно до твердження ЄСПЛ: «Гендерна ідентичність особи — це одна з найбільш інтимних сфер приватного життя особи». Радою Європи був встановлений стандарт про те, що процедури повинні бути прозорими, швидкими та доступними. Саме ці стандарти повинні бути впроваджені в державах-членах, але тільки 5 (Бельгія, Данія, Ірландія, Мальта, Норвегія) мають ті чи інші правові норми з визнанням гендерної ідентичності транслюдей.

Інші вимоги часто включають обов'язковий діагноз психічного розладу, лікування і хірургічне втручання, певний час, який особа має прожити відповідно до гендерної ідентичності, неодружений стан (що означає необхідність розлучення, якщо людина у шлюбі). Такі вимоги порушують гідність людини, фізичну недоторканність, право створювати сім'ю і бути вільною від принизливого і нелюдського поводження.

Для європейських держав ЄСПЛ встановив недвозначне позитивне зобов'язання забезпечити юридичне визнання гендеру. Але в практичному аспекті все набагато складніше, бо необхідно оцінювати чи сумісні будуть процедури з правами людини. Процедура має другорядну форму, бо вона дає практичні і дієві результати, котрі надають захист прав тран-

слюдей на приватне життя. В кращих умовах процедура повинна бути простою, адміністративною і немедичною, щоб людина мала змогу швидко змінити документи.

В Мальті є закон «Про гендерну ідентичність, гендерну експресію та статеві ознаки», котрий надає корисні настанови для впровадження європейських стандартів з юридичного визнання гендеру, бо він цілковито сумісний з Рекомендаціями ПАРЄ 2048 (2015).

Юридичне визнання гендеру в Україні пов'язано з медичною процедурою, котра зазначена в статті 51 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Відповідно до неї зміна статевої належності є підставою для внесення змін в актовий запис про народження і видачі нового свідоцтва про народження з подальшою зміною відповідних документів про особу.

В Україні кожен має право на зміну імені, досягши 16 років, про це нам говорить стаття 295 Цивільного кодексу України. Але в нашій країні законодавство в більшості випадків обмежувальне щодо транслюдей. Трансгендери не можуть усиновлювати/удочеряти дітей. Транслюдям протипоказано застосування допоміжних репродуктивних технологій, також за наказом Міністерства оборони ці люди не придатні до військової служби.

Але у 2015 році було ухвалено поправку до Кодексу законів про працю, яка Це стало можливим лише тому, що така поправка була однією з вимог Євросоюзу для лібералізації візового режиму з Україною. Так чи так, саме завдяки їй поняття «гендерна ідентичність» уперше з'явилося в українському законодавстві. Законодавство України не досконале і нам ще далеко до стандартів прав людини для транслюдей, проте ми можемо стати на курс забезпечення гендерної рівності в Україні. Люди повинні розуміти важливість і намагатися підтримувати рух за гендерну рівність і права.

В декількох європейських країнах в законодавстві чітко зазначені і юридично визначені права гендерів. Але наразі більшість країн вважає трансгендерів або психічнохворими, або обмежує в правах. Таку ж позицію має й Україна. Те, що у 2015 році було внесено поправку до Кодексу законів про працю, не означає, що Україна повністю забороняє дискримінацію транслюдей. Треба визнати, що трансгендери такі ж звичайні люди, які повинні мати повні права, як і інші, без обмеження їх реалізації.

Ластівка Валерія Вадимівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ: ДО УТОЧНЕННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Право на мирні зібрання проголошене в основних міжнародних документах з прав людини та в законодавстві багатьох держав світу має важливе значення для розуміння, усвідомлення та можливості доносити свою думку на широкий загал, а також є важливим його співвідношення з іншими можливостями суб'єктів.

У вітчизняній юридичній науковій літературі питання, присвячені праву на мирні зібрання та його взаємозв'язку з іншими правами, досліджували такі вчені як: М. М. Денісова, О. С. Денісова, Р. Мельник, С. Рабінович, М. Середя, Т. Фулей, А. Є. Шевченко та інші.

В Україні за період її незалежності захистили дисертації про право на мирні зібрання такі учені: О. В. Васьковська, О. Л. Власенко, О. І. Клименко, В. І. Поліщук.

Метою дослідження є аналіз теоретико-правових аспектів права на мирні зібрання та його значення для свободи вираження поглядів. Завданням дослідження є: аналіз теоретико-правових аспектів права на мирні зібрання, значення права на мирні зібрання для свободи вираження поглядів.

Право на мирні зібрання можемо розглядати у двох аспектах: як природне, тобто загальносоціальне явище, і як суб'єктивне юридичне право. Природне право є загальносоціальним, і можливість людини не залежить від держави.

Право на мирні зібрання як суб'єктивне юридичне право визнане, проголошене державою. У Конституції України від 28 червня 1996 р. проголошено що, «громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування» (ч. 1 ст. 39).

Р. Мельник вважає, що право на свободу мирних зібрань є невід'ємним (складовим) елементом ширшого права на соціальну комунікацію, яке є надзвичайно важливим для людини і громадянина, оскільки саме через нього реалізуються їхні потреби у спілкуванні з іншими

особами; завдяки ньому відбувається самореалізація людини і громадянина у суспільстві та державі (Мельник Р., 2015).

О. І. Клименко, досліджуючи конституційне право громадян на мирні зібрання та його забезпечення в Україні, визначив його поняття таким чином: Конституційне право громадян України на мирні зібрання — це утверджена на рівні Основного Закону, юридично визнана можливість суб'єкта права задовольняти власний інтерес щодо вільного публічного вираження поглядів, агітації за них, підтримки поглядів інших осіб чи виступу проти поглядів інших осіб, а також реалізації інших прав та свобод, що проходить у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікету, наметового містечка, чи іншого заходу, як із використанням звукопідсилювальної апаратури, аудіо- та відеоапаратури тощо, транспортних та інших технічних засобів, наметів, так і без них, що відбувається мирно та без зброї, не порушуючи прав та свобод інших суб'єктів права, здійснюючи так свої дії на основі і в межах правових приписів та норм (Клименко О., 2014).

Підтримуємо також і визначення поняття права на мирні зібрання, яке подала О. В. Васьковська. Учена зазначила, що право на мирні збори — це конституційне основоположне право чисельно необмеженої групи осіб збиратися мирно і без зброї для реалізації масового волевиявлення і оприлюднення своєї громадянської позиції з тих чи інших суспільно значущих проблем (Васьковська О., 2007).

Мирне зібрання, на наш погляд, можливе лише за наявності колективу суб'єктів. Згідно з тлумачним словником української мови слово «зібрання» тлумачиться як: — дія за значенням збирати; — збори; спільне засідання членів колективу, організації; — зустріч групи людей (Яременко В., Сліпушко О., 2008)

Отже, право на мирне зібрання є колективним правом суб'єктів та право на мирні зібрання обов'язково повинно містити організаційний аспект самого зібрання. Однак, треба зауважити, що мирний характер зібрання не означає, що під час їх проведення мають висловлюватися лише бажані чи приємні владі чи іншим суб'єктам ідеї, погляди.

На підставі вищенаведеного можемо зазначити, що право на мирні зібрання можемо розглядати у двох аспектах: як природне (загальносоціальне явище) і як суб'єктивне юридичне право.

Право на мирне зібрання є колективним правом суб'єктів. Індивідуальне вираження сво-

єї позиції, поглядів регламентується статтею 34 Конституції України (право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань) і статтею 10 Конвенції.

Важливими, обов'язковими ознаками мирного зібрання є його мирний характер та організованість. Законодавство України про мирні зібрання потребує удосконалення відповідно до змін, котрі відбулися в суспільному та державному житті нашої країни, і відповідно до положень міжнародних документів з прав людини. Так, обов'язково має бути прийняти спеціальний Закон України, присвячений праву на мирні зібрання. Така вимога прямо впливає з Конституції України (ч. 2 ст. 39).

У Конституції України (ст. 39) необхідно: гарантувати кожному, а не лише громадянам право на мирні зібрання; передбачити можливість проведення мирних зібрань у будь-яких формах, а не лише у формах зборів, мітингів, походів та демонстрацій.

*Лукашенко Єлизавета Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група*

ПОМИЛКИ ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО ЄСПЛ ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА НЕПРИЙНЯТНОСТІ ЗАЯВ

Одним із найбільш ефективних засобів захисту прав людини, важливим елементом контрольного механізму, який був встановлений Європейською конвенцією — є право подання індивідуальних заяв. Європейський суд з прав людини не виключає можливості виникнення складнощів у заявників у різних країнах-членах Ради Європи, і з огляду на це дотримуються процедури, що полегшує, наскільки таке можливо, звернення до нього. Та все ж, навіть Страсбурзька правозахисна система потребує розуміння щодо правозастосування. Так само як і в місцевих судах, помилка при подачі заяви до Європейського Суду може нашкодити інтересам заявника й у найгіршому випадку стати причиною програшу справи.

Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає у виявленні основних причин неприйнятності звернень до Європейського суду

з прав людини та здійсненні їх комплексного аналізу.

Дослідженнями правозахисних механізмів Європейського суду в Україні займалися такі вчені як: Головатий С., Євінгов В., Маляренко В., Манукян В., Мармазов В., Паліюк В., Рабинович П., Андрієнко О. та інші.

Європейський суд з прав людини — це міжнародний суд, який може розглядати тільки заяви від осіб, організацій та підприємств, які стверджують, що їхні права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини, були порушені. Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого значна кількість європейських держав зобов'язалися забезпечувати певні фундаментальні права. Ці права викладені в самій Конвенції, а також у Протоколах № 1, 4, 6, 7, 12 і 13 до неї. До зазначених протоколів приєдналися лише окремі держави. Повноваження Суду визначені критеріями прийнятності, які викладені в Конвенції і які визначають, хто може подати заяву, коли та з яких питань. Понад 90% заяв, що розглядаються Судом, визнаються неприйнятними.

Більшість проблем, з якими стикаються заявники та їхні адвокати у процедурі звернення до Європейського Суду з прав людини можливо звести до обмеженого переліку типових помилок.

Типова помилка громадян, що перший лист до ЄСПЛ є достатнім для дотримання правила шести місяців. Більшість листів надходить до Суду майже перед закінченням терміну, передбаченого ст. 35 §1 Конвенції. Іноді ці листи містять твердження, що обґрунтування заяви будуть викладені потім. Проте, аби перший лист до Європейського суду зупинив відлік шестимісячного терміну для подачі заяви, необхідно, щоб в ньому містилася детальна інформація про суть заяви, інакше кажучи, повинні бути викладені факти, на яких базується припущення про порушення прав людини, також має бути визначено, які права було порушено, з посиланням на статті Конвенції та протоколи. Суд трактує дату відправлення листа з усією необхідною інформацією як дату подання заяви. Якщо лист не має у своєму змісті дати відправлення, а дата на марці є незрозумілою — датою подання заяви буде визначено день отримання листа Канцелярією Суду. Заяву, передану факсом, буде прийнято лише за умови, що в п'ятиденний термін оригінал заяви з підписами та печатками буде надіслано поштою. Також необхідно додати, що відлік шестимісячного терміну розпочинається з моменту, коли

позивач дізнався, чи мав би дізнатися про рішення останньої інстанції локальної судової системи.

Досить часто громадяни сприймають Європейський суд з прав людини як апеляційну інстанцію. За статистикою до Суду регулярно надходять заяви стосовно того, що місцеві суди неадекватно сприйняли факти справи чи не прийняли важливі, з погляду заявника, подання. Переважно такі заяви базуються на факті порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Проте метою діяльності суду є забезпечення дотримання положень Конвенції та її протоколів. До повноважень суду не входить виправлення помилок місцевих судів з застосування національного законодавства чи оцінювання доказів. Заяви, в яких декларується, що місцеві суди мали б прийняти інше рішення (на користь позивача), визнаються неприйнятними, безпідставними та необґрунтованими.

Відсутність наданого Суду письмового дозволу з метою підтвердження своїх повноважень адвокатом, який представляє інтереси заявника, викликає затримку у розгляді справи. Правило 45 §2 Регламенту Суду зазначає, що якщо заявники представлені відповідно правила 36, то їхні представники повинні подати довіреність чи письмове підтвердження повноважень виступати від імені заявника. Якщо адвокат не надасть документа з підтвердженням повноважень, то слухання не відбудеться. У таких випадках канцелярія надсилає нагадування. Канцелярія надає формуляр для підтвердження повноважень представниками інтересів заявника. Його використання не є обов'язковим, але рекомендовано. Заповнення цього формуляру пришвидшить процес акредитації представника. Іноді виникають ситуації, коли заявник уповноважив адвоката діяти від свого імені, але згода адвоката не є очевидною відповідно до наданих Суду документів. Тоді Канцелярія звертається до заявника, щоб його адвокат підтвердив свою участь у справі. До цього моменту листування Суду ведеться безпосередньо з заявником.

Таким чином, громадянам та їхнім представникам треба звертатися до Європейського Суду з прав людини лише за наявності серйозного порушення їхніх прав, передбачених Конвенцією. Відсутність достатньої поінформованості населення про функції та процедуру Страсбурзького Суду викликає значну перенасиченість Суду заявами, які є очевидно неприйнятними.

*Малоземова Олександра Вікторівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет адвокатури,
2 курс, 7 група*

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОДИН З ПРИКЛАДІВ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ

Стать є однією з особливостей кожної людини, і досить часто ця особливість стає перешкодою у процесі реалізації людиною своїх прав. Ця характеристика у деяких випадках навіть може стати причиною для порушення принципу рівності.

Усі конституції демократичних країн світу характеризуються наявністю принципу рівних прав та можливостей, і Україна не є винятком. Закріпленість рівності статей знаходиться в одному і тому самому полі, що і расова, національна, релігійна належності та інші.

Суспільство пройшло не малий шлях для того, щоб вибороти можливість бути усім рівними перед законом: від надання «особливих прав» окремим верствам населення і до все ж таки визнання рівних прав та свобод кожної людини. У цьому світлі гендерна рівність є значною цінністю, тому ця проблема теж потребує вирішення.

Принцип рівності передбачає відсутність будь-яких обмежень прав та свобод громадянина. Він поєднує у собі дві концепції рівності формальну та фактичну, і саме це створює умови для забезпечення у праві рівності можливостей. Гендерна ж рівність — це принцип правового становища людини в суспільстві, який передбачає рівні права чоловіків та жінок, а також враховує усі відмінності у поведінці, прагнення та потреби обох статей.

Категорія гендерної рівності містить у собі значну кількість дефініцій серед яких: рівність прав, рівність можливостей, створення умов для реалізації рівних прав та можливостей, «гендерна симетрія».

Однією з головних проблем українського законодавства є декларативний характер положень, які повинні були б гарантувати гендерну рівність. Суспільство визнає ілюзорний та обмежений характер цих законів, що призводить до порушення одного з основних принципів — принципу рівності.

У 2017 році комісія Ради Європи з питань гендерної рівності провела аналітичне дослідження в Україні за результатами якого, наша країна потрапила у групу країн з найменшою кількістю жінок, які обіймають посади у владі. Парламент України складається усього на 20,52% із жінок. Незважаючи на те, що цей показник є досить високим, якщо порівнювати з попередніми роками, але усе ще замалий, якщо брати до уваги практику демократичних країн світу. В Україні можна прослідкувати досить чітку тенденцію, чим вищий орган влади, тим менший відсоток там жінок.

Звісно важливим кроком до затвердження принципу гендерної рівності стало прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», але чи дійсно зникла гендерна дискримінація? У 2017 році уряд України скасував Наказ МОЗ № 256 «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок». Дискримінація тут проявляється у тому, що жінкам забороняється працювати в визначених там сферах, що спричиняє собою обмеження права на доступ до заробітку у таких регіонах, де ці галузі промисловості будуть провідними або навіть і єдиними.

Стаття 3 Стамбульської конвенції містить таке поняття як «насильство щодо жінок за гендерною ознакою» — це вид насильства, яке здійснюється проти жінок лише через ознаку статі, або яке має непропорційні наслідки для жінок. Основна ознака, яка відділяє цей вид насильства від інших є те, що саме гендер жінок, стає головною причиною цього насильства. Також можна знайти значну кількість кейсів, які розглядав ЄСПЛ з приводу «гендерно-обумовленого насильства» та дискримінації щодо жінок.

Підсумовуючи усе вище зазначене можна прийти до висновку, що принцип рівності, щодо гендерної рівності носить в більшості своєму лише декларативний характер та на практиці не гарантує рівність прав та можливостей для жінок та чоловіків. Законодавство України де-юре гарантує рівні права, але реально у політичній, соціальній, економічній сферах та на ринку праці діє принцип саме нерівності жінок та чоловіків. Тому українському законодавству варто здійснювати різного роду трансформації, які і стануть гарантом чесної конкуренції та побудують гендерно збалансоване суспільство, у якому принципі рівності буде мати не лише ілюзорний характер.

Також важливо змінити усі гендерні стереотипи, які склалися у нашому суспільстві

протягом усього його існування, тому що не буде достатньо лише змінити законодавство та ратифікувати усі міжнародні конвенції, потрібно також запроваджувати нові цінності та стандарти, беручи до уваги досвід іноземних країн, які у цьому питанні досягають значних успіхів.

Мішанчук Анастасія Володимирівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 1 група

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

У країні, де одночасно ведеться боротьба із зовнішнім недругом на Сході та невидимим ворогом, інфекцією коронавірусу, питання можливості обмеження основоположних прав та свобод людини і громадянина стоїть дуже гостро і викликає широкий резонанс у суспільстві, адже цей аспект політики стосується кожного. Звернемося до практики минулих років: запровадження воєнного стану в Україні у 2018 році, спричинене агресією прикордонних кораблів РФ у Керченській протоці, певною мірою лімітувало життєдіяльність десяти областей; масові введення надзвичайних станів у зв'язку із поширенням COVID-19 стали гарячою темою для суперечок і підставою для звинувачення влади у порушенні забезпечених Конституцією прав. Тому варто розібратися, за яких випадків, у яких обсягах і межах допускається звуження прав та свобод.

Метою даного дослідження є окреслення нормативно-правового ґрунту обмеження прав та свобод людини і громадянина, здійснення класифікації обмежень за різними критеріями та акцентування уваги на проблемних моментах явища обмеження прав та свобод.

Згадана проблема є актуальною в умовах сучасності, й тому не рідко фігурувала у працях вітчизняних теоретиків права, таких як Т. Слінько, О. Скрипнюк, Ю. Фігель, А. Стрекалов, Ю. Барабаш та інших.

Обмеження прав і свобод людини — це правовий інститут, що є цілісною системою,

яка складається з норм різних галузей національного права, від конституційного до екологічного, та міжнародних конвенцій, практики їх застосування українськими судами та Європейським судом з прав людини. Відповідно до ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених цією Конституцією. Абсолютними правами та свободами є такі, що не піддаються лімітації. Протилежними до них є відносні, ті, які підлягають правомірному обмеженню, оскільки за необхідності допускаються демократичним суспільством. Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 20 травня 1999 року допускає факт лімітації, однак наголошує на збереженні основного змісту прав та свобод.

Конституційно-правова наука виробила систему класифікації обмежень. За обсягом вони бувають:

- а) загальними, що можуть стосуватися усіх прав та свобод (вимога про непорушення прав та свобод інших людей);
- б) спеціальними, що використовуються до деяких прав та свобод (за певного режиму чи в інтересах національної безпеки);
- в) окремі, стосовно певних прав і свобод (наявність громадянства іноземної держави є підставою для відмови запиту в українське громадянство).

За колом осіб:

- а) загальне;
- б) конкретно-індивідуальне. Загальне обмеження є наслідком настання певного правового режиму.

За змістом:

- а) безпосередньо направлені на звуження змісту й обсягу прав;
- б) ті, що встановлюють додаткові умови реалізації даного права (виборчі цензи і т. д.).

Розглядаючи проблему обмеження прав та свобод людини крізь призму глобалізації, можемо виділити 4 аспекти:

- 1) обмеження, що мають національний та етнічний характер, які виникають у результаті упередженого ставлення до людей певної раси та національності, прагнення народів та націй до самовизначення, а також у зв'язку з міжетнічними конфліктами;
- 2) обмеження, що виникають у зв'язку із забезпеченням прав усього людства, а також із прагненням держав до стійкого розвитку — це обмеження, націлені на подолання глобальних проблем та ство-

рення гідних умов для майбутніх поколінь;

- 3) обмеження, пов'язані із економічною та фінансовою нерівністю, — це обмеження, спричинені неможливістю реалізувати свої права за відсутності матеріальних ресурсів;
- 4) обмеження, що виникають в результаті впливу транснаціональних корпорацій, — ті обмеження, що витікають із умов, які диктують урядом великі бізнеси.

Обмеження неможливе без наявності усіх трьох складових трикутника правомірності обмеження прав та свобод людини:

- а) законна підстава;
- б) правомірна мета;
- в) необхідність у демократичному суспільстві.

Звертаючись до практики введення обмежень, ми виділяємо парламентську та виконавчу модель подолання екстраординарних ситуацій. Перша є більш громіздкою, й тому сповільнює процес реагування на незворотні загрози життєдіяльності населення. В Україні, зокрема, вона складається з таких етапів, як обговорення рішення РНБО, його прийняття більшістю від її загального складу, схвалення Президентом, направлення до ВРУ і затвердження заходів протягом 2 діб.

Виконавча модель була запроваджена в Україні лише один раз — у період з 2 грудня 1992 до 20 травня 1993 Кабмін був наділений правом видавати декрети, акти делегованого законодавства, для швидкого подолання економічної депресії. На початку пандемії коронавірусу велися дискусії про передачу повноважень парламенту уряду. Водночас виникла проблема відсутності кворуму у ВРУ у зв'язку із захворюванням низки депутатів.

Отже, інститут обмеження прав та свобод є складовою будь-якої правової системи та служить населенню, оберігаючи його від негативних наслідків та свавілля, що могли б настати, якби його не існувало.

Законну лімітацію прав слід розглядати як «менше зло», заподіяння якого свідомо санкціонується суспільством. Українським законодавцям варто звернути увагу на перспективу застосування виконавчої моделі захисту Конституції в умовах екстраординарних ситуацій із притаманним їй парламентським та судовим, якщо рішення стосуються обмеження прав, контролем.

Опашко Аріна Дмитрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, міжнародно-правовий факультет,

2 курс, 1 група

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

У сучасних економічних реаліях саме формування інтелектуальної власності є значним чинником для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь — якої держави та чинником здобуття значних конкурентних переваг у міжнародному співтоваристві.

Розвиток національних підприємств сьогодні напряму залежить від спроможності активізувати інноваційну діяльність шляхом впровадження та формування інтелектуальної власності. Саме тому вказано на необхідність визначення системи охорони інтелектуальної власності складовою сфери забезпечення національної безпеки та оборони України і врахування питань інтелектуальної власності в ході розроблення державної політики національної безпеки.

Це обґрунтовано тим, що охорона інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як українські, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись.

Створення саме такої системи має особливе значення для України — країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом, а також сучасний розвиток інтелектуальної сфери якої характеризується позитивними тенденціями.

Однак рівень захисту прав інтелектуальної власності в Україні залишається на низькому рівні, у зв'язку з корупцією у сфері інтелектуальної власності та недосконалою системою її захисту, які гальмують розвиток економіки та відлякують інвесторів, що доволі часто стає джерелом суперечок в міжнародних економічних відносинах. Саме цим обґрунтовується актуальність даної роботи.

Дане питання досліджувалося у працях таких вчених як Бошицький Ю., Дроб'язко В., Солонина Є., Сенюта В. та ін.

Метою цієї роботи є висвітлення проблеми визначення поняття інтелектуальної власнос-

ті, а також характеристика основних теоретичних складнощів, пов'язаних із її правовою охороною та дослідження питань інтелектуальної власності в системі національної безпеки.

Основними положеннями розглянутої теми є інтелектуальна власність, як елемент досягнення економічного розвитку та розвитку національних підприємств у сучасній Україні та зберігання національного потенціалу у сфері інтелектуальної діяльності, а також рівень захисту інтелектуальної власності в Україні та сприяння охорони на подальший розвиток винахідницьких і творчих талантів та досягнень.

Аналізуючи ситуацію та враховуючи той факт, що у сучасному економічному середовищі, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність є тією рушійною силою, яка сприятиме розвитку економіки, то подальше реформування цієї сфери для України стане питанням підвищення конкурентоспроможності, розширенням обсягів торгівлі, зростання іноземних інвестицій та забезпечення інноваційного розвитку країни в довгостроковій перспективі, яка також забезпечить для країни вихід на світовий ринок поряд з провідними державами, буде гарантією економічної, політичної й соціальної безпеки.

На даний момент головним недоліком сучасної ситуації в Україні є відсутність національної стратегії розвитку, спрямованої на розв'язання актуальних соціально-економічних проблем на основі формування економіки знань і переходу до освітнього суспільства. При цьому ефективна національна стратегія повинна опиратися не на будь-які економічні чинники й механізми, а покласти в основу стратегічного розвитку саме ті ресурси, які є актуальними і відкривають можливості випереджального зростання виробництва як основи людського розвитку й забезпечення коеволюції людини та природи.

Але впровадження Національної стратегії буде сприятиме подальшому розвитку і функціонуванню Національної системи інтелектуальної власності на якісно новому рівні та приведе до розвитку економіки України на базі інноваційної моделі, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, інтеграції України до світового співтовариства як його повноправного члена, покращення міжнародного іміджу України та її інвестиційної привабливості

Отже, в ході дослідження стало зрозумілим, що Україні необхідно скористатися досвідом високорозвинених країн і йти шляхом використання потенціалу інтелектуальної власності та

зробити одним з пріоритетів розвитку сфери інтелектуальної власності впровадження кращих європейських та світових практик у тісній взаємодії з партнерами — Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Європейським патентним відомством, а також провідними патентними відомствами країн-партнерів.

Подріз Софія Василівна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група*

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ

Починаючи зі здобуття незалежності Україною у 1991 році, поступово устрій в Україні перетворюється із адміністративно командного до ліберально-демократичного. Демократія ж реалізується в суспільних відносинах тільки на основі розвиненої системи принципів. Тому, актуальність принципу рівності, його розуміння в реаліях сьогоденної України, розуміння як його активно реалізувати у законодавстві та забезпечити доступ до нього кожному пересічному громадянину, є сьогодні визначною. В свою чергою формою застосування принципу рівності є метод позитивної дискримінації. Одним з питань, яке виникає при впровадженні політики позитивної дискримінації є питання її взаємопов'язаності з обмеженням прав людини.

Метою роботи є розуміння інституту позитивної дискримінації, які проблеми є на сьогоднішній день у впровадженні у законодавчу систему України і чи дійсно існує проблема співвідношення позитивної дискримінації та обмеження прав людини.

Починаючи з часів Стародавньої Греції та Риму філософів, а далі вже науковців, турбувало питання рівності, а саме: що розуміти під поняттям рівності і як цю рівність можливо імплементувати в суспільство для забезпечення добробуту для кожного члена громади. З плем'ям часу поняття рівності було поділено на поняття формальної та фактичної рівності. Історично спочатку було запроваджену формальну рівність. (Нерсесянц В. С., 1979).

Формальна рівність була закріплена на законодавчому рівні багатьох країн. З плином часу стало зрозуміло, що просто формально закріплення рівності недостатньо для досягнення рівності, тому держава має застосовувати якісь позитивні дії для цього. Так і з'явилося поняття фактичної рівності, яка в свою чергу реалізується через дотримання двох основоположних принципів: — принцип диференціації правового регулювання; — принцип позитивної дискримінації.

Суть позитивної дискримінації в тому, що надаються переваги певним категоріям осіб які менш захищені або більш залежні від когось. (Боднар С. Б. 2006).

Формами позитивної дискримінації можуть бути фінансові підтримки від держави, спеціальні освітні програми, встановлення гнучкого режиму робочого часу, встановлення квот робочих місць або у навчальних закладах, тощо.

Коректно спроектовані програми позитивної дискримінації не суперечать вимогам рівності. Це указано і на міжнародному рівні: в преамбулі Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 2000 р., принцип недискримінації не стоїть на заваді державам-учасникам уживати заходів для сприяння повній та реальній рівності, якщо ці заходи є об'єктивно й обгрунтовано виправданими.

Незважаючи на всі позитивні сторони таких дій з боку держави існує і зворотня сторона. Однією з випливаючих проблем є питання щодо того чи не є це обмеженням прав людини як більшості стосовно меншості, так і самої меншості? Таким прикладом є ситуація, що наявна у трудовому кодексі України. Згідно із Кодексом Законів про працю (далі КЗпП) ми бачимо позитивну дискримінацію по відношенню до жінок, працівників із сімейними обов'язками тощо. У КЗпП у зв'язку із фізіологічними особливостями встановлено норми щодо охорони праці жінок з приводу материнства, додаткових відпусток і т. д., але одночасно ми можемо бачити і обмежувачі норми.

Наприклад відповідно до ст.ст. 56, 63, 175–177 КЗпП вагітним жінкам та матерям заборонено працювати і нічний час та у позаурочний час, що суттєво обмежує трудові права жінок. З однієї сторони такі положення повинні допомагати жінкам, але дивлячись на фактичне положення речей у світі це не так. Через такі норми виникає проблема зайнятості жінок, адже роботодавцю інколи просто не вигідно брати на роботу людину, стосовно якої діє така кіль-

кість обмежень. Також, такі положення в сучасних умовах розвивають у жінках відчуття неповноцінності, адже фактично жіноча робоча сила з усіма обмеженнями, пільгами і заборонами змушують жінку відчувати себе неповноцінним членом суспільства.

Також, ці самі норми одночасно обмежують права роботодавців щодо доцільного підбору кадрів на робочі місця. Адже, за законодавством роботодавець просто не може звільнити вагітну жінку, навіть якщо на це є об'єктивні причини, Вирішенням цієї проблеми може бути зміна характеру таких норм з обов'язкових до вірогідних (за винятком прав вагітних жінок). Тобто жінка сама зможе обирати чи буде вона працювати у нічний час або працювати позаурочно і таким чином підвищиться відсоток працевлаштованості жінок, адже таким чином вони спокійно конкуруватимуть з чоловіками без будь-яких обмежень на законодавчому рівні і т. д.

Отже, підсумовуючи все вище сказане можна зрозуміти, що принцип позитивної дискримінації націлений на захист окремих груп населення і є досить ефективним засобом забезпечення фактичної рівності у суспільстві. Одночасно з цим через недостатній досвід світового суспільства щодо цього методу інколи виникають проблеми. Ці спірні питання призводять до дискримінації, хоча повинні були б її прибрати, але на мою думку ці проблеми є тимчасовими і способом дослідження, аналізу та розробки цих спірних моментів можна прийти до рішення, яке буде надавати додаткові пільги, а не дискримінувати.

*Портяк Назар Владиславович
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ПИТАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ ЧИ МОВ МЕНШИН

В Україні гарантії та захист прав національних меншин на законодавчому рівні відповідають світовим і європейським стандартам. Це неодноразово підтверджували експерти провідних міжнародних організацій. Базові права нац меншин закріплені в Конституції України,

низці нормативно-правових актів, які ґрунтуються на міжнародно-правових документах. Проте існує потреба в удосконаленні законодавства, що регулює міжетнічні відносини та визначає механізми захисту прав національних меншин, немає контролю за виконанням прийнятих нормативно-правових актів, є проблеми з розробкою та фінансуванням державних і регіональних програм етнокультурного розвитку нацменшин, визначення політико-правового статусу корінних народів.

Питання державного управління законодавчим забезпеченням мовної політики, спрямованої на правовий захист національних меншин, є вкрай актуальним для України як держави унітарної з поліетнічним складом населення. Кожна з представлених в Україні етнічних груп у той чи інший спосіб прагне зберегти свою мову, культурну спадщину, традиції, які, зрештою, формують основи національної ідентичності, забезпечують можливості для підтримки життєдіяльності й розвитку культури того чи іншого етносу, підтримки його соціальної й політичної спроможності. Однією з головних умов для цього є законодавчо закріплені та підтримувані державою мовні права національних меншин.

Правовий захист мов національних меншин має, безумовно, політичні засади і пов'язаний із забезпеченням національної безпеки країни, створенням та збереженням клімату довіри між різними секторами суспільства, який повинен бути підкріплений відповідним правовим інструментом як на національному, так і на міжнародному рівні.

Ще одним об'єктивним чинником, на який не можна не звернути увагу, досліджуючи процес державного управління правовим захистом національних меншин України у мовних питаннях, є глобалізація. Її вплив відчувається у двох суперечливих тенденціях. З одного боку, глобалізація уніфікує і інтернаціоналізує населення. З іншого – вона, привносячи у життя посттоталітарної України елементи західної демократії, стимулює процеси культурного та духовного відродження, прагнення до національної ідентифікації як титульної нації, так і національних меншин.

Слід зазначити, що з перших днів незалежного існування України органи державного управління з допомогою національного законодавства прагнули створити умови для рівноправного розвитку та активної участі в соціально-економічному та культурному житті представників усіх меншин, котрі разом з українцями становлять єдину етнонаціональну

структуру суспільства. Прослідковується ряд етапів державного управління становленням та розвитком законодавства України про мовні права національних меншин. Перший етап розпочався від проголошення Декларації прав національностей України (1 листопада 1991 р.) і тривав до прийняття Закону України «Про національні меншини в Україні» (25 червня 1992 р.). Другий етап настав після прийняття Закону України «Про національні меншини в Україні» і завершився прийняттям Конституції України (28 червня 1996 р.). Після прийняття Конституції України розпочався третій етап розвитку та становлення законодавства про мовні права національних меншин України.

Важливою правовою основою забезпечення мовних прав національних меншин в Україні є також: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативний протокол до нього (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950 р.) та Протокол № 12 до неї, Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995 р.), Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992 р.) та інші міжнародні документи, які, відповідно до ст. 9 Конституції України, стали складовою частиною національного законодавства. Важливим джерелом правового захисту мовних норм, що підлягають застосуванню в реалізації мовної політики, є також укладені і ратифіковані Україною двосторонні міжнародні договори про дружні відносини і співпрацю з багатьма зарубіжними країнами. У своїй сукупності всі правові норми державної мовної політики спрямовані на збереження самобутності, мовної спадщини та гідності громадян.

Актуальним завданням для органів державного управління постає необхідність подальших розробок загальнотеоретичних проблем мовної політики щодо представників різних національностей, що мешкають у країні. Результати таких досліджень можуть бути використані при внесенні змін та доповнень до існуючого законодавства та при розробці державних програм розвитку та захисту мовних прав національних меншин та корінних народів України. Подальші заходи з підвищення ефективності державного управління, забезпечення мовної політики мають стати важливими чинниками становлення і розвитку України як правової і демократичної держави.

*Пушкаренко Дар'я Станіславівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група*

СВОБОДА СЛОВА ТА ВИРАЖЕННЯ СВОЇХ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТ ПРОСТОРІ

Якщо проаналізувати останні декілька десятиліть, то можна з впевненістю сказати, що така всесвітня мережа як Інтернет стрімко набирає свою популярність. На даний час вона максимально поширена і задіяна в житті майже кожного з нас. Сучасна людина з сучасними можливостями не може без Інтернету оскільки це досить зручно, адже саме за допомогою Інтернету ми отримуємо доступ до будь-якої інформації яка нам необхідна для навчання, роботи і загального розвитку. Ми отримали також можливість спілкування з друзями, рідними і навіть взагалі незнайомими нам людьми, які знаходяться на відстані сотень та навіть тисяч кілометрів від нас. Звісно, за допомогою Інтернету ми не лише отримуємо інформацію, спілкуємось, урізноманітнюємо своє дозвілля, а й маємо можливість виражати свої думки, і переконання. Хоча, можна почути й про обмеження осіб у свободі слова та вираження своїх поглядів. У зв'язку з цим виникають питання стосовно меж дозволеної поведінки усіх користувачів Інтернет простору.

Багато науковців України і всього світу звертались в своїх роботах до теми свободи слова та вираження поглядів в Інтернеті. Серед них А. В. Ващенко, І. К. Омельченко, В. В. Середюк, Т. М. Слінько, Т. А. Терехова, О. В. Турута, А. О. Червяцова, Вольфганг Бенедек, Маттіас Кетteman та інші.

Метою роботи є дослідження свободи слова та вираження своїх поглядів в Інтернет просторі. Завданнями роботи є аналіз інформації стосовно свободи слова та вираження своїх поглядів в Інтернеті, а також розгляд рішень ЄСПЛ з приводу порушення й обмеження цього права.

Перш за все, буде правильно розглянути що таке свобода слова й вираження своїх поглядів. Вона є закріпленою в Конституції України, а саме в статті 34, в якій зазначено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. У статті 19 Загальної декларації прав людини 1948 року вказано на те, що кожна лю-

дина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Це право також є закріпленим в статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також в Законі України «Про інформацію» та інші. У сучасних реаліях все частіше засобом вираження цього права є така глобальна всесвітня мережа — Інтернет. «Свобода вираження поглядів набула великого значення в контексті потенціалу Інтернету як інтерактивного та глобального засобу спілкування» (Вольфганг Бенедек, Маттіас Кетteman, 2013). Важливо також зрозуміти що свобода слова та вираження поглядів є одним із засадничих положень демократичного суспільства й звісно однією з основних умов його розвитку й самореалізації кожного індивіда. Оскільки саме такий спосіб вираження своїх поглядів є найбільш актуальним, то звісно, важливо зрозуміти стосовно меж дозволеності в Інтернет просторі. На думку більшості авторів держава повинна регулювати відносини, які складаються між користувачами мережі Інтернет. Вона повинна гарантувати, що права осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, будуть в обов'язковому порядку захищеними. Цей захист має бути ефективним, оскільки є важливим для свободи слова та вираження поглядів в Інтернет просторі.

Право на свободу слова та вираження своїх поглядів може бути обмеженим, за допомогою цензури, що проявляється у вигляді фільтрації або блокуванні контенту. Такі обмеження ставлять під питання той факт чи дійсно існує ця свобода виражати свої погляди, думки й переконання в Інтернеті. Обмеження потрібні, оскільки за їх допомогою можна покращити взаємодію учасників мережі, однак підстави такого обмеження мають бути чітко встановлені в законодавстві. Так в статті 34 Конституції України зазначено, що здійснення права на свободу думки і слова, вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Також відповідно до ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод здійснення свободи вираження поглядів, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Однак, можна зустрітись не лише з обмеженнями, а й з порушеннями цих основоположних свобод в межах мережі Інтернет. Аналізуючи рішення ЄСПЛ можна побачити багато справ у яких порушується саме статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, наприклад, можна розглянути справу, яка стосується України, а саме: «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України». У рішенні ЄСПЛ чітко зазначено, що було порушено статтю 10 Конвенції у зв'язку з двома причинами, зазначеними в самому рішенні.

Підсумовуючи все вищезазначене можна сказати, що в сучасному світі дуже важливо аби дотримувалось право кожної людини на свободу слова та вираження своїх поглядів в Інтернеті. Саме держава мусить робити все можливе для цього. Важливо не допускати порушення цих свобод, а обмеження можуть мати місце лише якщо будуть здійснюватися на законних підставах і ніяким чином не будуть підривати чи порушувати свободу слова та вираження своїх поглядів в Інтернеті.

*П'явка Сніжана Федорівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група*

ПРАВО НА ПРАЦЮ У КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Питання щодо забезпечення рівності в реалізації конституційних прав осіб з інвалідністю завжди турбували науковців. Це, зокрема, пов'язано з необхідністю забезпечення сприятливих умов для працевлаштування таких гро-

мадян, адже даний фактор впливає на задоволення та реалізацію прав особи в усіх інших сферах. Таким чином, задля створення певних додаткових гарантій реалізації прав осіб з інвалідністю, почали впроваджувати нормативно-правові акти як на загальнодержавному рівні, так і на міжнародному. Яскравим прикладом в цій сфері можна безсумнівно виділити правотворчу діяльність ООН, що з самого початку свого створення не оминала увагою питання положення і статусу осіб з інвалідністю.

Даний факт знайшов своє відображення в документах, зокрема: Загальній декларації прав людини, Декларації про права інвалідів, Всесвітній програмі дій щодо інвалідів, та ін. Так, результатом даних кроків стало прийняття ООН Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 року. Таким чином відбулась трансформація підходів організації до даного питання від формального до юридично зобов'язального.

Актуальність питання обумовлює факт, що число осіб з обмеженими можливостями у світі на сьогодні досягло 1 мільярда, тобто 15% населення, але навіть зараз, в XXI столітті, люди з інвалідністю не можуть почувати себе захищеними. Це має свій прояв, зокрема в дискримінації, що заважає таким громадянам користуватись та реалізовувати свої права повною мірою. Таким чином, дана проблема повинна стати предметом детального вивчення та негайного вирішення, адже держава має забезпечувати однаковим обсягом прав кожного громадянина.

Метою роботи є дослідження положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, зокрема Статті 27, та шляхи її реалізації на території України.

Аналізу положень Конвенції ООН та їх втіленню в Україні присвячено ряд робіт таких науковців: Філіпської Н. О., Боднарука М. І., Козуба І. Г, Венора Лінди К. Т., Костюка В. Л., Маринець В. С., Паламарчук О. В. та інших дослідників.

У 2006 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про права інвалідів. Він присвячений захисту та сприянню реалізації прав осіб з інвалідністю в різних сферах життя. Зокрема, Венора Лінда К. Т. у своїй роботі аналізувала сутність документу та обов'язки, що покладались на держав-учасниць, внаслідок ратифікації Конвенції (що здійснила і Україна в 2009 році). Стаття 27 фактично зобов'язала країн вжити заходів з метою захисту і забезпечення умов для вільного працевлаштування інвалідів, а також здійснення моніторингу за цим. Таким чином, на думку автора,

прослідковується тенденція зміни сприйняття проблем осіб з інвалідністю. Якщо раніше ситуація в соціумі констатувала факт непристосованості інваліда до його соціального та фізичного середовища, то наразі стався перелом в сторону позиції, що саме оточення містить бар'єри, котрі перешкоджають нормальному життю та трудовій самореалізації. Даний обумовлює заходи та дії у напрямку подолання такої проблеми вихідним продуктом яких стали положення Конвенції (Венора Лінда К. Т., 2017).

Отже, внаслідок взятих Україною на себе зобов'язань постало питання вирішення ряду проблем, головною з яких є невідповідність національного законодавства вимогам Конвенції. Що констатує неможливість задоволення потреб інвалідів, зокрема і в сфері працевлаштування. Так, Україною було затверджено Державну цільову програму «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період з 2012 по 2020 рік. Результати проведених дій було викладено в оприлюдненому Заключному звіті. Так, у розділі XV «Праця і зайнятість» викладені дії влади у напрямку вдосконалення та адаптації чинного законодавства до положень Конвенції. Зокрема, ними є зміни до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Закону України «Про колективні договори і угоди». Вони стосувались встановлення нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів та використання коштів на заходи забезпечення працевлаштування. Також було затверджено відповідні Постанов Кабінету Міністрів, що засвідчує кроки з боку влади нашої держави на шляху до змін ситуації в Україні щодо реалізації прав інвалідів.

Викладені вище рішення стосуються дій саме в сфері законодавства, що є важливо, однак такого одностороннього підходу до вирішення проблеми може бути недостатньо. Так, науковець Маринець у своїй праці висвітлив істотний недолік цього аспекту, а саме недостатнє забезпечення саме механізмів реалізації найважливіших правових норм у багатьох областях регулювання. Як пропозицію вирішення, автор висловлює необхідність розширення та вдосконалювання взаємодії державних і громадських інститутів, зайнятих у проблематиці інвалідності; посилення державної допомоги громадським рухам інвалідів, а також врахування думки осіб з інвалідністю з питань вдосконалення законодавства, яке регулює їхні права (Маринець В. С., 2012).

Ефективність і результативність дій з боку держави в цьому напрямку, на нашу думку, слід

розглядати через призму статистичних даних. У своїй статті О. Паламарчук опрацювала оприлюднену інформацію про чисельність працюючих осіб з інвалідністю в Україні. Так, серед 2 062 259 осіб з обмеженими можливостями працездатного віку, кількість непрацевлаштованих 73,8%. При тому, що в Європі рівень зайнятості інвалідів є істотно меншим (до 50%). Даний факт засвідчує проблеми зайнятості, що в свою чергу тягне за собою неможливість забезпечення належного рівня життя. На цій основі, виявилась нагальна необхідність докладання зусиль з боку влади, з метою подолання дискримінації громадян з обмеженими можливостями в цій сфері. Адже вже вжитих заходів недостатньо для значних зрушень в даній проблемі, згідно реальної ситуації в країні. Така несправедливість може бути знищена шляхом прийняття нових якісних законів та механізму контролю за їх виконанням. (Паламарчук О. В., 2020).

Отже, проблеми реалізації прав громадян з інвалідністю, зокрема їх працевлаштуванням, не минули і Україну. Однак, держава здійснює кроки задля їх вирішення, що підтверджується ратифікацією Конвенції про права осіб з інвалідністю, та реалізації дій в рамках Державної цільової програми. Проте, як показує практика, лише впровадження нових норм і актів може виявитись. Виявилась необхідність зміщення уваги саме на вдосконалення механізмів реалізації цих правових норм та контролю за цим процесом. А також створення засобів стимулювання та мотивації роботодавців до працевлаштування таких громадян. Це надасть змогу Україні змінити підхід до проблеми з формально визначеного аспекту на безпосередньо практичний.

Сафарян Наталія Авагівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 2 група

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

На жаль, однією з головних та серйозних проблем ХХІ сторіччя є насильство. Проблема насильства над дітьми є дуже актуальною в усьому світі. Іоанн Павло ІІ зазначав: «Діти є най-

ціннішим скарбом людської родини, але одночасно найвразливішим та найбеззахиснішим. Ніхто не може залишатись байдужим, коли невинні діти терплять і переживають відкинення і приниження людської гідності. Тому обов'язок кожного з нас — охороняти, захищати та виховувати дітей у повазі та любові». Насильство загрожує не тільки виживанню і здоров'ю дітей, але і їх емоційному благополуччю і перспективам на майбутнє, бо діти — майбутнє кожної держави. Оскільки в Україні діти становлять понад 12 мільонів, тобто чверть усього населення, проблема захисту законних прав та інтересів дітей є особливо актуальною. Оскільки дане питання є актуальним воно викликає науковий інтерес у таких науковців: Т. Алексеєнко, Н. Комарова, І. Смагін, В. Арешонков, Т. Сафонова, В. Довженко, Л. Волинець, Ю. Михайличенко, З. Кияниця, Ю. Павленко (Кравченко М., 2017), Ю. Парамонов (Парамонов Є., 2012) тощо.

Виходячи з вищезазначеного, метою даної роботи є дослідження та виявлення конституційно-правового виміру захисту дітей від насильства.

Для досягнення мети необхідно дослідити такі завдання: проаналізувати чинну нормативно-правову базу щодо запобігання жорсткого поводження з дітьми та основні законодавчі акти щодо захисту прав дітей.

Ідея захисту прав дитини дискутувалася впродовж багатьох століть та активізувався цей процес тільки в ХІХ ст., коли розвинулася концепція захисту прав дітей.

Першим міжнародним документом, де порушувалася проблема захисту прав дитини, була Женевська декларація, ухвалена Лігою Націй у 1923 р., проект якої підготував Міжнародний союз захисту дітей. Декларація спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психологічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання та захист. Основи захисту прав дітей вперше були зафіксовані в ст. 25 «Загальної декларації прав людини», яку ухвалила в 1948 р. Генеральна Асамблея ООН (Загальна декларація прав людини, 1948). Свій розвиток Декларація отримала в Пактах про права людини (1966), що гарантували рівні права всім дітям та забезпечення їх основних соціальних потреб.

У 1959 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила окрему Декларацію щодо прав дитини (Декларація прав дитини, 1959). У документі визначено десять фундаментальних принципів, якими проголошується, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист,

надані умови та можливості, котрі дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально та духовно.

Жорстокість та насильство у поводженні з дітьми стає дедалі актуальнішим в усьому світі. Європейські держави протягом багатьох років відпрацьовуючи шляхи подолання насильництва щодо дітей, мають як вдалі програми, так і такі, що не принесли відчутного результату.

Результатом попередньо проведеної роботи Генеральною Асамблеєю ООН стало прийняття 20 листопада 1989 року Конвенції про права дітей, яку наша держава ратифікувала згідно з Законом України «Про ратифікацію Конвенції про права дитини» 27 лютого 1991 року.

Вихідною ідеєю законодавчого забезпечення прав дітей в Україні є принцип «усі діти рівні у своїх правах незалежно від походження», що закріплено статтею 52 Конституції України (Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.).

На підставі положень Конституції України і Конвенції ООН про права дитини 26 квітня 2001 року в Україні був прийнятий Закон «Про охорону дитинства», який визначає охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері (Конвенція про права дитини (1989 року), редакція зі змінами схваленими резолюцією. № 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року).

Законодавством встановлюється процедура розгляду звернень з приводу жорсткого поводження, насильства і знуцання над дітьми в сім'ї, поза її межами. Порядок розгляду скарг затверджений спільним наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорсткого поводження з дітьми або загрози його вчинення». Дитина вправі особисто звернутися до органів внутрішніх справ, органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центру соціальних служб, кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, інших уповноважених органів.

Отже, можна зробити висновок, що нині нормативно-правова база захисту конститу-

ційних прав та інтересів дитини в Україні розвивається та удосконалюється шляхом запровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини. Вагомим досягненням у забезпеченні захисту прав дітей від жорстокого поводження та насильства є закріплення на законодавчому рівні права дитини самостійно звертатися до органів захисту їх прав.

*Семененко Єлизавета Дмитрівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
2 курс, 8 група*

ЕВТАНАЗІЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Проблема евтаназії є досить дискусійною у світовому правовому просторі, адже порушує низку питань у правовій, морально-етичній та релігійній сферах. Залишається невизначеною вона й для України, позаяк евтаназія у будь-якому її прояві у нашій державі є забороненою та її здійснення тягне за собою кримінальну відповідальність, однак, у той же час, як показали результати соціологічних досліджень, у суспільстві спостерігається збільшення кількості її прихильників, а на світовій правовій арені все більше держав включають право на проведення процедури евтаназії у свою законодавчу базу. А отже, подане питання є вкрай актуальним та потребує всебічного аналізу самого поняття, його ознак, міжнародного досвіду, а також вивчення потенційних проблем та перспектив його впровадження у нашій державі.

Саме поняття «евтаназія» перекладається як «легка, безболісна смерть». Вперше його було застосовано Френсісом Беконом, який зауважував, що «обов'язок лікаря полягає не лише в тому, щоб відновлювати здоров'я, а й у тому, щоб полегшувати страждання і муки, що несуть хвороби». Сучасне тлумачення поняття евтаназії різноманітним, проте можна виділити його основні ознаки, втілені у законодавстві більшості держав з легалізованою евтаназією: наявність невиліковної хвороби та нестерпних страждань

хворого, суб'єктом евтаназії може бути виключно лікар, обов'язковість виявлення пацієнтом (у разі неможливості волевиявлення пацієнта, його родичами) наполегливого бажання здійснити евтаназію, здійснення у формі дії або бездіяльності з повним усвідомлення пацієнтом (або його родичами) наслідків дій лікаря. Таким чином, евтаназія є дією чи бездіяльністю лікаря, метою якої є позбавлення смертельно хворої людини страждань шляхом завдання їй безболісної смерті, за наявності усвідомленого бажання цієї особи або її близьких родичів.

Говорячи про міжнародний досвід щодо зазначеної проблематики, варто підкреслити, що пасивна евтаназія широко розповсюджена по всьому світу, у той час як активна евтаназія в більшості країн заборонена та є злочином. Першою країною, в якій легалізували евтаназію та самогубство за допомогою лікаря стали Нідерланди. Декриміналізація евтаназії за наявності чотирьох критеріїв (невиліковність хвороби, нестерпний біль за неефективності знеболювальних засобів, письмова згода пацієнта, здійснення виключно лікарем) відбулась ще у 1993 році, а офіційно легалізована евтаназія була у 2001 р. У 2005 році у цій країні було ухвалено Гронінгенський протокол, який регулює питання активної евтаназії дітей до одного року за таких умов: наявність нестерпних страждань та прогнозованої низької якості життя у майбутньому, згода обох батьків, підтвердження діагнозу та наявності страждань незалежним спеціалістом та виконання процедури у відповідності з медичними стандартами. В Бельгії дозволена як активна, так і пасивна евтаназія, а дозвіл на проведення процедури може надати як хворий, так і його родичі за неможливості волевиявлення хворого. Питання евтаназії у США регулюється законодавством штатів. Так, евтаназія є легальною в Орігоні, Колумбії, штаті Вашингтон тощо. Швейцарія відома як центр «суїцидального туризму». Особливістю саме швейцарської моделі є те, що асистувати самогубство може будь-яка особа з альтруїстичними намірами незалежно від наявності в неї медичної освіти, а ще однією особливістю є те, що доступ до самогубства мають не лише громадяни Швейцарії, а й іноземці. Проведення пасивної евтаназії прямо або опосередковано дозволяється в Аргентині, Ізраїлі, Фінляндії, Швеції та інших країнах. При цьому в деяких країнах, як і в Україні, евтаназія є забороненою. В Італії, наприклад, евтаназія прирівнюється до катування, в Великій Британії та Франції під заборонаю перебуває будь-яка

форма евтаназії. Проте, незважаючи на неоднозначність вирішення цього питання різними країнами, в світі спостерігається тенденція поступової легалізації евтаназії.

Щодо України, то заборона задоволення прохання особи про припинення її життя передбачена ч. 4 ст. 281 ЦКУ, а у пункті 6 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я прямо забороняється здійснення евтаназії. Проте, у ч. 1 ст. 27 Конституції України закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, а отже, складовою цього права є право вільно розпоряджатися своїм життям, з якого й випливає, на думку частини науковців, й право особи на смерть. Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 284 ЦКУ особа має право відмовитися від лікування, а отже, визнання цього є першим кроком у визнанні права на пасивну евтаназію. На мою думку, легалізація евтаназії в Україні є вкрай необхідною.

Цьому існує ряд причин. По-перше, легалізація евтаназії направлена на здійснення одного із провідних правових принципів — принципу гуманізму, адже вона є засобом позбавлення людини від страждань. По-друге, заборона евтаназії суперечить принципу людської гідності, адже ч. 3 ст. 28 Конституції України вказує, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом, а утримання невиліковно хворої людини, яка страждає, живою проти її волі можна вважати медичним дослідом, який принижує її гідність. Особа може реалізувати своє право на смерть самостійно, але варто пам'ятати про те, що евтаназія слугує втіленню не просто права на смерть, а й права на гідну смерть. Легалізація евтаназії демонструє, що держава турбується про забезпечення гідності особи й не буде змушувати важкохвору людину, що страждає, власними силами шукати шляхи припинення свого життя. По-третє, евтаназія є одним зі способів здійснення права людини вільно розпоряджатися своїм життям як складової конституційного права на життя, а заборона евтаназії є порушенням цього права. З цього випливає перетворення права на життя в обов'язок жити, адже особа не має можливості відмовитися від цього права. По-четверте, евтаназія є виключно добровільною, а отже, особа, яка засуджує евтаназію з морально-етичних, релігійних або інших причин може не скористатися нею, у той час як для людини, яка має об'єктивну необхідність та бажання застосувати евтаназію, це право є необхідним. Й нарешті, по-п'яте, легалізація евтаназії дозволить запровадити жорстку

систему регулювання цієї процедури та унеможливити випадки нелегальної (особливо пасивної) евтаназії. Загалом, я вважаю, що легалізація евтаназії в Україні є необхідною, адже це відповідає обов'язку держави забезпечити особі право на життя, повагу до її гідності, право не бути підданим медичним, науковим чи іншим дослідом без її згоди, а також відповідає принципу гуманізму.

При цьому вкрай важливо звернути увагу на ряд проблем, пов'язаних зі здійсненням евтаназії в Україні, які необхідно врахувати під час розробки механізму її реалізації.

- 1) Лікарська помилка, яка полягає у хибному визначенні факту невиліковності пацієнта, адже багато чого залежить від освіченості лікарів, наявності необхідного обладнання, а також особливостей організму хворого. На мою думку, рішення про невиліковність особи може бути прийнято виключно консиліумом лікарів, задля унеможливлення лікарської помилки.
- 2) Нехтування медичним персоналом своїми обов'язками та схиляння пацієнтів до евтаназії, замість боротьби за їх життя, що також, на мою думку, підкреслює необхідність вирішення питання про діагноз виключно колегіально.
- 3) Перетворення евтаназії на законний спосіб вбивства з корисливих мотивів (отримання спадщини, нелегального бізнесу трансплантації органів тощо), що є прикладом зловживання правом на смерть. Можливість зловживання цим правом, в свою чергу, підкреслює необхідність детального правового регулювання процесу ухвалення рішення про евтаназію.
- 4) Важкість встановлення дійсного прояву волевиявлення пацієнта. Варто зважати на те, що згода, надана під час агонії, після прийняття лікарських засобів може зникнути, в той час як процедура позбавлення життя викличе незворотні зміни в організмі пацієнта.

Цьому можна запобігти шляхом введення обов'язкової психотерапевтичної консультації хворого перед прийняттям рішення про евтаназію. Загалом, здійснення евтаназії пов'язане з широким колом проблем, а отже, на мою думку, є доцільною легалізація спочатку пасивної евтаназії з можливістю в майбутньому легалізації активної.

Отже, питання евтаназії є складним та неоднозначним, адже потребує врахування бага-

трьох деталей та має багато перепон, але легалізація еутаназії в українському законодавстві є вкрай необхідною, адже надає особі можливість вільно розпоряджатися своїм життям, що є невід'ємною складовою конституційного права на життя, забезпечує особі право на повагу до її гідності. При цьому процедура еутаназії має бути детально регламентована законодавством, з урахуванням міжнародного досвіду з цього питання та особливостей українського правового простору.

Скабарихіна Анастасія Сергіївна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 3 курс, 1 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Поставлена проблема рівності полягає у забезпеченні можливостей реалізувати людиною, незалежно жінкою чи чоловіком, свій потенціал та права, які особа має від природи. Ці права не можуть бути обмежені або безпідставно умовними залежно від гендерної ознаки. Актуальність цієї проблеми можна легко продемонструвати за допомогою статистики, наприклад, за даними МВС, щороку 600 жінок гинуть від рук кривдників, а в поліцію щороку надходить більше 110 тисяч заяв від жертв домашнього насильства. В українському суспільстві ще досі поширені стереотипи, що жінка-берегиня дому, яка не повинна працювати. Жінки в Україні отримують на 28% меншу зарплатню, ніж чоловіки.

Кожна держава та державна політика має за мету забезпечення соціального розвитку, для досягнення якого в першу чергу є подолання нерівності, як в цілому, так і в межах гендерних ознак. Як гарантується та забезпечується гендерна рівність в Україні, та чи існує державний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні буде досліджуватися у цій роботі.

Над дослідженням проблематики активно працювала Ярошенко Євгенія Вікторівна, роботи якої я досліджувала під час написання дослідження. Вона працювала над дослідженням гендерної проблематики у сфері управління та економіки, її роботи набули широкого розголосу також і закордоном. Конституційні аспекти

цього питання досліджувала суддя Конституційного Суду України — Юровська Г. В.

Стаття 3 Конституції проголошує людину, її життя, честь та гідність найвищою цінністю, забезпечення яких є головним обов'язком держави. На конституційному рівні закріплюється рівність всіх громадян перед законом, рівність їхніх прав та свобод. Не повинно бути привілеїв чи обмежень за будь-якими ознаками. (ст. 24 Конституції України).

Конституційний Суд України зазначає, що рівність усіх людей забезпечується через рівність усіх правових можливостей для реалізації жінками та чоловіками однакових прав і свобод за змістом і обсягом, як це гарантовано Конституцією. (Юровська Г. В., 2021).

Необхідно також підкреслити, що всі основні міжнародні договори з прав людини називають стать серед ознак, дискримінацію щодо яких з боку держави заборонено. Законодавство є необхідною попередньою умовою рівності можливостей жінок і чоловіків у суспільстві, але недостатньою, оскільки потрібно ще сприяти реалізації та забезпеченню всіх відповідних положень Конституції та законів. Гарантувати реальне здійснення прав і свобод людини і громадянина держава зобов'язана всіма властивими їй засобами. До цих засобів належить діяльність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

У системі поділу влади в державі право на нормотворчість мають органи законодавчої і виконавчої влади. Законодавчі повноваження з питань гендерної рівності належать до відання Верховної Ради України. Результатом цієї діяльності є закони та офіційні державні акти, в яких законодавча влада здійснює правове регулювання суспільних відносин. Серед законодавчих гарантій можна виділити:

Указ Президента 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», в якому підтримав забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку, серед яких є досягнення гендерної рівності, відповідно до ратифікованої декларації ООН про 17 цілей сталого розвитку.

На національному рівні українське законодавство гарантує рівність чоловіків та жінок не тільки в Конституції держави, а й в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», метою якого є досягнення рівного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства способом правового забезпечення дотримання прав та можливостей незалежно від статі, лік-

відації дискримінації та застосування спеціальних тимчасових заходів.

Для забезпечення рівності жінок і чоловіків, їх рівних прав і можливостей виникає потреба запровадження спеціального державного механізму, тобто державних органів на виконавчому рівні, які займалися б розробкою, контролем, підтримкою гендерної політики.

Позитивним кроком у реалізації парламентського контролю за дотриманням конституційних прав та свобод громадянина є створення у Верховній Раді України органу Уповноваженого з прав людини, який сприяє розробці програм захисту прав жінок у національних правозахисних установах, забезпечує підтримку та допомогу окремим громадянам, зокрема жінкам, та щоб звертати увагу уряду у випадках порушення прав жінок. (Олійник А. С., 2001)

Отже, аналіз чинного законодавства України свідчить, що воно є антидискримінаційним щодо жінок, створює певні передумови для рівноправності, але не забезпечує її. В Україні на зараз показник гендерної паритетності становить 72%. Кожного року в середньому цей показник збільшується 1,5–2%, динаміка позитивна, стала, але повільна. З правового погляду в Україні забезпечене недискримінаційне для жінок законодавство. На конституційному рівні закріплені фундаментальні права людини, а також гарантії їх захисту, але водночас механізм реалізації та забезпечення цих прав діє недостатньо ефективно, бо розробка механізмів для подолання гендерної нерівності почалась відносно нещодавно, тому державна політика у цій сфері тільки розвивається та набирає свої оберт.

Скрипникова Аліна Ігорівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 3 курс, 2 група

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Засоби масової інформації (далі — ЗМІ) є одним із найвпливовіших соціальних інститутів сучасності. Проблеми ЗМІ є актуальними, тому що забезпечують інформаційну обізна-

ність громадян та висвітлення найбільш важливих питань. Через сприйняття інформації ЗМІ відбувається формування соціальних структур та громадської думки, яке впливає на життєву позицію та вибір громадян.

Метою роботи є аналіз впливу засобів масової інформації на виборчий процес в Україні, оскільки влада активно використовує ЗМІ, тому їх вплив на виборчий процес має велике значення в умовах інформаційного суспільства.

В Україні діяльність медіа регулюється Виборчим кодексом та законом «Про Центральну виборчу комісію». Аналіз цих законодавчих актів дозволяє визначити основні функції ЗМІ під час виборчого процесу, серед яких надання актуальної інформації про кандидатів, політичні партії, виборчі блоки, інформування виборців про діяльність організаторів виборів та проведення суб'єктами виборчого процесу передвиборної агітації. Попри те, що передвиборна агітація з використанням засобів масової інформації має відбуватися на основі дотримання принципів об'єктивності, неупередженості та збалансованості, це часто порушується (Заславська О. О., Посвістак О. А., 2020).

Загальними завданнями ЗМІ від час виборчого процесу є інформування виборців про діяльність організаторів виборів; проведення суб'єктами виборчого процесу передвиборної агітації; надання актуальної інформації про кандидатів, політичні партії, виборчі блоки. Одним із принципів, який покладений в основу ведення передвиборної агітації шляхом використання ЗМІ, є висвітлення виборчого процесу на засадах об'єктивності, неупередженості та збалансованості.

Однак такий принцип часто порушується, і це може пояснюватися, по-перше, нерівними можливостями доступу до ЗМІ різних політичних сил; по-друге, сприянням окремими телевізійними каналами певним політичним силам; по-третє, відсутністю незалежних потужних ЗМІ, що унеможлиблює справедливе висвітлення виборчого процесу (Соболенко В., Сокольська І., 2018). Також треба зазначити, що в період передвиборних агітацій суб'єкти виборчого процесу вдаються до брудних технологій задля досягнення результату, через що більшість громадян не мають довіри до соціальних інститутів держави.

Сокольська І. та Соболенко В. зазначають, що інформація, яку транслюють засоби масової інформації, здійснює вплив насамперед на потреби та інтереси людей, формуючи моти-

вацію до конкретної політичної поведінки, яка не сприймається як нав'язана. Те, що засоби масової інформації підвищують рівень поінформованості широких мас населення, є беззаперечним. Разом із тим зростаючий потік повідомлень масової комунікації може ненавмисно перетворити енергію людей з активної участі на пасивне знання. Вже готова інформація «складається» в голові й не потребує глибокого осмислення, на відміну від такого отримання інформації, коли вона є лише стимулюючим чинником для подальшого самостійного пошуку (Соболенко В., Сокольська І., 2018).

Заславська О. О. та Посвістак О. А. зазначають: «Надмірна кількість інформації, емоційне її подання часто призводять до відключення логіки. Як наслідок, люди втомлюються перевіряти всю отриману інформацію і часто ухвалюють важливі рішення на основі неперевічених даних.

Люди втомлюються перевіряти всю отриману інформацію і часто ухвалюють важливі рішення на основі неперевічених даних. Усе це негативно позначається на демократії. Мінімізувати вплив ЗМІ на демократичні процеси в Україні, на їх погляд, можна шляхом навчання людей базовим навичкам перевірки інформації та запровадження регулювання у сфері політичної реклами» (Заславська О. О., Посвістак О. А., 2020).

Слід сказати, що кількість коштів, яка витрачається на політичну рекламу — одна з найбільших витрат у період передвиборної агітації. ЗМІ можуть здійснювати передвиборну агітацію лише за рахунок коштів виборчого фонду відповідного кандидата, партії (організації партії) та лише на підставі угоди, що укладається між розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата, партії (організації партії) та телерадіоорганізацією/редакцією друкованого ЗМІ.

Отже, можна зробити висновок, що вплив ЗМІ на виборчий процес дуже великий. Ефективне правове регулювання діяльності ЗМІ, яке поєднує в собі дійові гарантії свободи масової інформації та засоби захисту від зловживань цією свободою, — важлива та необхідна умова демократичного розвитку суспільства. На сьогодні, в Україні більша половина коштів, які надходять із державного бюджету, витрачаються партіями та кандидатами на політичну рекламу.

Черваньова Діана Андріївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
2 курс, 8 група

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року війська РФ почали повномасштабне вторгнення по всій території України. Того ж дня Президент України Зеленський В. О. видав Указ про введення правового режиму воєнного стану в Україні. Відтоді, функціонування всієї системи суспільного та державного механізму зазнали вимушених змін.

Такі зміни безпосередньо вплинули на захист основоположних прав та свобод наших громадян, котрі закріплені на конституційному рівні. Існують і права котрі підлягають обмеженню. Одне з них — право на свободу пересування.

Встановлення правового режиму воєнного стану як реакції держави на певні негативні чинники зовнішнього середовища як природного (епідемії, стихійні лиха, техногенні катастрофи), так і соціального (збройна агресія, повстання, заворушення, терористичні акти) походження характерне для більшості країн світу.

Введення режиму воєнного стану, як правило, передбачає можливість залучення збройних сил як найбільш організованої ланки держави для швидкого реагування на виклики, що стоять перед такою державою, а також встановлення низки заходів, що обмежують сферу дії прав і свобод, гарантованих громадянам державою.

У своєму прояві свобода пересування є правом людини вільно пересуватися в країні проживання, виїжджати за кордон і повертатися назад.

Варто розглянути приклад з практики ЄСПЛ щодо даного питання. Помітною є справа «Котій проти України», в якій від заявника було взято підписку про невіїзд та вилучено закордонні паспорти, що унеможливило його поїздки до Німеччини, де проживала його сім'я та де він працював. Суд визнав порушення ст. 8 та прийнятною частину заяви щодо пп. 4-2, однак зазначив про відсутність необхідності розглядати питання, чи було порушення ст. 2 Протоколу № 4, враховуючи висновки за ст. 8 Конвенції.

Так, свобода пересування може бути обмежена:

- 1) у прикордонній зоні;
- 2) на територіях військових об'єктів;
- 3) у зонах, які законом віднесені до зон обмеженого доступу;
- 4) на присадибних приватних земельних ділянках;
- 5) на територіях, щодо яких запроваджено воєнний або надзвичайний стан;
- 6) на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі загрози поширення інфекційних хвороб та отруень людей запроваджено особливі умови і режим для населення та господарської діяльності;
- 7) на тимчасово окупованих територіях.

На території, де введено комендантську годину, забороняється перебування на вулицях та в інших громадських місцях у певний період доби без оформлених перепусток, а також рух транспортних засобів. Контроль за дотриманням особами комендантської години та особливого режиму затемнення здійснюють патрулі, підпорядковані коменданту.

Встановлені законом обмеження у здійсненні свободи пересування та вільного знаходження зумовлені необхідністю забезпечення безпеки України, охорони громади, порядку, охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів її громадян та ін. осіб, які проживають в Україні.

На жаль, в умовах правового режиму воєнного стану забезпечення цих прав не завжди можливе. На сьогоднішній день в Україні відсутні ефективні засоби попередження та протидії зазначеним порушенням прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Важливим є об'єднання зусиль науковців і практиків для розробки ефективних механізмів стабільного забезпечення прав людини в умовах правового режиму воєнного стану.

Особливої актуальності питання обмеження свободи пересування та вільного вибору місця проживання набуває на тимчасово окупованих територіях України, коли громадян України примусово вивозять за межі підконтрольної Україні території, поміщають у фільтраційні табори, зобов'язують відмовитися від української мови, громадянства, реєстрації місця проживання або перебування особи на території російської федерації та інше.

Отож, в умовах дії правового режиму воєнного стану з метою запобігання воєнній загрозі, відсічі збройній агресії та захисту наці-

ональної безпеки та територіальної цілісності може бути обмежено реалізацію прав людини на свободу пересування. Також варто зауважити про те, що в таких складних умовах функціонування нашої держави запобігання воєнній загрозі та збереження територіальної цілісності є важливішим, ніж право на свободу пересування.

Чорна Анастасія Олександрівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет юстиції,
 2 курс, 8 група

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Освіта є запорукою розвитку суспільства, вона об'єднує народ, робить державу сильнішою, формує належний рівень свідомості людей, в тому числі і правосвідомості. Саме від освіти залежить, як далі буде розвиватись наша країна, який у неї буде потенціал у майбутньому.

Звісно, це все можливо лише за умови правильно організованого освітнього процесу. Сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала значних змін в умовах воєнного стану. Частина учасників освітнього процесу внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій вимушено перемістилася в межах України або за кордон. Багато педагогів та здобувачів освіти все ще залишаються на тимчасово окупованих територіях та потребують особливої підтримки держави. Деякі заклади освіти були фізично зруйновані. Переміщені за кордон батьки та здобувачі освіти потребували та все ще потребують державної й міжнародної підтримки для забезпечення можливості для продовження навчання дітей.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово можуть бути обмеженими деякі конституційні права та свободи людини й громадянина. У цих умовах і задля забезпечення ефективної діяльності військово-цивільних адміністрацій, сформованих на території України, можливе тимчасове обмеження права на освіту, що є одним із фундаментальних прав

людини й громадянина, яке захищене та гарантоване державою.

У ст. 53 Конституції України закріплено, що повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Відповідно до статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції. Як вбачається із тексту, у цій статті не вказана 53 стаття Конституції України, а отже, обмеження прав на освіту таки допускається.

Після введення воєнного стану Закон України «Про освіту» доповнено статтею 57-1, у якій визначено, яким саме чином держава може гарантувати здобувачам освіти і працівникам закладів освіти їх право на освіту у зв'язку з тим, що вони змушені на певний час змінити місце проживання та залишити робоче місце. У цей період освітній процес може відбуватись у дистанційній формі або в іншій формі, яка є найбільш безпечною для його учасників. Також вказано, що місце роботи для працівників зберігається, а також середня заробітна плата, стипендія та інші виплати, які передбачені законом. Також гарантується місце проживання та забезпечення харчуванням у разі потреби.

На даний момент більше 2500 освітніх закладів на території України пошкоджено, 287 з них — повністю зруйновані. Проте, Міністерство освіти й науки продовжує виконувати покладені на нього функції та повноваження, здійснює правове регулювання освітнього процесу в Україні, вживає заходи задля збереження наукового викладацького складу фахівців, які є гарним полем, оскільки наша система навчання, як показує практика, відповідає високим стандартам. З 14 березня Міністерство

освіти і науки виступило за відновлення освіти в тих областях, де це безпечно. Формат навчання обирається залежно від області та регіону. Заклади дошкільної та середньої освіти стали притулками для внутрішньо переміщених осіб, в гуртожитках закладів освіти також поселялись ті, хто цього потребував. У школах та дитячих садках розміщувалися склади гуманітарної допомоги.

У березні 2022 року стартував проект «Навчання без меж» для учнів 5–11 класів завдяки спільній роботі Міністерства освіти й науки і Міністерства культури, а також за підтримки українських телевізійних каналів. Завдяки цьому діти мали доступ до навчання в будь-яких умовах. У 2021–2022 навчальному році скасовано проходження ДПА.

Щодо вищої освіти також існують свої особливості. Кожен заклад освіти самостійно визначає у якому форматі проводити навчання. Якщо студент перебуває у лавах Збройних сил чи територіальної оборони, йому може бути надана академічна відпустка або індивідуальний графік навчання. За підтримки світових фінансових установ проведено виплату академічних соціальних стипендій учням, які перебувають за кордоном.

Досить вразлива ситуація постає у дітей, котрі цього року здобули повну загальну середню освіту та мали на меті вступити до вищих навчальних закладів. Державою було запроваджено складання національного мультипредметного тесту (НМТ). Кожен міг зареєструватися для складання цього тесту та обрати місце, де йому буде безпечно скласти його. Проводився НМТ у закладах освіти, де були наявні укриття, крім Криму, Донецької, Луганської та Херсонської областей. Крім того, було забезпечено складання даного іспиту у 39 містах інших країн. Фактично, увесь світ об'єднався аби допомогти нашим учням у процесі отримання освіти і можливості надалі її отримувати.

Впровадження воєнного стану та ведення бойових дій на території будь-якої країни є викликом навіть для найрозвинутіших держав сучасності. Україна й надалі буде дбати, щоб право на освіту було збережено для кожного навіть в умовах воєнного часу. Доцільно зауважити на необхідності забезпечити рівний доступ до освітніх послуг здобувачів освіти з метою реалізації їх прав в умовах воєнного стану, а також диверсифікувати підходи до форм та засобів навчання.

Шестопал Кіра Єгорівна

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

аспірантка кафедри конституційного права України

ДОСТУП ДО ВЕРХОВНОГО СУДУ В СВІТЛІ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Судова система України завжди зазнавала великих змін, які стосувались інстанційної побудови, повноважень судів, його ефективності та відповідності міжнародним стандартам правосуддя в цілому. На протязі усього шляху становлення української державності, особлива увага приділялась реформуванню повноважень Верховного Суду. Останні зміни, щодо посилення «касаційних фільтрів» викликали резонанс у правовому середовищі та спричинив багато проблем для звичайного населення України, щодо захисту своїх прав та щодо реалізації права на доступ до правосуддя. Автор спеціально використовує саме термін «право на доступ до правосуддя» розрізняючи його від поняття «доступ до правосуддя», що в контексті міжнародного та національного права розглядається саме як процесуальне право та відповідно принцип судочинства.

В зарубіжній правовій думці загалом утверджено розуміння доступ до правосуддя (анг. access to justice) як фундаментального права. Джанлуїджі Паломбела (Gianluigi Palombella) виходить за межі такого підходу та вказує, що «access to justice» є *condicio sine qua non* (основа) законності як такої. Питання «access to justice» є важливим: втрата доступу до правосуддя тягне за собою втрату законності. Його основоположна роль зберігається, навіть незважаючи на його нинішнє представлення як фундаментального право. Знову ж таки, оскільки будь-яка соціальна система, керована законом, не може обійтись без нього, access to justice виявляється на розриві між законом і беззаконням.

«Право на доступ до правосуддя» можна розглядати як різновид фундаментальної свободи в тому сенсі, що законодавча влада має максимальне зобов'язання накладати вето (*non-facere*) на дії, які суперечать їй суті, з метою захисту механізмів захисту прав (Paulo Marcio Cruz).

Чому нам так важливо визначити зміст саме концепції «права на доступ до правосуддя», а не «доступу до правосуддя»? Це виходить з того, що концепція «доступу до правосуддя» охоплює собою фактично лише перші 2 судо-

ві інстанції. Пов'язано це з тим, що з погляду міжнародно правових документів є достатнім розгляд справ по суті лише двома судовими інстанціями (місцевим і апеляційним судом). Не зважаючи на це в Європі розповсюджені три- та чотириланкові моделі судових систем, а постосоціалістичним державам притаманна наявність саме триланкової судової системи.

Розуміння та застосування саме концепції «права на доступ до правосуддя», в розумінні фундаментального права та фундаментальної свободи за своєю природою буде поширюватись і на Верховний Суд, як найвищого суду у системі судоустрою України. Крім того, застосування цієї концепції, як фундаменту при проведенні судових реформ буде вкладатись в більш широку концепцію демократичного права, так як саме останнє є виразником інтересів народу, захищає його права, свободи та законні інтереси.

Запроваджуючи у 2017 році зміни до процесуальних кодексів (зокрема щодо повноважень Верховного Суду як касаційної інстанції) законодавець ставив дуже амбітні цілі: забезпечення належного функціонування нового Верховного Суду, забезпечення реального дотримання принципів судочинства, посилення ролі судового збору (як основного джерела фінансування судової системи), гармонізація правил судочинства та інші. Законодавець вказав, що зміни, які передбачаються будуть сприяти подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному судовому захисту. Але чи справдилися очікування?

Коли ми кажемо про правові реформи, то вони повинні відповідати не очікуванню законодавця, а очікуванням саме народу України. Звертаючись до судових органів люди очікують отримати саме «справедливість», так як в світі ще не має повністю досконалої моделі правової системи.

Посилюючи критерії, на підставі яких громадянин України начебто може оскаржити судові рішення до Верховного Суду — законодавець не вирішує низку дійсно існуючих проблем, які існують на рівні місцевих та апеляційних інстанцій. Розмірковуючи в контексті інстанційної будови судової системи України (коли в 2012 році вирішувалось питання про перехід до триланкової судової системи України та визначалось положення Верховного Суду), М. Козюбра зазначив: «...доступ до правосуддя не тільки не спростився, а й ускладнився, рішення суддів не стали професійнішими... незалежність суддів, яка ніколи не була близька до євро-

пейських стандартів та тотальна корупція...». Його слова не втратили свою актуальність і по сьогоднішній день та в нинішній ситуації із визначенням положення Верховного Суду.

Невизначеність формулювань підстав для оскарження, встановлення непомірно високого рівня для пересічного громадянина ціни позову — жодним чином не відповідає очікуванням населення та не вирішує низку існуючих проблем. За таких умов Верховний Суд фактично є заручником апеляційних судів, та не в повній мірі здійснює правосуддя як суд саме касаційної інстанції.

Все це є прямим порушенням «права на доступ до правосуддя». Шлях до підвищення ефективності діяльності й авторитету Верховного Суду повинен лежати через утвердження притаманними йому засобами належного, справедливого, неупередженого і добросовісного правосуддя на засадах верховенства права та через призму концепції «права на доступ до правосуддя», в розумінні якої Верховний Суд буде набувати дійсно особливого статусу судового органу, який знаходиться на розриві між законом і беззаконням

Юр'єв Євген Дмитрович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет прокуратури,
4 курс, 13 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД У КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У контексті поточних військових дій, що відбуваються на території України актуальним вбачається дослідити конституційні ті законодавчі норми, якими регулюється питання державних нагород України. Питання державних нагород регулюється двома нормами Конституції: пунктом 5 частини другої статті 92, який закріплює виключне право Верховної Ради України встановлювати державні нагороди; а також пунктом 25 статті 106, яким закріплюється виключне право Президента України нагороджувати державними нагородами, а також встановлювати президентські відзнаки.

16 березня 2000 р. було прийнято Закон України «Про державні нагороди» (далі — Закон), який не тільки розкрив поняття (ст. 1) та

дав вичерпний перелік видів (ст. 4) державних нагород, але ще й виправив певну формальну неузгодженість у нормативних актах, отожднивши у статті 1 конституційне поняття «державні нагороди» та поняття «державні нагороди України». Проте, на наш погляд таке отожднення не може відбуватись на нижчому рівні, і зміни з цього приводу повинні бути внесені саме до Конституції. Однак, крім вищезгаданих аспектів слід детальніше зупинитись на питаннях (1) позбавлення державних нагород, яке регулюється статтею 16 Закону, (2) статусу орденів Держави та «Золота Зірка» і (3) статусу президентських відзнак.

Щодо питання позбавлення державних нагород, то тут у першу чергу хотілось би звернути увагу на те, що у нормах Конституції, а саме у п. 25 ст. 106 говорить лише про нагородження. Конституція жодним чином не регулює питання позбавлення державних нагород. Таку ж саме ситуацію можна спостерігати і у тексті однієї з її «попередниць» — Конституції УРСР 1937 р. у відповідності до якої нагород лише удостоювалися. Проте, і тоді, і зараз є прописаний на рівні законів механізм позбавлення державних нагород. У Законі це питання регулюється ст. 16, яка визначає єдиним уповноваженим суб'єктом позбавлення державних нагород лише Президента України і встановлює дві обов'язкові умови: (1) щоб особа, яка нагороджена державною нагородою була визнана винною у вчиненні тяжкого злочину, (2) подання про позбавлення нагороди може подавати лише суд у випадках, передбачених законом. Отже, питання позбавлення державних нагород хоча і є врегульованим на законодавчому рівні і навіть застосовується на практиці, проте на конституційному рівні воно — не існує, що на наш погляд може піддавати сумнів легальність та легітимність такого інституту як «позбавлення державних нагород».

У відповідності до ст. 3 Закону визначається сім видів державних нагород, серед яких першим є звання Герой України, а другим — орден. Ст. 7 Закону дає вичерпний перелік орденів України, проте у ньому відсутні орден «Золота Зірка» та орден Держави, які вручаються лише Героям України. Ці ордени та коротке обґрунтування їх вручення перелічені у ч. 3 ст. 6 Закону, яка регулює аспекти пов'язані із званням Героя України. У зв'язку з цим виникає питання, а чи є згадані ордени орденами у розумінні Закону України про державні нагороди? Виходячи з того, що самі по собі ці ордени не є званням Героя України, а є обов'язковим атрибу-

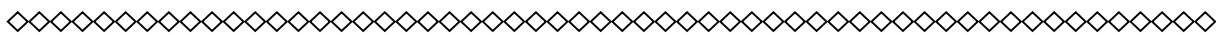
том до нього, то на наш погляд було б доречно (1) або замінити слово «орден» на слово «відзнака» по відношенню до орденів Держави та «Золота Зірка», (2) або не вносячи зміни до ч. 3 ст. 6 Закону, дати визначення орденам Держави та «Золота Зірка» у ст. 7 Закону, яка дає вичерпний перелік орденів.

Колізійним вбачається питання щодо президентських відзнак. Як вже було зазначено вище, Конституція закріплює виключне право Верховної Ради визначати державні нагороди (п. 5 ч. 2 ст. 95) та виключне право Президента встановлювати президентські відзнаки (п. 25 ст. 106). Тобто, можна зробити висновок, що у конституційному тесті чітко розмежовуються категорії «державні нагороди» і «президентські відзнаки», державні нагороди не можуть бути засновані Президентом України (він лише може прийняти статут такої нагороди, після того як Верховна Рада прийняла рішення про заснування нагороди), а Верховна Рада не може втручатись у питання президентських відзнак. Проте, звертаючись до Закону, а саме до його ст. 3 можна побачити, що останнім — сьомим видом державних нагород є президентська відзнака. Хоча у статті 12 Закону і говориться: Президент України відповідно до Конституції України встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними. Це жодним чином не

відмінняє того, що внесенням у перелік державних нагород сьомого виду — президентських відзнак була утворена певна неузгодженість між Конституцією та Законом, за якою один вид державних нагород було повністю віддано під юрисдикцію Президента. На наш погляд таку неузгодженість можливо виправити лише шляхом виключення президентських відзнак з переліку державних нагород та прийняттям окремого нормативно-правового акту, який би регулював питання президентських відзнак.

Висновки та пропозиції, які роблю на підставі вище викладеного: (1) у тексті п. 5 ч. 2 ст. 92 та п. 25 ст. 106 Конституції з метою удосконалення законодавчої техніки замінити словосполучення «державні нагороди» на «державні нагороди України» (за зразком п. 27 ч. 2 ст. 97 та п. 9 ст. 114-5 Конституції (Основного закону) України у редакції від 31.10.1995 р.); (2) у тексті п. 25 ст. 106 Конституції України додати після слів «нагороджує державними нагородами» фразу «та позбавляє їх у відповідності до закону»; (3) у ст. 7 Закону України «Про державні нагороди» додати інформацію про орден Держави та «Золота Зірка»; (4) видалити із Закону норми або їх частини, що стосуються правового регулювання президентських відзнак та прийняти щодо них окремий нормативно-правовий акт.

Третя панель

ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

Альошин Роман Ігорович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет адвокатури,
2 курс, 9 група

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Президент України займає особливе місце у системі органів влади. В основу формування моделі розподілу влади в Україні покладено поділ єдиної за своєю природою державної влади на відокремлені гілки, кожна з яких являє собою систему державних органів. Але, як відомо, Президент України не належить до жодної із діючих гілок влади. Зазначена теза простежується у статтях 6 та 102 чинної Конституції України. Однак, Президент України здійснює інтегруючі функції в межах свого конституційного призначення «глави держави». Варто відмітити, що діяльність Президента набула кульмінаційного значення саме у період воєнного стану.

За визначенням п. 1 ч. 1 ст. 106 Основного Закону Президент забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави. Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, призначає і звільняє з посад вище командування Збройних Сил, інших військових формувань, здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони, очолює РНБО, а також вносить до Верховної Ради подання про оголошення стану війни, як у випадку збройної агресії РФ.

У якості прикладу варто згадати указ № 530/2022, згідно якого Володимир Зелен-

ський звільнив Григорія Галагана з посади командувача Сил спеціальних операцій Збройних сил України та призначив на цю посаду Віктора Хоренка. Повноваження Президента України дають йому змогу контролювати і здійснювати основну кадрову політику в системі суб'єктів військового управління, у межах сектору безпеки й оборони України.

Зокрема, Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію (у якості прикладу можна зробити акцент на Указі Президента України про продовження строку проведення загальної мобілізації № 574/2022) та введення воєнного стану та території держави, чи певної місцевості у разі загрози нападу Актуальним у цьому контексті є указ Президента України № 64/2022: «У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, на підставі пропозиції РНБО, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

У разі закінчення строку повноважень Президента України під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до вступу на пост нового Президента, обраного після скасування воєнного стану. Повноваження Президента України, передбачені Конституцією, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. За пунктом 19 ч. 1 ст. 106 Основного Закону України, Президент вносить до ВРУ подання про оголошення стану війни, а, керуючись реаліями сьогодення, коли розпочалася збройна агресія проти України зі сторони РФ, приймає рішення про використання Збройних Сил України й інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Варто звернути увагу на те, що, на відміну від уведен-

ня воєнного стану, окремого закону про стан війни в Україні немає. Президент України має певні контрольні повноваження щодо основних суб'єктів військового управління.

Виходячи із вищезазначеного, варто відмітити, що Президент України діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики для інтересів держави. А в умовах воєнного стану, особливо значення набувають повноваження Президента у сфері оборони і національної безпеки держави.

Артеменко Ксенія Валеріївна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет прокуратури,
 2 курс, 1 група

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ THE RIGHT TO BE FORGOTTEN (ПРАВО НА ЗАБУТТЯ) В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

З глобальним розвитком Інтернету та соціальних мереж з'являються нові права, і виникає необхідність у розширенні існуючого каталогу прав і свобод. До таких прав ми відносимо «право на забуття», яке має бути врегульовано на рівні Основного Закону України та деталізовано в інформаційному законодавстві.

Для того, щоб з'ясувати певні ознаки права на забуття, наведу декілька прикладів рішень суддів:

- 1) першою ластівкою виникнення й подальшого розвитку права на забуття вважають рішення Суду Справедливості Європейського Союзу (2014 рік) у справі «Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González». Згідно з означеним рішенням, Суд Європейського Союзу зобов'язав компанію Google видалити з пошукової системи інформацію стосовно примусового продажу нерухомості громадянина Іспанії Mario Costeja González у зв'язку з його заборгованістю із соціального забезпечення, що відбувся десять років тому.

- 2) у справі «Товариство громадського права «Фолькер і Маркус Шеке» і Хартмут Айферт проти землі Гессен» (Volker und Markus Schecke GbR and Hartmut Eifert v. Land Hessen). Рішенням цієї справи вказали, що уповноважений орган повинен був винести рішення про пропорційність оприлюднення інформації про імена отримувачів сільськогосподарських субсидій ЄС і обсяг наданих їм коштів. Оскільки право на захист персональних даних не є абсолютним, оприлюднення даних про отримувачів коштів є втручанням у їхнє приватне життя загалом, а також порушенням права на захист їхніх персональних даних зокрема;

- 3) Google виграв судовий процес із Францією перед Судом ЄС (TSUE) в Люксембурзі щодо права бути забутим (2019 року). Згідно з рішенням Суду, це право поширюється тільки на версію пошукової системи в державах-членах ЄС, але не за межами ЄС. Суд також ухвалив, що ця справа не є універсальною, а право на забуття — абсолютним: рішення в аналогічних справах виноситимуться на основі конкретних обставин, щоб виключити їх протиріччя з фундаментальними правами людини (свободи слова і друку).

Тому, проаналізувавши декілька справ можна виокремити ознаки права на забуття:

- 1) інформація, на яку посилаються є вже давно опублікованою, неналежною, невірною, недостовірною або неповною;
- 2) кожна людина має право вимагати знищення посилань на персональні дані, або дані про своє сімейне, приватне життя;
- 3) шкода від наявності таких посилань переважає суспільний інтерес, а також право інтернет-користувачів мати доступ до цієї інформації, але безпосередньо щодо цієї ознаки виникають деякі винятки, пов'язані з доступом до публічної інформації. Така інформація, що стосується державних органів, бюджетних витрат та діяльність законодавчої, судової, виконавчої гілок влади повинна бути завжди відкритою і прозорою для демократичного суспільства.

Отже, право на забуття (right to be forgotten) — це право людини звертатися до суду,

а саме на території ЄС (громадяни інших країн, проживаючи у Європі можуть скористатися запитом і отримати відповідь) з питань видалення інформації про свої персональні дані із загального доступу через будь-які пошукові системи, тобто посилає на ті дані, які можуть завдати їй шкоди.

На глобальному рівні право особи на захист від втручання інших у приватне життя, закріплено у статті 12 Загальної декларації прав людини ООН (1948 року), також у статті 8 ЄКПЛ (1950 року) і щодо нашого законодавства: в Основному законі у статті 32, ч. 3 статті 34. З права на таємницю особистого життя бере свій початок нове право — право на забуття.

Також регулювання цього права можна побачити у статті 17 Регламенту ЄС 2016/679 «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних», право особи на стирання своїх персональних даних і відповідний обов'язок контролера видаляти такі дані. В українському законодавстві нема поняття «право на забуття» і також в Україні ще не було жодного вирішення спору, пов'язаного з правом бути забутим. Але у Законі України «Про захист персональних даних» згідно п. 6 ч. 2 ст. 8 бачимо регулювання правових відносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних.

Серед європейських країн Франція у 2010 р. ухвалила Хартію про право на забуття, де головними завданнями ініціативи є пояснити користувачам, на які ризики вони наражаються, даючи доступ до своєї персональної інформації в Мережі, сприяти захисту даних і запровадженню «права бути забутим» як на національному рівні, так і на рівні ЄС.

Отже, розвиток інституту права на забуття на міжнародному рівні створює баланс між правами людини і забезпечення їх захисту в цифровому суспільстві. Початок щодо імплементації даного права в Україні є, до того ж у 2022 році країни члени ЄС проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, тому хочу зазначити, що наша країна повинна надалі впроваджувати у своє законодавство застосування практики ЄСПЛ у національному судочинстві, а також впорядковувати законотворчу діяльність з міжнародною.

Безручко Інна Олексіївна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 1 група

ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ПРАВА (КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС)

Актуальністю даної теми є порушення деякими судами у прийнятті своїх рішень обов'язкових до виконання позицій КСУ, і, тим самим, недотримання у судовій практиці Основного закону України. Метою теми є абсолютне додержання правових позицій КСУ судами у вирішеннях справ в окремих галузях права, задля функціонування основоположних принципів права у вітчизняній системі правосуддя. Завданням роботи є висвітлення деяких дійсних правових позицій КСУ у сфері кримінального та кримінально-процесуального права.

Конституційний Суд України має доволі багато правових позицій у таких галузях права як конституційне право, адміністративне право, адміністративне процесуальне право, виборче право, господарське, господарське процесуальне право, екологічне право, житлове право, земельне право, кримінальне право (та адміністративні правопорушення), кримінальне процесуальне право (та провадження у справах про адміністративні правопорушення), виправно-трудове право, митне право, морське право, муніципальне право, нотаріальне право, повітряне право, сімейне право, судоустрій, трудове право, фінансове право, цивільне і цивільне процесуальне право.

Детальніше хотілося б розглянути юридичні позиції КСУ у галузі кримінального права і кримінального процесу.

До прикладу, в кримінальному праві і процесі КСУ має правові позиції щодо смертної кари і права на життя, здійснення в кримінальному процесі права на захист, презумпції невинуватості, доказів і доказування, апеляційного і касаційного оскарження в кримінальному процесі.

Так, згідно рішення КСУ від 29.12.1999 № 11-рп/99, смертна кара як вид покарання, визначається такою, що не відповідає Конституції України, оскільки в КУ не міститься

будь-яких положень про можливість застосування смертної кари як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини, також згідно світовому і вітчизняному досвіду смертна кара не може бути виправданою і як ефективний засіб у боротьбі із злочинністю; смертна кара як вид покарання суперечить статті 28 КУ, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» і маючи до уваги той факт, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою (стаття 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України), смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України. Наразі в Україні замість смертної кари діє такий вид покарання як довічне позбавлення волі.

В рішенні від 16 листопада 2000 року по справі № 1-17/2000 № 13-рп/2000 КСУ визнав неконституційним законодавче обмеження на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим і підсудним як захисника своїх прав, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Тобто, наразі кожен підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на судовий захист адвокатом (особа, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю відповідно до Закону України «Про адвокатуру») або іншим представником, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Конституційний Суд України зауважує, що елементом принципу презумпції невинуватості є принцип *in dubio pro reo*, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Презумпція невинуватості особи передбачає, що обов'язок доведення вини особи покладається на державу.

Щодо юридичної позиції КСУ з приводу доказів і доказування в рішенні від 20 жовтня 2011 року КСУ зазначив, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням поряд-

ку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

Щодо юридичної позиції КСУ з приводу апеляційного і касаційного оскарження в кримінальному процесі Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини другої статті 392 Кодексу в частині неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам статей 1, 3, 8, 21, 29, частини першої статті 55 Основного Закону України.

Таким чином, дотримання судами усіх інстанцій сталих юридичних позицій КСУ є гарантією здорового функціонування таких важливих і беззаперечних загальних і галузевих принципів права, як принцип загальнообов'язковості норм права, принцип рівності перед законом і судом, принцип законності та юридичної гарантованості прав і свобод особи, принцип справедливості, принцип презумпції невинуватості, принцип недопущення зворотної сили законів, які встановлюють нову або більш тяжку юридичну відповідальність, гуманності покарання, що сприяє виправленню засудженого.

Безуглий Владислав Володимирович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Активне, впливове й розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних сус-

пільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами й вирішенні питань місцевого значення, розробленні й реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

Метою дослідження є розширення наукового знання про громадянське суспільство та перспективи його існування та розвитку у сучасному світі.

Категорія громадянського суспільства відображає новий якісний стан суспільства, що базується на розвинутих формах його самоорганізації і саморегуляції, оптимальному поєднанні публічних (державно-суспільних) і приватних (індивідуально-особистих) інтересів при вирішальному значенні останніх і безперечному визнанні як найвищої цінності такого суспільства людини, її прав і свобод.

Досвід функціонування громадянського суспільства в розвинених країнах дає можливість виокремити три основні моделі їхньої взаємодії з державою: континентальну, котра притаманна переважній більшості країн ЄС; англосаксонську, яка охоплює країни Британської Співдружності та Північної Америки; скандинавську, притаманну Швеції, Норвегії, Фінляндії.

Забезпечення адекватного рівня взаємодії між державою та громадянським суспільством є необхідною складовою політичної модернізації і демократизації, що є прямим шляхом до досягнення суспільної стабільності у майбутньому. Взаємовигідне партнерство між державою та елементами громадянського суспільства можливе лише за умов паритетного діалогу, тому вкрай актуальним є питання винаходження новітніх засобів комунікації.

У сучасних умовах взаємодія між державою та громадянським суспільством реалізується за допомогою відповідних засобів та інструментів: створення та подальша робота громадських рад при державних структурах; укладення угод між державою з однієї сторони та інститутами громадянського суспільства з іншої; реалізація спільних управлінських, дослідницьких, та інших соціально значимих проектів, тощо.

Сьогодні українські реалії свідчать про те, що в існуючому механізмі залучення інститутів громадянського суспільства до процесу прийняття політичних рішень наявні різноманітні структурні та функціональні недоліки, зокрема недосконалість та недовірливість законодавчої

основи взаємодії громадянського суспільства та держави; низька ефективність і занадто формалізований характер роботи громадських рад; відсутність дієвого механізму циркуляції політичних еліт.

Характеризуючи сучасний стан та перспективи розвитку громадянського суспільства України, можна констатувати, що, вже пройдено великий шлях від здобуття незалежності до побудови нового державного устрою та свідомого громадянського суспільства. Протягом багатьох років країна повільно формувала умови для створення взаємодії та підтримання діалогу між державою і населенням.

Однак, невирішеною залишається доволі суттєва проблема, яка може здійснювати вплив на перспективи розбудови інститутів громадянського суспільства в Україні і надалі — ефективність взаємодії держави й громадянського суспільства — середній рівень обізнаності окремих громадян в політичних реаліях і рівень правової культури залишається досить низьким, що найближчим часом буде головним стримуючим фактором для розширення політичної участі громадськості у прийнятті важливих політичних рішень органами державної влади.

Сучасні процеси, що відбуваються у світі, демонструють народження громадянського суспільства нового типу. Воно не протиставляє себе державі, але й по своїх масштабах та організації являється глобальним. Своє втілення воно знаходить у сильних всесвітніх недержавних організаціях, а також у коаліціях сотень менш сильних організацій.

Глобальне громадянське суспільство є новим концептом, що пов'язаний з процесами глобалізації, які відбуваються у сучасному світі та осмислюються у своїх парадигмальних засадах.

Динаміка останніх років доводить, що громадянське суспільство стає рівноправним партнером поряд із такими акторами, як держава та приватний сектор. І сьогодні найбільшим рівнем довіри в суспільстві користаються саме організації громадянського суспільства. Тим не менш, складність та багаторівневість сучасних соціально-політичних криз визначатиме особливості суспільного розвитку та громадянського суспільства протягом найближчого десятиліття.

Глобальне громадянське суспільство здатне вплинути на ефективність міжнародної системи, оскільки з одного боку є інструментом держав-лідерів для просування власних інтересів,

а з іншого — автономними акторами, що пропонують альтернативні рішення та складають конкуренцію «традиційній» державі.

Отже, у сучасному світі сутнісними резервами посилення громадянського суспільства є нарощування соціального капіталу та посилення соціальної відповідальності членів (учасників) громадських організацій. У першому випадку йдеться про оптимізацію інтенсивності та комунікативної мережі взаємодії громадян, у другому — про відповідальність за зміст, спрямованість та мету самої діяльності громадської організації. Особливого значення набуває увага щодо законності та гуманності в діяльності таких структур, можливих зловживань своїм статусом та можливостями, спроб поглиблення ліній розмежування в соціумі та дискредитації державності.

*Біляєва Катерина Олександрівна,
Калнусенко Ірина Сергіївна,
Костіва Елліна Олексіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студенти, факультет прокуратури,
2 курс, 8 група*

ОСОБЛИВОСТІ ДОДАТКОВИХ ВИМОГ ДО НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Народним депутатом України є обраний відповідно до Закону України «Про статус народного депутата» представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Додаткові вимоги до народних депутатів та їх дотримання мають неабияку актуальність і важливість, адже саме вони у комплексі дають можливість уникнути потрапляння у Верховну Раду України некомпетентних громадян, а навпаки створюють умови для підвищення престижу та довіри громадян до органів державної влади України.

У даному визначенні вкрай важливим є те, що народний депутат покликаний виконувати свої повноваження на користь усього народу та представляти виключно інтереси народу,

приймаючи важливі законодавчі акти. Своїми діями вони присягають на вірність Україні, зобов'язуються боронити її суверенітет та незалежність та дбають про добробут Українського народу. Їхнє призначення висловлювати і боронити суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функцій українського парламенту. Дані особи повинні відповідати високим морально-етичним якостям, а також мати належний рівень кваліфікації. Натомість ми можемо спостерігати таку поведінку народних обранців на засіданнях, що наврядчи є відображенням високого морального рівня, що в свою чергу підриває довіру українського суспільства до їх законних представників. Саме тому доречно говорити про встановлення нових вимог до депутатів як про дієвий механізм подолання цієї проблеми.

Основними вимогами щодо народних депутатів встановлюються ще на етапі подання кандидатур на право бути обраним народним депутатом України і визначаються першочергово Основним законом України та законодавством в цілому.

Так, статтею 76 Конституції України встановлено, що народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. Виходячи з такого нормативного закріплення у Конституції, якій інші законодавчі акти не можуть суперечити, можна зробити висновки, що додатковими вимогами до народних депутатів є вимога щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, яка передбачена частиною 1 статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України». У законодавстві існують такі вимоги щодо несумісності:

- 1) бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;
- 2) мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;
- 3) обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;
- 4) займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком ви-

кладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

- 5) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатися адвокатською діяльністю;
- 6) входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

Порушення вище зазначених вимог тягне за собою відповідальність у вигляді дострокового припинення повноважень народного депутата України. Саме за допомогою реалізації такого механізму відбувається дотримання принципів боротьби з корупцією та підвищення рівня довіри суспільства до діяльності народних депутатів.

Важливою вимогою до народного депутата України є дотримання моральних та етичних норм. Законодавством встановлено, що при виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі. Однак, в основних вимогах до кандидатів у народні депутати України не закріплено нормативно вимоги щодо дотримання норм моралі. Проте, досить часто народні депутати України дозволяють собі нехтувати правилами морально-етичної поведінки та переходять межу дозволеного, посилаючись на свій статус народного депутата. Крім того, особливістю додаткових вимог до народного депутата є те, що депутат має використовувати українську мову як державну, однак у вимогах до кандидатів знання української мови не регламентовано законодавством. Для того, щоб це реалізувати потрібно внести додаткову вимогу щодо освітнього рівня депутатів. Слід зазначити, що народним депутатом може стати тільки особа, яка має освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче бакалавра. А також перед реєстрацією на вибори потрібно проводити тест для визначення освіченості майбутніх парламентарів. Знання, уміння, практичні навички, професійні, світоглядні, громадянські якості, які закладаються у вищому навчальному закладі допоможуть здійснювати повноваження, що передбачені законами України.

У більшості країн Європейського Союзу для того, щоб бути обраним до виборних органів державної влади є наявність активного виборчого права. Також в законодавстві цих країн зазначено низку додаткових вимог до потен-

ційних кандидатів, таких як досягнення певного віку, обов'язкова наявність громадянства, відсутність непогашеної судимості. А наприклад, в таких країнах як Данія, Ірландія особа може висунути свою кандидатуру тільки, якщо в минулому вона не вчиняла дій, які мають аморальний характер.

Отже, доцільно говорити про те, що додаткові вимоги мають бути більш деталізовані у переліку вимог до кандидата у народні депутати України. Таким чином, наша держава здобуде більш якісну модернізацію законодавчої гілки влади.

Бондар Олександр Вікторович

КНУ імені Тараса Шевченка,

студент, Навчально-науковий інститут права,

2 курс, 19 група

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Повномасштабна агресія РФ проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року стала справжнім викликом не лише для кожного громадянина, а й для усіх інституцій державної влади. Важливою складовою боротьби за незалежність стало не лише відбиття збройної агресії, а й збереження основоположних принципів та механізмів захисту прав людини та громадянина. Діяльність Конституційного Суду України у цьому питанні займає одне із центральних місць.

Загалом, основні напрямки діяльності Конституційного Суду України визначаються нормами профільного закону та статтею 147 Конституції України, яка встановлює, що він вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цієї Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Особливої уваги заслуговують правові позиції Конституційного Суду України, адже саме вони є одним із джерел правового регулю-

вання. О. В. Кравчук визначає правові позиції Конституційного Суду України як систему вироблених унаслідок його інтерпретаційної діяльності загальнообов'язкових правових висновків, аргументів, що виражають ставлення Суду до певної правової проблеми та слугують підставою для його рішення.

На думку автора, для правових позицій Конституційного Суду України характерна правова визначеність. Вони формулюються у такий спосіб, щоб не допускати неоднозначного тлумачення та пропонує розглядати їх як самостійне джерело права в українській правовій системі. Така їх визначеність спричинена природою рішень та висновків Суду, адже вони не підлягають оскарженню.

Вбачається за потрібне зупинитися на аналізі окремих правових позицій Конституційного Суду України, починаючи з 24 лютого 2022 року до 01 грудня 2022 року. За цей період, Конституційний Суд України ухвалив 11 рішень, з них 2 — Великою палатою, 1 — Першим сенатом, 8 — Другим сенатом.

Деякі рішення стосуються питань соціального захисту та гарантій для військовослужбовців, актуальність яких у нинішній час є надзвичайно високою.

Зокрема у правових позиціях, що зазначені у рішенні Другого сенату від 6 квітня 2022 року № 1-р(П)/2022 за конституційною скаргою Поліщука С. О., Конституційний Суд України визначив, що усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави. Така позиція, лише підтверджує та розширює зміст приписів ст. 1 та 17 Конституції України, підвищуючи соціальну захищеність військовослужбовців.

А також те, що виконання цього конституційного обов'язку державою щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни — України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

В іншому рішенні Другого сенату від 12 жовтня 2022 року № 7-р(П)/2022 Конституційний Суд України у мотивувальній частині посилається на висновки та правові позиції, викладені у вищезгаданому рішенні від 6 квітня 2022 року. Також Суд ще раз наголосив та викинув свою правову позицію, що закріплює спе-

ціальний юридичний статус громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, що захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії РФ проти України, розпочатої в лютому 2014 року, що виключає можливість обмеження або скасування пенсійного забезпечення, яке можливе завдяки припису статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», що поширюють свою дію на Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Цей припис Конституційний Суд України визнав неконституційним.

Окремої уваги, в контексті розвитку українського конституціоналізму та інституту парламентаризму в Україні, варто звернути на рішення Великої палати від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022. Конституційний Суд України визначив, що перша сесія нового скликання Верховної Ради України є черговою, і її починають в інші, ніж зазначено для решти чергових сесій Верховної Ради України, строки. Дані строки є конституційно визначеними й становлять не більше тридцяти днів після оголошення про обрання не менш як двох третин народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

Отже, діяльність Конституційного Суду України в умовах збройної агресії РФ показує, що Українській державі вдалося зберегти не лише власну незалежність, а й принципи верховенства права (ст. 8 Конституції). Що повністю відповідає забезпеченню конституційного права на судовий захист, що закріплений у статті 55 Конституції України, а також гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина у порядку конституційного судочинства, що було визначено у рішенні Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002.

Окремі правові позиції Суду підвищують гарантії соціального забезпечення військовослужбовців, підкреслюючи їх виняткову заслугу у відбитті збройної агресії. Також варто пам'ятати, що правові позиції Конституційного Суду України є важливим джерелом правового регулювання та конституційної доктрини.

Борисов Євген Михайлович

*Одеський національний екологічний університет,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри військової підготовки*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ У НОВІ ЧАСИ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Метою дослідження є визначення форм, передумов та наслідків розвитку військово-морського статутного права у Нові Часи на прикладі Великобританії.

З досліджених першоджерел вартим уваги слід вважати найдавніші оприлюднені статутні акти того періоду, такі як «Акт про встановлення статей та статутів для регулювання та кращого управління военними суднами Його Величності та збройними силами на морі», який був схвалений королем Карлом II у 1661 р., із наступним друком тексту в 1819 р. Британською комісією із записів. Цей документ сучасні автори також іменують Військовим Статутом (англ. «Articles of War») та вказують на те, що це був перший нормативний кодифікований акт такого змісту.

Згідно цього Статуту (Акту), який був додатково затверджений парламентом, а отже — мав форму національного правового документу високої сили, встановлювалися загальні вимоги до повсякденної діяльності військово-морського флоту. Акт відкривався статтею «Публічне поклоніння Богу» за якою усім командирам, капітанам та іншим офіцерам на морі приписувалося забезпечити на кораблях «публічне поклоніння Всемогутньому Богу згідно з Літургією Англійської Церкви, встановленою законом», та вказувалося, щоб «молитви та проповіді відповідних капеланів у священних порядках ретельно виконувалися на відповідних кораблях», та водночас встановлювався вихідний день на флоті — неділя, як «День Господа».

Далі Акт приписував військовим судам карати членів екіпажу штрафами «або ж ув'язненням або іншим чином, як вважатиме за потрібне» за «використання незаконних і необдуманих присяг, проклять, п'янства, чи інших скандальних дій, що принижують Божу честь і псують хороші манери», не розкриваючи детально складів відповідних правопорушень.

Надалі Акт визначав засади відповідальності за державну зраду та встановлював безальтернативне покарання у вигляді смерті за

отримання чи передачі розвідувальних даних, без вказівки чи дозволу керівників не нижче головнокомандувача ескадрою, будь-якій владі чи державі, які є ворогами Великобританії чи будь-яким особам, які повстають проти неї.

Окремо виключно смертю у ст. 16 Акту приписувалося карати офіцерів та моряків, які «втечуть зі своїм кораблем, або будь-якими артилерійськими боєприпасами чи провізією, щоб послабити службу, або віддадуть те ж саме ворожим піратам або бунтівникам». Те саме покарання у ст. 17 Акту було встановлене й за дезертирство, а у ст. 18 — за шпигунство та підривною діяльністю, у формі «спокусу» до зради або та здачі будь-якого корабля чи боєприпасів або переходу на бік ворога або повстанця. Так саме виключно смертну кару Акт у ст. 19 передбачав для осіб, які планують заколот або збори з метою заколоту.

Окремо у ст. 20 Акту приписувалося карати за приховування «будь-яких зрадницьких чи заколотних задумів», та члени екіпажу зобов'язувалися «негайно розкрити їх своєму начальнику». Крім того, вказаний Акт уповноважував військові суди карати на смерть або ж у іншій спосіб рядовий та офіцерський склад, який протягом дванадцяти годин не передавав командиру «будь-який лист або повідомлення» від ворожої сторони, а також так само карати й командирів за неповідомлення про це «адміралу, віце-адміралу або командиру ескадри». Аналогічне покарання визначалося за звільнення ворожої сторони або повстанців із полону разом «з грошима, порохом, дробовою зброєю, боєприпасами чи будь-якими іншими припасами», та за не збереження захоплених корабельних документів на будь-якому кораблі, захопленому як приз.

Акт спеціально доповняв цей припис тим, що усі папери, чартери (тобто документи про власників та користувачів судна), коносаменти (тобто документи на вантаж), паспорти та інші документи, які будуть конфісковані або знайдені на борту будь-якого судна, захоплених або конфіскованих як приз, мають бути «надісланими у оригіналі, повністю та без шахрайства до Суду Адміралтейства».

Так саме Акт забороняв у ст. 7 будь-яке розграбування чи привласнення екіпажем вантажу або грошей, виявлених на захопленому судні, приписуючи передавати їх до Суду Адміралтейства, так саме у ст. 8 заборонялися розкрадання або вилучення обладнання захоплених кораблів — канатів, якорів, вітрил, пороху, зброї чи боєприпасів.

Примітно, що у Акті вказане, що за умов захоплення іноземного судна чи корабля, які не будуть битися чи чинити опір, забороняється побої або ж пограбування полонених моряків, та що усе пограбоване приватне майно ворожого екіпажу повертається у подвійному розмірі, хоча це правило Акт не поширював на саме захоплене судно та його вантаж.

Отже на прикладі британського Акту 1661 р. можна охарактеризувати специфіку правового забезпечення військово-морської діяльності Нових Часів, зумовлену розвитком суспільним ладом та специфікою відповідної морської тактики, що стала носити ознаки окремої та самостійної форми ведення війни.

Варто констатувати сталий розвиток відповідного регулювання, яке увібрало у себе статутне право та відповідні звичаї, із поступовою деталізацією та частковою гуманізацією відповідних регуляторів. Можна визначити, що основним завданням Акту 1661 р. було не просто встановлення статутних правил, та покарань за їх порушення, але забезпечення спеціального військового судочинства, яке здійснювалося офіцерським складом на борту кораблів та у портах, під керівництвом Адміралтейства. Відповідний статутний акт містить у собі норми кримінального та деліктного права, як матеріального так і процесуального. Дослідження подальшого розвитку військово-морського статутного права має стати підґрунтям для окремих наукових досліджень.

*Вайло Катерина Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правий факультет,
2 курс, 1 група*

ПРОБЛЕМИ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: НА ПРИКЛАДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Термін «нелегальна міграція» — загальноприйняте поняття, що характеризується рухом людей через державні кордони з порушенням правових норм. Масштабна міграція населення, особливо нерегульована, незаконна може перерости у національну катастрофу. Мабуть, кожна країна світу на певному відрізку свого існування стикається з цими складнощами.

Нелегальна міграція в Україні є гострою проблемою, що впливає на стан правопорядку, економічну ситуацію, і на міжнародний імідж не тільки нашої держави, а й багатьох інших.

Варто зауважити, що останніми десятиліттями географічне положення України почали активно використовувати з метою нелегальної міграції, транспортування мігрантів та торгівлі людьми. Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає у комплексному аналізі проблеми незаконної міграції в Україні на прикладі судових рішень. Насамперед, у нашої країни є спільні сухопутні кордони з Румунією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною, водночас Україна відіграє важливу роль у стримуванні потоків нелегальної міграції зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Суб'єктами нелегальної міграції через територію України є населення країн СНД та Азії (Олефір В. І., Кондратьєв Я. Ю., Римаренко Ю. І., 2003).

Проблематика незаконної міграції знайшла відображення у ряді праць науковців, зокрема дослідженнях Кислий А. М., Бондаренко Н. В., Римаренко Ю. І., Олефір В. І., Кондратьєв Я. Ю. На жаль, остаточно не визначено механізми ефективної протидії нелегальній міграції та запобігання її негативних виявів.

Окремим питанням слід визначити незаконну міграцію, пов'язану з транзитним перебуванням в Україні громадян інших країн, які через нашу країну потрапляють до країн Європи. За словами Бондаренко Н. В., варто зазначити, що у 80% випадках незаконна міграція через територію України не є стихійною, навпаки, це добре організований і з роками налагоджений бізнес. Україна витрачає великі гроші для виявлення каналів поставки нелегалів та їх департацію до батьківщини (Бондаренко Н. В., 2016). Злочинні угруповання, які організують такі канали отримують великі прибутки, тим самим спричиняючи державі збитки.

У ході аналізу цієї теми, важливе місце має розгляд національної судової практики розгляду спорів щодо незаконної міграції.

Щодо прикладу, Вирок Кременського районного суду Луганської області від 13 листопада 2019 р. м. Кременна Справа № 433/207/19 Провадження № 1-кп/414/138/2019. Приблизно в червні 2018 року, невстановлена особа, перебуваючи на тимчасово окупованій території у місті Луганськ Луганської області, розуміючи порядок перетину державного кордону України громадянами України та іноземними громадянами, володіючи зв'язками з місцевими мешканцями, які здійснюють у приватному

порядку перевезення громадян на власних автомобілях, вирішила zorganizувати групу з незаконного переправлення осіб через державний кордон України, поза встановлених пунктів пропуску, за грошову винагороду, з метою мати прибуток та стабільне джерело доходу.

14 грудня 2018 року, з метою виконання вищевказаного злочинного плану, невстановлена особа, організував прибуття з міста Харкова громадянки Республіки Азербайджан, в село Багачка Троїцького району Луганської області, для подальшої організації незаконного переправлення її через державний кордон України до Російської Федерації. Після чого підшукав для неї тимчасове житло, в якому громадянка Республіки Азербайджан таємно проживала до сприятливого моменту для незаконного перетину державного кордону України. Тим самим, дослідженою сукупністю доказів викрито безпосередню причетність обох обвинувачених до незаконного переправлення особи через державний кордон України, вчинений саме з корисливих мотивів, організованою групою. Суд вважає їх провину повністю доведеною і кваліфікацію дій за ч. 3 ст. 332 КК України.

За даними МВС України, нелегальна міграція проявляється у великих містах більше ніж у селищах, а також масово у прикордонних зонах, які є місцем переправлення нелегальних мігрантів до Європи. Сільська місцевість цінна тільки для тих нелегальних мігрантів, які вирішили залишитися на постійне місце проживання або отримали статус біженця.

Вироком від 20 вересня 2012 року Старосамбірський районний суд Львівської області встановив: громадянин Халіс вчинив за попередньою змовою із невстановленою слідством особою та з корисливих мотивів організацію та керівництво незаконного переправлення двох громадян, через державний кордон України поза пунктами пропуску, а також сприяння цьому порадами, вказівками та наданням засобів.

Суд вирішив громадянина Халіса визнати винним за ч. 3 ст. 332 КК України та обрати йому міру покарання із застосуванням статті 69 КК України (чотири) роки позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його власністю.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що незаконна міграція є соціально небезпечним, шкідливим, протизаконним явищем, яке реально загрожує економічним інтересам і громадській безпеці нашої держави. Вона є однією з причин зростання злочинності, виникнення напруженості у відносинах між багатьма дер-

жавами. Отже, в ході дослідження стало зрозумілим, що на сьогодні, питання незаконної міграції все ще залишається відкритим і потребує дієвих міжнародних та національних механізмів вирішення.

Гоголь Денис Олегович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет
 2 курс, 1 група

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Обраний нашою державою шлях розвитку реалізуються через реформи різних сфер суспільного життя, зокрема, політичної, економічної, соціальної, судової тощо, у зв'язку з чим важливого значення набуває питання визначення ролі та ефективності діяльності Президента України, його місця у системі органів державної влади.

Наразі Основним законом України закріплено парламентсько-президентську форму республіки, за якою Президентів належать широкі повноваження та важелі впливу. Крім того, на главу держави покладаються сподівання суспільства та міжнародних партнерів у вирішенні багатьох політичних та соціально-економічних проблем України. Зазначені проблеми сприяють актуальності даного дослідження, оскільки збільшення значення людини як творця політичних реалій і активного учасника громадянського суспільства, вимагають поглибленого вивчення конституційно-правового статусу, функцій і повноважень Президента України як глави держави та визначення його місця у системі стримувань і противаг й ролі у побудові правової, демократичної, соціальної держави.

Метою даного дослідження є визначення місця Президента України у механізмі стримувань та противаг на сучасному етапі, та відповідні проблеми, які виникають при його реалізації.

Питання місця Президента в механізмі стримувань та противаг було предметом дослідження багатьох вчених, юристів практиків, як

зарубіжних та вітчизняних, зокрема: Ю. Бисага, Ф. Бурчак, О. Бойко, М. Карамазіна, С. Серьогіна, Ю. Тодика, М. Томенко, В. Шаповал, В. Шатіл, В. Яворський, О. Ярмиш тощо.

Президент, як глава держави, втілює національну єдність державної влади та є гарантом незалежності, територіальної цілісності країни. Не відносячись до жодної з гілок влади, глава держави є важливим елементом у системі стримувань та противаг.

Безперечно, місце Президента у системі стримувань і противаг визначають його функції та повноваження, їх вичерпний перелік дискретно визначений у ст. 102 і ч. 1 ст. 106 Конституції України. Функції, тобто основні напрями і види діяльності Президента України як глави держави, корелюються з його конституційними повноваженнями, тобто тими правами і обов'язками, якими Конституція України наділяє главу держави для належної реалізації його завдань і функцій.

Варто зазначити, що повноваження Президента України охоплюють всі сфери суспільного та державного життя. Він є повноважним впливати на діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів судової влади для того, щоб підтримувати ефективність функціонування механізму держави і Української держави загалом.

Зокрема, взаємодія Президента та Верховної Ради виражається через їх повноваження, які закріплені Конституцією України. У визначених випадках Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, має право законодавчої ініціативи та вето. Проте, за умови належності більшості парламенту до партії Президента, останній здійснює значні втручання у діяльність Верховної Ради.

Насамперед це стосується висунення кандидатури Прем'єр-міністра. В політичній практиці часто виникають конституційні конфлікти, що пов'язані з так званим «дуалізмом виконавчої влади», Кабінет Міністрів України стає Кабінетом Президента.

Крім того, у визначеному законодавством порядку Президент України утворює та реорганізує суди загальної юстиції, здійснює перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років. Проте, деякі науковці схиляються до думки, що призначення судді Президентом створює загрозу незалежності суду.

Важливим елементом у механізмі стримувань та противаг є процедура імпічменту. Кон-

ституція України передбачає підстави для усунення Президента України з посади в порядку імпічменту — вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Проте, незважаючи на достатню ефективність проведення процедури імпічменту в європейських країнах, в Україні натомість вона має відповідні недоліки. Зокрема, пов'язані з тим, що імпічмент може бути використаний для прийняття вигідних політичних рішень.

Надмірна нормативна ускладненість процедури проведення імпічменту, політична заінтересованість й адміністративний ресурс робить, так би мовити, місію нездійсненою. Серед позитивного варто відзначити вичерпний, проте великий перелік підстав для імпічменту та прозорий порядок проведення процедури.

Підсумовуючи, варто зазначити, що лише належне нормативне регулювання та закріплення за Президентом важелей впливу на відповідні гілки влади, та удосконалення процедури імпічменту спричинить ефективність механізму стримувань та противаг.

*Гонтар Валерія Вячеславівна,
Броварь Діана Юрійівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студенти, факультет прокуратури,
2 курс, 7 група*

ВИКЛЮЧНІ ТА ПРИХОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасних умовах нестабільності, насамперед, в політичній та конституційно-правовій сферах, тема виключних та прихованих повноважень Президента наразі є актуальною.

Доктрина виключних повноважень виникла в США, як і досить багато наукових доктрин в сфері права. Основа цієї доктрини полягає в тому, що Президент діє виключно в межах повноважень, які він має. Тобто якщо в законі, в Конституції або в іншому нормативно-правовому акті прописано такі повноваження, далі ніж написано, вийти не можна. Якщо ж хочемо вийти за межі прописаних повноважень, потрібно змінювати Конституцію, закони, додавати ці повноваження, при цьому не порушуючи принцип поділу влади.

Доктрина поширена в демократичних країнах, таких як Австрія, Німеччина, Франція, і за раз активно застосовується в них.

Щодо виключних повноважень Президента України, їх перелік можна подивитися в Основному Законі України. В Конституції України зазначається, що Президент України повинен забезпечувати державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави. Що стосується саме повноважень під час воєнного стану, Президент приймає за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України рішення щодо залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України в умовах воєнного стану здійснює керівництво стратегічним плануванням застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також визначає порядок проходження військової служби.

Відносно доктрини прихованих повноважень, то вона теж виникла в США. І розглядалася спочатку як доктрина, яка стосується Президента. Вона є частково небезпечною в рамках державотворення, оскільки в даному випадку ми можемо дуже розширено тлумачити повноваження.

Наприклад, певний орган державної влади може мати такі повноваження, які навіть доктринально не закладались в нього. Це означає, що у глави держави можуть бути повноваження, які не прописані дослівно, але впливають з його функцій у сфері оборони, зокрема, в умовах агресії проти держави. Тобто Президент може почати виконувати функції виконавчої влади, а Верховна Рада України теж може перейняти на себе функції не властиві їй, і це може призвести до відсутності порядку в країні.

Однак ця доктрина має й корисні аспекти, оскільки інколи в умовах військового стану депутати можуть фізично не мати можливості кожного разу вносити зміни до законодавства, але проблема є терміною і потребує вирішення від якого залежить доля держави. В цьому випадку ми можемо використовувати доктрину для того, щоб зберегти державну цілісність. Тобто доктрина прихованих повноважень використовується лише в невідкладних ситуаціях, коли ми можемо порушити баланс виконавчої, законодавчої та судової влади, але не зловживати цим.

Таким чином, Президент України на виконання своїх конституційних повноважень визначає загальні, стратегічні пріоритети та заведення діяльності виконавчої влади.

Горбенко Олена Сергіївна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Конституційна скарга — важливий інститут права та сильний інструмент захисту громадянських прав і свобод. Аналізуючи справи, розглянуті в судах іноземних держав, науковці доходять висновку, що розгляд конституційних скарг становить значний відсоток усієї судової практики більшості цивілізованих країн світу. В Україні ж громадяни, на жаль, недостатньо ознайомлені з цим інститутом права або взагалі не знають про його існування, що дуже сумно, адже цей новий для України інститут міг би виявитися набагато ефективнішим за пікетування на вулицях.

Конституційна скарга стала об'єктом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Ф. Абдулаєв, М. Бондар, Ю. Барабаш, Г. Василевич, Л. Летнянчин, О. Петришин, А. Селіванов, С. Шевчук та інші.

Метою дослідження цієї роботи є висвітлення функціонування інституту конституційної скарги в Україні.

Спочатку слід з'ясувати, що ми розуміємо під інститутом права взагалі. Під інститутом права у літературі розуміють уособлену групу правових норм, які регулюють однорідні суспільні відносини конкретного виду. Як зазначено в роботі Гультаєва М., правовий інститут є основою галузі права. Юридичні норми утворюють галузь права не безпосередньо, а через інститути. Інститут права характеризується тим, що він:

- 1) регулює певний вид (окрему ділянку, фрагменти, сторону) однорідних суспільних відносин;
- 2) є складовою частиною однієї або кількох галузей права;

- 3) є логічно замкнутою, відокремленою сукупністю норм;
- 4) функціонує автономно, порівняно самостійно у межах галузі права, тобто регулює суспільні відносини незалежно від інших інститутів права.

Науковці вважають, що всі наведені ознаки притаманні інституту конституційної скарги. Вирізняється цей інститут конституційного права від інших видів конституційного процесу та юрисдикційних процесів тим, що він закріплює особливу процесуальну форму, яка «інтегрує в собі ознаки «класичних» юрисдикційних процесуальних форм та ознаки процесу правотворення». Правотворчість при застосуванні конституційної скарги науковці називають «негативною правотворчістю», тобто скасування певних положень законодавства через визнання їх неконституційними впливає на правове регулювання суспільних відносин.

Для громадян України право звертатись із конституційної скаргою до Конституційного Суду України було встановлено Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. (набув чинності 30 вересня 2016 р.). У ст. 151-1 Конституції України закріплено, що подання скарги можливе, якщо при винесенні остаточного рішення судом був застосований закон, котрий суперечить вітчизняній Конституції. Тобто, якщо особа, якій було винесено рішення, зможе довести неконституційність закону, на який спирався суд при обґрунтуванні свого остаточного вердикту, вона отримає можливість перегляду своєї справи судом загальної юрисдикції з врахуванням змін законодавства. Подання конституційної скарги можливе як для фізичних осіб, так і для юридичних осіб приватного права. Подається скарга впродовж трьох місяців з дня набуття чинності винесеного остаточного рішення.

При поданні скарги позивач повинен пам'ятати, що розгляд скарги можливий за умови, якщо всі інші можливі види юридичного захисту вичерпані (оскарження в судах загальної юрисдикції), а також, що конституційну скаргу неможливо подати на рішення, винесене Верховним Судом або іншими судами, або ж на дію чи бездіяльність якогось органу публічної влади чи її представника. Також конституційна скарга спрямована саме на захист основних прав, гарантованих Конституцією, вона не може подаватися, якщо були порушені суб'єктивні права та інтереси. Слід пам'ятати ці важливі нюанси, адже станом на сьогодні біль-

шість поданих скарг не відповідають вимогам, за яких можливий їх розгляд.

При належно складеному зверненні КСУ відкриває конституційне провадження у справі, яка розглядається на пленарному засіданні у строк, що не повинен перевищувати шести місяців та починає обчислюватися з дня прийняття процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі. Після винесення процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі матеріали справи оформляються секретаріатом Конституційного Суду України як судова справа. Після визнання Конституційним Судом України дослідження матеріалів справи завершеним головуючий на пленарному засіданні оголошує про закінчення розгляду справи. За результатами розгляду конституційної скарги Конституційним Судом України приймається рішення.

Отже, з усього вищенаведеного можна зробити висновок, що інститут конституційної скарги є перспективним інститутом конституційного права для України, тому що використання цього права громадянами, по-перше, сприятиме побудові гуманістично спрямованого законодавства, по-друге, надає право нормотворчості звичайним громадянам України, і, в-третє, уможливить усунення значної частини колізій українського законодавства.

*Гриневиц Марія Вікторівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ

Конституційно-правова реформа 2016 року в Україні передбачила реформування інституту прокуратури з метою створення незалежної прокуратури та збалансування функціонування державного механізму. Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає у теоретичному роз'ясненні та дослідженні конституційно-правового статусу прокуратури у рішеннях Конституційного Суду України, а також у розробці теоретичних та конституційно-правових засад правового статусу прокуратури.

Аналізуючи конституційне законодавство України, можемо дійти висновку, що правовий статус прокуратури включає два основних елементи: прокуратуру як орган державної влади та як орган у системі юстиції. Слід зазначити, що п. 7 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про прокуратуру» закріплює принцип неприпустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

У конституційно-правовій літературі прокуратура розглядається як інститут державної влади. Слід зазначити, що поняття «орган держави» та «орган державної влади» не є тотожними, хоча й здійснюють єдину державну владу. Класична тріада гілок влади не охоплює всі види державних органів, оскільки, як зазначалося в юридичній доктрині, поділ влади базується на деяких узагальнених, найбільш типових функціях державної влади, а реальна система державних органів визначається не лише цим фактором, а й змістом конкретних функцій і компетенцій, що випливають із життєвих потреб державних органів. У Конституції України переважно використовується термін «орган державної влади», а в законодавстві — терміни «орган державної влади», «державний орган», які також використовуються на практиці.

Тобто законодавець одночасно використовує в нормативно-правових актах два терміни — «державний орган» і «орган державної влади». Це створює термінологічну неоднозначність і різне розуміння цих правових категорій. За словами В. М. Шаповала, у сучасній практиці державного будівництва ні в одному з основних законів, прийнятих в інших країнах, крім так званих соціалістичних і пострадянських, термін «державна влада» не вживається. Для відповідної мети існує термін «державний орган» («державний орган»), хоча в конституційній практиці взагалі уникають будь-якої термінології узагальненого характеру, пов'язаної з визначенням державного механізму та його складових.

Прокуратура, відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», виконує встановлені Конституцією України функції щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Правова форма прокуратури полягає в тому, що порядок її утворення та діяльності визначаються нормами Конституції України та Закону України «Про прокуратуру». У своїй діяльності прокуратура повинна керуватися принципом, закріпленим

у ч. 2 ст. 19 Конституції України: «Дозволяється лише те, що прямо передбачено законом».

Нааявність державної влади є найважливішою ознакою державного органу. Ці повноваження знайшли відображення у компетенції прокуратури. Закон України «Про прокуратуру» визначає їх як повноваження прокурора щодо виконання покладених на нього функцій. Нааявність у прокуратури правових, матеріальних і фінансових ресурсів забезпечує виконання нею завдань і функцій держави. Орієнтація на виконання завдань і функцій держави є ознакою діяльності прокуратури як державного органу.

Конституцією України визначено такі функції: забезпечення державного обвинувачення в суді; організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення інших відповідно до закону питань під час кримінального провадження, нагляд за проведенням негласних та інших слідчо-розшукових дій правоохоронних органів; представництво інтересів держави в суді у випадках і в порядку, визначених законом.

Проте ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» визначено чотири функції: забезпечення державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом; нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування; нагляд за додержанням закону під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

На нашу думку, оскільки норми Конституції є нормами прямої дії, а верховенство Конституції забезпечується на всій території України, положення Закону України «Про прокуратуру» необхідно узгодити з нормами Конституції України.

Отже, законодавство не містить визначення поняття «конституційно-правовий статус прокуратури», але аналіз Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» дозволяє сформулювати зміст такого визначення: конституційно-правовий статус прокуратури — це сукупність конституційно визначених принципів організації та діяльності прокуратури, обсягу компетенції, мети, завдань і функцій її діяльності, а також особливостей взаємодії з іншими суб'єктами права та місце цього органу в органах державної влади.

Подальші дослідження мають стосуватися визначення характерних ознак конституційно-правового статусу прокуратури: обов'язкового закріплення статусу конституційно-правовими нормами; прийняття спеціального міжгалузевого закону, який безпосередньо регулює діяльність прокуратури; пряме віднесення до органів, близьких до судової влади, унікальність її функцій.

Ірметова Анна Юрійвна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет адвокатури,
 4 курс, група 18-19-09

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Світове суспільство з кожним роком демонструє все більший інтерес до охорони навколишнього середовища шляхом сприяння сталому розвитку, який задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Сталий розвиток передбачає погодженість екологічного, економічного й соціального аспектів розвитку суспільства, що сприяє забезпеченню високого рівня якості життя людини. При чому екологічна складова виходить на перший план і є головною, порівняно з досягненням економічних й соціальних цілей, бо стан навколишнього природного середовища є визначальним фактором життєзабезпечення.

У нинішніх умовах особливо акцентується увага на забезпеченні екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян, раціональному використанні природних ресурсів, охороні навколишнього природного середовища від надмірного забруднення. В даний період підтверджено прямолінійний зв'язок забруднення довкілля із значним зміщенням в гірший бік самопочуття населення, негативними перетвореннями в його генофонді. Крім того, через війну, екологічний стан в Україні значно погіршився. Військові дії завдають екосистемі неоправданної шкоди, при цьому формуючи у прямому сенсі екоцид.

Зазначимо, що відповідно до Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, прийнятого 8 червня 1977 р. забороняється застосовувати методи або засоби ведення військових дій, які мають на своїй меті заподіяти або, як можна очікувати, заподіють великий, довготривалий і серйозний збиток природному середовищу. Крім того, в ст. 55 зазначається, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довготривалої й серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим зашкодять здоров'ю або виживанню населення.

Відповідно до 24-го Принципу Декларації Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток (1992 р.) війна за своєю суттю є руйнівною для сталого розвитку, тому держави зобов'язані поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля під час збройного конфлікту, і, якщо необхідно, співпрацювати заради його подальшого розвитку.

Міжнародний суд ООН у консультативному висновку щодо законності загрози або використання ядерної зброї постановив, що екологічні зобов'язання — зокрема, зобов'язання держав гарантувати, що діяльність в межах їхньої юрисдикції чи контролю не завдає негативного впливу на довкілля інших держав — застосовуються в контексті збройного конфлікту, принаймні, якщо вони не суперечать військовому праву.

Забезпечення конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля набуває особливої значущості. Слід зазначити, що даному праву кореспондує обов'язок держави — забезпечити екологічну безпеку і підтримувати екологічну рівновагу на території України, подолати наслідки Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, зберегти генофонд Українського народу (ст. 16 Конституції України).

Основними екологічними проблемами сьогодні є: забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, надмірна експлуатація надр, зміна клімату у вигляді підвищення температури та екстремальних погодних явищ, відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання утворенню відходів, їх перероблення, утилізацію, знешкодження та екологічно безпечне видалення тощо. Крім

того, війна додала ще більше екологічних проблем. Так, військовими діями, руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану довкілля, спричинило шкоду здоров'ю та порушило безпеку життєдіяльності для більшості населення країни.

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України, забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем. Однак, ефективність реалізації державної екологічної політики сьогодні пов'язана із складними соціально-економічними, суспільно-політичними процесами в державі, а також із війною.

Відповідно стратегічними цілями державної екологічної політики, які потребують особливої уваги та висувуються на перший план в сучасних умовах повинні стати: (а) формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання й виробництва; (б) забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України, який має на меті впровадження механізму, що складається з впровадження таких інструментів, котрі будуть здатні нормально функціонувати в умовах сьогодення та матимуть ефективний результат; (в) зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення; (г) удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління тощо.

В контексті вищезазначеного надзвичайної актуальності набуває також питання відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок війни, у вигляді компенсації збитків у повному обсязі. Деякі кроки у цьому напрямку вже зроблені. Наразі прийнято низку методик оцінки збитків довкіллю.

Реалізація вищезазначених цілей національної екологічної політики дасть змогу поліпшити стан навколишнього природного середовища, забезпечити перехід до системи інтегрованого екологічного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та розвиток природоохоронної складо-

вої в галузях економіки, удосконалити систему екологічно невиснажливого використання природних ресурсів, а також подолати екологічні наслідки війни.

*Калінченко Людмила Василівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група*

ВИБОРНІСТЬ СУДДІВ: ЧИ ПОТРІБНА ТАКА ПРАКТИКА УКРАЇНІ?

В усіх країнах практикують різні методи обрання суддів, наприклад в США їх можна виділити п'ять: вибори, що здійснюються законодавчим органом (у 3 штатах), призначення главою виконавчої влади, з наступним затвердженням законодавчим органом (у 8 штатах), всезагальні вибори на основі партійних списків (у 12 штатах), всезагальні позапартійні вибори — незалежно від партійної приналежності (у 10 штатах), (Кушніренко О., Пенькова К., 2015).

За роки незалежності України питання виборності суддів завжди було актуальним. Значна кількість політиків у своїх передвиборних обіцянках зазначали про намір запровадити прямі вибори голів суддів усіх рівнів. Серед таких політиків були зокрема кандидати на посаду Президента України. Наприклад, під час проведення чергових виборів Президента України 2010 року питання виборності суддів виборцями було порушено в Передвиборчій програмі кандидата у Президенти України Ю. Тимошенко: «Україна переможе. Україна — це ти!», де було зазначено, що «суди будуть виведені з-під політичного, адміністративного та корупційного впливу. Ми зробимо їх фінансово незалежними від виконавчої влади. Люди безпосередньо обиратимуть і відкликатимуть суддів. Громадяни отримають право ініціювати дисциплінарні справи проти нечесних суддів» (Нестерович В., 2020).

В українській історії вже були випадки, коли кандидати у судді обиралися народом шляхом голосування, така практика існувала в період радянської України до 1980-их років. Нині ж порядок формування суддівського корпусу є відмінно іншим. До процесу призначення суддів

причетні різні органи і посадові особи: кваліфікаційні комісії суддів, Голова Верховного Суду або вищого спеціалізованого суду, Вища рада юстиції, Президент та його Секретаріат, Комітет Верховної Ради з питань правосуддя і сама Верховна Рада.

Виборність сама по собі є ознакою політичних посад, але ніяк не посади судді. Основною характеристикою кожного судді є високий рівень фахової підготовки, цей рівень можна перевірити, лише створивши ефективний механізм відбору та перевірки професійних знань і підготовки кандидатів на посаду судді. Пересічний громадянин не в змозі оцінити рівень фахової підготовки претендента на посаду судді, як зазначає, вітчизняний учений В. Долежан, що «професіоналів не обирають», також він зазначає, що «формування представницьких органів шляхом виборів аж ніяк не свідчить про те, що цей порядок такою ж мірою може застосовуватись і до суддів». Крім того, високий рівень корумпованості системи влади також матиме суттєвий вплив на процес обрання кандидатів на посади суддів, оскільки судова влада повинна залишатися незалежною.

Обрання не гарантує жорсткої підзвітності судді перед виборцями. Єдиним способом тиску громадськості на суддів після виборів може бути лише загроза дострокових виборів. Здійснення громадського контролю за діяльністю обраних суддів не виключатиме, очевидно, потреби в існуванні певних важелів впливу на них з боку компетентних державних органів, які матимуть право звільняти їх з посад за грубі порушення законодавства незалежно від думки виборців, що також ставить під сумнів саму ідею обрання (Кушніренко В., Пенькова К., 2015).

Українське суспільство ще не готове до впровадження виборності суддів, адже є велика вірогідність застосування різного роду виборчих маніпуляцій, це видно із результатів виборів Президента України, де завжди перемагає той, у кого більше статків, хто більше всіх дасть обіцянок, і кого найчастіше показують по телебаченню.

Прийняття закону щодо виборності суддів не поліпшить становище, а навпаки поверне Україну до радянських часів. Виборність суддів не тільки не очистить судову систему від хабарників та непрофесіоналів, але й створить умови для зловживання голосами виборців.

Практика обрання суддів серед інших країн не є розповсюдженою. Однією з країн, де виборність суддів все ж існує — є США, де кожен штат має повну автономію у виборі не тільки

методів комплектування суддівських кадрів, а й покарання й усунення з посади. Та навіть в Сполучених Штатах вибори суддів з часом дедалі більше нагадують вибори на владні посади. Застосування в Україні обрання суддів, не видається таким, що могло б позитивно вплинути на правосуддя в Україні.

Каплій Олена Володимирівна

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

юридичний факультет, кандидатка юридичних наук, доцентка (б.в.з) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, керівниця юридичної клініки «Veritas»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В аспекті міжнародно-правових стандартів практична реалізація права на свободу світогляду та віросповідання є важливим показником демократичності держави, її гуманістичної сутності. Забезпечене юридичним обов'язком держави і закріплене нормами Основного Закону України, право військовослужбовців на свободу віросповідання надає можливість їм здійснювати певні дії з метою задоволення релігійних потреб і інтересів, а також можливість виражати атеїстичні переконання або нейтрально ставитися до релігії. Проте, в умовах діяльності військових формувань небезпека такого обмеження насправді виникає.

Викликано таке обмеження, перш за все, необхідністю виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. Але на виконання ст. 35 Конституції України держава зобов'язана вживати адекватних заходів щодо захисту зазначених прав військовослужбовців. Актуальність окресленої проблеми зумовлена насамперед тим, що одним із ключових питань військово-релігійних відносин в Україні є введення в Збройних Силах та інших, створених відповідно до законів військових формувань, інституту військового духовенства. Незважаючи на те, що Україна є світською державою, роль священників у військовому середовищі важко переоцінити. По-перше, переважна кількість

військовослужбовців Збройних Сил України є віруючими людьми й відносяться до тієї чи іншої релігійної конфесії. Про це свідчать численні соціологічні дослідження.

Для України практика співпраці держави з церквою у військових формувань не нова. Впродовж майже всієї історії, за винятком часів панування радянської влади, військова служба поєднувалася із духовною опікою військовиків. Пропонуємо наступну періодизацію формування інституту військових капеланів в Україні: I період козацька доба; II період початок ХХ століття, період визвольних змагань українського народу; III період пропонуємо поділити на три етапи (перший 1991 рік — до 2014 року, другий етап пов'язаний з початком проведення АТО/ООС на Сході України — до 30 листопада 2021 р., третій етап 24 лютого 2022 р. і до нині).

Відродження та становлення служби військового капеланства розпочалося вже в незалежній Україні. Найпершим документом, яким було запроваджено спеціальні заходи, спрямовані на реалізацію релігійних потреб військовослужбовців стала Директива Міністерства оборони України «Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України» № Д-25 від 21.04.2006 р. Прийняттям цього документу було покладено початок системної діяльності у сфері співпраці українських релігійних та військових інституцій. Наступні кроки у створенні даного інституту в нашій державі пов'язані з початком проведення АТО/ООС на Сході України та широкомасштабної інформаційної війни в яку втягнуто населення країни. У цих умовах стало зрозуміло, що важливим елементом підтримання боєздатності військ і передумовою успішного виконання бойових завдань є формування та підтримання належного морально-психологічного стану та високого морального духу військових формувань України.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про службу військового духовенства у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі». Наступним етапом у створенні інституту капеланства стало підписання Міністром оборони України Наказу «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України». Для закріплення в законодавстві поняття військового капеланства, створення відповідної служби, визначення статусу військових капеланів та надання їм гарантій соціального захисту 30 листопада 2021 р. Верховною Радою Украї-

ни було прийнято Закон України «Про Службу військового капеланства». Згідно Закону, військовий капелан — особа, яка в установленому цим Законом порядку отримала мандат на право здійснення капеланської діяльності, уклала контракт про проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу та здійснює капеланську діяльність у військових формуваннях.

Але, у зв'язку із початком широкомасштабної війни російської федерації виникла термінова необхідність у набранні чинності Законом України «Про Службу військового капеланства» задля невідкладного закріплення в законодавстві поняття військового капеланства. Тому, Верховна Рада України 15 березня 2022 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про Службу військового капеланства». Відповідно до якого Закон набув чинності не 1 липня 2022 р., як планувалось раніше, а з 19 березня 2022 р.

Для реалізації положень Закону, вже прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів. Так, наказом Міністерства оборони № 103 від 6 квітня 2022 р., що набув чинності 22 квітня, введено нову офіцерську спеціальність за напрямком «Військова капеланська діяльність». Військово-облікову спеціальність 392 000 «Військова капеланська діяльність» також включено до Переліку воєнно-облікових спеціальностей, за якими може бути присвоєно первинне військове звання молодшого лейтенанта запасу. Щодо сержантів та солдатів, то наказом Міноборони № 107 12 квітня 2022 р., який набув чинності 26 квітня, введено нову спеціальність 916 «Військової капеланської діяльності».

Також, слід зазначити, що до порядку проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України Указом Президента 2 вересня 2022 р. були внесені зміни, які стосуються служби військових капеланів, зокрема до військових звань осіб офіцерського складу капеланської служби, які мають відповідну освіту та займають відповідну штатну посаду, додаються слова «капеланської служби» у порядку, визначеному Міністерством оборони України, та інші зміни.

За 8 років російсько-української війни у Збройних Силах зроблено чимало. Сьогодні близько 100 священників є штатними капеланами у Збройних Силах України, а майже 300 священнослужителів працюють із військовиками на громадських засадах. Загалом, починаючи з 2014 р., капеланську місію в Українському вій-

ську виконували понад 600 священників. Але ще багато роботи, тому проаналізувавши нормативні документи, опрацювавши наукову та емпіричну базу дослідження дійшли до наступних висновків: по-перше, потрібно збільшити граничну чисельність Служби військового капеланства до 0,2% граничної чисельності кожного силового відомства; по-друге, узаконити норму, що забороняла бути капеланом священнику релігійної організації, яка у своїй назві вказала на приналежність до держави-агресора (Московський патріархат); по-третє, додатково роз'яснити та законодавчо врегулювати норму щодо конфіденційного характеру інформації, яка стала відома військовому капеланові внаслідок виконання ним своїх обов'язків; по-четверте, необхідно деталізувати в Законі України «Про Службу військових капеланів» нормативні визначення на рівні підзаконних актів, щоб узгодити з положеннями ст. 35 Конституції України.

Усе вищезазначене долучає дослідження процесів і явищ, пов'язаних з інститутом військового духовенства в Україні до актуальних наукових і практичних проблем сьогодення. Тому, прийняття Закону України «Про Службу військового капеланства» та введення його в дію в умовах воєнного стану, сприятиме забезпеченню конституційних права на свободу віросповідання та задоволення релігійних потреб військовослужбовців України.

Карташов Артем Олександрович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 3 група

ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ, РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ

Територіальні громади — основа інституту народовладдя в Україні. На сьогоднішній день питання спроможних територіальних громад стоїть на порядку денному в нашій країні. Однак існує велика кількість проблем, через які діяльність державних громад, нівелюється, що призводить до негативних наслідків у благоустрої та розвитку територій.

Навіть прості питання розвитку територіальної громади часто стають проблемою, на розв'язання яких уходить купа часу та сил, як органів місцевого самоврядування так і пересічних жителів громад. Слід відзначити, що для України питання формування спроможних територіальних громад є вкрай актуальними, адже в наслідок процесів в світі: економічної кризи, інтеграційних процесів та глобалізації, держава повинна стимулювати та модернізувати цю сферу.

Хотілося б зазначити, що багато вітчизняних науковців присвятили свою увагу питанням формування територіальних громад, серед них можна виділити А. П. Павлюк, В. А. Негода, Я. В. Жонвірчик. В їх роботах можна побачити розробку позитивних тенденцій в формуванні територіальної громади та взяти на озброєння для покращення ситуації в сфері місцевого самоврядування.

З огляду на ситуацію з місцевим самоврядуванням в Україні можна виділити мету дослідження цього питання, забезпечення стійкого та керованого розвитку територіальної громади в контексті удосконалення системи управління територіями і збільшення доступу управління громадян ними, а також формування стратегії їх економічного саморозвитку.

Перш за все, слід визначити, що містить в собі поняття «територіальна громада». Згідно ст. 140 Конституції України «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.» та ст. 2 закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» «Добровільне об'єднання територіальних громад здійснюється з дотриманням таких принципів:

- 1) конституційності та законності;
- 2) добровільності;
- 3) економічної ефективності;
- 4) державної підтримки;
- 5) прозорості та відкритості.».

З цього поняття випливає те, що влада здійснюється народом і ОМС повинні надавати належні якісні послуги, активізувати економічні процеси, забезпечувати розвиток територій і громад, та дотримуватися принципу законності.

Формування спроможних територіальних громад, дає змогу вдало поліпшувати стан населення та території громади, коли громада може самостійно та швидко вирішувати свої пробле-

ми, самостійно впливати на економічний розвиток не сповільнюючись бюрократичним апаратом. Самі громадяни можуть вирішувати питання розвитку та утримання інфраструктури, планування в сфері функціонування освіти та культури, самостійно управляти пасажирськими перевезеннями на території громади. Щодо економічного саморозвитку влучно зазначив Я. Ф. Жовнірчик. Створення власної фінансової системи населення – провідний фактор економічного саморозвитку, в основі якого лежить розвинута фінансова інфраструктура. Власна фінансова інфраструктура населення, що створюється в територіальних громадах, обслуговує в першу чергу це населення, виробничу та соціальну сферу, бюджетні відносини, позабюджетні відносини. Основною умовою формування багатofункціональної фінансової інфраструктури територіальних громад та її ефективної роботи є те, що їх акціонерами стає населення, яке проживає на цій території (Жовнірчик Я. Ф., 2005). Також процес створення самостійної фінансової ефективності збільшує порядок та унормованість життя громадян та реалізує їх корпоративні інтереси, що реалізація корпоративних інтересів може бути досягнута за допомогою системи фінансування через вирішення комплексу конкретних завдань: акумулювання та мобілізація коштів населення; розміщення фінансових ресурсів у пріоритетних проектах розвитку територій; розробка та реалізація повних соціально-фінансових технологій; формуванні механізму ефективного контролю за використанням фінансових ресурсів (Жовнірчик Я. Ф., 2005). Ще головним плюсом спроможних територіальних громад — залучення широких мас населення у вирішенні питань стосовно розвитку та покращення життя у ТГ, таким чином реалізується принцип народовладдя, що є чітко прописаний в статті 5 Конституції України.

Одним з основних ризиків формування територіальних громад це те, що воно може призвести до зниження рівня якості суспільних послуг, може також сприяти збільшенню диференціації розвитку через різницю соціально-економічного потенціалу регіону та створити сильну корупцію на місцях, коли гроші громади будуть йти не на розвиток її території та поліпшення життя громадян, а можуть «осідати в кишнях» органів влади і посиленню нерівномірності соціально-економічного розвитку територій.

Отже, на основі вищенаведеного можна зробити певний висновок, що формування спро-

можних територіальних громад має як свої переваги так і ризики. Тому, на нашу думку, для зменшення ризиків в їх формуванні треба сприяти державою розвитку місцевого самоврядування, держава повинна підтримувати процеси об'єднання територіальних громад та з боку держави потрібна надаватися організаційна допомога в об'єднанні територіальних громад.

Кобзев Андрій Олегович

*НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студент, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОХІДНОГО БАР'ЄРА: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

На сьогодні у вітчизняній науці конституційного права відсутні комплексні дослідження, присвячені інституту прохідного бар'єру, зазвичай його оцінка дається з точки зору політичної доцільності, а не конституційно-правової регламентації. Питання прохідного бар'єру розглядається науковцями лише фрагментарно при дослідженні пропорційної системи виборів. Мета цієї роботи полягає у визначенні функціональної ролі прохідного бар'єру, його впливу на результати виборів та конституційно-правових критеріїв законодавчого проектування.

Найпоширенішим у політичній та науковій дискусії аргументом за введення прохідного бар'єру є необхідність створити умови для ефективної роботи представницького органу шляхом недопущення його до складу партій, які отримують мінімальний відсоток голосів виборців (Афанасьєва М. В., 2012).

Прохідний бар'єр — це мінімальна кількість голосів, який повинна подолати партія для того, щоб претендувати на представництво. Такий поріг використовується за пропорційної системи виборів для того, щоб подолати її найбільший недолік — відсутність стимулів, які стримують фрагментацію політичних партій (Бойко Н. С., 2014). Основна незручність, яка безпосередньо пов'язана із запровадженням прохідного бар'єра, полягає у довільному визначенні його висоти. По суті, неможливо

задалегідь визначити, яке значення обмеження буде правильним, тому що його адекватність залежить від конкретних умов у кожній політичній системі. Право на участь у розподілі депутатських мандатів за результатами парламентських виборів в Україні матимуть ті політичні партії, що отримали три і більше відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні в загальнодержавному виборчому окрузі. Звідси слідує, що конкретне числове значення прохідного бар'єра безпосередньо пов'язане із активністю громадян у день голосування, тобто залежить від виборчої явки і, враховуючи цей факт, може суттєво варіюватись. Досвід демонструє, що завжди частина виборців неминуче голосує за партії, котрі не долають встановленого бар'єра (Рябець М. М., 2001).

Таким чином, їх голоси втрачаються. У посткомуністичних країнах кількість таких «втрачених» голосів становить в середньому 17%, тобто майже кожен п'ятий голосує за партії, які до парламенту не потрапляють. Якщо ця тенденція збережеться, то її ймовірним наслідком може стати скоріше не зміна політичних симпатій виборців, а їхнє розчарування в самому процесі виборів. Слід наголосити, що цей відсоток «втрачених» голосів стосується тих країн, в яких функціонує саме один з різновидів пропорційної системи виборів.

З одного боку, прохідний бар'єр на парламентських виборах при пропорційній виборчій системі породжує відчутний масив втрачених голосів та позбавляє представництва невеликі групи виборців. З іншого боку, він виступає важливим інструментом забезпечення якості роботи парламенту, адже спрямований на зменшення розпорошеності політичних сил у законодавчому органі, а звідси підвищення ефективності його діяльності за рахунок забезпечення більш сприятливих умов для створення коаліції.

Зазвичай бар'єр встановлюється виборчим законодавством у формі певної наперед визначеної кількості голосів або ж частки від загальної (дійсної) кількості голосів виборців, поданих на конкретних виборах (в окремих випадках бар'єр може виражатися і у формі кількості мандатів; приклад тому — Німеччина). Такий бар'єр називають легальним. Однак існує ще один вид бар'єру — ефективний (або ж природний). Такий бар'єр за своєю природою є явищем похідним від інших елементів виборчої системи, а саме від формули розподілу мандатів та кількості членів парламенту (Соклакова К., Прудкий Б., 2019).

В залежності від величини, виборчий бар'єр може визнаватися припустимим або дискримінаційним. Така оцінка, хоч і є недостатньо об'єктивною з огляду на сприйняття критерію справедливості виборчої системи порізному в умовах кожної окремо взятої країни, все ж може мати кількісний вимір, визначений на основі аналізу досвіду застосування різноманітних виборчих систем у світовій практиці. До прикладу, у державах-членах Венеціанської Комісії діапазон застосовуваних бар'єрів становить від найнижчих 0,67% (в Нідерландах) до найвищих 10% (у Туреччині). Значення, котрі прийнято вважати найбільш прийнятними, варіюються від 2 до 5 відсотків. Як засвідчує практика, бар'єр, нижчий від 2 відсотків, виявляється малоефективним, наближаючись до показників природного бар'єру, чим нівелюють саму ідею, покладену в основу віднесення виборчого бар'єру до складових виборчої системи. Водночас бар'єр, що перевищує 5 відсотків, має дискримінаційний характер стосовно політичних партій з відносно невеликою підтримкою. Виборчі бар'єри також мають свою градацію за їх застосуванням на різних рівнях розподілу голосів. Зокрема, мова йде про регіональні (окружні) та загальнонаціональні бар'єри. Так, наприклад, деякі закони встановлюють, що має бути отримана певна кількість голосів на рівні округу (наприклад, Іспанія). Інші вимагають загальнонаціональних легальних бар'єрів (наприклад, Німеччина), а ще в інших бар'єри можуть бути застосовані на обох таких рівнях (наприклад, Швеція). Їх взаємодія та співвідношення можуть набирати найрізноманітніших форм. На рівні зі стандартним для виборчої практики зарубіжних країн виборчим бар'єром (загальнонаціональним чи регіональним) запропоновано радикалізований бар'єр, котрий виражається у вигляді 5-відсоткової межі голосів, поданих за загальнодержавний партійний список у межах конкретного регіону за сукупністю результатів усіх округів в межах такого, яка надає право партії брати участь у розподілі мандатів на рівні держави. При цьому єдиний загальнодержавний бар'єр не має застосовуватися.

Отже, прохідний бар'єр здійснює вплив на політико-правовий результат виборів, тому визначення необхідності його введення та нормативне закріплення його розміру має розглядатися не стільки як питання математичних розрахунків та політичної доцільності, а перш за все, як засіб забезпечення реалізації конституційних принципів демократичних виборів.

Відсоток прохідного бар'єру може як заважати, так і сприяти становленню реальної багатопартійності, забезпеченню політичного плюралізму, репрезентативності виборців у представницьких органах. Головне щоб наслідком його застосування не стала узурпація влади в руках однієї політичної партії та така втрата голосів виборців на такому рівні, що поставить під сумнів представницький характер органу публічної влади.

Круторог Дар'я Євгенівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет адвокатури,
2 курс, 6 група

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Конституціоналізм є політико-правовою категорією, що визначає місце й значення Конституції України в правовій системі, в державі і суспільстві. Це знаходить свій вияв у її верховенстві та впливі на суспільні відносини, бо Конституція впливає не лише на правову систему, а й на політику, економіку, соціальну й духовну сфери. Тож виходячи з цього, конституціоналізм — це й конституційність внутрішньої й зовнішньої політики держави; конституційність політичної, економічної, соціальної та духовної систем.

Сучасне українське суспільство знаходиться у фазі свого бурхливого розвитку, а задля цього розвитку нам необхідна свобода. Саме через ці невідпинні зміни виникає необхідність вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин.

Незважаючи на правове закріплення заборони дискримінації за будь-якими ознаками, гомофобні настрої досі є досить поширеними в українському суспільстві. За рейтингом ILGA-Europe (незалежна міжнародна неурядова організація, що об'єднує понад 700 організацій із 54 країн Європи та Центральної Азії) станом на 2021 рік Україна займала 39 місце із 49 країн Європи за правовим станом ЛГБТ-спільноти. Це призводить до того, що представники цієї спільноти потерпають від порушень їх прав у різних сферах життя просто через невідповідність домінуючій гетеросексуальній моделі вза-

ємовідносин. Противниками ЛГБТ-спільноти спільноти висуваються різні причини для заборони цього явища, включаючи порушення релігійних норм, моральних та сімейних цінностей тощо.

На іншому боці є поняття автономії людини, за думкою судді КСУ О. В. Гришук, що визначається як ідеальна основа для формування особи на основі раціонального вибору можливих дій, способу життя загалом, керуючись власною системою цінностей та власними ціннісними орієнтаціями. Ця теорія походить від ідеї людської гідності, що є найбільш загальною та важливою соціальною цінністю, яку не можна обмежити.

Правове регулювання становища представників ЛГБТ-спільноти давно стоїть на порядку денному. Ще 2009 року у Рекомендаціях країн-членам Ради Європи прозвучала рекомендація закріпити заборону дискримінації на підставі гендерної ідентичності у системі національного законодавства. ПАРЕ було прийнято декілька резолюцій щодо захисту від дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності тощо. Тож вимога бути толерантними у тому числі до представників ЛГБТ-спільноти стало принципом правового регулювання, що має бути реалізована у національній правовій системі. Ця теза неодноразово проголошується інституціями ЄС, ООН, Ради Європи. Також знаковим стало рішення ЄСПЛ «Оліарі та інші проти Італії», за яким Суд встановив позитивне зобов'язання держав-членів забезпечувати юридичне визнання одностатевих пар. Країни, що прагнуть до справжньої демократії мають вжити заходів, спрямованих на захист від дискримінації сексуальних меншин.

Також Україною було ратифіковано Стамбульську конвенцію, яка проголошує, що захист від насильства має бути наданий без дискримінації за гендером чи сексуальною орієнтацією. Однак Україна заявила, що не розглядає жодне з положень Конвенції як таке, що зобов'язує її вносити зміни до Конституції та Сімейного кодексу та інших законів щодо інститутів шлюбу, сім'ї, усиновлення та права батьків виховувати дітей згідно власних переконань. Тобто ратифікація не означає обов'язкового доповнення законодавства нормами про заборону дискримінації за ознакою гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації.

Одним із найяскравіших прикладів є заборона одностатевих шлюбів, оскільки відповідно до статті 51 Конституції України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка.

Таким чином держава утверджує вже існуючі стереотипи. У цьому випадку можна провести паралель із відносно нещодавною легалізацією шлюбів між представниками різної раси. Ця проблема знаходить своє відображення, у тому числі, в законодавчому обмеженні майнових прав одностатевих пар.

Отже, включення до антидискримінаційної конституційної норми таких підстав дискримінації, як сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність є надзвичайно важливим кроком уперед і сигналом, що держава готова визнати існування такої проблеми та виконати свої зобов'язання у сфері захисту прав і свобод людини. Якщо свобода є складовою конституціоналізму, то заборона обирати, з ким брати шлюб, та страх бути пригніченим через гендерну ідентичність є неприпустимою у сучасному вільному суспільстві.

Лаптева Ірина Віталіївна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, факультет юстиції,
 5 курс, 1 група

ЗАБОРОНА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ: РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Українська держава на конституційному рівні визначає свою суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову природу. Державу, де визнається і діє принцип верховенства права, існує повага до прав людини та проголошується незворотність європейського та євроатлантичного курсу.

Свобода світогляду, віросповідання є важливим правом, що також віднайшло своє закріплення в широкому колі міжнародно-правових актів. Конституція України декларує відокремленість держави від церкви та релігійних організацій, хоча законодавством визначається перелік офіційних державних свят, що є релігійними за своєю суттю та пов'язані безпосередньо з православ'ям.

У свою чергу, нейтральність держави в питаннях релігії Європейським Судом з прав лю-

дини у справі *Eweida and Others v. the United Kingdom* була розтлумачена як «збереження неупередженості держави стосовно релігійних організацій та рівного ставлення до кожної з них». Однак, як слушно зауважує Г. О. Христова, це не означає, що держава мусить «звести мур між цими двома інститутами суспільства», а дозволяє та навіть вимагає співпрацю між ними.

Саме за таким сценарієм і рухалася Україна в роки незалежності. Це зумовлено насамперед тим, що незважаючи на те, що в Україні близько 60% українців відносять себе до православних християн, Українська православна церква московського патріархату (далі – УПЦ МП) складає найбільшу за чисельністю кількість релігійних громад, що за кількістю є порівняною за чисельністю громад Православної Церкви України та Української греко-католицької церкви разом узятих. Тому, з часу повномасштабного вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну 24 лютого 2022 року вкрай гостро постало питання про заборону функціонування УПЦ МП в Україні.

Попередньо, в Україні реалізовувалася концепція войовничої демократії через заборону політичних партій та громадських організацій, проведення люстраційних заходів, засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів, а у 2022 році до цього переліку додалися заходи з заборони телеканалів та пропаганди збройної агресії рф як держави-терориста проти України.

У рамках цього дослідження постає логічне зауваження, що релігійні об'єднання та організації є специфічним інститутом громадянського суспільства, рф проголошує себе як світська держава, хоча через свої терористичні дії нормативні акти цієї держави втратили будь-який юридичний сенс. Водночас, чи можемо ми отожднювати політичне керівництво рф та релігійне? На мою думку, де-юре, не можемо. Водночас, де-факто, ми спостерігаємо єдність політичного та релігійного керівництва держави-терориста, що виражається в публічних виступах патріарха Кирила, де він підтримує збройну агресію проти України, розкриття численної кількості фактів пропаганди «руського міра» в УПЦ МП та примусове насадження рпц на окупованих територіях.

З огляду на це, для забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності, тим паче в умовах воєнного стану держава мусить належним чином реагувати на наявну вже багато років загрозу. Так, у Верховній Раді України

неодноразово вносилися законопроекти щодо заборони УПЦ МП, однак до цього часу вони так і не були прийняті. Останній з таких проєктів було зареєстровано 23 листопада 2022 року за № 8221.

У ньому визначається особливість найменування релігійних організацій, засади функціонування іноземних релігійних організацій, а також зазначено заборону діяльності російської православної церкви (далі — рпц), у тому числі організацій, які «безпосередньо або як складові частини іншої релігійної організації (об'єднання) входять до структури (є частиною)».

Окремо хотілося б звернути увагу на норму, що забороняє діяльність організацій «які прямо або опосередковано, в тому числі через публічні виступи керівників, підтримують збройну агресію проти України», а також вимог заборони мати керівний центр в державі «яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України». Безперечно, текст вказаного законопроекту повністю відображає реалії наявних подій в Україні та є відповіддю на наявний пагубний для держави зв'язок УПЦ МП та російської православної церкви.

Водночас, на мою думку, хоча законодавче врегулювання даного питання і є нагальним на сьогодні, однак законодавець мусить сформулювати норму закону таким чином, щоб вирішити проблему УПЦ МП та превентивно запобігти будь-якому повторному впливу через релігію іншими державами в мирний час.

Так, до повномасштабного вторгнення релігійне керівництво рф не здійснювало таких гучних заяв, а планово, системно протягом десятиліть здійснювало вплив на українську незалежність. Крім того, лише у 2015 році російська федерація була визнана країною-агресором, а до того вона «мирним» способом реалізовувала вищезазначені цілі.

З огляду на це, необхідно все ж таки удосконалити текст законопроекту № 8221 та спробувати попередити можливі спроби в мирний час та у мирний спосіб здійснювати вплив на незалежність нашої держави та створювати загрозу національній безпеці та територіальній цілісності. Що стосується заборони УПЦ МП — то вона, на мою думку, є цілком виправданою в наших реаліях, бо цінності, на які спирається російська православна церква нівелюють сутнісний зміст православ'я як такого, що додатково дозволяє нашій державі втрутитися в цю ситуацію.

Як наслідок, Указом Президента України № 820/2022 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року, за яким передбачено внесення законопроекту щодо унеможливлення діяльності в Україні релігійних організацій афільюваних з центрами впливу рф, проведення перевірок з виявлення та протидії підривної діяльності російських спецслужб у релігійному середовищі України, а також реалізацію інших важливих дій.

*Любченко Олексій Олександрович
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права*

ЗАСОБИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВІРКИ РІШЕНЬ ДИСКУСІЄЮ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

Поряд із класичними формами взаємодії представницького органу державної влади України з інститутами громадського суспільства, у межах якої останні мають змогу безпосередньо висловити свою оцінку рішенням, що було прийнято відповідним органом, взаємодія з інститутами громадянського суспільства може відбуватися і в інших формах, зокрема, шляхом електронної демократії.

Н. Махначова відзначає, що ефективність електронної демократії полягає в тому, що на перше місце виходить швидкий доступ до інформації, можливість комунікації великої кількості людей та можливість швидко об'єднуватися та приймати рішення (Махначова Н., 2018).

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 № 386-р. термін електронна демократія визначається як форма суспільних

відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Із прийняттям Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» від 8 листопада 2017 року № 797-р. (далі — Концепція), наведене вище поняття було дещо розширене. Електронна демократія була визначена як форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень.

Отже, вбачається, що засоби електронної демократії функціонують у межах вже існуючої публічної дискусії щодо того чи іншого рішення або проекту такого рішення, та слугують перш за все формою вираження думки у такій дискусії. Фактично, засоби е-демократії можуть слугувати для ініціювання інших процедур у контексті публічного обговорення рішень, зокрема, парламентських слухань. Погоджуємося із думкою Н. Грицяк, що технології є допоміжним засобом, а не шляхом розв'язання проблем, а тому необхідне поєднання з традиційними «неелектронними» інструментами доступу до інформації, консультацій та участі громадськості для того, щоб отримати якнайбільше від застосування е-демократії (Грицяк Н., 2015).

О. Нестеренко висловлює занепокоєння у зв'язку з тим, що адресати, котрим були спрямовані запити, відмовляли запитувачам у доступі до відкритої за режимом доступу інформації (Нестеренко О. 2008). Використання засобів е-демократії сприяє мінімізації подібних випадків. Так, наприклад, застосування автоматизованих систем документообігу, окрім спрощення порядку подання звернення, зменшення затрат часу на отримання інформації, відслідковувати вхідних документів, їх змісту та дати надходження, в загальному підсумку може

сприяти оперативному відновленню порушеного права та притягненню до відповідальності осіб у разі порушення вимог чинного законодавства у відповідній царині.

Е-демократія втілюється в багатьох інструментах, що закріплені у зазначеній вище Концепції, проте, у межах взаємодії парламенту з інститутами громадянського суспільства у контексті публічної дискусії щодо рішень органу законодавчої влади найбільш ефективними видаються такі інструменти як електронні консультації та електронні петиції. Цифрові сервіси сайту Верховної Ради України передбачають такі форми взаємодії як звернення громадян, електронні петиції та обговорення законопроектів. Вважаємо, що саме електронні петиції та обговорення законопроектів як цифрові сервіси сайту парламенту уособлюють собою зовнішній прояв процедурної складової основоположного принципу перевірки рішень дискусією, адже за їх допомогою можливо залучити необмежене коло громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу розробки та прийняття рішення Верховною Радою України.

Слід відзначити, що звернення громадян можуть започаткувати прийняття відповідних рішень компетентними суб'єктами владних повноважень. У подальшому ініціатива громадянина чи інституту громадянського суспільства може бути опосередковано формалізована відповідним суб'єктом права законодавчої ініціативи (наприклад, народними обранцями). У той самий час, електронні петиції та обговорення законопроектів виражають думку учасників дискусії безпосередньо.

У Концепції визначено, що електронна петиція — це колективне звернення в електронній формі у вигляді тексту скарги (протесту) та / або пропозиції, на яку адресат (суб'єкт владних повноважень) публічно оголошує про свою позицію щодо згоди чи незгоди по суті петиції, інформує про аргументи у разі незгоди та організовує спільну з авторами та їх прихильниками роботу з розроблення та втілення плану реалізації петиції у разі згоди. Загалом, електронну петицію може внести будь-яка особа, яка зареєструвалася на сайті Верховної Ради України.

Іншою формою е-демократії є громадське обговорення законопроектів. Проекти законів виносяться на громадське обговорення для предметної дискусії щодо проекту в цілому, а також його окремих складників (розділу, статті, частини, пункту).

Громадське обговорення передбачає, що будь-якому складникові проекту можна дати як загальну оцінку, тобто висловити свою згоду або незгоду з ним, так і додати власний коментар, зауваження, пропозицію або редакцію за допомогою запропонованої форми. Такий коментар, зауваження чи пропозицію можуть підтримати інші користувачі. Додані коментарі, пропозиції, зауваження, редакції користувачів будуть обов'язково розглянуті під час доопрацювання проекту. Саме така інформація наразі міститься на цифрових сервісах сайту парламенту України щодо громадського обговорення проектів законів.

Вважаємо, що інститут громадського обговорення належить до зовнішнього прояву процедурної складової основоположного принципу перевірки рішень дискусією у його найбільш широкому розумінні, адже передбачає можливість висловлення широкими колами громадськості своїх позицій стосовно наявних законопроектів.

Розгляд позицій громадян у вигляді доданих пропозицій або зауважень відповідними органами Верховної Ради України та їх врахування при поданні проекту нормативно-правового акту на голосування є безпосереднім виявом представницької демократії, оскільки обрані народом представники отримують змогу опрацювати проект акту з урахуванням висловленої громадської думки.

Водночас, із урахуванням вітчизняних реалій, важливо відзначити, що за статистичними відомостями стосовно обговорення законопроектів, які містяться на зазначеному вище ресурсі, наразі було завершено обговорення лише 27 законопроектів (19 із яких у сфері правової політики), а станом на грудень 2022 року на обговоренні не перебуває жодного законопроектів. При цьому, з наявної статистики вбачається, що переважна більшість обговорень стосується, зокрема, сфери боротьби із корупцією, натомість жодного обговорення не велося у межах напрямків аграрної та земельної політики, житлово-комунального господарства, бюджетної політики, освіти і науки, охорони здоров'я, промислової політики тощо.

Таким чином, хоча в теорії інститут громадських обговорень видається дієвим механізмом у межах перевірки рішень дискусією, проте, маємо констатувати низький рівень активності інститутів громадянського суспільства щодо обговорення законопроектів загалом, та у окремих сферах економіки та охорони здоров'я зокрема у межах зазначеного інсти-

туту на практиці, що викликає сумніви щодо його ефективності сьогодні у контексті забезпечення основоположного принципу перевірки рішень дискусією.

Мануйлова Юлія Олександрівна
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 2 група

РОЗВИТОК ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У 21 столітті демократизація політичної системи є необхідним засобом функціонування громадянського суспільства і правової держави. Вивчення та удосконалення демократичних процесів забезпечить відповідність Конституції України до вимог сучасного життя. Необхідність дослідження розвитку виборчих систем протягом усього періоду незалежності України та прийняття Виборчого кодексу визначають актуальність обраної теми.

Метою роботи є зображення процесу трансформації виборчих систем на сучасному етапі розвитку України. Основним завданням роботи є аналіз нормативно-правових актів, пов'язаних безпосередньо з виборчим процесом. Дослідженням специфіки функціонування виборчих систем займалися такі науковці, як Н. Богашева, Ю. Ключковський, О. Діденко, Л. Кочубей, О. Марцеляк, Ю. Остапеч, І. Чернінько та ін.

Поняття «виборча система» сучасна юридична наука узагальнює як порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав. На даний момент, науковці виокремлюють такі основні її види: мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, змішана виборча система.

Перший Закон України «Про вибори народних депутатів» був прийнятий 18 листопада 1993 року, а вже 1994 року відбулися дострокові вибори до Верховної Ради України за новим зразком — за мажоритарною системою абсолютної більшості. Однак, не всі кандида-

ти змогли набрати необхідну кількість голосів і деякі округи не були представлені до закінчення повноважень обраного парламенту. Завдяки ухваленню Конституції 28 червня 1996 року було визначено правовий статус громадянина як суб'єкта виборчого процесу. У 1997 році був прийнятий новий Закон України «Про вибори народних депутатів», який передбачав мажоритарно-пропорційну виборчу систему. Проте наступного року Конституційний Суд визнав неконституційними близько 20 положень цього закону. Того ж року було прийнято Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», який закріпив змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему для обрання депутатів Верховної Ради АРК, обласних, районних, міських, районних у містах рад, а також мажоритарну виборчу систему відносної більшості для обрання місцевих рад і сільського, селищного, міського голови. У 1999 році був прийнятий Закон України «Про вибори Президента України», який закріпив мажоритарну виборчу системою абсолютної більшості, за якою обирали і всіх наступних президентів. У березні 2004 року було запроваджено для обрання представників в парламент пропорційну виборчу систему із закритими списками. Таким чином, половина народних обранців проходили за списками партій, а іншу половину виборці обирали в одномандатних мажоритарних округах.

Така ж система була запроваджена і для виборів міських, районних у містах, районних, обласних рад, Верховної Ради АРК, рад міст Києва та Севастополя, а для сільських та селищних рад, сільських, селищних та міських голів — мажоритарну систему відносної більшості. 10 липня 2010 року новоприйнятий закон запровадив змішану мажоритарно-пропорційну систему для виборів депутатів Верховної Ради АРК, обласних, районних, міських, районних у містах рад.

У 2011 році Закон України «Про вибори народних депутатів України» знову повернув мажоритарно-пропорційну виборчу систему. У 2015 році Закон України «Про місцеві вибори» встановив, що вибори міського голови в містах із кількістю виборців 90 тисяч відбуватимуться за мажоритарною системою абсолютної більшості, вибори міського голови решти міст, а також старости, сільського та селищного голів, депутатів сільських та селищних рад — за мажоритарною системою відносної більшості, а вибори депутатів Верховної Ради АРК, обласних, районних, міських, районних у міс-

тах рад проводитимуться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій із закріпленням кандидатів у територіальних округах. 19 грудня 2019 року був нарешті прийнятий Виборчий кодекс, якому вдалося врегулювати процедуру всіх трьох типів виборів: вибори Президента та міських голів із кількістю виборців 75 тисяч і більше відбуваються за мажоритарною системою абсолютної більшості, вибори народних депутатів, а також у сільські, селищні та міські ради, якщо кількість виборців у відповідній громаді становить 10 тисяч і більше, районні та обласні ради та Верховну Раду АРК — за пропорційною виборчою системою із відкритими списками, у той же час на виборах сільського, селищного та міського голови в містах із кількістю виборців до 75 тисяч передбачена мажоритарна виборча система відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі.

Отже, починаючи з періоду становлення незалежності України, законодавець намагався знайти оптимальну модель організації виборчого процесу для зменшення фальсифікацій, упорядкування територіальної організації округів та наближення відповідності національного виборчого законодавства до міжнародних стандартів. Хоча процес пошуку був довготривалим із постійними змінами у законодавстві, проте це дало можливість перевірити ефективність кожної із систем і дійти до кодифікації виборчого законодавства із закріпленням виборчої процедури і прав громадян.

Мішина Наталя Вікторівна

Національний університет

«Одеська юридична академія»,

докторка юридичних наук,

професорка кафедри конституційного права

Виконання рішень ЄСПЛ: національний та місцевий рівні

Події 2020–2022 років в Україні показали таку, що все більше зростає, роль органів місцевого самоврядування в усіх сферах суспільного життя. Не є винятком і захист прав людини та основоположних свобод.

Рада Європи приділяє значну увагу питанням захисту прав і основоположних свобод людини на Європейському континенті.

По-перше, постійно розширюється перелік прав, захист яких здійснюється відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року — така динаміка наявна, виходячи з аналізу практики Європейського Суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), а також до Конвенції 1950 року додаються відповідні протоколи.

По-друге, органи Ради Європи постійно здійснюють моніторинг виконання рішень (judgments) ЄСПЛ і, у разі виникнення проблем, шукають можливості покращення ситуації.

На сучасному етапі, після прийняття рішення ЄСПЛ, Комітет Міністрів комунікує з державними органами у частині його реалізації.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції 1950 року. На національному рівні порядок виконання цих рішень регулюється Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами.

Чинне законодавство України передбачає, що з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру. Крім заходів індивідуального характеру, виконання рішень ЄСПЛ потребує також і заходів загального характеру.

Заходи загального характеру — це заходи, передбачені рішенням ЄСПЛ, спрямовані на усунення можливості аналогічного порушення щодо інших осіб (виправлення порушеного права).

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- внесення змін до адміністративної практики;
- забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики суду, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких

пов'язана із правозастосуванням, а також із триманням людей в умовах позбавлення свободи;

- інші заходи, які визначаються — за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи — державою-відповідачем відповідно до рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень (стаття 13 Закону).

Більшість із цих заходів може бути реалізована на місцевому рівні, особливо зусиллями органів місцевого самоврядування.

Муніципальна реформа в Україні зараз, на жаль, не відбувається, з урахуванням об'єктивної неможливості її проводити. Коли продовження заходів із децентралізації публічної влади знов стануть не одною з другорядних, а одною з основних функцій Української держави, доцільним було б скоригувати концептуальні документи про поточний етап муніципальної реформи.

Одним з напрямів, які можуть бути внесені при цьому коригуванні, є приділення уваги реалізації рішень Європейського Суду з прав людини місцевими органами публічної влади, насамперед — органами місцевого самоврядування.

Микитенко Катерина Андріївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕМБРІОНА В УКРАЇНІ

Наразі одним із дискусійних питань в українському та міжнародному середовищі є проблема визначення правового статусу ненародженої дитини. На жаль, сьогодні в українській системі права майже відсутнє єдине розуміння того, саме з якого моменту починається життя ненародженої дитини та коли розпочинається її захист права на життя (Шрамова О. С., 2020). Тому постає певна необхідність у формуванні

сучасного підходу щодо вирішення актуальних проблем, що виникають у зв'язку з цим.

Актуальність цієї теми дослідження обумовлена євроінтеграційними процесами, які наразі вирують на теренах України. Наша держава прагне стати правовою, демократичною країною, в якій забезпечено гідний захист прав, основоположних свобод та законних інтересів людини і громадянина відповідно до європейських стандартів. Нині право на життя є першоосновою та абсолютною цінністю для світової цивілізації, адже у разі смерті людини — все інше втрачає будь-який сенс. Тому кожна держава має визначити юридичний статус найбільш вразливої та незахищеної істоти — зачатой, але ще не народженої дитини — з позицій гуманності та цивілізованості.

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників і вчених, які вивчали право на життя, проблеми визначення правового статусу ненародженої дитини та пов'язані з цим питання, слід виділити: Н. Беседкіну, А. Головащук, О. Гончаренко, О. Кашинцеву, А. Коломійця, А. Куліша, К. Левандоські, М. Малєїну, Б. Островську, Г. Романовського, К. Самокиша, С. Стеценко, О. Шрамову та інших.

Метою цього дослідження є визначення правового статусу зачатой, але ще не народженої дитини, її правосуб'єктності в національному законодавстві.

Взагалі правовий статус людини визначають як певним чином юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого вона як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві. Елементами правового статусу особи є правосуб'єктність; права, свободи, обов'язки, законні інтереси; юридична відповідальність; гарантії правового статусу, тощо (Любич Л. Д., 2015). Загалом аналізуючи міжнародне та національне законодавство, можна казати про відсутність єдиного підходу щодо визначення правового статусу ембріона, тому виділяється декілька позицій з цього питання — абсолютистська, ліберальна та помірна.

У межах першої позиції — абсолютистській — вважається, що ембріон або запліднена яйцеклітина як людська істота має безсумнівну цінність і право на життя. З огляду на це, забороняється здійснювати будь-які маніпуляції, пов'язані з ускладненням або припиненням розвитку ембріона. Якщо ж цьому перешкоджають природні процеси, то необхідно їм протистояти таким же чином, як протидіють захворюванням, що загрожують життю людини.

Протилежна позиція — ліберальна — базується на положенні про те, що незалежно від стадії розвитку ембріон не може бути визнаний як особа. З цього випливає, що він має незначну цінність або взагалі її позбавлений, тому ембріон не потребує гідного державного захисту і не наділяється правом на життя.

Послідовники так званої градуалістичної (помірної) позиції зазначають, що «запліднена яйцеклітина розвивається в людську істоту поступово й ембріон має значну цінність, але не безперечну». У рамках цієї позиції одні автори вважають, що ембріон набуває право на життя, досягнувши певного рівня розвитку, інші — досягнувши життєздатності. Проте єдиної думки не існує.

Також щоб визначити правовий статус ненародженої дитини, слід встановити момент початку життя. Виходячи з вітчизняних та міжнародних джерел, можна виділити декілька теорій (концепцій) до визначення моменту правосуб'єктності життя ембріона, а саме це: ембріональна — виникає з моменту зачаття; натусіальна виходить з того, що життя починається з моменту народження, й остання вважає початком життя формування нервової системи (Щербина Є. М., 2017).

В українському законодавстві чітко не регламентується правовий статус ненародженої дитини, але в ст. 27 Конституції України зазначено, що кожен має право на життя і ніхто не може бути позбавлений такого права. У ст. 1222 ЦК України вказано, що у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатой, але ще не народженої дитини (право на спадкування). Варто зазначити і те, що в ч. 2 ст. 110 СК України міститься норма про неприпустимість пред'явлення позову про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини. Це правило захищає жінку в період вагітності від непотрібних хвилювань та переживань, пов'язаних із розлученням, що означає охорону здоров'я матері та дитини.

Звертаючи увагу на положення міжнародно-правових документів, то вони торкаються права на життя, але також не дають визначення правового статусу ненародженої дитини. Наприклад, у ст. 3 Загальної Декларації з прав людини від 1948 р. зазначено: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість», а стаття 1 Конвенції про права дитини від 1989 р. визначає «...дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до такої дитини, вона не досягає повноліття раніше».

Отже, право на життя є початком всіх інших прав людини. Нині в Україні відсутнє закріплення основних понять, серед яких важливе місце посідають категорії «ненароджена дитина», «плід», «ембріон» тощо. Також немає єдиного законодавчого акта, який би стратегічно і комплексно висвітлював питання державного захисту ненародженої дитини, закріплював її права та забезпечував гарантії їх виконання. Питання правового статусу заплідненої клітини як зародженого життя, ембріона та плоду є вкрай актуальним для подальшого розвитку законодавства, що наразі є недостатнім та несистематизованим.

Морозов Ярослав Ігорович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, факультет прокуратури,
 1 курс магістратури, 6 група

ВІДБІР СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Конституційний Суд України відіграє важливу роль у забезпеченні демократичних процесів, зокрема, шляхом тлумачення положень Основного Закону і визначення конституційності законів та інших нормативно-правових актів. Оскільки рішення Конституційного Суду нерідко мають доленосний вплив на діяльність інших органів влади, нормотворчий процес та розвиток суспільно-політичної сфери в цілому, вважаємо за доцільне звернути увагу на актуальне на сьогодні питання, пов'язане із процедурою формування складу Суду компетентними, добросовісними та незалежними суддями.

Пріоритетність даного питання, серед іншого, викликана рекомендаціями Європейської Комісії щодо набуття Україною статусу держави-члена Європейського Союзу, які стосуються необхідності розроблення дієвого і прозорого механізму відбору суддів Конституційного Суду України (далі — КСУ), включаючи перевірку кандидатів на добросовісність.

Станом на сьогодні основні положення щодо формування персонального складу КСУ

відображені у ст. 148 Конституції України та Законі України «Про Конституційний Суд України» (ст. 12). У них містяться загальні вимоги до кандидатів на посаду судді КСУ та процедуру їх відбору Президентом України (відбір здійснюється спеціально створеною конкурсною комісією), Верховною Радою України (підготовку питання щодо розгляду кандидатур здійснює спеціально уповноважений комітет ВРУ) та З'їздом суддів України (підготовка розгляду кандидатур покладається на Раду суддів України).

Проте, конкретизованих положень щодо процедури такого відбору у Законі не закріплено, що зумовлює правову невизначеність даного механізму. І хоч питання діяльності конкурсних комісій нещодавно вже ставало предметом регулювання на підзаконному рівні (наприклад, Указом Президента України від 17.08.2021 № 365/2021 було затверджено Положення про проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України), незмінною залишається необхідність удосконалення на законодавчому рівні процедури відбору суддів КСУ за участі незалежної та компетентної конкурсної комісії.

Варто відмітити, що зрушення у цьому напрямку ознаменувалися прийняттям за основу у вересні цього року проекту Закону України № 7662 від 12.08.2022 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах. Новелою даного закону є створення Дорадчої групи експертів, метою якої є «сприяння органам, що призначають суддів Конституційного Суду України, у оцінці моральних якостей і рівня компетентності в сфері права кандидатів на посаду судді Конституційного Суду». Персональний склад Дорадчої групи експертів складатиметься з шести представників, по одному з яких призначатиме Президент України, Верховна Рада України та З'їзд суддів України, Європейська комісія «За демократію через право» та двоє визначатимуться профільними міжнародними/іноземними організаціями.

На нашу думку, такий підхід до формування Дорадчої групи є оптимальним, оскільки він сприятиме дотриманню балансу між експертами, визначеними органами влади України та міжнародними організаціями, що кореспондує успішному на сьогодні досвіду функціонування Етичної ради, створеної за

схожим принципом з метою сприяння процесу обрання членів Вищої ради правосуддя. У цьому контексті не можна не згадати нещодавній висновок Венеційської комісії від 23.11.2022 № 1109/2022 щодо даного законопроекту, у якому в цілому були підтримані наміри українського законодавця щодо удосконалення процедури відбору суддів КСУ, проте із деякими застереженнями. Серед них, зокрема, варто виділити необхідність спрощення відбору членів Дорадчої групи експертів з метою недопущення затягування процесу їх обрання, залучення громадянської спільноти до збирання інформації про кандидатів на посаду судді КСУ та загального моніторингу процесу проходження ними конкурсу, визначення чіткого функціоналу Дорадчої групи (чи має вона вирішальний або ж рекомендаційний характер для суб'єктів призначення суддів КСУ), дотримання стандартів гендерного балансу при процедурі обрання і призначення кандидатів та кандидаток на посаду судді та ін.

Як було зазначено у висновку Венеційської комісії, створення подібного роду дорадчих органів для обрання суддів не є новою практикою. Приміром, у 2010 році резолюцією Комітету міністрів Ради Європи CM/Res(2010)26 було створено Дорадчу панель експертів щодо обрання кандидатів на посаду судді ЄСПЛ з метою надання державам-учасницям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод консультацій щодо дотримання кандидатами на посаду судді критеріїв, передбачених ч. 1 ст. 21 Конвенції. Водночас зазначимо, що підходи до механізму призначення суддів органу конституційної юрисдикції не є однотипними. Так, наприклад, у Німеччині половина суддів, яка обирається нижньою палатою (Бундесрат), визначається за допомогою відбіркового комітету, який складається з 12 членів палати; а друга половина суддів, яка обирається вищою палатою (Бундесрат) — без залучення такого комітету.

Підсумовуючи, слід зазначити, що загальним законопроектом про удосконалення процедури відбору суддів КСУ відповідає сучасним вимогам щодо забезпечення її прозорості та незалежності. На нашу думку, він дозволить мінімізувати політичний вплив суб'єктів призначення на суддів КСУ та сприятиме залученню компетентних та добросовісних фахівців до здійснення правосуддя.

Полуктова Дар'я В'ячеславівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Безумовно, введення інституту конституційної скарги до системи національних засобів забезпечення захисту та реалізації прав людини є позитивним наслідком проведення конституційної реформи 2016 року і прогресивним кроком на шляху до вдосконалення законодавства. Надходження до Конституційного Суду України значної кількості конституційних скарг свідчить про актуальність та важливість запровадження даного механізму захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина. Однак ефективність функціонування інституту конституційної скарги в Україні на сучасному етапі є досить низькою, що зумовлює низку проблем його практичної реалізації та визначення шляхів їх вирішення.

Дана ситуація зумовлює мету дослідження, яка полягає в аналізі існуючих проблем практичної реалізації запровадженого інституту, критеріїв прийнятності конституційної скарги; визначенні перспектив удосконалення функціонування інституту конституційної скарги в Україні.

Значну увагу питанню реалізації права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду приділяли видатні українські правники, зокрема М. М. Гульгай, В. В. Лемак, О. М. Литвинов, М. В. Савчин, А. О. Селіванов, О. В. Савирич, І. Д. Сліденко, О. В. Петришин, С. Г. Серьогіна, В. В. Городовенко та інші.

Гарантоване право особи на звернення з конституційною скаргою передбачає певний формалізм (Запорожець В., 2020). Підтвердженням цього є необхідність дотримання певної сукупності вимог, що встановлюються на законодавчому рівні як до самої конституційної скарги, так і до порядку її подання. Аналіз закону України «Про Конституційний Суд України» дає змогу виокремити дані вимоги. З одного боку, недотримання свого роду «мінімальних» умов прийнятності — долучення не всіх документів, відсутність будь-яких вимог у скарзі чи то не визначення критеріїв (масштабу) конституційного контролю, або ж достат-

ньо очевидний — явна невідомість питань, порушених у конституційній скарзі. З іншого боку, навпаки, йдеться про змістовні умови та строки звернення до Суду, зокрема, підстави для розгляду справи по суті, та проведення тесту на «явну необґрунтованість».

Варто зазначити, що однією з найсуттєвіших проблем реалізації конституційної скарги науковці з даного питання визначають повернення більшості скарг суб'єктам подання на стадії перевірки дотримання вищезазначених формальних вимог. Яскравим прикладом може слугувати значне навантаження органу конституційної юрисдикції України та велика кількість неприйнятих конституційних скарг через невідповідність за формою, що засвідчує аналіз звернень осіб починаючи з 2016 року до сьогодні (Щербанюк О., 2020). Відповідно до статистичної інформації з 1 січня по 31 грудня 2020 року до Суду надійшло 563 конституційні скарги, але 312 (56%) були повернуті суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону. Тому, важливим кроком до підвищення ефективності практичної реалізації конституційної скарги є ліквідація типових помилок під час її оформлення та подання.

Слушною є думка С. Шевчука, що не менш значущою проблемою реалізації конституційної скарги є функціонування «нормативної» моделі. Цю думку підтримує В. Городовенко коли зазначає, що ґрунтовне дослідження Венеційської комісії стосовно прямого доступу до конституційного правосуддя в реаліях вітчизняної правової системи є підставою для висновку, що вимоги щодо ефективності засобів правового захисту згідно з 13 статтею Конвенції, українська «нормативна» модель конституційної скарги не може задовольнити (Городовенко В., 2019). У зв'язку з цим пропозиція запровадження так званої «повної» форми конституційної скарги є однією з перспектив удосконалення діяльності існуючого інституту. Перевагу «повної» конституційної скарги М. Гультай пов'яже із можливістю особи в субсидіарному порядку оскаржити будь-який акт державної влади, який безпосередньо та в цей момент порушує її конституційні права (Гультай М., 2013). Тобто, за цією моделлю як нормативний акт, що підлягає безпосередньому застосуванню у конкретній справі, так і остаточний індивідуальний акт, адресований конкретній особі, виступає предметом конституційної скарги.

Слід підкреслити, що досвід Федеративної Республіки Німеччини та Австрії, а також

Іспанії, в якій запроваджено процедуру *amparo*, є взірцем «повної» конституційної скарги. Отже, застосування німецького досвіду — необхідна вимога для ефективного звернення громадян на шляху до успішної діяльності досліджуваного інституту.

Підсумовуючи дослідження сучасної практики інституту конституційної скарги в Україні, можна стверджувати, що внаслідок повернення значної кількості скарг суб'єктам подання, виникає потреба суттєвого вдосконалення механізму законодавчого врегулювання їх попередньої перевірки та розгляду, алгоритму прийнятності (фільтрації). Аналіз і усунення формальних недоліків авторів клопотань під час оформлення та подання скарг є одним із засобів подолання цієї проблеми. Методом досягнення правового ефекту даного конституційно-правового інституту є запровадження «повної» конституційної скарги. Така зміна моделі звернень осіб сприятиме не тільки підвищенню відповідальності суб'єктів правотворчості та правозастосування, а і відновленню справедливості у кожній конкретній справі, та забезпеченню досить широких можливостей для захисту гарантованих Конституцією України прав людини.

Потапова Лоліта Віталіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет прокуратури,
5 курс, 6 група

ТЕСТ НА ПРОПОРЦІЙНІСТЬ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Конституційні положення та норми міжнародних актів закріплюють пріоритетність захисту прав, свобод і законних інтересів у демократичному суспільстві. Однак, більшість з основоположних прав підлягають певним обмеженням у виключних, передбачених законодавством випадках. Незважаючи на це, обмеження у безперешкодній реалізації особою своїх прав повинно відповідати встановленим межам, тобто бути пропорційним. За ст. 3 Конституції України проголошено, що забезпечення прав і свобод людини є основним обов'язком держави. Відповідно до вказаної

норми Конституційний Суд наділяється правом визначення допустимої межі втручання органів публічної влади у сферу приватних інтересів особи, спираючись на тріаду принципу пропорційності.

На сучасному етапі для конституційного права характерні процеси активної глобалізації і тематика спільного «знаменника» постає все більш актуальним. Одним із таких загальних елементів може стати якраз пропорційність, яка виступає з одного боку загальноприйнятним явищем, з іншого — викликає певні суперечності серед фахівців. Зокрема, враховуючи, що на сьогодні органи публічної влади наділені широкими дискреційними повноваженнями, питання сумлінного їх здійснення з метою досягнення суспільного блага є вкрай значущим.

У сучасному вигляді трискладовий тест як фундаментальна концепція справедливості сформувалося завдяки Федеральному Конституційному суду Німеччини. Однак, доцільно зауважити на тому, що відповідна назва є доволі умовною. Суд у цьому випадку намагався узгодити положення Основного закону Німеччини щодо гарантування особистих прав із повноваженнями парламенту їх обмежувати. Як висновок, з метою захисту від свавільного обмеження прав і свобод особи було визначено тест на пропорційність. Так, Федеральний Конституційний суд Німеччини наголошував на тому, що принцип пропорційності вимагає при прийнятті рішення уповноваженою особою аргументувати, що обрані засоби здатні досягти бажаної легітимної мети і застосовані при цьому обмеження прав сягають необхідного мінімуму. Крім цього вказано, що, балансуєчи суворість обмеження права особи з виправданням такого порушення, слід дотримуватися меж розумності вимоги до особи, щодо якої застосовано обмеження (пропорційність у вузькому сенсі). Тобто, навіть якщо вжиті заходи досягають бажаної мети і є необхідними, однак обмеження законних інтересів особи суттєво переважає ціль, задля якої їх було застосовано, то відповідно вони не можуть вважатися пропорційними.

Однак, були і певні критичні судження щодо принципу пропорційності. Так, колишній конституційний суддя Федерального Конституційного суду Німеччини Дітер Грімм зазначав, що забезпечення балансу приватних і публічних інтересів є політичним рішенням і цього можна уникнути лише шляхом детального визначення того, що покладено на кож-

ну сторону терезів, визначаючи необхідність їх співвіднести. Якщо це зроблено правильно, процес балансування залишається пов'язаним із законом і залишає достатньо місця для законодавчого вибору.

С. Погребняк наголошує, що основою принципу пропорційності є збалансування публічних і приватних інтересів. Крім цього, він вказував, що тест на пропорційність включає 3 критерії:

- доречність — наявність взаємозв'язку між метою та заходами, які обмежують права та свободи особи;
- необхідність — вжиття того заходу, який буде найменше обтяжувати права особи;
- пропорційність у вузькому сенсі — збиток пропорційний отриманій вигоді.

Для Конституційного суду Латвійської Республіки характерне застосування трискладового тесту. З метою з'ясування, чи були обмеження прав і законних інтересів людини виправданими необхідно встановити:

1. Чи були відповідні обмеження застосовані згідно закону.
2. Чи переслідувало порушення легітимну мету.
3. Чи пропорційно обмеження відповідно до цієї легітимної мети.

Крім цього, Конституційний суд Латвійської Республіки вказує на те, що при перевірці акту на пропорційність обмеженню прав людини слід з'ясувати (відповідає практиці Конституційного Латвійської Республіки суду 16 травня 2007 року у справі № 2006-42-01 та Конституційного суду від 18 березня 2011 року у справі № 2010-50-03):

- відповідність вжитих заходів досягненню легітимної мети;
- такі заходи є необхідними, тобто враховується наявність інших альтернативних варіантів досягнення мети;
- адекватність обмеження прав особи, тобто користь, яку може отримати суспільство внаслідок цього, перевищує обмеження права індивіда.

Відсутність відповідності хоча б одному критерію дає підстави визначати норму непропорційною і протиправною.

Ці рішення наголошують на тому, що у будь-якому разі національні органи наділені певними дискреційними повноваженнями і самостійно визначають ту модель поведінки, яка потенційно може обмежити права особи.

Вбачається, що Конституційний Суд України активно впроваджує практику розгля-

ду конституційних скарг через призму застосування трискладового тесту. Враховуючи практику Європейського суду з прав людини, Конституційний Суд України наголошує на тому, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнається допустимим виключно у тих випадках, коли таке обмеження є домірним (пропорційним), обґрунтованим і суспільно необхідним для досягнення легітимної мети. Причому таке обмеження зумовлює вжиття таких заходів, які дозволять із мінімальним втручанням у права особи досягти законної мети (відповідні висновки містяться у рішеннях Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019, Рішення Великої Палати Конституційного Суду України від 25 червня 2019 р. № 7-р/2019 тощо).

На основі аналізу конституційної практики можливо вказати на те, що Конституційний Суд України, на відміну від зарубіжних конституційних судів, застосовує традиційний трискладовий тест опосередковано, поверхнево, не акцентуючи ретельну увагу на його складових у кожній конкретній ситуації. Тобто, не здійснюється повний аналіз фактичних обставин справи через призму трискладового тесту, який дозволяв би прийняти суду аргументоване рішення щодо пропорційності обмеження прав людини.

М. Савчин наголошував на тому, що правомірне балансування приватних і публічних інтересів потребує компетентних навичок із досконалого обґрунтування судового рішення, враховуючи ключові вектори актуальної конституційної доктрини. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність запозичення, врахування практики конституційних судів інших країн або практики ЄСПЛ, в якій неодноразово закріплювалося положення щодо важливості дотримання відповідного принципу.

Таким чином, підсумовуючи, можна наголосити на необхідності добросовісного впровадження принципу пропорційності у практиці конституційних судів, проголошуючи верховенство прав людини та її гідності та імплементуючи найкращі зарубіжні практики. Повне, об'єктивне застосування трискладового тесту може стати основою доцільного співвідношення протилежних інтересів, правомірного вибору моделей поведінки і належного обґрунтування рішень.

Селезньова Ангеліна Борисівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

РОЗУМІННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СТАТУСУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

За час реформування в країні відбулося багато змін. Набуло актуальності питання стосовно особливостей конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який займається вирішенням питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Згідно із законом він забезпечує верховенство Конституції України та, за потреби, надає її офіційне тлумачення. Діяльність Конституційного Суду України регулюється такими нормативно-правовими актами як Конституція України, законами України «Про Конституційний Суд України» 13 липня 2017 року, «Про судоустрій і статус суддів» 2 червня 2016 року, а також Регламентом Конституційного Суду України.

Під правовим статусом судді, розуміють сукупність прав і обов'язків, які закріплені у чинному законодавстві щодо порядку обрання суддів, їх повноважень, гарантій діяльності, а також роль і місце судді в системі органів судової влади.

Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України зумовлено його структурними елементами, тобто вимогами до кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, їх правами та обов'язками, правосуб'єктністю, функціями, компетенцією та повноваженнями, принципами здійснення судової діяльності, присягою, порядком обрання та звільнення, особливостями процесу притягнення до юридичної відповідальності, гарантіями незалежності та недоторканності.

Вимоги до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України зазначені в Конституції України. Згідно зі статтею 148 КУ суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцять

ти років та володіє державною мовою; а також має стаж практичної, наукової або педагогічної роботи не менше 15 років (закріплено у статті 11 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Судді Конституційного Суду України, відповідно до набутого правового статусу, наділяються правами і обов'язками, які виникають з початком набуття осіб статусу суддів та припиняються з його припиненням. Судді Конституційного Суду України зобов'язані керуватися лише тим нормативно-правовим актом, який регламентує їх діяльність та здійснювати свої повноваження в його межах. Важливою вимогою є заборона щодо обіймання посад у вищих органах державної влади та виконання інших професійних обов'язків, що мають на меті одержання прибутку.

Повноваження судді КСУ та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Суддя КСУ здійснює попередню підготовку питань для їх розгляду Колегією суддів КСУ, бере участь у розгляді справ. Окрім того, він має право вимагати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду Колегією суддів КСУ, Конституційним Судом України. Ухилення від надання пояснень або відмова від надання документів, матеріалів, інформації судді КСУ тягне за собою відповідальність винних осіб згідно із законом.

Суддя КСУ має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у КСУ, лише щодо тих справ, у яких цим Судом прийнято рішення чи наданий висновок.

До суддівського корпусу Конституційного Суду України входять 18 суддів. Кожен з яких обирається строком на 9 років без права повторного призначення. З 18 суддів, 6 призначає Президент України, 6 обирає Верховна Рада України шляхом таємного голосування, останні 6 призначає З'їзд суддів України шляхом відкритого голосування. Такий чітко визначений порядок формування складу Конституційного

суду України унеможливорює спробу узурпації однією з гілок державної влади та гарантує рівний розподіл повноважень між ними. Це також підкреслює особливість статусу суддів Конституційного Суду України на відміну від суддів загальної юрисдикції.

Діяльність Конституційного Суду України здійснюється на засадах верховенства права, колегіальності та незалежності і рівноправності суддів. На засадах гласності і всебічного розгляду та обґрунтованості прийнятих рішень суддями Конституційного Суду України.

Слінько Тетяна Миколаївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

кандидатка юридичних наук, професорка,

завідувачка кафедри конституційного права України

СВОБОДА СЛОВА В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

Події останніх десяти місяців довели важливість, з одного боку, дотримання державою та її органами, а з другого — можливості вільно реалізувати і користатися правом на свободу слова (а за статтею 10 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод — свободу вираження поглядів). Вбачається, що нині ні в кого не викликає сумнівів як його виняткове значення, так і обґрунтованість визнання його фундаментом демократії, а також передумовою реалізації інших прав і свобод, таких як право на свободу мирних зібрань, свободу совісті й віросповідання тощо.

Проте в умовах сьогодення вказане право зазнало трансформацій. Зараз кожен розуміє, що для того, щоб мати (точніше сформулювати) свій погляд на ті чи інші події, необхідно мати змогу вільно збирати інформацію, безперешкодно отримувати її з різних джерел (нехай навіть факти і події висвітлюються в них по-різному), аналізувати, робити висновки, передавати чи поширювати. Наведене зайвий раз підтверджує, що право на свободу слова — одне з основоположних прав, дотримання якого виступає запорукою і гарантією стабільного розвитку і прогресу демократичного суспільства.

Для наочності наведемо такий, на наш погляд, яскравий приклад. Як відомо, у Російській Федерації журналістам, ведучим провідних

каналів, медійникам дозволено, так би мовити, віщати тільки те, що дозволено й схвалено «керівництвом, верхівкою країни». Саме воно вирішує, які факти, події треба висвітлювати і у який спосіб (яким чином), а яка інформація за жодних обставин не мусить стати доступною громадянам. Зокрема, на всіх російських каналах «вторгнення в Україну пояснюється діями «колективного Заходу», який буцімто вже майже тисячу років нападає на росію, щоб «розділити її та заволодіти ресурсами країни, а також знищити православну віру» Кремлівські методички для ЗМІ порівнюють війну проти України з Невською битвою (<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3541678-kremlivski-metodicki-dla-zmi-porivnuut-vijnu-v-ukraini-z-nevskou-bitvou.html>). Саме завдяки постійній пропаганді, викривленню фактів, владі вдалося переконати російський народ в тому, що навколо рф одні вороги, усі задрять міцці російської армії, багатству країни, а отже, докладають зусиль, щоб знищити велику і могутню державу, підірвати її віру. Завдяки цим методичкам і пропагандистським ЗМІ (інших в рф немає, бо вони закриті чи заборонені державою), створено образ українця (до речі, не в такому вже далекому минулому братнього народу) — бандерівець, нацист, вбивця так званих «інакомислячих і російськомовних». Як наслідок, суспільство в рф перетворилося на нелюдське, позбавлене співчуття, здатне лише грабувати, гвалтувати і позбавляти життя інших. Наведене свідчить, що однією з головних причин, що підштовхує країну до війни, призводить до того, що громадяни підтримують вбивство мирних мешканців лише тому, що так їм сказали по телебаченню, стає саме жорстка, маніпулятивна пропаганда.

Однак російські «працівники мас-медіа» пропагують ненависть і невдоволення не лише до українців, а й до представників інших націй, розпалюючи ворожнечу. Багато хто це вже зрозумів. Спираючись на це, провідні канали, наприклад, канали групи Russia Today, такі як «RT English, RT UK, RT Germany, RT France, RT Spanish, ще в березні, потрапили до санкційного списку. А згодом до шостого пакету санкцій включено і «росія РТР/РТР Планета», «росія 24/Russia 24» і Міжнародний ТВ-центр. Їх діяльність теж заблокована.

Зовсім інше сприйняття справжньої свободи слова у громадян нашої держави. За понад тридцять років незалежності українці звикли до того, що можуть вільно збиратися, обговорювати події, вимагати від влади звіту про їх розслідування, притягнення до відповідальності ви-

нних. Як і в будь-якій демократичній державі, журналісти, медійники мають змогу проводити власні розслідування, створювати проекти, викриваючи недоліки в роботі владних структур чи злочинні дії чиновників або депутатів. Незважаючи на те, що такий стан справ не подобається і не влаштовує можновладців, вони не в змозі завадити журналістам, бо відразу буде реакція суспільства, яке звикло до безперешкодного доступу до інформації і відсутності цензури. Більш того, саме українці, як ніхто інший, зрозуміли, наскільки вагому, інколи вирішальну, роль у супротиві ворогу відіграє своєчасне отримання громадянами і світовою спільнотою достовірних й незаангажованих відомостей про перебіг війни, звірства, вчинені військовослужбовцями армії-агресорки проти мирного населення, неповнолітніх і дітей.

На тлі цього внесок українських медіа в утвердження основних прав і свобод, у тому числі й свободи слова, стає ще помітнішим і значущим.

Від початку активної фази агресії Росії проти України громадяни нашої держави мали змогу пересвідчитися в тому, що вітчизняні журналісти і представники медіа чесно виконують свої обов'язки, як би це їм важко не було робити. Завдяки їм, їх невпинній і самовідданій праці світ дізнався правду про жахіття війни, звірства агресора, долі простих українців, які задля того, щоб зберегти життя собі і близьким, дітям, змушені були залишити свої будинки і виїхати з рідних міст, містечок, селищ. Саме представники преси, телеканалів разом із військовими першими опинялися в гарячих точках, де, звісно, перебувати надто небезпечно. За професіоналізм, чесність, об'єктивність висвітлення подій, вони часто ставали «живими мішенями», військовослужбовці держави-агресорки часто полювали на них, викрадали. За попередніми даними моніторингу Інституту масової інформації, за півроку повномасштабної війни росія вчинила 435 злочинів проти журналістів і медіа в Україні, російськими військовими вбито 37 журналістів, вісім із них вбито під час виконання професійних обов'язків. Ще 14 журналістів були поранені.

Важливість роботи вітчизняних медіа підтверджує і те, що військовослужбовці РФ із метою позбавлення наших громадян чесної та об'єктивної інформації намагаються вимкнути українські телеканали і радіостанції. Крім того, Росія наносила цілеспрямовані удари крилатими ракетами по телевізійних вежах у Харкові, Києві, Вінниці, біля Рівного, відключала українські канали в тимчасово окупованому Херсоні,

Куп'янську, Балаклії. Зрозуміло, що вимкнення українських телеканалів — це частина військової стратегії держави-агресорки, якої вона дотримується багато років.

Однак, незважаючи на залякування, небезпеку і високу ймовірність загибелі, а також на вимкнення українських мовних каналів, увесь світ дізнався і продовжує отримувати оперативну інформацію про ті злочини, які війська РФ вчинили на території України. Правдивість, чесність і об'єктивність наших медійників, їх мужність і відданість демократичним цінностям підтверджували журналісти, кореспонденти інших країн, які також прагнули того, щоб увесь світ дізнався і запам'ятав назавжди обличчя тоталітаризму, де людина, її права і свободи нічого не варті. Відео- і фотоматеріали облетіли більшість держав, доносячи одне — відбувається геноцид українського народу, тотальне порушення армією РФ прав і свобод людини і громадянина. Сподіваємося, що на суді їх буде використано як неспростовні докази.

Цілком зрозумілим і виправданим видається той факт, що Верховна Рада України прийняла Постанову «Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану» № 7266, в якій вона:

- 1) наголошує, що одним з ключових завдань Української держави повинно стати забезпечення закріплених Конституцією України гарантій свободи слова, вільного отримання, збирання і поширення інформації з урахуванням встановлених законами України обмежень, пов'язаних із воєнним станом. Українська держава не має права копіювати тоталітарні практики держави-агресора;
- 2) закликає всі органи державної влади, зокрема правоохоронні, а також органи місцевого самоврядування забезпечити захист прав журналістів і засобів масової інформації під час воєнного стану, невідкладно реагувати на відповідні звернення про порушення їх прав і гарантувати свободу слова як одну з найважливіших ознак демократичного суспільства.

Підсумовуючи, вкажемо, що підтримка чесних журналістів, незалежних засобів масової інформації, їх безперешкодна діяльність — ознака будь-якого демократичного суспільства, яким, безумовно, є Україна, а також одна із складових прогресу і поступу вперед.

Урбанович Володимир Володимирович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студент, факультет юстиції,
 2 курс, 7 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІЇ

Однією з головних проблем, які виникли у зв'язку з отриманням незалежності — це формування нації та своєї власної культури. Це питання є складним, якщо враховувати те, що всі творчі прояви українського народу століттями піддавались репресіям. Утворення незалежної української держави, прийняття нової Конституції України надали нам унікальну історичну можливість.

Міжнаціональні відносини як явище породжують велику кількість конфліктних питань, наприклад, як визначити поняття «нація», «національна меншина», «корінний народ» та інші, чи повинні ми визнавати існування титульної нації, надаючи їй певні переваги, як повинні будуватися відносини з корінними народами та національними меншинами тощо. Надзвичайно важливим є розуміння того, як Основний Закон України вирішує зазначені проблеми, оскільки він є основою для всіх соціальних відносин, які можуть бути врегульовані правом.

Серед науковців не існує єдиного визначення понять «нація», «етнос», «народ» при тому, що без цього неможливо зрозуміти, що ми прагнемо побудувати, отримавши свободу від пригнічення. Досить часто розрізняють «націю» та «етнос» через політичний аспект. Відповідно першому поняттю є властивим прагнення до створення власної держави, пов'язане з колективним усвідомленням свого права на це, а другому — прагнення до збереження традиції без формування незалежної країни. Іноді ці терміни використовують як синоніми, які можуть замінити один одного. ООН розробила свою концепцію розуміння цього питання, яка передбачає визнання держави, що представляє своїх громадян, об'єднаних різними факторами, нацією, а етноси відповідно мають право змінити свій статус, отримати суверенітет, узгоджуючи це з керівництвами тих держав, в кордонах яких вони історично знаходяться. Крім того в українській мові існує поняття «народ», яке застосовується ще більш неоднозначно. У народній мові народами нази-

вають спільноти, які мають спільне походження, об'єднані історично. У літературній мові воно може бути синонімічним до термінів «нація» і «етнос», але це залежить від того, як ми їх визначимо.

Не менш важливим є питання щодо визначення понять «національна меншина», «корінний народ», оскільки існують національно-етнічні групи, які потребують особливої підтримки, зокрема на підставі надання їм особливого статусу. Звичними критеріями є якісний та кількісний, коли відповідні спільноти визначають як такі, що володіють самобутністю, власною культурою, перебуваючи у меншості. Українські законодавці запровадили норму, яка дозволяє істотно визначити ці два поняття та чітко відділити один від одного, а саме відповідно до ст. 1 Закону України «Про корінні народи України» застосовуються вже зазначені критерії, тобто корінний народ — автохтонна етнічна спільнота, яка володіє самобутньою мовою та культурою, перебуває у етнічній меншості, самоусвідомлює себе корінним народом, й додаються те, що він не має власного державного утворення за межами кордонів України. Таким чином національні меншини мають власну державу, що є чітким критерієм, який дозволяє відокремити їх від корінних народів, що у свою чергу дозволить забезпечити права і свободи всіх спільнот.

Від того, яке визначення буде закладено у фундамент системи конституціоналізму, залежить те, як будуть відбуватися відносини між національно-етнічними групами, тобто необхідно обережно ставитися до цієї проблеми, оскільки помилка може призвести до негативних наслідків для суспільного життя країни. Конституція України заклала основи держави, і, як справедливо звернув увагу проф. Ю. Тодика, однією з головних засад, яка зумовила реалізацію української національної ідеї, тобто побудову вільної, демократичної країни, є принцип, закладений у преамбулі, який полягає в тому, що народ України — це громадяни усіх національностей. Таким чином, Основний Закон проголошує справжню рівність та свободу. Жоден українець не може бути пригнічений через те, що він відрізняється від більшості громадян за релігією, етнічною приналежністю, поглядами, оскільки те, що об'єднує українців — це історичний шлях, спрямованість на демократію, свідомий вибір щодо життя в Україні.

Якщо народ України — це представники усіх національностей, постає питання про те, як визначити та оцінити відносини між націо-

нально-етнічними групами. В більшості країн представники одного етносу є більшістю й це стало причиною появи концепції «титульної нації», яка має найбільший вплив на суспільно-політичне життя і зазвичай має певні привілеї. Цей термін в сучасному історичному контексті є досить невдалим, оскільки є основою для істотного пригнічення інших спільнот.

В Україні історично склалося, що велика кількість громадян має походження з різних етносів, а українська культура стала об'єднувачим елементом, оскільки визнання її значущості, необхідність її захисту — це ідея, яка зумовила створення незалежної держави. Таким чином відповідно до ст. 10 Конституції забезпечується всебічний розвиток і функціонування української мови, гарантуючи свободу на вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин, зокрема російської.

Відповідно до ст. 11 Основного Закону держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також всіх корінних народів і національних меншин, що прямо вказує на те, що було вказано вище.

Відносини між нацією взагалі, національними меншинами і корінними народами здійснюються через певні інститути. Відповідно до ст. 36 Конституції громадяни мають право об'єднуватися у політичні партії та громадські організації з метою захисту своїх інтересів, зокрема культурних. Питання про утворення об'єднань, які мають національно-етнічну спрямованість, регулюється законами «Про національні меншини в Україні» та «Про громадські об'єднання». Формування міждержавних організацій для захисту меншин є поширеним, наприклад, були створені Українсько-словацька та Українсько-румунська комісії, які вирішують конкретні питання стосовно міжнаціональних відносин. Громадяни, які є представниками меншин, активно користуються правом створювати власні об'єднання, наприклад, такі як Спілка поляків України, Асоціація вірмен України і Конгрес азербайджанців України. Досить тривалий історичний період існувала проблема, що при посередництві зовнішніх сил культури національних меншин намагалися повністю підмінити національну, і особливо стосовно питання мови.

Важливо зробити правильний висновок з історичного досвіду, який ми отримали. Національні меншини та корінні народи повинні мати право на вільний розвиток своєї культури в межах кордонів України, але є неприпустимим,

коли це стає підставою тотальної відмови або пригнічення української культури. Представники відповідних спільнот залишаються громадянами України й повинні бути ознайомлені з національною культурою, важливим елементом якої є українська мова, оскільки вона є основою існування країни, яка об'єднує все в одне ціле.

Таким чином, Україна на один із найважливіших історичних викликів дала гідну відповідь, що надала можливість побудувати справжню демократію, яка здатна пройти через кризові моменти, зокрема ті, які виникають у відносинах між різними народами.

Шевела Володимир Олександрович
 НІОУ імені Ярослава Мудрого,
 аспірант кафедри конституційного права

ПОПУЛІЗМ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ЗАГРОЗИ ОСНОВНИМ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЦІННОСТЯМ

Конституційна система конкретної спільноти зумовлюється різними чинниками, які в свою чергу є результатом суспільних процесів як в історичній перспективі, так і сьогодення. Західна (європейська та американська) модель конституціоналізму є класичною, яку в схематичному вигляді можна зобразити як обмежена державна влада (для запобігання свавілля) плюс забезпечення прав і свобод людини. В кінці ХХ століття, на думку Г. Бермана, західна традиція права ще зберігає певні атрибути, які виражаються у функціонуванні відокремлених правових інститутів та установ, автономності юридичної професії, відділенні права від політики, комплексній еволюції права з урахуванням надбання судової практики, доктрини, аналітичних досліджень правових явищ і процесів з боку експертного середовища. Хоча на його ж думку, західна традиція наразі зазнає кризи.

При визначенні явища популізму будемо виходити з тез, сформульованих Е. Арато та Дж. Коеном в дослідженні «Популізм та громадянське суспільство: виклик конституційній демократії». Так, популізм слід розуміти, як стратегію політичної мобілізації для отри-

мання або утримання державної влади шляхом звернення до народного суверенітету як фундаментальної категорії («Єдиним джерелом влади є народ») та апелювання щодо її порушення існуючими державними інституціями.

Крім того, популізмом слід вважати риторичну чи ідеологічно тонку конструкцію, яка, через широку неоднорідність вимог електорату, використовує для своїх цілей набір часто еkleктичних ідеологій — націоналізм чи соціалізм, релігійний фундаменталізм чи антирелігійний рух тощо, із постійним апелюванням до безпосередньої демократії та її форм.

Окрім цього, популізм видається небезпечним через те, що фактично розглядає індивіда не як суб'єктів політичного процесу, а радше як об'єктів, нівелюючи при цьому їхню людську гідність. Враховуючи те, що популізм, використовуючи надбання демократії, фактично атакує усталені демократичні конституційні елементи, виникає питання, чи здатна демократія цьому протидіяти?

Актуальність порушеного питання обумовлюється наступним. По-перше, популісти протиставляють себе державним інституціям, створюючи дихотомію (у формі «друг-ворог») у їх сприйнятті суспільством, що зумовлює зниження авторитету та легітимності держави, яка є гарантом забезпечення прав і свобод людини. По-друге, популізм породжує невизначеність та неупорядкованість у суспільних процесах, що унеможлиблює сталий розвиток цієї спільноти, і, як наслідок, наступає регрес.

Конституційні цінності є певним каркасом конституціоналізму, адже саме вони стають базисом для формулювання конституційних принципів, правил та процедур. Існують сутнісні (гідність людини, свобода, рівність, солідарність тощо) та атрибутивні (конституція, конституційна юриспруденція, законодавство тощо) цінності. При цьому, захисту при екстраординарних обставинах, на кшталт популізму, потребують і ті, й інші, адже разом формують конституційну ідентичність держави. При захисті згаданих вище цінностей проявляється спроможність демократичної держави захистити себе.

Так, безумовно однією із базових цінностей конституціоналізму є свобода слова і думки. Однак, в «чистому вигляді» вона може призвести до знищення демократії. Показовим прикладом є події в українському суспільстві після повалення влади Януковича.

Революція Гідності 2013–2014 рр. дозволила повернути конституційний порядок, який

існував до приходу до влади Януковича, зокрема суспільство знову отримало можливість реалізувати право на вираження своїх поглядів, зокрема критикувати владу, об'єднуватися у партії тощо. Цим і скористалися промосковські політики, такі як Ю. Бойко, В. Медведчук, Н. Шуфрич, Є. Мураєв та інші, і створили мережу партій та ЗМІ, які активно просували промосковські наративи в українському суспільстві ледь не з кінця Майдану, користуючись свободою вираження думки.

Соціологічні опитування кінця 2021 року демонстрували чималу підтримку зазначених партій особливо серед жителів південно-східних регіонів України, що не могло не становити загрози державному суверенітету. При цьому більш менш адекватну відповідь діяльності цих структур було надано вже після початку повномасштабного вторгнення з 24.02.2022 року, коли суд заборонив діяльність низки промосковських партій, телеканалів, а стосовно політиків відкрили кримінальні провадження.

Отже, свобода не завжди зумовлює сталий розвиток суспільства, натомість може стати передумовою виникнення дестабілізаційних процесів. Найбільш небезпечним видається використання цінностей демократії для повалення цієї самої демократії. А тому вона має себе захищати, більш ефективно використовуючи механізми «войовничої демократії».

Щербанюк Оксана Володимирівна
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри процесуального права

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД ЗАКОНІВ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ: СУДОВЕ ОБМЕЖЕННЯ ЧИ СУДОВИЙ АКТИВІЗМ

Більшість конституцій запроваджують додаткові положення, які стосуються змін та доповнень до певних розділів конституції або зміни та доповнення за певних обставин більш складними, ніж «звичайні» зміни та доповне-

ння («обмеження на внесення змін та доповнень»), або неможливими, тобто юридично неприпустимими («заборона внесення змін та доповнень»).

Виникає питання чи фактично використовуються положення щодо особливостей внесення змін і для захисту тих конституційних суб'єктів, які вони мають на меті захистити, як правило, ключові елементи демократичного конституціоналізму, таких як демократія, основні права, верховенство права чи розподіл влади. Іншими словами, застережні положення, що застосовуються судами у спосіб, сумісний із демократією чи проти демократії? Безумовно, при цьому виникає питання конституційного контролю, насамперед з двох причин. По-перше, суди є найслабшими інституціями в політичній системі, оскільки вони не мають ані прямого відношення до демократичної легітимності, ані виконавчої влади для виконання своїх рішень. Якщо суд скасовує конституційні зміни та доповнення на підставі положення про закріплення права та інші політичні суб'єкти погоджуються з цим рішенням, тому це вказує на досить сильний вплив цього конституційного положення порівняно з простим символічним впливом. По-друге, судові рішення щодо конституційних змін можна перевіряти систематично. Хоча це також було б можливим для парламентських слухань, публічний дискурс щодо можливих поправок, які не досягли парламентської стадії.

Європейські конституційні та верховні суди ухвалюють рішення щодо конституційності змін та доповнень до конституції. Слід оцінювати ці рішення по суті, зважаючи на те, чи є конкретне рішення результатом судової діяльності, яка посягає на демократичне право народу на самоврядування замість захисту демократичного конституціоналізму, чи випадком судового обмеження, тобто рішенням, яке приймає народно-демократичне рішення, право на самоврядування і втручається лише в тій мірі, в якій суд (принаймні імпліцитно) уповноважений конституцією це здійснювати. При цьому слід застосувати широке розуміння сучасної демократії, яка включає не лише рівність громадян, вільні та справедливі вибори, активну участь народу та контроль керованих з боку керованих, але й захист основних прав, верховенство права та поділ влади як необхідні засоби для захисту вищезазначених елементів. І політологи, і вчені-юристи наголошують на глобальній тенденції за останні кілька десятиліть до «розширення судової влади», «юдиціалізації політики» або навіть «юристократії». Цей напря-

мок досліджень описує, як суди «стали дедалі важливішими, навіть вирішальними, органами прийняття політичних рішень» за допомогою судового перегляду та розвитку права шляхом тлумачення. Це було продемонстровано для багатьох сфер прийняття політичних рішень, але не для конституційної політики. Це дещо дивно, враховуючи той факт, що конституційний перегляд процесу внесення змін та доповнень розпочався ще в 1798 році з рішенням Верховного суду США у справі Холлінгсворт проти Вірджинії, тобто за п'ять років до знакового рішення у справі Марбері проти Медісона.

Під час перегляду конституційності конституційних змін та доповнень очевидним — мабуть, найочевиднішим — рішенням судів є посилання на положення про так зване конституційне закріплення (в Україні це положення Розділу XII Конституції України), оскільки такі положення встановлюють чіткі обмеження для конституційних змін та доповнень.

Таким чином, такі конституційні положення передбачають можливість суб'єктів звернутися до суду як останню можливість визнати неконституційними зміни і доповнення. Тому можна припустити, що положення про конституційні закріплення функціонують як каталізатор у перегляді конституційних змін та доповнень. Тому конституції з положеннями про внесення змін та доповнень до конституції супроводжуватимуться більшою кількістю судових рішень щодо (потенційних) конституційних (проектів) змін та доповнень і більшою часткою скасованих змін порівняно з конституціями без статей про можливість внесення змін та доповнень. Вплив таких положень може бути «пом'якшений» типами процедур, доступними для конституційного чи верховного суду. Такі процедури регулюють доступ до суду, можливий перегляду конституційних змін та доповнень, наслідки судових рішень.

Таким чином, вони суттєво формують прецедентне право суду. Розглядаючи рішення щодо конституційності конституційних змін та доповнень у Європі, виділяється один тип процедури: п'ять конституційних судів Центральної та Східної Європи (Азербайджан, Косово, Молдова, Румунія та Україна) зобов'язані розглядати *ex officio* всі проекти змін і доповнень до конституції до (апріорі) їх обговорення в парламенті. Зрозуміло, це призводить не лише до збільшення кількості судових рішень щодо змін і доповнень до конституції. Це також перетворює відповідні суди з обмежених, «не-

гативних законодавців» на ефективних, «позитивних законодавців».

Таким чином, видається доцільним очікувати значно активнішої (але не обов'язково активістської) ролі цих судів, що призведе до більшої частки скасованих законів про внесення змін та доповнень до конституції. Прослідковується також зростання кількості рішень конституційних судів щодо конституційності змін та доповнень до конституції та зростання частки визнання змін та доповнень неконституційними з часом. Тенденція до розширення судової влади збігається зі зростанням судової активності. Починаючи з 1940-х років, судову активність визначали декількома способами, наприклад, як ігнорування прецедентів, як відхід від загальноприйнятої методології тлумачення, як судову законотворчість, як судочинство, орієнтоване на результат, або як скасування, можливо, конституційних дій інших державних органів.

Застосовуючи визначення, надане Ліно А. Граля, слід тлумачити судову активність як «практику суддів щодо недопущення політичного вибору інших урядовців або установ, які Конституція чітко не забороняє». Це означає, що «суддя-активіст» — це той, хто вирішує результат певної справи чи спору, застосовуючи щось інше, ніж закон, — свої власні цінності, свою концепцію «соціальних цінностей, що розвиваються», своє відчуття «справедливого» результату тощо. Для дослідження конституційного контролю змін та доповнень до конституції таке розуміння судового активізму є особливо сприятливим. Це дає можливість проаналізувати демократичну сумісність конституційного контролю в його зв'язку з іншими гілками державної влади; ґрунтується на широкому розумінні демократії, яке вимагає не лише того, щоб усі дії держави були легітимізовані та контрольовані громадянами, але й щоб вони обґрунтовувалися основними правами, верховенством права та розподілом влади для захисту як демократичних процедур, так і індивідуальних прав людини. Функція конституційного контролю полягає в захисті цієї конституційної основи, але оскільки конституційні та верховні суди просто перевіряють та врівноважують інші органи державної влади, суди самі можуть загрожувати демократичному порядку. Однак особливо сильною та неминучою формою політизації є судовий активізм. Це для демократії є неприйнятною поведінкою, заснована на особистих уподобаннях або ідеологічних орієнтаціях суддів. Рішення суддів-активістів

нав'язують одну можливу інтерпретацію певного конституційного принципу чи положення замість того, щоб залишати парламент чи народ обирати між різними, однаково легітимними інтерпретаціями.

Судове обмеження, навпаки, є самообмеженою поведінкою суду, сумісною з демократією. Він визнає конкуруючі конституційні тлумачення однаково легітимними і залишає законодавчому органу (або народу) вибір між цими тлумаченнями. Таким чином, судова стриманість підтверджує ідею, що суддя застосовує відповідний закон, і тільки закон, у справі, що розглядається ним, — він стримує будь-яку схильність діяти інакше.

Перш за все, суди можуть оцінити, чи належним чином було дотримано процедури внесення змін і доповнень. Процедурно невідповідні поправки є найменш спірним видом неконституційності. Якщо обмеження на внесення поправок є процедурними, завжди існує ймовірність того, що законодавча влада може спробувати відновити зміни та доповнення.

По-друге, суди можуть обґрунтувати свої рішення в основному на верховенстві міжнародного права над національним конституційним правом, якщо таке верховенство прямо передбачено в конституції. Таким чином, суди можуть змусити законодавчу владу або утриматися від певних конституційних змін та доповнень, або змінити відповідну міжнародно-правову ситуацію, наприклад, припинивши дію відповідного міжнародного договору. Це не тільки дозволяє обійти міжнародні конфлікти, але й залишає парламенту (і народу) можливість змінити конституцію в бажаний спосіб.

По-третє, суди можуть застосувати теорію неявних суттєвих обмежень конституційних змін та доповнень і стверджувати, що дана конституція містить кілька принципів або особливостей, які не підлягають зміні, хоча вони прямо не оголошені такими, що не підлягають зміні, у тексті конституції. Судові обмеження щодо конституційних змін та доповнень можуть бути недостатніми і розглядатися як поведінка суду, яка відповідає двом критеріям. У процесуальному плані обмежений суд переглядає зміни та доповнення до конституції лише в тій мірі, в якій він прямо або опосередковано має на це право.

Останнє зазвичай має місце, якщо відповідний суд має компетенцію перевіряти конституційність «законів», а конституційні зміни та доповнення приймаються у формі «законів» (як, наприклад, у Німеччині та Україні). Якщо,

навпаки, конституція прямо відмовляє суду в такій компетенції або обмежує її певними (наприклад, процедурними) аспектами, обмежений суд не вийде за ці межі.

З точки зору суті, обмежений суд скасовує конституційні зміни та доповнення, лише якщо вона порушує конституційну процедуру внесення змін та доповнень, суперечить міжнародному праву (якщо його верховенство кодифіковано конституцією) або явно порушують конституційний принцип чи положення, яке захищається положенням про внесення змін та доповнень. Рішення суду, яке відповідає обом критеріям, є або стриманим втручанням, або стриманим невтручанням у процес внесення змін та доповнень (залежно від характеристик перевіреної поправки). Слід звернути увагу на практику конституційних судів. Так, 10 вересня 2009 року Конституційний суд Чехії скасував конституційні зміни та доповнення, які мали скоротити поточний термін повноважень Палати депутатів — нижньої палати чеського парламенту.

За допомогою індивідуальної скарги депутат Мілош Мельчак оскаржив зміни до Конституційного суду. Це рішення є майже ідеально-типовим прикладом стриманого втручання. Скасовані зміни та доповнення порушили кілька «суттєвих вимог демократичної правової держави», захищених чеською конституцією, зокрема, народний суверенітет і заборону ретроспективного законодавства, що є ключовим елементом верховенства права. Тим не менш, суд не втручався щодо суті змін та доповнень (що дозволяє Палаті депутатів саморозпуститися). Таким чином, це рішення змусило парламент запровадити звичайне рішення для подібних майбутніх ситуацій політичної тупикової ситуації.

Деяко подібним прикладом стриманого втручання є висновок Конституційного Суду України від 2010 року. Український суд має надати *ex officio* свій «висновок» щодо будь-якої пропозиції про внесення змін до Конституції, перш ніж парламент зможе її обговорити. На початку 2010 року український парламент запропонував продовжити законодавчі терміни місцевих рад і обласного парламенту Криму від чотирьох до п'яти років.

Крім того, було обговорено перехідне положення, яке передбачало перенесення наступних місцевих і регіональних виборів з березня 2010 року на березень 2011 року, щоб застосувати продовження до поточних законодавчих періодів. Парламент прийняв це рішення і

прийняв зміни без спірного перехідного положення. Таким чином, рішення суду передбачало порушення положення про конституційне закріплення. Як і в Наприклад, у Чехії суд не втручався в суть поправки, а лише заборонив її зворотню дію.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV постановив, що «Дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, у тому числі й законами про внесення змін до Конституції України, є однією з умов легітимності законодавчого процесу».

Типові приклади стриманого невтручання в конституційну політику можна знайти серед кількох рішень щодо права Європейського Союзу. У 1992 році, наприклад, уряд Іспанії звернувся до Конституційного трибуналу з проханням винести рішення щодо сумісності статті 8В, розділу 1, ще не ратифікованої «Маастрихтської угоди» зі статтею 13.2 Конституції Іспанії. У своєму рішенні Конституційний трибунал зазначив, що стаття 1.2 Конституції Іспанії, згідно з якою «національний суверенітет належить іспанському народу», так і стаття 23, яка говорить, що лише «громадяни мають право брати участь у державних справах, також може стосуватися Маастрихтського договору. Трибунал лише визнав очевидне протиріччя зі статтею 13.2 (не закріпленою додатково) Конституції Іспанії та вирішив, що до неї необхідно внести зміни до того, як парламенту було дозволено ратифікувати Маастрихтський договір.

Таким чином, конституційні положення про внесення змін та доповнень до конституції стали надзвичайно важливим елементом сучасного конституційного дизайну. Сьогодні вони поширені в усіх регіонах світу та в усіх типах політичних режимів.

Для європейських конституційних держав положення про закріплення є не просто символічними деклараціями без правових і політичних наслідків, а важливими інструментами конституційної боротьби. Це особливо вірно для положень про вічність, які не тільки обмежують, але й взагалі забороняють певні зміни та доповнення.

Шудріков Данило Ігорович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет прокуратури,
1 курс магістратури, 8 група

ЩОДО ЛЕГІТИМНОСТІ ЦИТУВАННЯ НАУКОВИХ ДОКТРИН СУДДЯМИ

В Україні зі здобуттям незалежності почала формуватися і розвиватися наукова доктрина саме українського права, адже за часів радянської влади не було визнання за доктринами значення форми права, ані чинника, що визначає зміст, характер взаємодії, співвідношення між іншими визнаними державою джерелами права. Через таку юність правової доктрини і культури процес реформування організації та функціонування вітчизняної правової системи проходить і до сіх пір. Питання щодо поняття терміну правової доктрини є достатньо дискусійним, і в цьому випадку я погоджуюсь з думкою І. В. Семеніхіна, який зазначив, що правову доктрину можна визначити як зумовлену характером правової культури суспільства цілісну і логічно узгоджену сукупність визнаних юридичною (насамперед академічною) спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості і концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності (Семеніхін І. В. Цитування суддями наукових джерел: вітчизняний та зарубіжний досвід // Теорія і практика правознавства. — Вип. 1 (7) / 2015). Враховуючи характер і важливість правової доктрини, в цій доповіді я спробую розібратись із тим, наскільки правомірним і легітимним є цитування таких думок і чи є необхідним збільшення ролі правових доктрин у судовій діяльності.

Для початку, варто зауважити, що у деяких розвинутих країнах використання і цитування наукових робіт правників є нерідким явищем. Зокрема, Верховний Суд США часто цитує наукові праці, які мають стосунок до тих чи інших відносин, що розглядаються. Така ж практика присутня і в рішеннях судових органів Сполученого Королівства, Канади, Австралії і Нової Зеландії. Однак, не можна не помітити, що судові системи перелічених країн входять до англо-американської правової сім'ї, де правова культура є іншою, ніж в Україні чи в інших країнах з континентальною правовою сім'єю.

Враховуючи понятійний зміст «англо-американська правова система», ми можемо зробити висновок, що в цих країнах правові док-

трини використовуються не лише для розгляду справ судами, але й мають певний вплив на законодавство — через характер прецедентності цієї правової системи. Тобто питання щодо наявності належного рівня легітимності юридичної думки науковців в рішеннях суду навіть не стоїть, не дивлячись на істотно більш важливу роль актів суду в правових системах цих держав. На мою думку, це стало можливим перш за все завдяки високому рівню правової культури, яка складає собою узгоджену структуру і яка сформувалась протягом усього часу безперервного існування правової системи. Саме тому не має бути дивним той факт, що в Україні цей процес повного сформування організації та функціонування правової системи досі триває.

Однак ми не будемо стверджувати, що українська система є такою, що не відповідає сучасним вимогам часу в цій галузі. Дійсно, ми можемо спостерігати низьку частоту використання наукових досліджень і правових доктрин в судовій і правозастосовчій практиці, але слід розібратись, чому ми можемо спостерігати таке явище. По-перше, слід підкреслити, судді все ж таки звертаються до тих чи інших наукових праць у своїй професійній діяльності, але не завжди вказують авторів правових думок у тексті судових рішень. Така практика існує і в країнах Європи з романо-германської (континентальної) правової сім'ї, про що вказував Ф. Чезайро, який досліджував дане питання. Він зазначав, що транспарентність судового рішення під питанням: воно не завжди є прозорим. Слід брати до уваги традиції суддівської діяльності та специфіку аргументації: суддя може фактично звертатися до тих чи інших джерел, проте у текстах рішень вони не завжди відображуються (Shecaira F. *Legal scholarship as a source of law: a thesis ... for the degree of doctor of philosophy* / F. Shecaira ; McMaster University. — Hamilton. — 2011. — 157 p.).

По-друге, вітчизняна правова система, котра тяжіє до романо-германської правової сім'ї, не має традицій безпосереднього цитування суддями наукових джерел і доктрин. Як відомо, однією із основних особливостей романо-германського права є домінуюча роль кодифікованих нормативних актів (законів) в системі джерел права. Через це здобутки юридичної науки у вигляді правових доктрин не завжди залишаються поміченими в текстах нормативних актів, актів суду. Але з плином часу стає дедалі більш зрозуміло, що закон не є ідеальним і може мати юридичні прогалини. Все більше представники суддівської гілки влади звертаються до прин-

ципів права, прецедентного права і правової доктрини. Забезпечення балансу і синтезу результатів діяльності законодавців і правників допоможе уникнути поширення і використання закону, що суперечить «духу» права.

По-третє, найбільший виклик легітимності наукових доктрин є достовірність і належність змісту цих доктрин. У різних вчених існує своя версія тлумачення тих чи інших правовідносин і існує певний ризик використання матеріалу, який суперечить чинному законодавству і праву. Наукова спільнота має великий об'єм правових ідей, і уникнути існування доктрин, які прямо не відповідають загальним принципам права, неможливо. Однак, на мою думку, вищезгаданий ризик не має бути перепорою для використання правових доктрин, необхідно перевіряти ті чи інші думки на предмет відповідності загальним принципам права — законність, правова визначеність, пропорційність, розумність тощо.

Отже, враховуючи вищесказане, цитування правових доктрин у рішеннях суду має належний рівень легітимності. В країнах західного світу, особливо з англо-американською правовою системою така культура успішно існує вже протягом довгого часу. В країнах з континентальною правовою сім'єю така практика теж починає працювати, хоч поки і не з таким успіхом. Цитування і посилання допомагає підсилити юридичну позицію і замаскувати юридичні прогалини в законодавстві. Однак таке цитування має бути обґрунтованим і належним — доктрина не має суперечити загальним принципам права і мають бути надані пояснення щодо вибору цієї доктрини. Так і тільки так можна забезпечити необхідний рівень легітимності і легальності в судовій практиці, який є обов'язковою умовою для використання наукових доктрин в правовій сфері.

Яворська Оксана Олександрівна
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 студентка, міжнародно-правовий факультет,
 2 курс, 4 група

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ

Гарантом держави, її суверенітету, прав і свобод людини, додержання Основного

Закону є вищі посадові особи. Сьогодні питання відповідальності цих осіб постає доволі актуальним серед науковців та політичних діячів. Розглядається імпічмент здебільшого у значенні позбавлення повноважень вищих посадових осіб за вчинення ними злочинів, в тому числі державної зради. Аналіз процедури імпічменту говорить про складність проведення та низьку результативність в цілому.

Дане питання досліджувалось у працях таких вчених як Р. Мартинюк, Н. Павловська, О. Наливайко, С. Балац, В. Сухонос, О. Бойко, Ю. Барабаш, Т. Цимбалістий,, Дж. Уїлсон, П. Хоффер та ін.

Мета дослідження цього дослідження провести порівняльний аналіз здійснення процедури імпічменту в Україні та зарубіжних країнах. З цього випливають завдання, такі як дослідження феномену імпічменту, його аналіз в зарубіжних країнах та Україні й здійснення порівняльної характеристики, опис спільних та відмінних рис.

Існує велика кількість тлумачень поняття імпічмент, що пов'язано перш за все з тим, що ця процедура в кожній країні суттєво відрізняється за підставами і суб'єктами здійснення. Часто імпічмент розглядають у значенні притягнення до конституційної відповідальності вищих посадових осіб (Болгарія, Хорватія), спеціальну процедуру обвинувачення посадових осіб (США, Англія) чи засіб самозахисту народу.

Якщо аналізувати його закріплення в законах та Конституції України, то чіткого визначення не існує. Процедура імпічменту Президента України зазначена в ст. 111 Основного Закону. Також варто брати до уваги Рішення КСУ щодо справи № 1-17/2003, де зазначено, що процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України.

При порівнянні вітчизняної процедури імпічменту із зарубіжними країнами було помічено декілька відмінностей. По-перше, впливає різниця у колі державних діячів щодо яких застосовується імпічмент. Наприклад, в Основному Законі США говориться про можливість усунення з посад в порядку імпічменту президента, віце-президента, суддів і цивільних посадових осіб. Цікавим є те, що в Японії такі дії застосовуються лише до суддів. Щодо України, то імпічмент поширюється тільки на президента, як і в Франції, Італії.

По-друге, зустрічаються розбіжності у підставах проведення процедури імпічменту. У США підставою для порушення справи є обвинувачення у порушенні конституції, державній зраді і хабарництві. В інших державах, де імпічмент стосується президента, кількість підстав для цього менша: в Італії — це державна зрада, посягання на конституцію, в Німеччині — умисне порушення конституції чи іншого закону (Цимбалістий Т., 2017). Тут бачимо збіг з підставою імпічменту Президента України, якою є державна зрада чи інший злочин, в результаті якого можливе дострокове припинення повноважень.

По-третє, наявні розбіжності в механізмі проведення імпічменту, бо повноваження суду доволі спірне питання. В одних країнах бере участь Конституційний Суд (Німеччина, Словенія), в інших — Верховний Суд (Кіпр), а в деяких країнах зазначені органи компетентні в цьому питанні (Україна).

Щодо спільних рис, то процедура імпічменту була запозичена авторами Конституції України з парламентської практики США та Англії, але дещо доповнена й ускладнена через відсутність двопалатного парламенту. Варто звернути увагу на чинний Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 року, де закріплено порядок проведення імпічменту та його наслідки.

Розглядаючи проведення імпічменту в історії зарубіжних країн, то цікавими були такі, як спроба імпічменту Президенту США Б. Клінтону за брехливі свідчення під присягою, або ж щодо Президента РФ Б. Єльцина. Однак обидві були невдалими. Важко віднайти вдалу спробу проведення імпічменту президента, але відомим є приклад позбавлення повноважень Президента Литви Р. Паксаса, за трикратне порушення Конституції: незаконне надання литовського громадянства росіянинові за наданим фінансову допомогу в дні передвиборчої кампанії; попередження про стеження, що означає порушення державної таємниці, конституції і присяги; перевищення службових повноважень (Сухонос В., 2014).

Повернемось до вітчизняного досвіду, де імпічмент розглядається як єдиний варіант позбавлення влади глави держави примусовим шляхом. Найбільш обговорюваним став випадок позбавлення влади Президента В. Януковича, причиною чого стало залишення ним своєї країни. Проте спираючись на Основний Закон такої підстави для позбавлення президента по-

вноважень не зазначено. З політичного боку ця процедура здається тривалою, але не брати її до уваги довгий період часу призводить до негативних результатів.

Відсутність процедури імпічменту дає повне право В. Януковичу після його повернення до України довести свою невинуватість у суді першої інстанції (Сухонос В., 2014). До речі, приклад імпічменту Паксаса закінчився доведенням невинуватості.

Отже, на підставі викладеного вище аналізу, варто зробити висновок, що процедура імпічменту — це важлива та ефективна складова конституційно-правової відповідальності вищих посадових осіб, яка створює належні умови для правомірного виконання ними своїх функцій у межах наданих повноважень. Якщо використовувати досвід зарубіжних країн для України, то на нашу думку, доцільно застосовувати імпічмент не лише щодо Президента України, а й до інших посадових осіб. Стане необхідним створити універсальний нормативно-правовий акт, що регулював би даний процес, чітко окреслив коло суб'єктів, що підлягають імпічменту та дещо спростив конструкцію проведення, з метою втілення імпічменту в життя більш результативно.

Ярмак Любов Богданівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ «ДЖЕРРІМЕНДЕРИНГ» У ВИБОРЧОМУ ПРАВІ

Актуальність даного питання полягає у тому, що в більшості країн, у тому числі й в Україні, вибори проводяться за мажоритарною системою, тобто за визначенням результату голосування.

Для досягнення своєї мети — в отриманні більшості місць мандатів — кандидати почали проводити маніпуляції з межами виборчих округів, встановлюючи їх так, що в результаті виборів кількість прихильників партії завищується або занижується. Такий метод маніпулювання називається джеррімендеринг. Та попри

його поширенню у світі, цей метод не визнано чесним та конституційним.

Дослідженням проблеми впливу територіальної організації виборів на результати виборів, у тому числі й проблеми джеррімендерингу займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Карабило, О. Євтушенко, М. Афанасьєва, О. Морозова, Г. Кокс, Д. Катц, Н. Стефанопулос, О. Новиков та І. Білоус.

Метою дослідження окресленого питання є характеристика поняття «джеррімендерингу», його застосування на прикладі США і спроба знайти вирішення цієї проблеми.

Для того, щоб досягнути мету ми поставили два питання: — розкрити поняття «джеррімендерингу», історію його виникнення; — визначити, чому цей метод не є законним.

Джеррімендеринг — це довільна демаркація виборчих округів з метою штучної зміни співвідношення політичних сил у них і, як наслідок, у цілому на території проведення виборів. Розподіл меж виборчих округів є найважливішим моментом в організації виборчого процесу, адже від цього значно залежать майбутні результати голосування.

Цей метод здійснюється у двох формах: «ущільнення» та «розколювання». Обидва способи засновані на ефекті втрачених голосів. «Ущільнення» виборчих округів передбачає концентрацію виборців прихильників певної політичної сили в одному чи найменшій чисельності округів, щоб мінімізувати їх вплив на інші виборчі округи і таким чином забезпечити обрання незначної кількості представників політичної сили опонента. «Розколювання» передбачає розосередження виборців прихильників певної політичної сили по різних виборчих округах з тим, щоб максимально зменшити їх вплив на результат виборів.

Сам термін «джеррімендеринг» виник у 1812 році від імені американського губернатора штату Массачусетс Елбріджа Джеррі. Щоб забезпечити перемогу своєї партії на виборах, губернатор об'єднав звивистою смугою в один виборчий округ адміністративні райони на північі штату. У такий спосіб Джеррі добився того, що його Демократично-республіканська партія на виборах отримала двадцять дев'ять місць із сорока, а партія федералістів лише одинадцять.

Цей результат був досягнутий не дивлячись на те, що федералісти отримали більшість голосів виборців. За формою виборчий округ походив на саламандру, що у поєднанні з прізвищем губернатора породило термін

«джеррімендеринг», який пізніше став використовуватися не тільки щодо описаного випадку, а також і в інших подібних ситуаціях.

У 1985 році Верховний суд виніс рішення про неприпустимість маніпулювання кордонами, щоб дати перевагу одній політичній партії, це не є конституційним. Та, незважаючи на те, що ця практика визнана неконституційною, її все одно використовують і зараз.

Першим і найпростішим способом виявлення джеррімендерингу є оцінка компактності округів. Однак, не всі різновиди джеррімендерингу полягають у формуванні округів неправильної форми, а у деяких випадках звивисті лінії периметру округу можуть бути зумовлені особливостями географічного чи адміністративно-територіального розміщення.

Також у більшості американських штатів запроваджена процедура формування округів, згідно з якою партія, що володіє більшістю у законодавчому органі штату, раз у 10 років переглядає межі округів.

Для усунення проблеми джеррімендерингу у світі створюються незалежні комісії. На мою думку, такі комісії матимуть успішність у визначенні чесних результатів, якщо вони дійсно будуть незалежними.

Ще один варіант вирішення проблеми — залучення до розрахунку результатів представників партій-суперниць. Таким чином фальсифікація результатів унеможливиться, принаймні на певний відсоток.

Можливим вирішенням проблеми могла б бути зміна розподілу виборчих округів. Але для того, щоб це сталося, необхідно створити нову систему організації виборів. Проте ця справа потребує ретельного підходу та значної кількості часу.

Отже, наведена інформація щодо явища джеррімендерингу дає змогу зрозуміти, що територіальна організація виборів це не суто технічне питання, яке зводиться до оптимізації організаційних ресурсів по проведенню голосування та підрахунку голосів. Межі виборчих округів встановлюються задля рівності голосів виборців.

Проте, кандидати таку можливість використовують у власних цілях досягнення перемоги у виборах. Для запобігання цієї проблеми потрібно докорінно змінити організацію виборчих округів.

*Яцина Ірина Володимирівна
НІОУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет юстиції,
2 курс, 7 група*

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАГАЛЬНОГО НАГЛЯДУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ДЕРЖАВІ

Сьогодні в Україні предмет прокурорського нагляду тривалий час був невизначеним через хвилю демократичних реформ та норми чинної Конституції України. Аналізуючи прокурорський нагляд як засіб забезпечення законності державного управління, тобто діяльність прокуратури, метою якої є забезпечення законності, необхідно визначити, що ця діяльність по суті є наглядом за додержанням і правильним виконанням законів. З боку всіх суб'єктів права, історично іменується «загальним наглядом» прокуратури. Загальний нагляд науковці традиційно визначають як нагляд за точним і однаковим виконанням законів державними і громадськими установами, організаціями, їх посадовими особами та громадянами у сфері державного і громадського управління.

Прокурорський нагляд є самостійною державною діяльністю. Від інших видів діяльності інших державних органів вона відрізняється специфікою змісту. Це перевірка достовірності виконання вимог законодавства, відповідності іншим нормативно-правовим актам і закону, використання передбачених законом засобів саме прокуратурі для вжиття заходів щодо усунення виявлених злочинних діянь. Прокуратура займає особливе місце в системі державної влади України, що дозволяє збалансувати діяльність державного сектору та забезпечити його оптимальне функціонування.

Конституція України у статті 121 перераховує всі повноваження прокуратури. Закон України «Про прокуратуру» визначив напрямі реформування органів прокуратури, ухвалений у квітні 2015 року, скасував наглядову функцію прокуратури, але в перехідних положеннях Конституції України (п. 9) зазначено, що прокуратура продовжуватиме здійснювати досудове розслідування та нагляд за законом до тих пір, поки не будуть прийняті закони, що регулюють функції державних органів щодо контролю за додержанням законів та формування систе-

ми досудового розслідування та забезпечення її функціонування.

Я вважаю, що це правильно, тому що повністю прибравши прокурорський нагляд за додержанням законів, у державі може початися хаос і дезорганізованість — в структурах і організаціях, в бізнесі, тому що всі будуть знати, що прокурорського нагляду за законністю більше немає, тож недотримання закону залишиться непомітним.

Приймаючи закони, держава зацікавлена в їх суворому і точному виконанні усіма фізичними та юридичними особами. У реальності нормативних актів відбивається реальність самої влади. У зв'язку з цим держава вимушена виконувати специфічну наглядову функцію. Від того, як працює прокуратура, багато в чому залежить, чи будуть виконуватися закони належним чином.

Отже, прокурорський нагляд є формою державного контролю, основні функції проку-

ратури України, у тому числі взаємопов'язані дії прокуратури щодо запобігання, виявлення, припинення та усунення порушень законів та інших нормативно-правових актів фізичними та юридичними особами.

Основним предметом прокурорського нагляду є суспільні відносини, а регулювання суспільних відносин спрямовано на діяльність прокурорів. Враховуючи вищевикладене, вважаю, що Закон України «Про прокуратуру» був би більш об'єктивним, якби розкривав основні терміни, які вживаються в ньому, у тому числі й нагляд прокурорів. Найближчим часом очікуємо прийняття якісного, нового, навіть революційного закону України «Про прокуратуру», який міститиме реальні інструменти забезпечення прав та свободи людини і громадянина. Адже прокуратура виконує важливу місію забезпечуючи громадську безпеку та законність. А, отже, і потребує серйозного підходу до цього правового механізму.

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ
ВИКЛИКИ, НАРОДЖЕНІ СВОБОДОЮ
(XV ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної наукової конференції
(23 грудня 2022 року)*

(українською та англійською мовами)

ISBN 978-617-8186-05-0

9 786178 186050

Відповідальні за випуск *О. О. Любченко, П. В. Романюк*
Редактор *Л. К. Байрачна*
Комп'ютерна верстка *О. А. Мірошніченко*

Підписано до друку 22.12.2022
Формат 60 × 84 ¹/₈. Папір офсетний. Гарнітура Palatino Linotype
Умов. друк. арк. 21,85. Облік.-вид. арк. 21,14
Наклад 100 прим. Зам. № МО-04/22

<https://tchytannya.org.ua/>

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com

Видання: ФОП Мірошниченко О. А.
61002, м. Харків, вул. Дарвіна, 16, кв. 25
Тел.: (050) 303-22-85
ел. пошта: merash@i.ua

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ